
36
12 L
16

IN XII. PRIORA CAPITA ACTVVM APOSTOLICORVM COMMENTARIA DOctissima & luculentissima V. P. Ioannis Hofmeisteri, F. Eremitarum D. Augusti. per vtranque Germaniam, dum viueret, Vicarij generalis, antehac nunquam impressa.

COLONIAE,
Apud Hæredes Arnoldi Birckmanni.
ANNO M. D. LXVII.

Cum priuilegio Cæs. M. ad decennium.

ILLVSTRI ET GENEROSO DOMINO SALENTINO, COMITI in Isenburg & Grensau, &c. Ecclesiarum S. Gereonis Coloniæ Decano & Metropolitanæ Subdecano, Cathedralium Argentinensis Thesaurario, & Moguntinæ Canonico &c. Domino suo summa obseruantia colendo, Gerardus Velmannus Geldriensis, S. P. D.

AE illi feliciter operam suam in studijs posuisse præ cæteris iudicandi sunt, Comes illustris, qui eam nõ ad paucorũ quorundam, sed vniuersi generis humani fructum & vtilitatẽ amplissimè contulisse cõperiuntur. Et certè nisi acri doctorum iudicio exquisitaque doctrina sic cõmuni vtilitati consuleretur, haud scio an vitæ societas diu consistere, hominumque cœtus legitimè inter se celebrari possent. Cum enim apud omnes constet atque in promptu sit, vniuersam ordinatè viuendi rationem & normam ab huiusmodi ingenijs manare & proficisci, non puto quenquã tam væcordem, qui quicquã citra talium virorum industriam rectè administrari posse arbitretur. Quocirca non satis dignis laudibus ij decorari possunt, qui omnem curam & diligentiam in profanis bonorum auctorum (à quibus omnis composita viuendi ratio peti & erui potest) obscuris ac perplexis scriptis illustrandis collocârunt. Qua quidem ex re quantum adiumenti primum ad bonarum artium candidatos, deinde ad reliquam multitudinem accedat, si nõ aliunde, certè vel ex ijs qui in talium auctorum scriptis dextrè intelligendis & enodandis occupantur, luce clarius cognosci potest. Videri quidem prima fronte nobis possunt ij de rebus humanis melius meriti, qui artes vtiliter ad hominum vitam à se inuentas literis mandârunt, sed tamẽ, si verè iudicare volumus, non minus, immò multo magis statum rerum humanarum promouisse ij cẽsendi sunt, qui bonas disciplinas longo tempore ob nimiam difficultatem crassis tenebris occultatas & circumfusas in lucem euocârunt, & ad cõmunem vsum aptârunt: quippe quæ ne intelligi quidem nedum in vsum conuerti potuissent, nisi extitissent qui ingenij sui acumine & diligẽtia eas illustratas, ad scientiæ & cognitionis fructum vbertimè comparassent. Nemo inficiabitur Aristotelem Philosophorum facilè principem salutaria omninò & frugifera præcepta de omni ratione

viuendi posteritati reliquisse, in quorum omnium cognitionem quo tusquisque obsecro mortalium induci potuisset, nisi subtilissimorum quorundam vigilijs & lucubrationibus ad ea aditus patefactus fuisset? neque etiam ipsum Platonem, aliosque complures absque interpretũ adminiculo probè intelligi potuisse existimo. Atque horum quidem industriæ curriculũ cum eiusmodi, vt apparet, sit, vt nihil non vtilitatis vniuerso hominũ gñi adferat, quãto fructuosiorẽ eorũ operam putabimus, qui sacris Bibliorum scriptis, mirifica quadam & admirabili præstantia profana vincentibus, studium suum dederunt, eaque omnium cognitioni luculentissimè exposuerunt. Etenim si res, quo excellentior atque vberior est, eò studij, quod in eam confertur, maiorem & præstantiam & vtilitatem esse & haberi necesse est, quis negauerit laborem sacris literis impensum multis partibus anteponendum? Videamus sacras, referamus animum ad profanas, & ne fumus quidem profanæ erunt si cum sacris conferantur. Illæ tantùm quæ ad hanc vitam, hæ etiam quæ ad cælestem necessaria sunt docent: illæ quæ ad corpus tantùm eiusque cultum spectant, hæ quæ animum eiusque salutẽ attingunt, demonstrant: illæ quomodo Principibus placere, hę quomodo Deo summo omnium principi probari debeamus ostendunt: illæ sæpè nos à vera salute auocantes ad interitum ducunt, hæ semper ad beatam æternamque vitam prouehunt. In summa, omnia profanis literis comprehensa caduca ferè & momentanea sunt: sacris verò inclusa, nulla temporis circumscriptione tenentur. Quid valet nobilitas? quid gloria? quid honores? quid diuitiæ? quid forma? quid robur corporis? quid ferè omnia in hac vita? hominibus extinctis simul etiã illa esse desinunt, cum sacrarum interim literarum vtilitas etiam post mortem nos comitetur. Quo mihi illorum laus videtur esse illustrior, qui in sacrarum literarum scriptis explicandis desudarunt, eaque in communem vtilitatis fructum explicârunt. Quo in numero Ioannes Hofmeisterus hac nostra ætate facilè principem locum meritò atque optimo iure sibi vendicare potest, qui vsque eò cogitatione ingenioque in sacris, maximè verò Actis Apostolorum interpretandis processit, vt cuiuis huius temporis Theologo extra controuersiam possit pręponi. Ecquẽ hac ætate pari industria & felicitate in Acta Apostolorũ scripsisse possumus dicere? in quibus exponẽdis ita elaborauit, vt nihil prorsus ab eo, quòd boni sacrarum literarum interpretis officium requirit, prętermissum desiderari queat. Nihil in ijs tam difficile, nihil tã obscurũ, quod nõ acri mentis acie præ cæteris piè discusserit, & ad cõmunem vsum accommodârit. Quos nodos, quas arduas quæstiones, multum sæpè negotij Christiano lectori facessentes, perpolito limatoque suo iudicio suis locis purè & subtiliter non soluit? quæ mysteria etiam profundissima in ijs latent, quæ non fideliter & circum-

ſpectè eruerit? quid in ijs eſt quod non ſingularem pietatem polliceatur? num aliquid reperitur, quod pij lectoris animum remorari poſſit & offendere? quàm ſanctè, quàm ſincerè omnia interpretatur, quàm nihil adfert ſomnolentum, quàm nihil orthodoxæ religioni contrarium. Fateor quidem multos vel potius innumerabiles hiſce tēporibus nō omninò infeliciter Actibus Apoſtolicis enarrādis vacaſſe, ſed ita tamen vt interdum etiam quædam nihil ſucci & energiæ habentia, neque ita Catholicę religioni conformia ſuę expoſitioni immiſcuerint: in hoc nihil vanum, nihil veræ religioni contrarium, nihil non efficaciſſimum conſpicitur. Et certè quomodo legentium animi (quod vel maximè interpreti ſacrarū literarū propoſitū eſſe debet) ad pietatē excitari, quomodo ad Dei cultū inflāmari, quomodo deniq; ad vitę ſanctimoniā & integritatem poterunt commoueri, niſi omnia ſummo cum affectu pioque zelo lectoribus ob oculos ponantur? Atqui iſta omnia ab hoc noſtro auctore ita accuratè cogitateque in his commentarijs pręſtita ſunt, vt non poſſint non ea Chriſtiani lectoris animum, quantūuis planè ſaxeū, ſupra modū ferire & cōcutere. Sūt in ijs pręclarę admonitiōes, interdū etiā obiurgatiōes & cōſolationes, ſunt egregia modeſtię, humilitatis, aliarumque virtutū exempla, quę ſanè ſi animum legentis non mirificè afflant, & ad Dei voluntatem implendam acuunt, haud ſcio quidnam erit, quo commodè ad vitæ ſinceritatem flecti & extimulari poſſint. Anne aliquid amplius? an non etiam magna copia ſalubrium & ſanctiſſimorum præceptorū de baptiſmo, de euchariſtia, de pœnitētia, de ordinādis Epiſcopis & diuini verbi miniſtris in ijs cōtinetur? Quāquā quid his enarrādis immoror? cùm etiā minutiſſima quæq; oībus qui hæc legunt, magnā anſam & occaſionem ad pietatem præbeant. Quæ ſanè omnia ſatis euidenter declarant, quàm nihil in his commentarijs, quod ad fidelem textus explicationem facit, prætermiſſum inueniatur. Quòd verò mutilata & imperfecta in publicum emiſſa extant, (nam hoc ſcio obiiciet aliquis) non ita accipi debet quaſi ſua incuria vel potius infidelitate hoc acciderit, (quis enim tam ſiniſtrè de tam pio & pręclarè de ſacris literis merito ſuſpicetur?) alijs hoc potius cauſſis attribuendum. Sunt qui putent eum immatura morte præuentum, non potuiſſe huic Commentario colophonem addere, ſunt rurſus qui opinentur reliquū fragmentū alibi in Bibliothecis aſſeruari: ſed quoquo modo ea ſe ſe habeant, illud ſanè conſtat, non poſſe hunc tam pium virum tali ſuſpitione onerari, cum uel hæc illius ſcripta alium eum teſtētur, quàm vt docta adeò explicatione ſtudioſum lectorē voluerit fraudare. Porro conſiderans & clandeſtino calculo ratiocinans cui potiſſimum ea tam docta & pia commentaria dedicarem, cuius patrocinio à maleuolorum morſibus defendi poſſent, non video ſanè cui iuſtius offerre debeam,

ām,quam auitę & veræ religiōis ſtudioſo & propugnatori. Tua igitur Celſitudo,Illuſtris Comes,mihi in primis in mentem venit cui hunc honorem deferrem,qui tanto eius amore flagras,vt nihil non laborū, nihil non moleſtiarum eius cōſeruandæ & fouendæ ergò ſuſcipias & aggrediaris. Huc accedit ſingularis & eximia eruditio, quę etiā nō mediocriter,vt hoc facerē,animū meū confirmauit,& meritò quidem. Si enim eum potiſsimum ob finem noui auctores magnis & illuſtribus viris inſcripti & dicati emittuntur,vt eorum auctoritate à zoilorum calūnijs tuti & immunes præſtētur, quomodo quæſo hoc cōmodè fiet, niſi de illorum eruditione egregia concepta fuerit opinio, qua candidè & ſincerè de ſcriptis iudicare queāt? Qua in re tua fama tam illuſtris eſt,vt qui eam non laudet,omninò iniquus ſit exiſtimandus. Quid enim tam intricatum,quid tā obſcurum,quod non acies animi tui poſſit penetrare & diſcernere? Quàm ſacrarū literarum peritus,quàm politioris literaturæ doctus, quàm varia hiſtoriarum & exemplorum lectione confirmatus. Et quoniam linguarum cognitio alicui etiam eruditionem tribuit atq; conciliat,haud facilè quis tecum hoc tempore videbitur conferendus. Tenes Latinam,tenes Gallicam,tenes Gręcā, & alias prætereà, quarum certè oīm cognitione perpauci hoc tempore imbuti inueniuntur. Cæterùm cùm exploratum habeam, omninò auribus tuis ingratam eſſe nimiam & immodicam prædicationem, vereor ne nimium te laudando offendam. Itaque non ſum hîc prædicaturus ſingulares tuas virtutes,quibus maximè conſpicuus exiſtis, non tēperantiā,nō liberalitatē,non grauitatē, multaſq; alias, quæ etiam, vt hæc Commentaria T.C. nomini inſcriberem, nō parū me commouerunt. Quæ cùm ita ſint, vehemēter etiā atq; etiā rogo, Illuſtris Comes, vt hęc Commentaria quanta quanta ſunt in tuam clientelam & fidem recipias, & ab obtrectatoribus omnibus viribus tuearis. Id aūt eò libētius T.C. facturam confido, quòd opera Domini Philippi Agricolæ S.Theologiæ Doctoris, Decani S.Petri Moguntinę, & Metropolitanæ Concionatoris, quicum T. C. maxima familiaritas intercedit, in manus & aſpectū hominum venerunt. Quòd ſi tuo iuſtiſsimo calculo approbata fuerint,non dubium eſt quin facili ratione obtrectatorum aculeos & calumnias ſint effugitura. Bene vale, meq́ue in tui patrocinium benignè & clementer ſuſcipe. quod ita faxit Deus Opt. max. qui T. C. & me quàmdiutiſsimè ſeruet incolumes, Datum Coloniæ Agrippinæ, tertio Kalend. Septembreis. Anno 1 5 6 7.

REVERENDI PATRIS

D. IOANNIS HOFMEISTERI IN ACTA APOSTOLORVM, COMMENTARIA.

CAPVT I.

RIMVM quidem sermonem feci de omnibus, O Theophile, quæ cœpit Iesus facere & docere, usque in diem, qua præcipiens Apostolis per Spiritum sanctũ, quos elegit, assumptus est.

Corruptæ humanæ naturę est (absit enim, vt vel per somnium humanam naturã, quatenus à Deo creata est, alicuius vitij insimulẽ: vidit enim Deus oĩa quæ fecerat, & erant valde bona): corruptę, inquam, naturę nostrę est hoc quasi peculiare & proprium, vt perpetuò cupiat multa scire, non solùm quę ad se, verumetiam quę ad alios pertinent. Sic autem pręposterè multarum rerum cognitioni studet, vt potiorum nullam rationem habẽs, inania, & quæ nullius momenti sunt, immò plerunq; quæ præstaret ignorasse, quàm diligentissimè inuestigare, & persequi animũ inducat. Sicq; fit vt terrena cælestibus, caduca perpetuis, corporalia denique spiritalibus præferamus. Nouarum itẽ rerũ sumus omnes (nam etiã de nobis hic sermo institutus est) quàm cupidissimi, & quæ historiæ nonnihil habere videntur, vi quadam porrò mirabili animos nostros ad se rapiũt. Hinc in omnibus nostris congressibus, in singulis cõuentibus, prima vox est: Quid noui mi vir bone? quid rerum agitur? quorsum res huius mundi tendunt? et post lõgas & anxias inuestigationes, vt plurimũ, nihil discimus quòd, si modò non maximè obsit, vel parum prosit. Igitur si omnino cupis audire mirabiles historias, si gestis audire aliquã de rebus antiquis narrationẽ: age certissimam tibi historiam proponamus ab eo auctore perscriptam, de cuius fide neq; Angelis, neque hominibus dubitare licebit. Alij Historiographi aut multa fingunt ipsi, aut sibi ab alijs multa vana persuaderi patiuntur: in nostro nihil vanum, nihil dubium, nihil non verissimũ est. Habet Homerus suum Vlyssem, habet Virgilius Aenean suum, sic Liuius suos Romanos, Plutarchus suos Imperatores, & alij alios, quos recensere longum esset: noster Historiographus Lucas est Christi Euangelista, professione medicus, indiuiduus diui Pauli comes, nec res ludicras tractat, sed crepundia, & infantiam nascentis Ecclesiæ: & sic tractat, vt dubites plus ne vtilitatis an iucunditatis auditoribus suis conferat. Et quoniam medicus est; nihil dubitandum erit, quin in hac historia sua nihil nisi quod ad animarum nostrarum medicinam attinet, propositurus sit. Sed quoniam Lucas ipse breuissimè in historiam suam præfatur, præstat ipsius verba tractare, quàm præfationem nostram in longum prorogare. Det Dominus, vt eo Spiritu hoc opus tractemus, quo per Lucam scriptum est. Sic autem orditur historiam suam bonus Lucas.

Primum, inquit, sermonẽ feci, O Theophile, de omnibus quæ cœpit Iesus facere & docere.

Alludit hîc Lucas ad primum suum librum Euangelicæ historiæ, & illi hunc pulcherrimo quodam ordine annectit: O Theophile, inquit, sermonem feci, hóc est docui, & scriptis testatum feci, quidnam egerit, quidque docuerit Iesus Christus ab eo tempore, quo à Ioanne baptizatus est, vsque in eum

dic, quo, posteaquàm Apostolis, quos per Spiritum sanctum elegerat, multa in mandatis dederat, in cælum assumptus est. De his, inquit, sermonem feci in primo nimirum historiæ meæ Euangelicæ libro. Iam rursus verba ipsa discutiamus. Lucas hunc librum de Apostolorum gestis inscribit Theophilo cuidam, cui & CHRISTI historiam inscripserat. Quis verò hic Theophilus fuerit, Episcopus ne quispiam, vel alius aliquis vir magni nominis, nihil nos remorabitur: hoc potiùs agamus, vt & nos simus Theophili, hoc est Dei amatores: quod vt fiamus, præsens Lucæ historia meritò nobis caussam dare debet. Erimus autem Dei amatores, si quando illius voluntatem ex animo fecerimus: Si diligitis me, inquit Christus, mandata mea seruate. Et iterum: Qui habet mandata mea, & seruat ea, hic est qui me diligit. Tales ergo Theophilos, hoc est Dei amicos, & diuinarum rerum studiosos, voluit Lucas de rebus ad salutem necessarijs docere. Iam quod ait Lucas se fecisse sermonem, hoc est scripsisse de omnibus, quæ cœpit Iesus facere & docere, diligenter excutiendum est. Et primum quidem hoc, quod ait se scripsisse non de his quæ Iesus vel fecerit, vel docuerit, sed quæ Iesus cœperit facere & docere. Eò enim fortè respexit Lucas, quòd CHRISTVS non sic expedierit omnia in hoc mundo existens, quasi post hac etiam sit acturus, nos nostraque omnia sit porrò neglecturus: sed quòd tantùm inceperit in his terris nostram operari salutem, perpetuòque nostram caussam acturus sit, donec omnia corporis sui membra perfecerit, & inimicos suos omnes, scabellum pedum suorum fecerit. Epicurea enim est & Lucianica opinio, Christum nunc assumptum in cælum supra nubes, ociosum rerum mortalium spectatorē sedere, nec amplius curare nos. Assumptus est enim Christus in cælum, vt agat pro nobis æternum saluatorem, sacerdotem, regem, ductorem, defensorem, aduocatum, & mediatorē. Huc pertinet quod in Romanis legimus: Quis ille qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est? immò qui & suscitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei, qui & intercedit pro nobis. Et diuus Ioannes ait: Filioli mei hæc scribo vobis, vt non peccetis, & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum iustum, &c. Quid verò est quod Lucas dicit se scripsisse de omnibus, quæ Iesus cœperit facere & docere: cùm non solùm ex ipsis Euangelijs, sed etiam ex hoc ipso secundo Lucæ libro certissimò constet, Christi dicta & facta non omnia esse, nec à Luca, neque etiam ab alijs Euangelistis perscripta? Tu igitur probus sis verborum scripturæ æstimator, & nihil inuenies absurdi. Neque enim affirmat Lucas se omnia dicta & facta CHRISTI Iesu conscripsisse (quis enim hoc possit?) sed fatetur se de omnibus scripsisse, nimirum summatim & in genere, quæ videbantur Ecclesiæ CHRISTI non tam necessaria, quàm vtilia fore. Cæterùm, secat autem Lucas Euangelicam suam historiam in duas partes, nimirùm in facta, & dicta, hoc est in opera, & doctrinam, quemadmodum & discipuli illi ad Emauntem migrantes, dicunt: Fuit (loquuntur autē de Christo) vir Propheta, potens in opere & sermone coram Deo & hominibus. Porrò, opera quæ Lucas putat, sunt præcipuè miracula, videlicet quòd Iesus restituit ægrotos sanitati, quod cæcis visum reddidit, quòd leprosos mundauit, & id genus reliqua. Hæc enim doctrinam CHRISTI confirmabant: vnde etiam ad illa subinde prouocat, dicens: Si mihi non creditis, vel operibus credite. Nomine autem doctrinæ intelligit Lucas omnes Christi sermones & disputationes. Restat nūc vt inuestigemus ꝙ ait Christū discipulis suis præcepisse,

pisse, hoc est, nonnihil in mandatis dedisse, & hoc per Spiritum sanctum. De præceptis non opus est vt multa verba incassum fundamus: nam illa apud Lucam nostrũ, & reliquos Euangelistas satis exposita sunt. Apud Matthæum legimus Christũ sic discipulos suos, postq̃ à mortuis resurrexerat, allocutos fuisse: Data est mihi oĩs potestas in cælo & in terra. Euntes ergo docete oẽs gẽtes, baptizãtes eos in noĩe patris, & filij, & Spirit⁹ sancti, docẽtes eos seruare oĩa, q̃cunq; mãdaui vobis. Apud Marcum in hæc verba loquit̃. Euntes in mundũ vniuersum, p̃dicate Euãgeliũ omni creaturę. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: q verò nõ crediderit, cõdẽnabit̃. De his ergo & similibus p̃ceptis, Lucas loquitur. Quod verò dicit Chr̃m per Spiritũ sanctũ hoc ipsum discipulis suis p̃cepisse, ideo dicit, vt intelligamus mãdata Apostolorũ nõ cõtẽnẽdæ auctoritatis esse, nec Chr̃m aliquid per iocũ, vel etiã perfunctoriè cũ Apostolis suis egisse. Mãdata itaq; Apostolis prẹscripta, nõ humana sunt commẽta, nõ vana vanorum hoĩm somnia: sed diuinissima Spiritus sancti oracula. Quod si ita est, sicut planè est, q̃squis Apostolorũ mãdatis cõtradixerit, non hoĩs, sed planè Dei aduersarius esse ꝓbabit̃. Hinc illæ Christi sententiæ: Qui vos, inquit, audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Nõ possum mihi tẽperare, q̃n & illud admoneã, quod Lucas nõ cõtentus dixisse, Christũ nõnullam mãdasse Apostolis, nisi adderet & ipsos Apostolos iã antea ab ipso Dño electos: vt scilicet iterum intelligeremus Christũ nihil fortuitu cũ Apostolis suis egisse, sed oĩa p̃meditatò. Ad hoc em̃, iam olim elegerat Christus discipulos, vt post suã ipsius ascensionẽ, illi vicem ipsius in terris agerẽt, p̃dicando, baptizando, miracula operãdo, & reliqua q̃ Apostolici sunt officij exequendo. Addit Lucas. *Quibus & prebuit seipsum uiuũ post paßionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei:* Modis omnibus confirmanda primùm erat fides eorũ, per quos Christus decreuerat admirabilium gestorum fidẽ fieri mortalibus. Horum caput erat, vt persuaderetur omnibus, Iesum Christum verè mortuum pro mundi salute, verè reuixisse tertio die: non imaginario corpore, vel spirituali (qualia sunt Angelorũ corpora), sed eodẽ illo, iam tamen glorificato & immortali, quod mortale gesserat in terris, quòd exanime cõditum fuerat in sepulchro. Proinde nõ satis habuit, semel exhibere se rediuiuũ discipulis suis: sed frequenter illis apparuit ꝑ quadraginta dies, hac de caussa cõmoratus in terris. Nisi em̃ resurrectio Chr̃i certò cõstet, nihil constabit in Christiana religione. Si Chr̃s nõ resurrexit, inquit Paulus, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra. Et si Chr̃s nõ resurrexit, nec mortui resurgunt, & qui oppetierunt pro Chr̃i noĩe, periẽrũt. Si deniq; Christus nõ resurrexit, ꝑfectò nõ ascẽdit in cælũ, nec sedet ad dexterã patris, nec misit suis Spiritũ sanctũ: immò Pseudoꝓpheta est, vt q̃ multa vana pollicitus est. Et quomodo alios à morte exuscitabit, q̃ semetipsum suscitare nõ potuit? Ad hãc igit̃ declarandã resurrectionẽ, Chr̃s ꝑ quadraginta dies multis apparitionũ argumẽtis vsus est, vt patet ex Euãgelistis, & ex Paulo. Sed q̃m hęc nota sunt, nõ putamus necessariũ hic ꝓlixius agere. Quod verò Lucas testatur Christũ cũ discipulis suis locutũ fuisse de Regno Dei, probè obseruandum & ponderandũ venit. Loquutus est enim cũ illis de regno Dei, vt eiusdẽ rationẽ planè intelligerẽt, ne carnale & mũdanũ arbitrarent̃ futurũ, sed spirituale, æternũ, & diuinũ. Quis em̃ nesciat, q̃ pueriliter Apostoli senserĩt de regno Christi? Sed hac de re non ita multò pòst. Obserua aũt hic Lucã quidẽ affirmare, quod Chr̃s de regno Dei locutus fuerit cũ suis Apostolis: sed q̃, vel quomodo locutus fuerit, nõ aperuit: vnde & ex hoc loco intelligimus Chr̃i facta & verba, nõ oĩa esse ab Apostolis vel Euãgelistis conscripta. Quod non ideo

adnotauerim, quasi aliquid temerè ab ipsis sacris scriptoribus sit neglectum: sed vt illi pudefiant, qui nihil probare volũt, nisi quod expressis verbis in scripturis contineatur: quũ tamẽ ipsi multa nobis obtrudant, quæ apertissimè cum Diuinis scripturis pugnant. Sed hæc aliàs. *Et conuescens præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem patris, quam audistis, inquit, per os meum.*

Christum cum discipulis suis, postquã deuicta morte resurrexit, comedisse, non solùm Euangelistæ, sed etiam Petrus Apostolus in Actis testatur. Marcus enim sic scriptum reliquit: Nouissimè autem recumbẽtibus vndecim, apparuit Iesus, &c. Sic apud Lucam in Emaunte agnoscitur ex fractione panis. In Ioannis Euangelio fauo mellis vescitur, & asso pisce: hac enim manducatione, rediuiui corporis sui veritatem probare voluit. Sic puellæ illi à mortuis per Christum reuocatæ, cibus datur: & Lazarus ille quatriduanus mortuus, inter conuiuas Simonis recensetur. Igitur quum Dominus suos congregasset, ac euidentissimis argumentis, recuperatam suam vitam testatum fecisset, in mãdatis dat discipulis, ab Hierosolymis ne discedant: sed expectant promissum Patris, quod hic per Christum promiserat. Hæc omnia ex Euangelica historia magis patent. Sic enim in Lucæ nostri Euangelio legimus, Dominũ Iesum discipulis suis dicere: Ego mittam promissum patris mei in vos: vos autem sedete in ciuitate, quoadusq; induamini virtute ex alto. Quod verò promissum patris attinet, in Ioannis Euangelio legimus frequentissimam pollicitationem de
Ioan. 14. Spiritusancto. Paracletus Spiritus sanctus, quẽ mittet pater in nomine meo, inquit, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixe-
Ioan. 15. ro vobis. Et iterum: Cùm venerit paracletus (quem ego mittam vobis à patre) spiritus veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de
Ioan. 16. me, &c. Et rursum: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur à semet ipso, sed quæcunque audiet, loquetur, & q̃ ventura sunt, annuntiabit vobis. Hoc igitur est promissum patris, nimitum copiosius donum Spiritus sancti, quod donum pater cælestis, per filiũ suum Dominum nostrum, discipulis sanctis promiserat. Ait enim ipsos debere expectare promissionẽ patris, quã, inquit, audistis per os meum. Neq; enim audierunt Apostoli hanc promissionẽ à patre, nisi per filium Iesum Christum seruatorem nostrum. Vnde alibi loquitur Christus: Sermonem quem audistis, non est meus, sed eius qui loquitur in me patris. Et diuus Paulus in Hebræis testatur Deum, qui olim locutus fuerat multifariàm, multisq; modis in Prophetis, nobis hisce nouissimis diebus locutum in filio, per quem fecit & sęcula. Iam quòd vult eos expectare Hierosolymis, ideo fit, quia Euãgelij verbum primò omnium debebat prædicari in Hierusalem, iuxta quod scriptum est: De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Esaie 2.
Obseruandum hoc loci, Christum non emisisse discipulos suos sic rudes ad euangelizandum, sed eos ipsos priusquam mitteret donis Spiritussancti perfecisse: vnde nihil agunt errones quidam, qui semetipsos ingerunt ad functionẽ administrãdi verbi Dei, hoc solo freti, quod primi Apostoli fuerint idiotæ, & nulli9 sęcularis doctrinę. Sed hęc aliàs. *Quia Ioannes quidem baptizauit aqua: vos autẽ baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies.*

Quæ vel qualis fuerit differentia inter baptismum, quem CHRISTVS & huius Apostoli contulerunt, & inter baptismum Ioannis, commodiori in loco dicemus. Esse enim differentiam inter illa duo baptismata non paruam, communis Ecclesiæ sententia est, quidquid tandem Sacramentarij somnient. Sed ad rem. Ioannes quidẽ baptizauit aqua, inquit Christus,

Christus ad discipulos, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies. Fœcunda certè sunt verba Christi, nec pfunctoriè tractanda. Ait eñi Ioannẽ baptizasse aqua: & hoc nihil difficultatis habet, quoniam hæc omnia ex Euangelicis historijs accepimus. Sed an omnes Christi discipulos Ioannes baptizarit, ex Euangelijs certò non liquet. Ex Ioannis quidem Euangelio deprehendere licebit, Andream & Petrum Ioannis fuisse discipulos, ab illoq; fuisse baptizatos. Sic enim ibi legimus. Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulãtem, dicit. Ecce agnus Dei. Et audierunt eũ duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Et deinde sequitur, Erat autẽ Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus qui audierant à Ioanne, & secuti fuerant eum, &c. Nec est dubium, quin omnes discipuli Christi à Ioanne baptizati fuerint, ne videretur baptismus Ioannis ab ipsis contemni. Et quare discipuli renuerent baptizari à Ioanne, à quo Christus ipse baptizari non dubitauit? Iam verò quod addit Apostolos baptizãdos Spiritu sancto, videtur significare, quasi Apostoli hactenus fuerint expertes Spiritus sancti, quod tamen alijs Scripturis porrò contradiceret. Sunt enim scripturæ, quę testificantur Apostolos Spiritum sanctum accepisse ante diem Pẽtecostes: & sunt rursum quæ hoc ipsum videntur negare. Atqui Scriptura secum discordare non potest, vnde sic negotium discutiendũ est, ne in aliquo spiritui veritatis, (qui Euangelij dictator est) præiudicemus. In Ioannis Euãgelio legimus capite 7. dicere Christũ. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erãt credentes in eum: nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondũ erat glorificatus. Et rursum: Si non abiero, inquit Christus, paracletus nõ veniet ad vos. Et iã in Actis pollicetur ipsos Apostolos baptizandos Spiritu sancto. Vnde apparet Apostolos caruisse Spiritu sancto ante diem Pentecostes. Sed qs putet illos Euangelium prædicasse, & miracula perpetrasse, nisi adstante ipsis Spiritu sancto? Huc pertinet quod apud Matthęum legimus, Christum discipulis suis dicere. Cùm tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: Nõ enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, q̃ loquitur in vobis. Apertius est quod apud Ioannem legimus, Christum à resurrectione sua insufflasse in Apostolos, & dixisse: Accipite Spiritum sanctũ. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis, &c. Quid igitur ad hanc scripturarum pugnantiam dicemus? Nulla est pugnantia, si modò non accesserit impia, vel erronea interpretatio. Sic igitur res se habet. Spiritus sanctus in sua substantia nulli hominum datur, sed ipsius gratiæ & dona hominibus impartiuntur, & hoc differenter, pro tempore & caussa. Sic Apostoli acceperũt donum Spiritus sancti per tria tẽpora, ante passionem Christi, post huius resurrectionem, & rursum post Christi ascẽsionẽ: & donũ illud semper auctius & copiosius acceperunt. Primò acceperunt donum operãdi miracula: deinde acceperunt donum remittẽdi peccata: postremò acceperunt donum, vt cum fiducia & varijs linguis possent prædicare magnalia Dei, sicut in sequentibus docebimus. Diuisiones enim gratiarũ sunt, inquit D. Paulus, vnus aũt spiritus. Rectè ergo Gregorius Theologus dicit, Spiritus sanctus ĩ Christi discipulis, tribus modis operabatur prius, & per tria tempora: antequã glorificaretur Christus passione: post glorificationem in resurrectione: atque post ascensionem in cælos: Et primum quidẽ leniter, secundò autem vehementer, tertiò verò consummatius, &c. Hactenus ille, & quidẽ non minus verè quàm pulchrè. In prima enim illa ablegatione discipulorum, dum pollicetur ipsis adfore spiritum Patris cælestis, nullũ videmus

An & quomodo Apostoli baptizati, disputat D. Augustinus, Epistola ad Seleucianam.

Vide Augustin. Tract. 32. in Euan. Ioan.

Vide Hugon. Aete. lib. 2. ca. 13. de haret.

Spiritus sancti symbolum: at dum illis secundò impartitur donū spiritus, insufflat, leni nimirū spiritu in facies illorū. In die verò Pentecostes audimus sonū de cælo, tanq̃ venti vehemētis: qua de re suo loco. Igitur quod Dominus Iesus hoc in loco pollicet discipulos suos baptizandos Spiritu sancto, indicat se ipsis donaturum magna, & copiosa Spiritus sancti dona, quibus nimirū opus habebant ad subiugandū tam pertinaces populos Chri leuissimo iugo. Quis enim humanis tantū pſidijs munitus, tam arduæ sufficeret prouinciæ? Certè nisi fuissent sancti Apostoli præsidio diuini spiritus armati & cōfirmati, nunq̃ potuissent, quæ perfecerunt, vel confidenter aggredi. Sed hæc hactenus. Restat adhuc vnum, quod obseruatiōe dignum putamus, nimirū Christū de Spiritus sancti missione, magno verborum pondere loqui. Neq; enī hic dicit: Accipietis Spiritū sanctū, sed baptizabimini, hoc est, ꝓfundimini Spiritu sancto. Sic etiā loquit D. Paulus de Christo: Secūdū suā misericordiā, inquit, saluos nos fecit per lauacrū regeneratiōis, & renouationis Spiritus sancti, quē effudit in nos abundè, &c. Huc etiā facit, quod Christus apud Ioānem Spiritus sancti dona vocat flumina aquæ viuæ. Postremò promissionē suā gratiorē facit, dum affirmat donum hoc diuinum non esse in multos annorum centenarios differēdū: sed nō post multos hos dies, inq̃t, ꝓfundimini Spiritu sancto.

Igitur qui conuenerant, interrogabant eum, dicentes: Domine si in tempore hoc restitues regnum Israël?

Ex hac discipulorū interrogatione facillimè cognoscimus, q̃ necessariū fuerit, Apostolos opulentiori Spiritus sancti dono perfundi. Breuis quidem quæstio est, sed quæ multam discipulorum Christi, tum ruditatem, tum curiositatem, tum etiam timiditatē prodat. Primùm enim cùm Christus tot dieb⁹ post resurrectionem explicuerat ipsis verā rationē regni sui, & ꝑspicuè docuerat eos, regnum ipsius non fore carnale, sed spirituale: occupandum non potentia armorum & maiestate externa, sed potentia Spiritus sancti, & maiestate prædicationis Euangelij in totum orbem terrarum vulgādi: adhuc tamē videntur somniare, Iudæos in toto orbe terrarum super inimicos suos, & omnes gentes carnaliter dominaturos. Meminerunt illorum felicium temporum, in quibus fortissimos ex suo populo reges & duces habebant. Et miserè cruciabantur animis suis, se iam cogi tributarios esse idololatrarum Imperatorum, Cæsarum, ac Regum, siue potiùs Tyrannorum. Cumq; iam tantam oīm rerum mutationē vident, & toties de regno mentionē à Christo fieri audierunt, nihil dubitant, quin in breui Iudæorum condicto aliā acceptura sit faciem. Sciscitamur ergo Domine, inquiētes, num in tempore hoc restitues regnum Israëli? num hoc tempore reddes populo Israël regnū illud, quod ipsi per Prophetas promissum est, & de quo hactenus tu multa nobis disseruisti? num hoc die, aut hoc mense, aut hoc anno futurum est, vt Iudæi dominium totius orbis, iuxta Prophetarū oracula occupent? Quæ maior potuit esse ruditas in Apostolis? De trāslatione regni ab Ethnicis ad Iudæos sciscitantur, cùm potiùs debuissent Christū ꝓcūctari, quod ipsorū esset officiū, quod ministeriū, &c. Sed his declarat, quis sit hoīm genius, nimirū vt, etiam si aliquando inciderimus in cogitationem spiritualium, statim resiliamus ad terrena: cælestia quidē desideramus: sic tamen, vt interim nobis liceat tēporalibus ad voluptatē vti. Habemus etiā hoc in loco exemplum humanę curiositatis, quæ eius est ingenij, vt quæ curanda sunt, negligat: quæ negligenda sunt, curet: qua de re statim ab initio huius capitis nonnihil diximus. Multa ex breuissima hac discipulorum interrogatione obseruanda essent: sed quoniā breues esse cupimus, ex multis pauca, eadēq; potiora colligemus. Primū itaq; hic vide, quantū cęcutiat humana natura ad spiritualia negotia, si quando sibi

do sibi ipsi relinquitur, hoc est, si spiritu Dei destituitur: vnde rectè alibi Nicodemo dicit. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, nõ potest videre regnum Dei. Intuere hic Christi discipulos, & videbis in ipsis tanq̃ in speculo, humana tua natura nihil esse ad perspiciẽdas res diuinas ineptius, nihil ad obediẽdũ verbo Dei tardius, &c. Secundò hic vides q̃ fastidiamus crucẽ & afflictiones, semperq́; malimus nobis, q̃ alijs benè esse. Tertiò, nemo statim desperet, etiamsi nõdum excussæ sunt tenebræ ad plenum, sed pergat strenuè, donec de Dei cognitione perfectior & instructior fuerit. *Dixit autem eis: Non est uestrum nosse tempora uel momenta, quæ pater posuit in sua potestate: sed accipietis uirtutem superuenientis Spiritus sancti in uos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & usq; ad ultimum terræ.*

Vide obsecro, quanta modestia Christus rudes suos discipulos alloquatur; q̃ amicè illos tractet. Nõ increpat duriusculè, non obiurgat grauiter, sed iubet quę ad se pertinẽt curare, docetq́; non referre, siue discipuli hoc, de quo iam quęrunt, ignorent, siue sciant. Nõ est vestrũ nosse tẽpora vel momenta, q̃ pater posuit in sua potestate. Nõ est vestrũ, ad vos nõ pertinet, nec expedit vobis, vt sciatis quo anno, quo mẽse, quove die venturũ sit Israëliticum regnũ. Pater meus cælestis, oĩm tẽporũ & horarũ conditor est, & harũ rerum ipsum latere potest nihil: & q̃ nobis prodesse scit, benignè aperit: cætera q̃ etiã à nobis cognita vel obessent, vel nihil prodessent, sibi reseruat, nobis verò nõ aperit. Igitur si quid nos latet, nostro bono latet, nec Dei est inuidentiæ, sed potiùs beneuolentiæ, vt qua nobis tantũ ea aperit, quę pios faciunt, non quæ curiosos. Tu autẽ hic vide, quàm prudenter sua formauerit verba Chrs, quamque discipulorũ ruditati condescenderit. Neq; enim dicit: Nõ expedit vobis scire, quid quoq; tempore pater meus facturus sit, sufficerit me harum rerum cum patre habere noticiam: sed oĩa attribuit patri suo cælesti. Hæc enim est cõsuetudo Christi, quod interrogatus à discipulis suis de rebus cognitu aut nõ necessarijs, aut etiã ipsis scitu perniciosis, reijciat q̃stionem à se in scientiã ac potestatẽ solius patris, idq́; eo facit cõsilio, nõ quia ipse id quòd quęritur, aut nesciat, aut nequeat, (pater enim diligit filiũ, & oĩa dedit ei in manus): sed vt retũdat humanã curiositatem, & admoneat homines officij sui, ne scrutentur ea, quæ Deus vult occulta habere, sed inquirãt ea, quæ ipsis ad salutem cognitu, & factu necessaria sunt. Potuisset quidem hoc loci Christus dicere, & verè dicere: Me non latet quídnam statuerit Deus super populo Israël: nec necesse est vt vos eadẽ sciatis: sed hæc vtcunque vera essent, præ se tulissent nescio quid arrogantiæ. Vnde sic temperat orationem, vt nihil sibi præiudicet, nec etiam ad ipsorum vitia conniueat. Cæterùm, vt adijciam & hoc, Deus quem nihil latet, sua occulta consilia aliquando aperit certis hominibus, & certis temporibus: sic tamen, & multifariàm, vt eius rei non possint certi limites præscribi. Sed hac de re aliàs. Iam videamus, quibus verbis consoletur Christus suos discipulos, ne putent se porrò negligendos à patre cælesti. Accipietis, inquit, virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, &c. His paucis verbis explicat Christus, quibus viribus, quo exercitu, quo item genere pugnandi, discipuli sui orbem debellaturi sint, obsequioq́; Christi subiecturi. Accipietis virtutẽ superueniẽtis Spiritus sancti in vos: hoc est, ad occupãdos populos, & regno meo subijciendos, nõ inuadetis regiões ac vrbes virtute carnali, externo robore militũ, aut exercitu ex hoĩb9 collecto, sed virtute spũali, & exercitu cælesti. Mittã enim vobis dona Spũs S. q̃ sunt, loqui varijs linguis, edere miracula, cognoscere oẽm veritatẽ, habere animum infractũ in omnibus aduersis,

& id genus alia dona. Vide quo pôdere verborum loquatur. Accipietis, inquit, non habetis à vobismetipsis, sed accipietis virtutem, non alicuius hois, non alicuius Angeli, sed virtutem Spiritus sancti de supernis venientis. Nam ad hoc munus, quod Apostolis cõmissum fuit, exequendum, nulla nisi diuina virtus sufficere potest. Sed quodnã officiũ Apostolorũ? Eritis mihi testes, inquit, in Hierusalem, &c. Non admouebitis, inquit, vrbium portis externos arietes, non disijcietis muros tormentis vel bombardis humano ingenio cõfectis, sed eritis mihi testes, hoc est, verbis, non verberibus mũdum mihi subijcietis. Prædicatio enim & testimoniũ quod de me feretis, id demũ erit aries & bombarda, quibus expugnabitis nõ solùm vrbem Hierusalem, verumetiam vniuersam Iudæam. Adhuc pauca dixi, adde & Samariam. Sed neq; hæc finis erit Imperij mei. In oẽm terram exibit sonus vester, & in fines orbis terræ verba vestra, atq; adeò illic erit terminus imperij mei, vbi est terminus orbis terræ. Primùm quidem dixeram vobis. In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorũ ne intraueritis. Postquã verò & Satanam, & peccatum, & mortem vici, aliud in mandatis do, nimirum, vt eundo in vniuersum mũdũ, prædicetis Euãgelium omni creaturę: sic tamen vt prædicandi Euangelij initiũ à Hierosolymis sumatis. Quàm fideliter porrò Christus suũ promissum impleuerit, & quàm gnauiter Apostoli officio suo incubuerint, in sequentibus nobis depinget Lucas noster. *Et cùm hæc dixisset, uidentibus illis, eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Longè plura locutum esse Christum Dominũ cum discipulis suis antequã in cęlos conscenderet, ex alijs Euangelistarum narrationibus satis patet: sed non opus est his, q̃ per se nota sunt, longius æquo immorari. Apertum est quid hic Lucas velit significare, nimirum, Christum, quem Iudęi mẽtiuntur furto à discipulis sublatum, in cęlos ascendisse, & iam, sicut Marcus inquit, sedere ad dexteram Patris. Eduxit enim Christus discipulos suos post resurrectionem suam quadragesimo die foras Hierusalem in Bethaniam, & sublatis in altum manibus, benedixit eis. Et factũ est, inquit in Euangelio suo Lucas, cùm benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cælum. Hanc autem Domini ascensionem nõ intelligimus aliter factã, quàm vt Christus Dominus secundum illud corpus quod suscepit ex virgine, quod crucifixum est, quod sepultum, sublatus sit in cælum, quod iuxta diuinitatem nunq̃ reliquerat. Sunt qui Ascensionem Domini in cælum sic amplectuntur, sic extollunt, vt sub hoc prætextu verborum Christi, veritati reluctentur. De Sacramentarijs dico, qui Christum sic putãt in cælum ascendisse, vt nobiscum in Sacramento altaris nulla ratione esse possit, nisi omnipotẽtia & gratia sua, quẽadmodũ vbiq;, & semper fidelibus suis adest. Sed nolumus hanc cancerinam mouere. Christus dixit, Ascendo ad Patrem meum & patrem vestrum: Deum meum, & Deum vestrum: Dixit, Exiui à patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem. Hæc fideliter credimus, hæc constãter confitemur. Idem dixit, Panis quẽ ego dabo, caro mea est, quã dabo pro mundi vita: Et in nouissima cœna antequã pateretur, accipiens panem, quem benedixit, ac porrexit discipulis suis, dicens: Accipite & manducate, hoc est corpus meum, &c. An ne & hæc Domini verba credenda sunt? Annẽ qui in illis vera dixit, in proximis verbis vanus esse debebit? Demus Deum aliquid posse, inquit D. Augustinus, & nos inuestigare non posse. De fructu & vsu Dominicæ ascensionis iam dicendum esset, sed quia breues esse cupimus, negotium hoc in aliud tẽpus differemus. Caput nostrum assumptum est, habet secum nonnulla membra, quæ reliqua in terris vel sunt vel erunt, suo tempore sequentur. Sic autẽ in cælum ascendit, aut potiùs, sicut Paulus alibi dicit,

super

ſuper oẽs cęlos, nõ vt nos vel noſtra amplius nihil curet, ſed vt pro nobis apud ſuũ patrem cæleſtẽ, perpetuus intercesſor exiſtat. Sed hæc hactenus. *Cumq; intuerentur in cælum euntem illum: ecce duo uiri aſtiterunt iuxta illos in ueſtibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilei, quid ſtatis aſpicientes in cælum? hic Ieſus qui aſſumptus eſt à nobis in cælum, ſic ueniet, quemadmodum uidiſtis eum euntem in cælum.*

Non mirũ eſt, quòd Apoſtoli hic prędicantur fuiſſe defixis in cęlum oculis: quem enim amamus, libenter oculis ſequimur. Poteſt intuitus diſcipulorũ in cælum hanc habere rationem, vt ſit exemplum turbationis ipſorum, vt qui putantes ſe infeliciter habituros abſente Chriſto, turbatis aĩs & oculis, eũ viderunt abeuntem. Nulla enim re magis turbatos legimus in Euãgelijs Apoſtolos, atq; dum Chriſtus ipſis loquitẽ de abitione ſua: Vado ad eum qui miſit me, ait apud Ioannẽ, & nemo ex vobis interrogat me, quo vadis? ſed quia hæc locutꝰ ſum vobis, triſtitia impleuit cor veſtrũ, &c. Sic & in hoc loco haud dubiè turbati ſunt ad abitionem Chriſti: vnde & adſunt duo viri, conſolaturi illos. Fuerunt autem haud dubiè Angeli cæleſtes, quos D. Apoſtolus alibi miniſtratorios diſcipulos appellat, quia ſi delibus perpetuò à miniſterio ſunt, ſicut in ſequẽtibꝰ, in hiſtoria ſcilicet Cornelij, audiemus. In natiuitate Domini lætabundi adſunt: in inſtante paſſione Chriſtum conſolantur: in reſurrectione apparent, reſurrectionis veritati teſtimonium dantes: & iam adſunt magnifica conſolatione Apoſtolorũ mentes erigentes. Audiamus itaque ipſorum orationem, magna ſententiarum & verborum pondere grauem. Viri Galilæi, inquiũt, quid ſtatis aſpicientes in cælum? quid admiramini ad hoc ſpectaculum? quid aſpicitis in cælum, quaſi iam actum ſit de vobis, quaſi iam non poſſet ſubuenire Iſraëli? Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cælum, ſic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cælũ. Videte obſecro quàm circũſpectè, q̃ prudenter oĩa aperiant. Primò dicunt Ieſum, non alium aſſumptum in cęlum. In cęlũ, inq̃, aſſumptũ, ne putes aliquod phantaſma fuiſſe, vel illorum oculos faſcino quodam deluſos. Secundò, teſtantur illum redeuturũ, neq; tamen ſignificant, neq; certò pręſcribunt aduẽtus diem: nam huius diei certa notitia reſeruata eſt ſoli patri. Tertiò addunt ipſum venturum in ea forma, in qua aſſumptus eſt. Hoc etiam Chriſtus ipſe, & poſt hunc Apoſtoli teſtantur. Abijt in cælum viſibili forma, redibit ergo viſibili forma: aſcendit in nube, redibit ergo ĩ nube. In Matthęo legimus, Videbunt, nimirum, homines in nouiſſimo die, filium hominis venientem in nubibus cęli, cũ virtute multa ac maieſtate. Paulus verò in priori ad Theſſal. ſcribit: Ipſe Dominus in iuſſu & in voce Archãgeli, & in tuba Dei deſcẽdet de cælo: & mortui q in Chriſto ſunt, reſurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cũ illis in nubibus obuiã Chriſto in aëra, & ſic ſemper cum Domino erimus. Et in Ioannis Apocalypſi legimus: Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis populus, & qui eum pupugerunt. Vbi ergo adueniente Domino in tanta maieſtate, manebũt impij? vbi comparebunt peccatores impœnitentes? quò fugient cõtemptores Dei, & iudicij eius? Sunt enim, ſunt proh pudor multi, qui cum ſeruo illo, de quo Dominus apud Lucam loquitẽ, in corde ſuo dicunt: Differt Dominus meus reditum, & percutiunt ſeruos & ancillas, edunt, bibunt, & inebriantur. Sunt qui prorſus rident, quicquid de aduentu Chriſti dicitur. Sed hæc aliàs.

Vide Aug. in Euangel. Ioã. Tract. 21.

Matth. 24.

1. Theſſ. 4.

Apocal. 1.

Tunc reuerſi ſunt Hieroſolymam à monte qui uocatur Oliueti, qui eſt iuxta Hieruſalem, ſabbati habens iter. Et cùm introiſſent in cœnaculum, aſcenderunt ubi manebat Petrus & Ioannes, & Iacobus & Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacobus Alphæi, & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi.

Quę hactenus Lucas ab initio huiꝰ lib. cõſcripſit, videntur magis pfationẽ, q̃ narrationẽ huius operis habere: nam quæ ſub finem primi libri curauerat, hucuſque

hucusque videtur paucissimis repetiuisse. Sed vtcunq; sit, nos ordinem cœptum, de diuino numine benè confisi, strenuè prosequemur. Tūc, inquit, reuersi sunt Hierosolymam. Qui sunt illi reuersi? Apostoli nimirum, & qui cum ipsis erant: neq; enim putādum est, solos vndecim Apostolos ascensioni Domini interfuisse, sed & alios ex Domini familiaribus & discipulis, quos hoc sancto Ascensionis spectaculo Dominus dignatus est. Reuersi, inquam, sunt Hierosolymā. Quando? Tunc, scilicet, post assumptionem Christi, & cōsolationē ab Angelis factam. Nisi enim tam ingētes cōsolationes, & à Christo, & ab Angelis accepissent, quorsum scilicet raptus esset Iesus, & quòd esset rediturus sic, quemadmodū abeuntē viderāt, nequaq̃ locū hunc, montē hunc reliquissent: sed potiùs mente consternati, & pudefacti, existimassent se delusos, vt q̃ hactenus Christo cōfisi, iam porrò negligerentur. Atqui quū tam iucundas accipiunt consolationes, non diu secū disceptant, non diu in monte Olìueti hærent: sed sicut admoniti fuerant à Christo, reuertuntur Hierosolymam, ibi promissum patris, spiritum veritatis, exoptatissimum paracletum expectaturi. Subindicat verò Lucas Apostolos iam animatiores, & corde cōfirmatiores factos, qui iam omni metu deposito, non dubitauerunt vnà, & palàm reuerti Hierosolymam. Addit verò Lucas quantū distet mōs Oliuarū ab Hierosolymis, inquiēs, illos, Apostolos scilicet profectos à monte, q̃ vocatur Olìueti, q̃ est iuxta Hierusalē, Sabbati habens iter. Etenim certa viæ longitudo præscripta fuerat Iudæis, quā peragere fas esset die Sabbati. Licuit autē, iuxta Rabinos Iudæorum, ipsis bis mille pedes Sabbato ambulare. Sic enim testaē D. Hieron. ad Algasiam quęst. decima. Et alibi quū Dn̄s dicit, Rogate, ne fiat fuga vestra sabbato vel hyeme, satis innuit, Iudæis non licuisse prolixius iter ambulare in Sabbato: & hoc quidē magis iuxta Rabinorū illorū traditiones, quàm iuxta Domini Dei mandatū. Et legimus quidem in Exodo, Dominum corripientē Iudæos ꝓpter violatū Sabbatū, & dicentē: Vsquequo non vultis custodire Sabbatū meū, mādata mea, & legem meam? Videte quod Dominus dederit vobis Sabbatū, & propter hoc die sexta tribuit vobis cibos duplices. (de Manna loquit̄). Maneat vnusquisq; apud semetipsum, & nullus egrediatur de loco suo die septimo. Hęc, inquā, legimus Dominū Iudęis dicere. Hi autē dum maximè putant se legem seruare, impudentissimè transgrediuntur. Si enim verba Domini iuxta literā implenda, & ad vnguem obseruanda sunt, quis dedit Rabinis illis eam potestatem, vt ad certos limites legem Domini soluere conentur? Sed hęc parerga sunt. Mira res est. Iudæi in eiusmodi rebus plus æquo superstitiosi: nos verò plus quàm decet Christianos, temerarij & licentiosi sumus. Cæterùm ad intermissum ordinem reuertamur. Mons Oliuarum, sicut diximus, non longè erat ab Hierusalem, sicut vbiq; Euangelia testantur: & ab hoc monte reuersi sunt Apostoli, & discipuli Domini Hierosolymā, ad cœnaculū illud, opinor, in quo Pascha cum Christo celebrauerant, priusquàm ad passionem accederet. Cœnaculum verò, nō ideo dicitur, quòd in eo cœnatum sit, sed dicitur locus in altiori loco domûs constructa, quales apud nostrates habent domunculas pensiles. Fuit autē proculdubiò cœnaculum illud amplum & patens, quo esset tantorum virorū capax. Iam tandē enumerat Lucas Apostolos, p̄cipuos nimirum Christi discipulos: plurimùm enim refert istorum nouisse nomina, qui primarij nobis dati sunt à Deo, veræ pietatis antistites. Adde q́d Lucas hoc loci Christi verba confirmat, quæ apud Ioānem dixerat. Duodecim vos elegi, & vnus ex vobis Diabolus est. Et iterū: Pater sancte, quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis perijt, nisi filius perditionis. Omnes enim enumerat, excepto vnico Iuda prodi-

Epiphanius docet Iudæis non licuisse ultra mensuram sex stadiorum Sabbato ire, &c. pag. 338.

Exod. 16.

Ioan.

proditore. Petrus ter negauerat Dñm, alij omnes à Christo aufugerant, & pastore percusso oēs oues dispersæ fuerant: verùm receptis animis, immò reuocati per Domini spiritum, in vnum cōgregati, exspectāt promissum patris. Discamus ergo ex hac Apostolorū resipiscentia, vt & ipsi aliquando resipiscamus, neq; de quoq, dū in viuis est, desperemus. Sequit. *Hi omnes erant perseuerantes unanimiter in oratione & obsecratione cum mulieribus, & Maria matre Iesu, & fratribus eius.*

Videmus hoc loci in discipulis Christi magnæ obedientiæ exemplū. Præceperat eñ ipsis Chrs, vt post ascensum eius in cælū non discederēt Hierosolymis, sed sederēt illic, ac exspectarēt, quoadusq; induantur virtute ex alto, & accipiāt promissum patris. Multa aūt erāt, q̄ ipsos ab obediētia hui⁹ pcepti deterrere poterāt, & necesse habebāt in hoc obsequio multa discrimina subire. Si enim Iudęi antea nō pepercerant Chro tot miraculis claro, sed adegerāt eū ad turpissimā mortē: quis discipulorū ei⁹ sibi in ea vrbe oīa mala obuētura non pollicereт? Profectò sic rebus Iudęorū stantibus, & Iudęis sic aīatis, nō poterat Apostolis securū esse Hierosolymā petere: imò nihil aliud erat, (si hoīm solū psidiū respexeris) nisi sese psentissimæ morti objicere: nihilominus tñ discipuli pcepto Chri obsequunt & redeūt, quāuis magno suo periculo, in Hierusalē. Quid igit mali eis accidit? ecce nec pilus quidē capitis illorū perit. Cur ita? quia ambulabant in vocatione Dei, & in obediētia pcepti eius: & qui iusserat eos redire in Hierusalē, hic etiā curabat, vt tutò illic versarent. Et profectò, sic res filiorū Dei habet, quod quęcunque Deus destinare solet ad officiū aliquod hoīm opinione periculo plenū, huic quoq; eo ipso & pollicet, & pstat auxiliū. Vocauit quondā Mosen ad ducatū Israëlis periculosissimū, sed qui vocabat, idem & dicebat: Ego ero tecum. Vocauit Israëlitas ad desertū, quid eis obedientibus obstitit, aut defuit? mare vidit & fugit, Iordanus conuersus est retrorsum: cęlum pluit manna, petra dedit aquam, vestimenta ipsorum non sunt detrita, & hostes tanto timore correpti sunt, vt ne mutire quidem fuerint ausi contra Israëlitas. Vocabatur Hieremias ad euellendas, destruendas, & dissipandas, & eradicandas gentes, sed quum agnosceret se imbecilliorem, quàm vt posset tantum onus ferre, audit: Ego tecum sum, vt eruam te, &c. Quin & hi ipsi discipuli antea à Christo vocati erant, vt prædicarent regnum Dei, & emittebantur sine auro, sine argento, sine pera, & sine virga: emittebantur autem sicut oues in medio luporum. Quid autem defuit eis? aut in quo periculo perierunt? Ecce reuertuntur cum gaudio, & ingenuè fatentur, sibi in vocatione sua ambulantibus nihil vnquam defuisse: sic & iam dum redeunt Hierosolymam iuxta quod in mandatis acceperant, nemo illis obsistit, nemo contradicit, nemo manus eis inijcit: sed coëunt in vnum, nimirum in cœnaculo illo: Apostolis autem, & reliquis Domini discipulis adiunxit se Maria mater I E S V, & fratres, hoc est, cognati eius: adiunxerunt se etiam illis & aliæ quædam sanctæ mulieres, nimirum illæ quæ sequutæ fuerant I E S V M à Galilæa, quarum etiam alibi meminerunt Euangelistæ. Sed quid interim agunt? non rixis, aut otiosis fabulis terūt tempus: sed vnanimiter perseuerant in orationibus & deprecationibus. Tu porrò nostra conuenticula cum hac sancta congregatione conferre ne dubita, & videbis q̄ magna sit dissimilitudo. Nostri cōuentus implent aut rixis, vel cōtentionibus, aut detractionibus, aut impuris locis, &c. Isti verò verè Apostolici hoīes, perseuerāt vnanimiter in oratiōe: quod certè non perfunctoriè legendū, vel audiēdū est. Singulę enim voces vidētur suū pondus habere, hoc qđ multi docti ante nos viderunt. Quid eñ est Hierosolymis in cœtu sanctorū orare, nisi cōtemptis hæreticorū conuen-

cōuenticulis in ecclesia Catholica manere, & inibi preces suas ad Christum fundere. Quòd verò vnanimiter orāt, testantur veram, adeoq; fraternam charitatē inter se habere. Et certè nō sunt Deo gratæ preces, vbi non est firma inter fratres cōcordia: quod exemplis & præceptis scripturæ testatum facerem, si aliquem super hac re dubium esse dubitarem: Tertium, quòd orationē commendat, est perseuerantia, quæ vel vnica ex orationibus nobis, exoratores facere solet, quod Chr̄s pulchrè de vidua & iniquo iudice, paradigmate in Euangelijs docuit: sed quoniā sæpissimè de orationis emolumento nobis dicendū erit, iā huic parænesi finē imponimus.

In diebus illis exurgens Petrus in medio fratrum, dixit: (erat autem turba hominum simul ferè centum uiginti) Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Iesum, &c.

Historia hæc quam nobis Lucas, immò Spiritus sanctus per Lucā describit, longè oīm pulcherrima est, & innumeris ferè doctrinis referta. Det Dominus, vt ea q̄ ad profectum Ecclesiæ suæ pertinent, eruere possimus. Et ante omnia quidem hic admiratione dignum est, quòd Petrus tanto feruore, tanta confidentia, tāta deniq; prudētia alloquitur Christi discipulos, non quidem vnum atq; alterum, sed omnē turbā, & hoc ante acceptam Spiritus sancti pleniorem vnctionē. Sed meminisse oportet eorum, quæ in superioribus audiuimus, nimirum Apostolos non omnino caruisse Spiritus sancti donis, sed ipsos illa non accepisse tanta copia, quāta in die Pentecostes. Sed rogas quare sibi hanc concionandi prouinciam sumpserit Petrus? Respondemus Petrum hic nihil temerè instituisse, sed oīa ex officio. Statim em̄, aut nō ita multò pòst, à resurrectione Christi legimus Petrū accepisse in mandatis, vt pasceret gregem Dñi. Sic enim inquiebat Christus ad Petrum: Simō Iona, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis q̄a amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos.

Ioan. 21.

Neque semel tantum hoc illi dictū est, sed tertiò, quo nomine etiā contristatus est Petrus, & dixit: Domine, tu oīa scis, tu scis quia amo te. Igit̄ cùm Christus Petro cōmiserat ouiculas suas, tan quā fidissimo & vigilantissimo pastori, nihil negligenter agit, sed officij sui magnitudinem considerans sollicitus est, ne oues Christi propter paucitatem pastorum aliquid detrimenti accipiant. Neq; tam arrogans est, (sicut iam multi sunt, qui præter nomen nihil veri pastoris habent) vt neminem velit de suo ipsius participare honore & officio: sed summis precibus à Domino orat aliū, qui in locum proditoris Iudæ ritè substituatur. Videmus etiam in hoc Petri modestiam, animique illius submissionē, quòd omni fastu deposito illos fratres appellat, nihilque imperiosè agit. Obseruandum & hoc, quòd Petrus oīa instituit, quæcunq; ad officium suū facere possunt, licèt eius rei nullū expressum verbum, siue mādatū in scripturis à Dño habeat. Vtinam illi, penes quos Petri, & Apostolorum potestas & auctoritas est, in hoc Petrum imitarētur, vt nihil antiquius haberēt benè dispo sita animarū cura. Sed iam tandem verba ipsa D. Lucæ, & deinde Orationem D. Petri expendamus. In diebus illis, nimirum assumpto Christo in cælum, & in vnū congregatis omnibus Christi discipulis, non orandum sibi putās Petrus, exurgit in medio fratrum. Exurgit (inquit Historiographus noster) Petrus, vt vel ipso gestu innueret se habere, quòd seriò & necessariò proponeret. Exurgit Petrus: Iterum dico: Exurgit Petrus piscator ille Galilæus, Petrus ille, non iam ille qui ter Dominū abnegauerat, sed cui Christ9 oues suas ter pascendas commiserat. Sed vbi exurgit? non in templo Hierosolymitano: nam hoc nondum cōueniebat: verùm in medio fratrum, hoc est Christianorum. Tale enim nomen tum habebant Christiani: immò non solùm nomen, sed cum hoc & rem, vt quibus nihil æquè in votis fuerat atque fraterna

dilectio.

dilectio. Sed dic obſecro, quantus erat numerus diſcipulorum Chriſti in Hieruſalem? Audiamus Lucam: Erat autē turba noīm ſimul ferè centū viginti. Bone Deus, non niſi tanti, poſt tot auditas Chriſti conciones, poſt tot viſa miracula? Sed hæc paucitas nihil nos moretur: non ita multò poſt audiemus ex hoc minuto ſemine, copioſiſſimā prognatam meſſem. Sed tu mihi iam audi piſcatorem meum Petrum: Viri fratres, inquit, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus ſanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum, qui comprehēderunt Ieſum, &c. Obſecro vos per miſericordiam Dei, & per ſalutem veſtram, patiamini me hoc in loco curioſum eſſe, vt ſi non omnia, certè maiorem partem abſcōditi ſenſus eruamus. Sunt forrè quibus hæc pauca verba huius orationis omninò nuda, & nihil ſucci habentia videantur: verùm ſi patienter me audieritis, non grauatim, opinor, mutabitis ſententiam. Nihil autem hic loquar de eo quod Petrus piſcator & idiota tantam habet experientiam Scripturarū, vt in promptu habeat quamcunque voluerit ſentētiam: (nam in Luca noſtro audiuimus, quòd Chriſtus Apoſtolis aperuerit ſenſum, vt intelligerent Scripturas. hoc enim docente, hoc ſenſum Scripturę aperiēte, quis non diſceret?) ſed hoc putamus obſeruatione dignū, quòd tam breuibus verbis tam multa comprehenderit. Dum enim penſitamus, quid ſibi velint hęc verba, Oportet impleri Scripturam, ſtatim intelligimus irrefragabilem S. ſcripturæ veritatem: Oportet, inquit, impleri ſcripturam. Quare? quia non voluntate huma-
2. Pet. 1. na (vt Diui Petri vtamur verbis) allata eſt aliquādo Prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines, hoc eſt Prophetę, qui vaticinia prodiderunt, non è ſuo ſenſu, animique arbitrio prodiderunt, ſed cùm homines ſancti eſſent, purique ab omnibus prauis cupiditatibus, Spiritus ſanctus afflauit illorum animos, ac velut organis abuſus, per illos nobis ſuā mentem vtcunq; ſignificauit: vnde non poteſt nō verū eſſe, quod Prophetæ prophetarunt: Quę procedunt de labijs meis, ait alibi Dominus, non faciam irrita. Et rurſum Chriſtus: Cęlum & terra tranſibunt, inquit, verba aūt mea nō tranſibūt. Adde his quod Balam in Numeris ad Balach dicit: Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutet. Et illud: Omne coſiliū meū ſtabit, & oīs volūtas mea fiet. Igitur q̄ à Dño p̄dicta ſunt per Prophetas, falli nō poſſunt, quia ipſum ſcilicet ſua pſcientia fallere non poteſt. Ex his vel hoc ſolū diſcere debemus, ne poſt hac vel promiſſiones Dei negligamus, vel illius cōminationes cōtēnamus. Iā porrò addit Apoſtolus Petrus cauſſam, quare oporteat impleri Scripturā: Oportet impleri ſcripturam, inquit, quā prædixit Spiritus ſanctus per os Dauid. Nihil addam niſi hęc abſoluta fuerint. Scripturę auctoritatē addit Petrus magnificā, vt à nemine eleuari, nedum reijci poſſit. Primò, inquit, verba quę adduco, & quę oporteat impleri, nō ſunt fortuita, nec vulgò iactata, neq; ab aliquo obſcuro hoīe prolata: ſed veniunt ex ore regij Prophetę Dauidis, qui q̄ magnificas ſuper Meſſia promiſſiones acceperit, nemo eſt qui ignoret, & vos Iudęi eius rei teſtes eſtis locupletiſſimi. Neq; eſt vt quiſpiam hîc eleuare velit auctoritatē Dauidis, quaſi non oīa pura puta ſint, quæ ille dixerit. Eſto ſanè, inquit Petrus, Dauid homo fuerit, vt homo aliquando lapſus fuerit, tamen hoc mihi præiudicare poterit minimè. Quamobrem? inquis: quia Dauid eiuſmodi verba à ſemetipſo non dixit, ſed Spiritus ſanctus locutus eſt, & prędixit hæc, de quibus nobis ſermo, per os Dauid. Atqui quę Spiritus ſanctus per nos loquitur, vana eſſe non poſſunt. Sic in Euāgelio Chriſtus Pſalmos non Dauidi, ſed Spiritui ſancto potiùs aſſcribit, dū teſtatur Dauidē in Spiritu dixiſſe: Dixit Dñs domino meo, ſede à dextris meis. Iam quid poteſt excellentius de

Pſalm. 88. Matth. 24. Num. 23. Eſa. 46. Matth. 22.

ſcripturis ſacris dici, quàm quòd ſit va-
ticinium Spiritus ſancti? Dauid quidē,
aut allus quiſpiam Propheta accom-
modauit ad oracula ſcripturæ, os, lin-
guam, aut calamū ſuum, tanq̄ inſtrumē
tū: Spiritus aūt ſanctus auctor ille eſt,
qui per hoc organū oracula ſua protu-
lit. Quare ad ſacrā ſcripturā nō aliter q̄
ad ipſiſſimā Spiritus ſancti vocē, animū
noſtrū aduertamus. Sequitur Spiritum
ſanctū aliquid ꝓdixiſſe per os Dauidis,
de Iuda Iſchariote nimirū, & ꝓditore,
&c. Vel ex hoc vno apparet, nō eſſe hu
mana tantùm verba, ꝙ prędixerunt ea
futura, quæ poſt multos annorū cente
narios facta ſunt. Et Iudęi quidē in Sy-
nagogis ſuis ſępiſſimè hos pſalmos & le
gerunt & audierūt, neq; tamē, opinor,
quiſquā fuit illorū, q̄ illos de traditore
Chriſti exponere auderet: Immò, ſi q̄s
dixiſſet Petro ante Dn̄i paſſionem, Pſal
mos illos ſonare de Iuda Apoſtolo, cer
tè nunq̄ perſuaſus fuiſſet, vt hoc crede
ret. Sed ſic ſe habet prophetiarū ratio,
vt tum tandē intelligantur, quando im
pletæ ſunt. Iam quidem non immeritò
exſpectatis, qualis nā illa ſit prophetia,
quídue Spiritus ſanctus de Iuda ꝓdixe-
rit. Et proferam quidē, ſed poſtq̄ etiam
hoc admonuero, quod Petrus Apoſto-
lus tam modeſtè de ſceleſtiſſimo prodi
tore loquitur: neq; enim Iudam vocat
latronem, proditorem, ſceleſtum, vel
tale quid atrocius: ſed tantùm vocat
ducem eorum, qui Ieſum comprehen-
derunt. Nos porrò non ſic modeſtè:
ſed ſimulatq; in mētionem alicuius fla-
gitioſi venimus, nihil non cōtumeliarū
in illum iacimus, non quidem emen-
dādi ſtudio, ſed nefandiſſimo odio, &c.
Sed hac de re aliàs oportunius admo-
nebimus. Anne tēpus eſt, dicet aliquis,
tandem ad Prophetæ verba progredi?
Accipite prius quæ de Iuda Petrus di-
cat: Fuit, inquit, dux eorum qui cōpre-
henderunt Ieſum.

*Qui connumeratus erat in nobis, & ſortitus eſt ſor-
tem miniſterij huius.*

Hoc addit Petrus non ſolùm vt oſten-
dat de quo Iuda loquatur, (nam erant
fortè & alij eius nominis in turba mini
ſtrorum, qui comprehēderunt Ieſum)
ſed etiam vt declaret Iudam nullā ha-
buiſſe cauſſam ſuæ proditionis, vt qui
ſummo & honorifico apud Dominum
fuerit loco, non ex numero ſeptuagin-
ta duorū diſcipulorū, ſed duodecim A-
poſtolis cōnnumeratus, & eiuſdem mi-
niſterij cum illis particeps. Connume-
ratus erat in nobis, ex noſtro collegio
erat, non alienus à Chriſto. Et ſortitus
eſt ſortē miniſterij huius. Obſerua hoc
loci quo nomine Petrus Apoſtolatum
inſignire voluerit. Non vocat præemi-
nentem poteſtatem, quod tamē nō in-
iuria feciſſet, ſed vocat miniſterium.
Hinc et D. Paulus ī Corinthijs inquit:
Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros
Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum
Dei. Rectè ergo, nec immeritò ſe agno
ſcunt eſſe ſeruos ſeruorum Dei, qui in
Eccleſiaſtica republica, aliqua fungun-
tur poteſtate. Sed curādum eſt ne eius
lingua ſe fateatur ſeruum, cuius tamen
animus arroganti ſpiritu mallet audiri
Dominus. Vereor enim multi ſint, qui
ſe vicarios Apoſtolorum iactitant, qui-
bus tamen illorum ſubmiſſio & humili
tas non vſq; adeò placet. Rurſum etiam
non deſunt, qui ſeruos cupiūt, ſed ipſis
mercedem ſoluere renuunt. Obſeruan
dum itē quod Apoſtolus ob Iudæ ma-
litiam non vult contemni Apoſtolatū.
Scimus enim dū hoc in mundo ſumus,
nihil ex oīmi parte beatū eſſe. Et ea eſt
Dei bonitas, vt malorum improbitate,
in bonū ſuorū electorū vtat̄: & quū ip-
ſe malum inter ſuos Apoſtolos ſuſtinet,
edocuit ne & nos ob improbitatē ma-
lorū, nos à collegio bonorū ſcindamus.
Quod vtinā illi, q̄ in Eccleſia nobis tan
tas turbas dederūt, iā olim meminiſſēt.
Certè mali tibi nocere nō poſſunt, niſi
illorū improbè facta laudaueris: & tu il
lis cōmodare potes, ſi tua patiētia illos
ad pœnitētiā, & ad agnitionē ſuorū pec
catorū ꝓducere laboraueris. Sed hęc ha
ctenus. Sequit̄ in Orōne Petri de Iuda.

*Et hic quidē poſſedit agrū de mercede iniquitatis, et ſu
ſpēſus crepuit medius, & diffuſa ſunt oīa uiſcera eius.*

Tria

Tria hic ponit quæ circa Iudam contigerunt. Primò, inquit, possedit agrum de mercede iniquitatis. Quid hoc est dicere? quomodo potuit Iudas possidere agrum, cùm statim, postq̃ contra Dominũ lata fuerat mortis sententia, ipse laqueo sese confecerit? Nec putandum est, quòd agrum hunc ante proditionem possederit, quum ille fuerit figuli cuiusdã. Sic ergo intelligenda sunt verba Petri, quum dicit: Iudas possedit agrum de mercede iniquitatis, vt sciamus agrum illũ emptũ precio, quod Iudas iniquè à summis sacerdotibus acceperat: ideoq; agrũ illũ iã nõ habere nomen à priore possessore, figulo scilicet, sed à Iuda proditore. Huius enim iam ager dicitũ nõ illius, quod nos vulgata lingua diceremus: **Der schelmen acker gehört Judas zů.** Sic nihil difficultatis habebit p̃sens locus. Secũdò addit Petrus, q̃ Iudas suspensus crepuerit medius: & addit tertiò, quòd diffusa sint omnia viscera illius: quibus verbis aperit, Iudã tantũ nefas, p̃ditionis scilicet suæ, nõ impunè tulisse: sed infelici morte vitã finijsse, hoc quod etiã Matthęus in Euãgelio suo indicat, dicens: Vidẽs Iudas q eũ tradidit, q̃ dãnatus esset Iesus, pœnitentia ductus, retulit triginta argẽteos principib⁹ sacerdotũ & senioribus, dicens: Peccaui, tradẽs sanguinẽ iustũ. At illi dixerũt: Quid ad nos? tu videris. Et proiectis argenteis in tẽplo, recessit: & abiens laqueo se suspendit. Hactenus Matthęus. *Et notum factũ est omnibus habitantibus Hierusalem: ita ut appellaretur ager ille lingua eorum Aceldema, hoc est, ager sanguinis.* Quæ de Iuda dico, inquit Petrus, non oĩnò noua vel occulta sunt. Palàm enĩ in Hierusalem hoc euulgatũ est, quòd ager ille emptus est, non ex benè parto aliquo precio, sed ex precio sanguinis: ex precio, inq̃, quod summi sacerdotes Iudæ tradiderant, vt proderet ipsis Iesum, quod etiã fecit. Verùm postea pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos ad eos, à q̃bus illos acceperat. Isti ergo agrum illũ sanguinis, pro iniqua illa, & sanguinaria pecunia emerunt.

Obserua hic prudentiã Petri, qui oẽm proditionis culpam in Iudã reijcit, nõ in eos, qui pecunijs hanc proditionem à Iuda redemerant. Postea verò dũ sacerdotes, Scribę, & Pharisæi ipsos Apostolos prohibebant à pręedicando Christo, tũ tãdem audacter ipsis exprobrat Petrus impiam ipsorum crudelitatem. Adde & hoc, quòd summi sacerdotes, & alij qui agrum illum emerant, hac emptione sibi æternam impietatis notam inusserunt, quocunq; tandem consilio ipsi illud instituerint. Neq; enim potest vlla eius agri mentio fieri, nisi etiam succurrat impia illa negotiatio, qua illi hanc impietatem à Iuda redemerunt. Sequitur in Luca, aut potiùs in diui Petri oratione.

Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea, & Episcopatum eius accipiat alter. Psalm. 68. Psalm. 108.

Hæc tandem sunt verba illa quæ Petrus testatus est Spiritum sanctum prędixisse de Iuda proditore per os Dauid: & in priori quidem Psalmo docet, Iudam casurum de dignitate sua: in secundo verò versu testatur alium quendam sufficiendum esse in sanctum illum Iudæ locum, hoc est reliquis vndecim Apostolis cooptandum. Obseruandum tamen, quòd vterque Psalmis vniuersam Iudæorum improbam gentem notat, quæ de gradu suo, & dignitate sua deijcienda prædicantur, eò quòd maledictionem potiùs elegerũt, quàm benedictionem, maluerunt Barrabam, quàm Christum. Et in Iudæorum sortem vocandas esse Gentes, alius Psalmus testatur: Quoniam verò Iudas ille proditor, dux fuit eorum, qui comprehenderunt Iesum, & quasi primus in populo Iudæorum, qui se CHRISTI beneficio indignum fecit, non immeritò diuus Petrus hoc, quod de reliquis impijs Iudæis dictum fuerat, etiam in Iudam quadrare testatur. In Iuda siquidem quasi adumbratur & præfiguratur, quid futurum sit de reliquo Iudæorum populo, qui Christum à se essent reiecturi. Amisit

infelix Iudas locum Apostolici muneris: itidem tolletur olim templum, sacerdotium, scribarũ item, & pharisæorũ auctoritas vnà cũ ipsis. In locũ Iudæ proditoris, succedet Matthias germanus Christi discipulus. Sic expellentur & Iudęi impij, & succedent in horũ locũ veri Iudæi, qui mente circumcisi, nõ corpore, Messiã amplectentur, quẽ illi crucifixerunt. Hoc etiã impijs Iudæis à

Matth. 23.

Chr̃o p̃dictũ fuerat in Euãgelijs: Ecce, inquit, relinquet̃ vobis domus vestra deserta. Et alibi: Dico vobis, quia multi ab oriẽte & occidẽte veniẽt, & recumbẽt cũ Abrahã, Isaac, & Iacob, in regno Dei: filij verò regni eijcient̃ foras. Hoc q̃ verũ sit in progressu Apostolicæ historiæ audiemus. Neq; enim potest nõ verũ esse, quod Spiritus sanctus per os Dauid p̃dixerat: immò nõ potest non verũ esse, quod veritas ipsa testificata est. Neq; tamen putandũ est vel Iudã, vel reliquos impios Iudęos, aut nõ peccasse, aut facilius peccasse, aut etiã peccare coactos fuisse, ne scilicet Scriptura nõ impleretur, néue Deus mendacij argueret̃. Non sic est, nõ sic ô boni: Deus nõ vult iniquitatẽ, neq; quemq̃ ad peccandum cõpellit. Et Prophetarum oracula non dederunt peccandi caussam Iudæis, quasi isti tantum peccare cogantur, ne illi mendaces esse arguantur: sed Prophetæ quidem præuidentes facta hominum antequã fiant, futura esse certò pręnuntiant: dum ergo homines postea ea faciunt, quæ illi futura prædixerunt, testantur Prophetas esse veraces. Nõ enim Prophetarũ verba sunt caussa malefactorũ, sed hęc illorum caussa sunt. Siquidẽ Prophetæ propriũ est videre futura, nec falli: cæterùm actionum suarũ, quemadmodũ Athanasius inquit, caussam suã quisq; voluntatẽ habet. Et quẽadmodum nos cõspiciẽtes aliquid quod sub oculis nostris fit, vidẽdo nõ fallimur, nec aliter videmus q̃ fit, sed quẽadmodũ fit, ita videmus: sic & Prophetę futura tanq̃ p̃sentia videbãt, & q̃ videbant, fieri erat necesse, oĩaq; q̃ fiebant, omnino videre oportebat. Et rursum: quẽadmodũ nos,

Quomodo intelligẽdũ Scripturas nostra impleri malitia.

q̃ videmus oculis, oĩnò necesse est vt sint, (siquidẽ ea quę sunt, videmus) nec potest aliter fieri q̃ vt videmus: sic & Prophetæ quæ præuidebãt, oportebat oĩnò esse, nec aliter fieri poterãt, q̃ quẽ admodũ p̃uiderant. Nã si futura nõ p̃uidissent, nõ iã fuissent Prophetæ: nec q̃a aliqua dicũt, ideò fiunt: sed q̃a futura sunt, ceu diximus, ideo p̃dicunt, necesseq; est nõ mentiri Prophetas: vidẽt enim verè. Qm̃ igitur Spiritus sanctus certò nouerat, in quã impietatẽ prolapsurus esset Iudas, & reliquus Iudæorũ populus: ideo ante multos annorũ centenarios per os Dauid prædixit. Et qm̃ Spiritus sanctus in sua p̃scientia falli nõ potest, ideo certũ erat Iudã & Iudęorũ incredulũ populũ Christo cõtradicturũ. Sed hęc hactenus: nam in sequentibus rursum hac de re nobis erit loquendũ. Nihil reliquũ est quod de Dauidis cantionibus, aut potiùs imprecationibus dicamus, nisi vt admoneamus eos, qui Apostolico funguntur munere, vt exemplo Iudæ cautiores fiãt, sicq; suũ administrẽt officiũ, vt digni sint, qui in multos annos Ecclesiæ Christi curam agant. Sequitur in concione Petri.

Oportet ergo ex his viris qui nobiscum sunt cõgregati in omni tempore, quo intrauit & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens à baptismate Ioannis usque in diem qua assumptus est à nobis, testem resurrectionis eius nobiscum fieri unum ex istis. Manifestum est ex priori libro Lucæ nostri, Iesum Chr̃m Dñm nostrũ nõ tantũ duodecim elegisse Apostolos, sed etiam alios septuaginta duos discipulos, quos miserat binos & binos in oẽm ciuitatẽ & locũ, quo ipse erat vẽturus. Isti ergo septuaginta duo discipuli, post passionem Dñi rursum se receperãt ad Apostolos, primarios Chr̃i discipulos, vt q̃ & ipsi gestorũ Dñi nõ erãt ignari. Hinc ergo inquit Petrus, ꝗ cum illis fuerint omni tẽpore, quo Iesus cõuersatus fuit cũ illis statim à Ioãnis baptismate. Nã quæ Christus antequã à Ioanne baptizaretur, egerit, compertum non est, nisi quæ Lucas dicit illum in templo egisse, quũ factus esset annorũ duodecim.

Igitur

Igitur postquã Petrus ostẽderat de Iuda iam actum esse, hoc quod Scriptura iã olim futurum esse prædixerat, docet quomodo res instituẽda sit, vt alius in illius locum sufficiatur. Non est æquũ, inquit, vt alienũ à nostra congregatione ordinemus, sed oportet vt vnus eligatur qui gestorum domini notitiã habeat: Neminem igitur reperire licebit talem, nisi ex horum numero, qui hactenus à baptismate Ioannis nobiscum fuerunt. Et quisquis tandem ille fuerit, in hoc eligetur, vt nobiscũ testificetur de resurrectione Christi. Duo igit̃ hoc in loco ꝓponit D. Petrus: primũ qualis ordinandus sit ad tam sublime officium: Secũdò quid ipsum facere oporteat, cui hoc minus fuerit concreditũ: Nos de vtroq; nõnihil dicemus, et primò quidem de electione, hoc est, qualis esse debeat, qui præficiendus est ouibus Christi: nam in hac Petri concione audimus, nihil in hoc negotio temere instituendum esse. Oportet, inquit Petrus, vnum ex his eligere, qui nobiscum fuerunt toto tempore, quo nobiscũ conuersatus est Christus Iesus, hoc est, neq; æquum, neq; commodum est, vt aliquẽ nobis cooptemus, qui gestorum Christi nullam cognitionem habeat, vel ab alijs tantũ quasi per manus acceperit: sed necesse est vt talis præficiatur, qui oculatus fuerit testis oĩm, de quibus illi apud vniuersum populũ dicẽdum est. Sic & diuus Paulus nõ vult Neophytum in Episcopum eligi, & addit rationem: Ne elatus, inquit, fiat, & incidat in laqueũ diaboli. Sunt & alia multa, q́ requirit D. Paulus in eligendo Episcopo, de quibus in Epistolis ad Timotheũ & Titum suo loco & tẽpore abundè diximus: nec puto necessarium, vel vtile super hoc negotio dispu tationem prolixiorem instituere. Desunt enim quos hęc res concernit. Hoc autem dico, nullam esse aliam caussam huius tumultus in Ecclesia, quàm ꝙ Episcoporum & pastorum ordinationes illegitimè hactenus, ne dicam impiè etiam institutæ sunt. Electi sunt (vereor ne & adhuc eligantur) Episcopi, q nunquam vel per somnium cogitarunt, q̃d veros Episcopos deceat. Et isti ne non similes haberent labra lactucas, elegerunt & consecrarunt sacerdotes ad triuam q̃ ad altare aptiores. Atqui nõ potest meliori compendio Ecclesiæ succurri, nisi illi ꝑficiantur, qui sunt quod audiunt, nimirum veri Episcopi. In primitiua Ecclesia nemo eligebatur, nisi præsenti omni populo, cui eligẽdus ꝑficiendus erat: & electio quidem penes plebem fuerat, confirmatio aũt penes Episcopum. Hinc est quod D. Paulus inquit ad Titum: Huius rei gratia reliq te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & cõstituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Ex his Apostoli verbis liquet, penes quos fuerit presbyteros confirmare. Pòst delatum est omne hoc negotium ad certas quasdã personas, hoc est ad doctos & pios viros, qui nomine vniuersæ plebis Ecclesijs idoneos præficerent pastores: nostro verò sæculo quàm præposterè oĩa fiant, deplorare possumus, emendare non possumus. Sed fortè indigniores sunt oues, quàm vt mereantur pios & fidos habere pastores. Sed hæc hactenus. In hanc enim querulationem nos deduxit Petri factum, qui de sufficiẽdo in locum Iudę Apostolo, vniuersum negotium ad cœtum fideliũ refert: sic tamen vt ipse tanq̃ supremus pastor plebi fideli describatur, qualemnam pastorem eligere debeant, & quid ipsum facere oporteat. Addit em̃ D. Petrus: Oportet vnum ex his testem fieri resurrectionis Christi. An nihil aliquid amplius? an non etiam natiuitatis, prędicationis, miraculorum operationis, passionis, mortis, ascẽsionis, & oĩm quę dixit & fecit? Videmus enim Apostolos de oĩbus his prędicasse, & homines instituisse. Quid igitur sibi vult Petrus cum vnico illo resurrectionis articulo? Accipite caussam eiꝰ rei inter multas, ni fallor, præcipuã. Quisquis certò credit Christum à mortuis resurrexisse, huic nihil tam magnificum dici potest

 de

de Christo, quòd non etiam sit crediturus. Addam: Quòd si Christus non resurrexisset (loquar verbis Paulinis) inanis esset fides vestra, inanis esset & prædicatio nostra. Non magnum erat Iudæis, si quis diceret Christum verum hominem esse: nam hoc ipsum in factis & verbis Christi videbant. Voca si libet, Christum filium Dei: & hoc nomine appellati sunt etiam alij, ad quos sermo Dei factus est: sic enim alibi loquitur Christus. Sed enumeras turbam miraculorũ? Quid tum? nunquid Moses, & reliquus Prophetarum chorus miraculis claruerunt? sed mortuum propria virtute reuixisse, resurrexisse, à resurrectione tam multis argumentis se verè viuum exhibuisse, de nemine, nisi de solo CHRISTO verè dixeris. Iam si persuasum tibi est, CHRISTVM verè, & propria virtute à mortuis resurrexisse, reliqua quæ de illo dicuntur non difficilè credes. Non resurrexisset, nisi mortuus fuisset: nec mortuus fuisset, nisi fuisset & homo. Nec difficile ille operabitur miracula, qui sua pre virtute mortem vicit. Nec incredibile est eum suscitasse reliquos mortuos, de quibus dicit Euangelium, qui semetipsum resuscitare potuit. Qui autem hæc omnia potest, quomodo non credirur esse vnigenitus Dei filius? Vides ergo qua ratione Petrus solius resurrectionis mentionem fecerit. Sed dicet aliquis, Quid necesse erat vnum eligere ex multis, qui testis esset CHRISTI resurrectionis, quum tam multi fuerint, qui idipsum verè testari potuissent? Non iam loquor de numero, quem hîc describit Lucas, sed de illo, cuius meminit Paulus, cùm dicit Christum apparuisse à sui resurrectione, plus quàm quingentis fratribus. Audi obsecro: non omnium est de Christo testificari, sed eorum qui ad hoc legitimè vocati sunt, & qui legitimè vocati sunt, auctoritatem habent, & fide digni sunt. Non occultum est, quod alibi Dominus in Prophetis conqueritur de falsis Prophetis, inquiens: Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Et in Euangelio, ille qui semet ingerebat ad CHRISTVM, inquiens, Domine, sequar te, quocunque ieris: ille, inquam, repulsus est. Et diuus Paulus, inquit, Nemo sibi sumat honorem, nisi qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. Certè honore videtur indignus, qui per arrogantiam ambit dignitatem: & parum idoneus est ad functionem, qui semet ingerit. Multi haud dubiè fuerant in cœtu fidelium, viri sanctimonia & eruditione insignes, sed nemo semetipsum ingessit, & multi fortè sunt, qui etiam possent verbum DEI cum fructu prædicare: sed Ecclesiæ consensus per suos ministros mihi hâc delegauit prouinciam. Maneat igitur quisque in vocatione sua, vt omnia, iuxta quod Paulus admonet, ordinè & honestè fiant in Ecclesia. Sed audiamus quid post Petri adhortationem factum sit.

Hierem. 23.

Hebr. 5.

Et statuerunt duos, Ioseph qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam.

Quantus fuerit discipulorum numerus in hoc conuentu, in superioribus auditum est: videlicet fuisse centum viginti homines. Cùm igitur in hoc sancto choro diuus Petrus suam finisset orationem, in qua hoc egerat, vt alius bonus vir substitueretur in locum mali nebulonis Iudæ, annuerunt omnes, & statuerunt, hoc est certò designarunt (nimirum Apostoli) duos insignes viros, & quos proculdubiò meliores cæteris putauerunt. Et alter quidem, nimirum Ioseph, satis hic commendatur, vt cui ob insignem morum probitatem additum fuerit cognomen satis magnificum, scilicet vt vocaretur Ioseph Iustus: alter verò satis commendabitur, dum tam sancto homini à Deo præfertur. Hos igitur duos, Apostoli populo eligendos proposuerunt, vt ex his duobus quos æquabat religio, vter magis placuisset cœtui

sancto, is susciperet Apostoli munus. Cognouerunt enim Apostoli æqualibus exemplis, Ioseph & Matthiam pares esse, vnde meritò cæteris anteferrentur: alterum verò præferre alteri, non hominum erat, sed Dei. Hoc loco non negligendum est, quod ad institutum nostrum maximè videtur facere. In verbis Petri didicimus, viros doctos & rerum Theologicarum gnaros in Apostolatum eligendos: in factis verò Petri discimus, non solùm dispiciendum, vt ordinandi docti sint, sed etiam bonæ vitæ, & morum integritate conspicui. Auditum enim fuit in superioribus, quòd Petrus dixerit vnum aliquem esse eligendum, qui cum ipsis aliquandiu conuersatus fuisset: iam verò duos in medio ponit, qui pietate magna insignes esse noscuntur. Hinc Paulus primò vult habere Episcopum irreprehensibilem, dein etiam docibilem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari doctrina sacra, & eos qui contradicunt, arguere, &c. Quia si Episcopus tantùm sit in sancta vita, sibi potest prodesse sic viuens: porrò si & doctrina & sermone fuerit eruditus, potest se cæterosque instruere: & non solùm instruere & docere suos, sed etiam aduersarios repercutere, qui nisi refutati fuerint atque conuicti, facilè queunt simplicium corda peruertere. Sed hæc hactenus. De Iosepho & Matthia nihil certi habemus cuiates fuerint. Communis opinio habet ambos fuisse ex collegio septuaginta duorum discipulorum, quod etiam antiquissimus Scriptor Epiphanius testatur Tom. 1. libro primo, &c. Qui peregrinarum linguarum cognitione à Deo donati sunt, horum Apostolorum nominum etymologias doctè & piè discutiunt. Ioseph enim illis significat eum qui additus est, siue qui addit: & vtrumque Iosepho nostro optimè conuenit, vt qui CHRISTI discipulis additus est, & ipse reliquis

Titum 1.

suis virtutibus etiam alias & præclariores addidit. Barsabas verò interpretatur filius conuersionis, quod ipsum in Barsaba impletum esse, nemo dubitat. Nam ipse à peccatis conuersus est ad virtutes, à mundo ad Christum, & multis, vt id ipsum facerent, caussam dedit. Nam licèt in Apostolum susceptus non fuerit, Deo sic volente: tamen non dubitamus, quin doctrina & vitæ sanctimonia, miraculorum item operationibus, multos ad fidem Christi conuerterit. Quod pietatem attinet, non opus est longa probatione, quum ob illam ipsam, ceu diximus, Iusti cognomen acceperit. De miraculis illius hoc testatur antiquissimus Scriptor Papias, (sic enim refert Eusebius in Ecclesiastica sua historia), Lib. 3. ca. 39 quod Barsabas hic venenum biberit, & nihil ex hoc triste pertulerit propter Domini fidem. Reliquum est, vt etiam de Matthia dicamus, quem interpretâtur Donatum, nimirum à Domino Ecclesiæ suæ, sicut iam statim audiemus. Sic enim sequitur:

Et orantes dixerunt: Tu domine qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris ex his duobus unũ accipere locũ ministerij huius et Apostolatus, de quo prœuaricatus est Iudas, ut abiret in locum suum.]

Statuerunt quidem Apostoli duos ex discipulis, quos putabãt nec indignos, nec ineptos tanto ministerio: sed quoniam homines, et qui in faciem tãtum aliorum vident, facilè falli possunt, Deus autem, qui scrutator est cordiũ, omnia nouit, huiusque hic negotium agitur: ideo de prudentia sua ipsorum diffisi, vertunt se ad precandum, illum rogando, vt signo externo nimirum testatum faciat, quem velit tam sanctam subire prouinciam. Aiunt itaq;, O Domine qui nosti omnium corda, &c. Sensus apertus est: & oratio quidem breuis, sed docta, & prudẽter disposita. Dirigunt enim orationem ad Dominũ, vt in cuius ministeriũ aliquis eligẽdus fuerat. Addũt Dominum omnium corda nosse: vnde etiã à nemine falli potest.

Tertiò nihil dubitant quin suum ipsorum institutum Domino placeat: vnde etiam rogant Dñm, vt velit ostendere, nō quem eligat ex omni multitudine, sed vtrū ex his duobus designatis. Certò enim credunt institutum suum sine certo Dei consilio nō esse factū. Quin & hoc obseruandū, quod dicūt: Osten de quem elegeris, nō quem eligere velis. Nam quoniā ab ęterno præsciuit Iudam præuaricaturum, ab ęterno etiam elegit, qui in ipsius locum esset successurus. Quid autem oportet electum facere? accipere locum ministerij huius & Apostolatus, de quo præuaricatus est Iudas: Minister, inquit, futurus est, non Dominus, et Apostolatum accipiet, de quo Iudas suapte malicia cecidit. Obseruandum etiam hoc in loco, quòd Apostoli in eo, quo Dominū rogant pro electione noui Apostoli, rectè imitantur exemplum Christi sui, immò & eius faciunt mandatum. Christus siquidē ipse ordinaturus Apostolos pernoctauit in oratiōe. Et dein dicebat ad Apostolos: Messis quidem multa, operarij verò pauci. Rogate ergo Dominū messis, vt extrudat operarios in messem suam, &c. Et exemplum hoc imitandū fuerat in oīm grauissimo negotio instituēdo, in ordinādis pastoribus, in creandis magistratibus, in ineundo matrimonio, & eius generis reliquis negotijs. Certè prudenter aggrediendū est, quòd, quum semel fuerit factū, rescindi non potest. Sed hæc aliàs: quæ sequuntur videamus.

Et dederunt sortes, & cecidit sors super Matthiam, & annumeratus est cum undecim Apostolis.

Quale hoc genus sortiendi fuerit, hoc est quibus medijs siue instrumentis factum, ex hoc loco non constat. Scimus autem ex veteris Testamenti historijs, apud Iudęos frequentissimo in vsu fuisse hoc genus sortiendi: Sic tribubus Israël diuiditur terra Canaan in hæreditatem per sortes, & Spiritus sanctus vocat eam diuisionem Domini: Sic sors mittitur in Leuitico super duos hircos, & sors quæ ceciderit super alterum hircum immolandum, ea Domino cecidisse dicitur: Sic in expugnatione Hiericho Iosue per mediū sortis deprehendit Acham, qui de anathemate furto rapuerat: Sic tandem deprehensus est Ionathas à patre suo, cùm inscius paterni iuramēti fauum mellis gustasset: Adde quòd etiam Ionas sorte deprehensus est is esse, propter quem mare sic intumuerit, tantaq; tempestate nautas illos perculerit. Vnde ex omniū historia sacra compertū est, sortiendi hoc institutum celeberrimum apud veteres fuisse. Igitur quum etiam D. Apostoli iam hærerent, vter vtri præferendus esset, sicut paulò antè diximus, precatione præmissa, sortem patrio more videlicet mittunt, & sors dedit Matthiā sufficiendum esse in Iudæ Apostolatum: nec dubium est quin hoc sic ordinatū sit à Domino, quemadmodum scriptū est: In sinū deijciuntur sortes, at à Deo iudicium earum proficiscitur. Dispurāt autē hîc doctores an hodie liceat mittere sortem? Et dicunt non licere, nec Ionæ, nec Apostolorum exemplo, eo φ dolo & astutia sæpè res geratur, & quod interdū non Deo, sed nescio cui fortunæ fidatur, quod manifestissima idololatria est. Ego paucissimis sententiam meam interponam. Quisquis eo nomine sortē mittit, & eo animo quo Apostoli, hoc est vt Dei honos quæratur, & illi omnia asscribantur, omniaq; sancta & iusta ab illo exspectētur, is inquam, qui sic sortem mittit, nō peccat. Et hoc putamus locum habere tam in spiritualibus, quàm in externis & secularib9 negotijs. Adijcimus & hoc, Apostolos hac sortis missione non tradidisse vsum & modum eligendi ministros Ecclesiæ, quasi scilicet non aliter liceat eligere pastores: sed potiùs rebus Christianis adhuc perturbatis, noluerūt veterem Iudæorum sortiendi vsum præter necessitatem, & fortè cum multorū offendiculo obmittere. Verùm in electione septem diaconorum, iam nulla fit sortium mētio, sicut nec in Paulinis epistolis, vbi maximè præscribit modū eligen-

nullum peccatum est sortes mittere, vt in creandis magistratibus, in diuidendis hæreditatibus. Huc pertinet Scriptura quæ dicit: Contendentes sors componit, & inter fratres dijudicat. Qui autem sic sortè mittunt, persuasum habere debent Deo sic placere quod cadit, debetque sua sorte contentus esse. Sed hæc plus satis. Redimus rursum ad nouum nostrum Apostolum Matthiam. Hic Christo tanto honore dignus visus est, vtcunque non tanti esset hominibus, quanti ipsius collega Barsabas. Alia enim sunt iudicia hominum, alia Dei. Barsabas sic placuit pijs, vt ob ipsius vitæ integritatem, vulgò vocaretur Ioseph iustus: atqui Matthias, licèt ab hominibus illi postponeretur, tamen illi à Domino prælatus est. Discamus igitur ex hac Matthiæ electione, ne quenquam ideo vel magnificemus vel vituperemus, quod ab hominibus vel magni, vel parui fiat: sed virtutem, vitæque integritatem amore prosequamur, sub quacunq; tandem veste lateat. Addam: Vide ne ab hominum pendeas iudicio, sed potiùs sic vitam tuam instituas, vt placeas Christo, cui laus, & gloria in omne æuum.

CAPVT II.

VM complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco. Et factum est repentè de cælo sonus, tanquam aduenientis Spiritus uehementis, & repleuit totam domum, ubi erant sedentes.

Hoc secundo capite audiemus, quàm fidelis sit Christus in promissis suis, & quàm minimè vana spe suos lactauerit discipulos: audiemus, inquam, aduenire promissum Spiritum sanctum, & huius operationem porrò mirabilem. In prioribus enim audiuimus Christū discipulis præcepisse, ne Hierosolymis discederent, sed exspectarent promissionem patris, & ait illis: Quia Ioannes quidem baptizauit aqua: vos autem baptizabimini Spiritu sancto nō post multos hos dies. Sed q. sunt pauci illi dies? quando tandē baptizati sunt Apostoli Spiritu sancto? In die Pentecostes, hoc est, quinquagesimo die à Dñi resurrectione. Sed q̄d est q̄ in festo Pētecostes missus est Spiritus sanctus? neq; enim quēlibet quinquagesimū diē dicit, vel intelligi vult Lucas, sed eū qui aliâs Iudæis celeberrimus erat. Nam & Iudæi suū diē festū habebāt, quē Pentecostē vocabant, sicut & nos nostrum: sed ratio vtriusq; diuersa est. Sed quid prohibet rationē vtriusq; paucissimis exponere? In Leuitico legimus Dominum ad Mosen dixisse: Loquere filijs Israël, & dices ad eos: Cùm ingressi fueritis terram quā ego dabo vobis, & messueritis segetē, feretis manipulos spicarū, primitias messis vestræ ad sacerdotem, q. eleuabit fasciculū corā Dño, vt acceptabile sit p vobis altero die Sabbati, & sanctificabit illū: & postq̄ descripsisset, quid, & quomodo sacrificandum esset, subiungit: Numerabitis ergo ab altero die Sabbati, in quo obtulistis manipulū primitiarū, septē hebdomadas plenas, vsq; ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificiū nouū Dño ex oīb habitaculis vestris, &c. Igitur in celebratione suæ Pentecostes, gratias agebāt Iudæi Deo p felici frugū prouentu, & meritò. Ipse eī est qui dat escā omni carni, & in quē oculi oīm sperant, vt det ipsis escā in tēpore. Nos porrò dum Pēntecostes festum celebramus, carnalia illa posthabentes, solùm circa spiritualia occupamur, nimirum recordantes, quot beneficia, & cælestia dona nos (hoc est, vniuersa Christi Ecclesia) acceperimus, tū in illo die, tum etiam quot, & quanta identidem præter meritum etiam nostrum accipimus. Et omninò quidem cōuenienter Spiritus sanctus in hoc festo missus est in mundum, vt sic nihil non esset in veteri lege, quòd non suam imaginem in nouo haberet.

Pentecoste Iudaica.

Psalm. 135.

Psalm. 144.

Iudæi

Iudęi, sicut diximus, primitias frugum offerebãt, nam festum illud in messem incidebat. Ergo & apud nos quoque cùm messis sit multa, operarij autem pauci, emisit Dominus spiritum suum, vt hoc instructi discipuli, fructum colligerent ex omnibus gentibus, eumque offerrent Domino. In festo item Pentecostes, celebrabant Iudæi legislationem, hoc est, in memoriam reuocabant illum diem, in quo à Domino legem per Mosen acceperant: & nos in

Exod.19. Ezech.11. & 36. 2. Corin. 3.

Pentecoste nostra nouam noui Testamenti legem accepimus, non quidem scriptam in lapideis tabulis, sicut illi suam acceperunt, sed spiritu Dei scriptã in cordibus nostris. Sed non est locus hic noua cum veteribus conferre: necessaria igitur tantùm, & ea quæ ad explanationem libri huius faciũt, in medium proferemus.

Quare in festo Pent. Spiritus sanctus missus.

Quòd si quis roget, quare in festo Pentecostes Spiritus sanctus missus fuerit, prer cæteras caussas etiam illam addere possumus ideo factũ, vt res tam præclara non careret suis testibus. In festiuis siquidẽ diebus, maior populi frequentia cõfluebat, quàm in reliquis diebus. Hinc est quod in sequentibus audiemus Paulum Apostolum consueuisse in Pentecostes festo Hierosolymam ascendere, proculdubio vt in multa messe, copiosiorem fructum Christi horreo inferre posset.

Actor.21.

Sed audiamus tãdem Lucam nostrũ. Dum compleretur, inquit, dies Pentecostes, hoc est, quinquagesimus à Domini resurrectione, erãt omnes discipuli Christi vnanimiter & pariter in eodẽ loco, nimirum in cœnaculo illo, cuius in superioribꝰ meminimus. Omnes, inquit, erant in eodem loco. Nemo præ impatientia moræ sese a tam sancto consortio alienauerat, nisi Iudas ille traditor, diabolus, & filius perditionis, sicut ipsum Christus vocat. Erant vnanimiter congregati, hoc est, non discordes, non alius alium contẽnentes, non rixantes, &c. sed vnanimes & quieti: sic em̃ decet discipulos Christi, vt sint in eadem domo, hoc est, in vna sancta Catholica

Ioan. 6. Ioan.17.

Ecclesia, quę à Paulo Apostolo domus Dei, & columna veritatis dicitur. 1.Timot. 3.

Decet item, vt discipuli Christi in eadem domo sint vnanimes, alieni nimirum à schismate. Nã si vnanimes sunt, sed nõ in vna domo: & si discordes sunt, in vna domo, vtrũq; peccatum est. Neque enim decet Catholicum virum cũ hæretico multum habere cõmercij, ne videatur illi subscribere: sic nec decet, vt Catholicus cum Catholico aliquo modo dissideat, vel alius alium cõtemnat. Sed hæc hactenus. Sequitur in Luca,

Et factus est repente de cælo sonus, &c.

Iam incipiunt se mirabilia Dei opera exerere. In proximo est spiritus sanctus, spiritus paracletus, spiritus veritatis, & ad eos contendit, quibus non ita dudum pollicitus fuerat. Factus est, inquit, repente, hoc est, præter opinionẽ, nemine exspectante sonus de cælo, tanquam aduenientis venti vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant sedentes. Magna opera Domini, ait Propheta, exquisita in omnes voluntates eius. Psalm.110.

Magnus & vehemens auditur flatus, nec replet ciuitatẽ Hierosolymorum, sed solùm eam domum, vbi discipuli Domini erant sedentes. Nõ potest excludi, nec potest prohiberi talis ventus, oĩa permeare potest, omnia sunt illi peruia. Spiritus vbi vult spirat, ait alibi Christus, & vocẽ eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quo vadat. Ioan.3.

Spiritus vbi vult, inquam, spirat: sed non alibi vult, quàm in hac domo, in hoc cœnaculo, hoc est in ipsa Catholica Ecclesia. Nã extra hanc Spiritus sanctus nemini datur. Et sonus quidem hic, die Pentecostes totam domũ illam repleuit, sed postea exiuit in oẽm terram, cùm cæli, hoc est Apostoli, annũciarẽt oĩa opera Dei ĩ fines vsq; orbis terrarũ.

Spiritus sanctus in sola Ecclesia Catholica spirat. Psal.18. Rom.10.

Et apparuerunt illis dispartitæ linguæ tanquã ignis, seditq; super singulos eorũ: & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui varijs linguis, prout Spiritus dabat eloqui illis.

Iam exponit Lucas quid effecerit repẽtinus ille Spiritus sancti afflatus: vbicunq; enim est, statim se exerit: & licèt

ignis

ignis dicatur (Germanico enim voca-
bulo dicit, Feur/ vnd feuret doch nicht)
tamen ociari non potest, sed perpetuò
operatur. Vnde etiã repẽtè adest, sicut
diximus, nõ solũ vt sic potentiã suã de-
clararet, sed etiã vt amorem suum erga
Apostolos declararet, quo compulsus,
non potuit diutius differre aduentum
suum. Nescit tarda molimina, ait Am-
brosius, Spiritus sancti gratia. Hinc de
repentè adest, & replet totã domũ: &
hoc quidẽ tũ factũ est. Sed quãdo rem
exactius perpenderimus, adhuc nõ de-
trectat Spiritus sanctus suũ officiũ face
re, adhuc replet grã sua domũ vniuer-
sam, hoc est, Ecclesiã Catholicã, Christi
scilicet fideles, quorũ nullum sua desti-
tuit gratia, sed singulis distribuit prout
1. Corin. 12. vult, sicut Apostolus dicit, & vnicuique
tñ ad vtilitatẽ. Sed hęc hactenus. Sequi
tur verò insigne miraculũ. Apparẽt lin
guę igneę super capitibꝰ discipulorũ, &
sicut paulò antè dictũ est totã domum
repletã sonitu turbinis: sic iã dicit Apo
stolos, & discipulos oẽs repletos esse
Spũ sancto: quo facto, statim ipsos cœ-
pisse loqui varijs & peregrinis linguis;
nõ quidẽ verbis humana prudẽtia ꝑpla
tis, sed prout Spũs sanctus dabat eloqui
illis. Vtinã & nobis adsit Spũs ille, q lin
guã nostrã dirigat ad dignè proferẽdũ
magnalia Dei. Nisi enim lingua nostra
igne Spũs sancti purgata fuerit, & cha-
ritate Dei incensa, non potuerimus lo-
qui, prout decet, magnalia Dei. Sed di
scutienda sunt singula, quoniam om-
nia & obseruatione, & admiratione di-
Apparent linguæ. gna sunt. Apparuerunt, inquit, illis di-
spartitæ linguę, tanquam ignis. Nõ di-
cit Euangelista quòd Apostoli vel di-
spartitas, vel igneas linguas habuerint,
vel super illis fuerint, sed ꝙ hominibus
sic visum fuerit: neq; enim Spũs sanctus
vel ignis, vel lingua est: nõ creatura, sed
creator. Nec possibile est vt mortalium
Vide Augustin. de Trinita. lib. 2. cap. 6. oculi, Spiritũ sanctũ in sua substãtia vi-
deamus. Vnde rectè vbiq; additum est,
Velut, ne qd sensibile de Spiritu suspi-
careris. Velut igneæ, inquit, & velut fla
tus. Nec enim ventus erat simpliciter,
aliâs creatura esset: quod vel cogitare,
blasphemia est. Ac tũ quum Ioanni de- *Matth. 3.*
beret innotescere spiritus, velut colum
bæ specie in caput Christi venit: nunc
verò quum tota multitudo conuerten
da esset ad fidem, venit in specie ignis.
Quòd si iam vacaret rationẽ reddere,
quare eiusmodi speciebus innotescere
voluerit, & non alijs, nihil absurdi dice
remus vtique. In columbæ specie ap- *Spiritus cur in specie columbæ apparuit.*
paret, quia quoscunque afflauerat Spi-
ritus sanctus, verè innocentes & paci-
ficos reddit. Velut ventus adest, quia *In specie venti.*
corda afflicta & concussa, tanquam le-
nis, aura rursum refocillat. Vnde & ille
ait: Cor mundum crea in me Deus, & *Psalm. 50.*
spiritũ rectũ innoua in visceribus meis.
Ne proijcias me à facie tua, & Spiri-
tum sanctum tuum ne auferas à me,
&c. In specie ignis apparet, quia quos *In specie ignis.*
sua præsentia dignatur ab omni om-
nium peccatorum scoria expurgat:
hinc etiam dicimur baptizari non so- *Matth. 3.*
lùm aqua, sed Spiritu sancto, & igni.
Sed hæc suffecerint. Rursum enim ad
literæ sensum accedendum est. Appa-
ruerunt illis dispartitæ linguæ, tan-
quam ignis. Quare videntur linguæ *Linguæ dissectæ quare.*
esse dissectæ? vt significetur Apostolos
iam ex monoglottis, futuros polyglot-
tos: qui enim antea forsan vnam so-
lùm callebant linguam, iam multa-
rum Gentium linguis loqui nouerant.
Quare autem videntur igneæ? vt o-
stenderetur illorum verba sic penetra-
tura hominum corda, vt nihil illis re-
sistere valeat. Sermo enim Aposto- *Lingua ignea.*
lorum Spiritu sancto accensus, audi-
torum corda potenter intrat & pene-
trat, & quidquid impietatis, vel im-
munditiæ inuenit, exurendo consu-
mit, & corda illa amore Dei accen-
dit, hoc quod in processu huius ope-
ris, suo loco audiemus. Hinc est,
quod de Ioanne dicitur: Erat lucer- *Ioan. 5.*
na ardens & lucens. Et ad Aposto-
los Dominus: Vos, inquit, estis lux *Matth. 5.*
mundi. Quid quod Psaltes canit, Ignĩ- *Psalm. 118.*
tum eloquiũ tuũ vehementer? Rursum
apud Hieremiam loquitur Dominus:
Nunquid

Hierem.23. Nunquid non verba mea sunt quasi ignis,& quasi malleus conterens petrã? Rectè ergo qui ignea verba loquũtur, igneas linguas habere videntur. Ignea autẽ verba sunt, sicut diximus,q̃ corda potenter penetrant, scoriã peccati exurunt,& igne diuini amoris accendunt. Neque possent hæc facere linguæ Apostolorũ,nisi à Spiritu sancto essent incẽsę. Vis audire effectum ignitæ linguæ. Cùm illi duo Apostoli audissent Dominum in via Emauntem versus sibi ipsis
Luce 24. loquentem,dicebant: Nónne cor nostrum erat ardens,dum loqueretur nobis in via? Sed hæc suffecerint de linguis igneis vel paucis delibasse. Addit Lucas,quòd linguæ illæ igneę apparuerint sedere supra singulos eorum: quo declaratur Apostolos non sic accepisse Spiritum sanctum,aut potiùs huius dona ad breue momentum aliquod, sed
Sederunt linguæ. quod apud ipsos manserit, eosque nunquam destituerit. Iam sequitur effectus donorum: Repleti sunt omnes Spiritu sancto. Magna diligentia describit Lucas hanc historiam, ideoq; nõ grauatè singula diligenter discutimus. Noluit dicere, acceperunt Spiritum sanctum, sed ait, repleti sunt Spiritu sancto: sic enim abundãtiam & diuitias donorum
Repleti Spiritu. Dei exponere voluit. Repleti sunt oẽs. Omnes,inquit,nõ hic aut ille, sed oẽs. Anne etiam Petrus abnegator Domini sui? vtiq;. Anne etiam alij qui Dominum captum reliquerunt? Etiam. Anne etiam Matthias Apostolorum nouissimus? non solùm isti, sed omnes repleti sunt Spiritu sancto. Chrysostomus putat non solùm hoc intelligẽdũ de duodecim Apostolis,sed etiã de Maria matre Domini, & omnibus qui in cœnaculo cum Apostolis tunc temporis manebant. Erat autem turba hominum, sicut suprà auditum est, ferè centum viginti. Sed quid fecerunt Apostoli iam donis Spiritus sancti perfusi? cœperũt loqui alijs linguis, & varijs,prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. Loquendum fuerat,acceperunt ergo donũ linguarum. Ad varias orbis nationes proficiscendum fuerat,opus igitur habent varietate linguarum. Et Christus inter Marc.16.
alia fidelium signa siue miracula q̃ enumerat,etiam adijcit: Linguis loquẽtur nouis. Et in Esaia inquit Propheta de Esaie 28.
Domino: In loquela enim labij, & lingua altera loquetur ad populum istũ. Quod post ascensionem Domini impletum esse,etiã Paulus 1.Co.14.testat.

Erant autem in Hierusalem habitantes Iudæi viri religiosi, ex omni natione quæ sub cælo est. Facta autem hac voce, conuenit multitudo, & mente confusa est, quoniã audiebat unusquisq; lingua sua illos loquentes.

Mira dispensatione ordinat atq; dispẽsat Deus operationes suas, vt nũquam in vanum fiant, sed perpetuò habeant testes, qui inde proficiant. Neq; enim putãdum est Spiritũ sanctum fortuitò in Apostolos die Pentecostes aduenisse: sed ideo factum est,sicut diximus,vt miraculum hoc in conspectu multorũ testium fieret,qui quasi precursores Apostolorum, ea quæ viderant,vnusquisque apud suos euulgaret: sic enĩ fiebat, vt Apostoli ab alijs nationibus postea & desiderarentur ardentius, & exciperentur humanius. Nam ad festum Pen Exodi 23.
tecostes,iuxta præscriptũ legis, magna Deute.16.
Iudæorum turba veniebat Hierosolymam,sicut etiam ad festũ Paschæ. Neq; enim omnes Iudæi habitabant Hierosolymis,sed & in alijs locis,alius propè, alius remotiùs,prout quemq; vel captiuitas,vel sors occupauerat,aut coẽgerat. Nec solùm Iudæi veniebant ad festa illa magnifica Iudæorũ, sed aliquando etiam Gentes,hoc quod ex Euangelio Ioannis facilè probare possemus. Ioan.12.
Igitur quod Lucas hic dicit Iudæos ex omni natione quæ sub cælo est, habitasse in Hierusalem, bifariam intelligi potest,videlicet tam de ijs, qui post varias captiuitates,licèt alibi nati, tamen suas sedes locauerant Hierosolymis, q̃ etiam de his,qui vel ob festi solemnitatem, vel studiorum gratia Hierosolymam conuenerant. Addit verò Lucas, nõ Iudæos illos fuisse viros religiosos, quibus fortè indicare voluit, quo noĩe iam Hierosolymã venerint, nõ scilicet animi

animi gratia, sed ad cele brandam Domini festiuitatem. Hi ergo, cùm audissent noua quędam, & hactenus mundo inaudita apud contemptos illos Galilæos fieri, omnes ad cœnaculũ, in quo discipuli Domini erant, cõcurrunt, visuri quid fieret, quid ageret. Quum verò iam præsentes rem speculantur, audiunt discipulos varijs & peregrinis linguis magnifica Dei eloqui, prout illorum linguas Spiritus sanctus mouebat, prout illorũ cordibus suggerebat. Quid igitur faciunt ad tam insuetum miraculum? Obstupescunt, ignorantes quid facto sit opus, quid portendat, vnde idiotis, & misellis piscatoribus tanta doctrina, tantaq; huius proferendę audacia. Vnde rursum addit Lucas:

Stupebant autem omnes, & mirabantur adinuicem dicentes: Nonne omnes isti qui loquuntur, Galilei sunt? & quomodo nos audiuimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus? Parthi, & Medi, & Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Iudæam, & Cappadociam, Pontum, & Asiam, Phrygiam, & Pamphiliam, Aegyptum, & partẽ Lybiæ, quæ est circa Cyrenen, & aduenæ Romani: Iudæi quoq;, & Proselyti, Cretes, & Arabes, audiuimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei.

Rursum, sicut diximus, ostendit Lucas, vnde tanta tantorũ hominum admiratio venerit, nimirum quod varijs linguis, tanta fiducia, tam sancta & magnifica de Deo, Dei filio, differuerint, qua de re paulò pòst. Non arbitramur hîc nos operępretium facturos, diutius hîc immorando in descriptione regionum & populorum, qui hîc à Luca enumerantur. Hoc autem non admiratione, sed deploratione dignum est, quòd hi populi omnes ab Apostolis ad fidem Christianam conuersi fuerant, iam verò porrò à fide nostra defecerint. Hinc & nobis cauendum, ne aliquando à nobis etiam auferat Dominus regnum Dei, & hoc det genti facienti fructus eius. Subit forsan rursum animum tuũ admiratio, vndenam tam variæ gẽtes, & quare Hierosolymam conuenerint? Paulò suprà diximus illos illò venisse ob festi celebritatem. His addimus Hierosolymis celeberrimam fuisse scholã, in qua lex diuina cùm ciuibus Hierosolymitanis, tùm exteris etiã Iudæis fuit lectione publica tradita. Varijs enim calamitatibus factum, vt gens Iudaica in omnem pęne terrarum orbẽ disiecta, Hierosolymam tamen regni & spei suæ Metropolim rediret, sed & suos legis cognoscendæ, discẽdæuè gratia mitteret: quemadmodum olim veteres Gẽtiliũ suos Athenas, nos nostros Lutetiã, vel Agrippinã Coloniã literarũ discendarũ gratia iam mittimus. Eius rei habebimus euidentissimũ argumentũ inferius cap. 6. Sed hæc suffecerint. Nõ eñ multũ refert quo noĩe Hierosolymã venerint, sed hoc inuestigamus quid his testibus ibi factum fuerit, & q̃d apud eos Apostolorũ magnificentia profecerit. Profecit aũt tãtũ, vt multi tamq; docti viri plurimũ admirarentur, viros Galilæos tã audacter loqui, & varijs linguis loqui, & non vulgaria, sed insolita, sancta, Deoq; digna loqui. De singulis paucissimis disseremus. Admirabantur, inq̃, peregrini illi populi, q̃ Apostoli tam audacter, tantaq; fiducia loquerentur de Christo. Loquebantur enim magnifica Dei, publicè, palàm, multa libertate, nullo timore, nulla formidine, sed quasi Hierosolymitanorum principes, prædicant, testificãtur de Christo, hoc quod in concione Petri paulò pòst audiemus. Hoc enim præter cætera operatus fuerat in illis Spiritus sanctus, vt timore profligato, iam nihil trepidarẽt, sed magna fiducia loquerẽtur, quę de Christo vera esse nouerãt. Hæc aũt Spiritus sancti virtus tãtò admirabilior apparet in Apostolis, quãtò penitiùs prior Apostolorũ affectùs, & rerum circũstantiæ cõsiderentur. Nam cùm Christus à Iudæis cõprehenderetur, & ad pontifices, & prę sides captiuus duceret, quo animo Apostoli affecti fuerunt? Alius præ timore fugiebat, alius prę formidine Chrm̃ abnegabat, nullus certè audebat de Christo vel mutire. Et Petrus tãta pusillanimitate tenebat, vt nec corã abiecta ancilla, aut cõtempto seruo,

Schola Hierosolymis.

Christum cõfiteri ausus fuerit. Huc accedit, quod etiam post resurrectionẽ metus Iudęorũ in secretũ conclaue eos concludebat, & vsq; ad hoc tempus vix inter se de Christo loqui audebãt. Iam verò in tanta hominum frequentia, præsentibus omnibus primoribus Iudæorum, audientibus omnibus doctis, apertè, disertisq; verbis testimonium dant innocentiæ Christi, nihil veriti quid tandem de ipsis vel sentiat, vel statuat mundus, vt planè appareat nouã ipsis virtutem diuinitùs accessisse: alterum, quare mirabantur populi, erat, quòd audirent Apostolos loqui, non tantùm natiua & materna sua lingua, sed varijs linguis. Nónne, ecce inquit, omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? & quomodo nos audimus eos vnusquisque sua lingua in qua nati sumus? Non intelligendum est, quasi Apostoli vnã tãtum vocem effudissent: multę verò, & diuersæ aëris reuerberatione voces auditæ fuissent. Hoc enim magis esset audientiũ Iudæorũ, q̃ loquentiũ Apostolorũ miraculũ: verùm hoc miraculũ, Spiritus sanctus in Apostolorũ linguis, non in Iudæorũ auribus operabat. Igitur nõ vnam vocẽ aut linguã sonabãt, & diuersæ ab auditoribus audiebantur & intelligebantur: sed cum Hebræis loquebantur Hebraicè, cum Parthis Parthicè, cum Asiaticis Asiaticè, cum Romanis Latinè, & oĩnò cuiuscũq; linguę aut nationis turbam accedebant, ea lingua magnifica Dei prædicabant. Etenĩ Christus iam ante selegerat maximè omniũ duodecim Apostolos, qui post ascensionem eius in cælos vniuersum orbem terrarum peragrarent, & nomine suo omnes gẽtes imperio Christi subijcerent: sed quia ingẽtis erat molis, vni regi Christo totum terrarũ orbem in tot nationes, in tot religiones, in tot philosophias, in tot opiniones, in tot mores, in tot imperia, & principatus diuersissimos diuisum subijcere, qua obsecro virtute, qua fortitudine Apostoli, primùm idiotę, deinde partim piscatores, partim publicani, postremò oẽs indocti, humiles, & abiecti ad expugnãdum orbem possent sufficere, nisi tam diuites Spiritus sancti accepissent gratias? Ergo, qui eos elegit vt tanta perficerent, nudos emittere noluit, sed repleuit eos Spiritu sancto, deditque audaciam quæ sentirent proferẽdi, dedit donum linguarũ, vt ab omnibus intelligi possent, dedit item, vt nihil absurdi, nihil præter decorum, sed omnia sanctè, prudenter, & piè loquerentur: vnde & non immeritò admirãtur omnes, quibus datum est nouos illos audire Doctores. Erat enim res admiranda, homines idiotas tanta dexteritate posse interpretari scripturas. Sed hæc aliàs: nam hac de re sæpissimè dabitur nobis occasio fusius disserendi.

Stupebant autem omnes, & mirabantur, ad inuicem di centes: Quidnam vult hoc esse? Alij autem irridentes, dicebant: Quia musto sunt pleni isti.

Sic fieri solet vt ad conspectum nouarum, & insolitarum rerum, & stupescamus, & admiratione capiamur: alij tamen sic: alij verò aliter, vt quisq; ingenio præditus est vel candido, vel malitioso. Quidã enim ad res insolitas stupent, & præterea nihil cogitant, siue illud boni, siue mali quid portẽdat: quidam verò res penitiùs considerantes, q̃ futura sint, coniectare cupiunt: alij rursum oĩa in peiorem partẽ interpretantur. Sic & hoc in loco, quotquot erant viri religiosi, rei nouitate perculsi disserebãt, dicentes: Quídnã vult hoc esse? Quid sibi vult prodigium hoc? Nihil isti calumniantur, sed quæ non intelligunt, quærunt, non grauatim benè monentibus obtemperaturi: hoc enim sequentia declarabũt: econuersò, qui iudicij erant iniquioris ac pręcipitis, irridentes dicebant, Musto expleti sunt. Videmus hìc quàm diuersos auditores habeat Euãgeliũ. Certè hic typus erat rerum futurarum, semper, videlicet, fore in Ecclesia viros, qui simplici mente non intellecta quærant, illis autẽ se manifestaturũ Dõminũ. Rursus alios futuros, qui omnia diuina contẽnant, ac cõuicijs incessãt. Id enĩ hìc illi etiã faciũt,

qui Apostolos ebrietatis accusant, & insaniæ insimulant. Et erant quidē Apostoli musto repleti, sed musto Euangelicæ gratiæ: non musto recentis vini, quo in furorem verterentur, sed musto spiritus, quo in alios & meliores viros converterentur, hoc quod res ipsa clamat. Non iam sic stupent Apostoli ad scripta Prophetarū, nō abnegant Christum, non latitant in angulis domorū: sed scripturas probè intellectas à se, etiam alijs interpretantur, & quod in occulto didicerant, quodq; metu occultauerant, nunc proferunt in vulgus. Obliuiscūtur veteris Iudaismi, ac velut iam nati, nō meminerunt vitæ superioris, nec recordantur afflictionū, quibus territi Dominum deseruerant: verùm etiāsi nullis præsidijs sint instructi, nec præsides timent, nec reges, nec carceres, quæ omnia in progressu notiora fient. De hac ebrietate loquutus erat Dominus in Euangelio: Nemo mittit vinum nouū in vtres veteres, alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt: sed vinum nouum in vtres nouos mittunt, & ambo conseruātur. Matth.9. Qua similitudine pdixerat Christus, Apostolos suos nō perpetuò fore tam rudes, sed olim fore, vt quæ iam videntur illis grauissima, tum sint iudicaturi esse facillima. Verùm diuina hæc nō animaduertunt homines isti iniqui, sed potiùs calumniantur illos, ebrietatis & furoris insimulāt, & ex se metiuntur omnes. Nec mirum. Non est enim discipulus super magistrū, sed benè habet, si eandem cum magistro aleam subire cogitur. Quis autem ignorat quoties pari modo calumniati sunt Christum? Ioan.10. dicunt de ipso dæmonium habet, & insanit. Et apud Matthæum exprobrat Iudæis Christus, qđ ipsum ebrietatis & leuitatis insimularint dicentes: Ecce homo epulo, & amicus publicanorum. Sed hæc hactenus. Sic solet mundus eos tractare, qui ipsi præcipuè benè consultum volunt. Sequitur in contextu.

Stans autem Petrus cum undecim, leuauit uocem suā, & loquutus est eis: Viri fratres Iudæi, & qui habitatis Hierusalem uniuersi, hoc nobis notum sit, & auribus percipite uerba mea Non enim, sicut uos æstimatis, hi ebrij sunt, cùm sit hora diei tertia.

In Euangelio Ioannis legimus quosdā blasphemasse Christum, atque de ipso dixisse, Dæmonium habet, & insanit, sicut etiam paulò antè diximus. Alij verò calumnias & blasphemias illorū retundebant, dicentes pro Christo. Hæc non sunt verba dæmonium habentis: Sic & hoc loci, cùm audimus Petrum talem instituere orationem, verè possumus dicere: Hæc non sunt verba hominis ebriosi, sed sunt verba sobrietatis. Et plenus quidem est & bene potus, non vino, sed Spiritu sancto, quod iam suprà admonuimus. Sed accedamus ad ipsum contextū, & singula verba, quantū ipse Dominus dederit, discutiamus. Stans autem Petrus cum vndecim, inquit Lucas, leuauit vocem suam, & loquutus est eis. Anne hæc omnia admiratione sunt dignissima? Vbi timor ille qui Apostolos nō solū à publico prohibebat, sed etiam eousquā exanimabat penè, vt clausis foribus in vnis ædibus, in cœnaculo illo manerēt? Iam omnia nouata sunt, iam Apostoli porrò transformati sunt, magno timori, magnæq; trepidationi, magna successit confidentia, hoc quod Lucas noster nobis disertis verbis significare voluit. Stās, inquiens Petrus, & leuat vocem suā. Nō est pusillanimis, nihil trepidat, sed agit confidenter, prodit in conspectū oīm: non apud se mussitat, sed leuat vocem suā, sic vt ab omnibus possit audiri. Et locutus est cum eis. Cum quibus? Cū eis quos iam suprà enumerauerat Lucas, qui venerant ex omnium natione quæ sub cælo est, cum viris eruditione & prudentia apud mundū clarissimis, quod certè magni spiritus, ingentisq; fiduciæ signum est. Vnde tanta fiducia piscatori, idiotæ, & humili, vt tantam multitudinem auderet vel intueri? Sæpè magnis Oratoribus, qui multis vigilijs elucubratam ac meditatam orationem adferunt, dicturis apud frequentē

eos, qui de Christo nihil adhuc magnificè sentiebant, vt qui illius turpissimam mortem, cuius tamen ignorabant mysterium, in recenti memoria habebant. Primùm igitur visum est Petro, antiquius proferre testimonium, & cuius auctoritas sacrosancta esset apud vniuersos Iudæos. Hoc est quod dictum est per Prophetam Ioëlem, &c. Nolite, inquit, plurimum mirari, quòd auditis nos idiotas, nouis & varijs linguis loqui de magnificis Dei operibus: sed potiùs cogitate, quòd Dominus Deus hodie præstitit, quæ iam olim futura esse pollicitus fuerat. Scriptum enim est in Ioële: Et erit in nouissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Vult dicere: Apud patres nostros vsq; ad nostra tempora pauci inuenti sunt, quibus Deus prophetię donum imperticrat, vt Moses, Prophetarum non magnus chorus, & pauci alij: sed Dominus per Ioëlem prædixit, in nouissimis temporibus, nimirum, quæ ad nos venerunt fore, vt magnus numerus sit vbique Prophetarum, sitque dona sua largius ipsis hominibus donaturus. Vnde non ait, dabo illis & illis hominibus Spiritum sanctum: sed sic potiùs loquitur: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Notate singula verba, & intelligite mysteria. Effundam, inquit. Effundere autem non est parcè dispensantis, sed copiosè largientis: sicut & in superioribus dixerat, Baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies: significat ergo copiosiores se Spiritus sancti gratias daturum in nouo testamento, quàm in veteri dederit. Dein addit, De spiritu meo, non spiritum meum. Neq; enim diuina substãtia à nobis potest circumscriptiuè comprehendi, sed conferuntur dona tantũ Spiritus sancti secundum mensuram. 1. Cor. 12. Neq; aliter intelligẽdum est, etiamsi, quod in multis locis legimus, scriptum sit, Spiritum sanctum nobis dari: non enim ille in sua substantia, sed illius dona nobis communicantur, hoc quod & in superioribus, ni fallor, admonui. Addit Dominũ de spiritu suo effusurum super omnem carnem, hoc est, non solùm super Iudæos, sed etiam super Gentes, vt, sicut alibi legit, videat omnis caro salutare Dei. In veteri enim testamento solus Israëliticus populus donis Dei triumphabat, paucis alijs admissis: at in nouo testamento, & plurimis, & copiosius omnia elargientur. Hinc Propheta clarius se exponit, inquiens: Et prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt, hoc est omnes, siue ex omnibus aliqui vera. ac viua Dei cognitione donabuntur. Licet enim hic tria nomina ponantur, prophetia, visio, & somnium: tamen eandem habẽt interpretationem, sicut ex veteri lege manifestum est. Prophetia est, quando Deus cordi indit eam vim, vt possit aut prædicere futura, aut interpretari scripturas, quemadmodum Mosi, & cæteris Prophetis datum est: & in nouo testamento Apostolis, sicut ex ipsorũ scriptis manifestum est. Et Christus Apostolis dixerat, Spiritum sanctum ipsis prędicturum, quæ ventura essent. Visio est, quando Deus per aliquam visionẽ aliquid reuelat, vt in sequentibus videbimus exempla in Petro & Paulo, item in Apocalypsi: In veteri testamento habes apud Ezechielem & alios, visionũ multa & varia exempla. Tertiò somnĩu est, quando Deus aliquid reuelat in somnio, vt exemplum est in Ioseph, Iacob, Daniele, & nonnullis alijs. Per hos enim tres modos loquutus est Deus suis amicis. Vnde est quod Apostolus scribit: Multifariam multisque modis olim locutus est Deus patribus nostris in Prophetis, &c. Huc pertinet quod Dominus in Numeris loquitur: Num. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum, &c. Et eiusmodi dona frequentiora fuerunt in primitiua Ecclesia, quàm nunc sunt: nec est ea illorum necessitas iam, quæ tum

erat. Habuit pręsens sæculum etiam somniatores, & pneumaticos suos Anabaptistas: sed illi ipsi suis verbis, & factis satis declarârunt, quo spiritu agitati, visiones & somnia illa habuerunt. Certè Spiritus sanctus nunquam docebit per visiones vel somnia, quæ apertis, & certissimis scripturis pugnare certū est: est enim spiritus veritatis, vnde quę vel vana, vel falsa sunt, nunquam præscribet. Hæc autem non in hoc dicta velim, quasi non soleat vel adhuc Spiritus sanctus dona sua nobis Christianis impartiri: sed volo ne omnium spiritui credamus, sed potiùs probemus spiritus, an ex Deo sint. Sed videamus sequentia.

Et quidem super seruos meos, & ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo, & prophetabunt.

Videntur hæc quasi per repetitionem, siue interpretationem priorum, iuxta consuetudinem Hebręorum, dici: sed nihil prohibebit, negotium altius repetere. Nemo, qui modò aliqualiter in scripturis sanctis versatus est, ignorat Iudæorum populū Gentibus non rarò prælatum: vnde etiā Paulus dicit: Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primùm, & Græco, hoc est Gentili. Vides quòd Paulus Iudæo credenti, vel bonum operanti, primum gradum gloriæ, honoris, & pacis cōcedit: vtpote cuius est, sicut idem Apostolus dicit, adoptio filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, &c. Gentili verò, quem Græcum nominat, secundum gradum tribuit. Hunc ordinem videtur etiam Propheta hic obseruare. Nam primò dixit, Prophetabunt filij vestri, & filię vestræ: quo nomine intelligimus eos, qui ex Iudęis ad fidem Christi conuersi sunt, vt Apostolos, & horum nepotes, & successores. Secundò dicit: Effundam etiam de spiritu meo super seruos meos, & ancillas meas, & prophetabunt: quod dictum existimamus pertinere ad eos, qui ex Hellenismo conuersi sunt ad Christianismum, qui tamen & ipsi postea facti sunt, & appellati filij Dei. Adnotârunt quidem & hoc, quod de filijs, non de seruis dictum est, Prophetabunt: quo intelligunt prædictum, licet satis rectè, solos Apostolos, vtpote ex Iudæis natos in eam auctoritatem venturos, vt illorum prophetijs vel scripturis, nemo citra impietatem sit contradicturus. Et verum est, quòd omnes Canonici libri Noui testamenti ab illis scripti sunt, qui Iudæi nati fuerunt. Sequitur.

Et dabo prodigia in cælo & in terra, sanguinem & ignem, & vaporem fumi Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & manifestus. Prodigium unde dictū, docet Aug. Tract. 16. in Euangel. Ioannis.

Diem Domini magnum, & manifestū non absurdè intelligimus tempus illud, quod fuit à passione Domini vsq; ad huius gloriosam resurrectionem. Et quod ad prodigia attinet, Euangelica historia nos non finit dubios esse, quum nihil non dicit factum, quod hîc à Propheta futurum fuisse Petrus contestatur. Sol enim in morte Christi obscuratus est, velum templi ruptum, terra mota, petræ scissę, & monumenta aperta sunt. Sunt autem qui hæc Prophetæ postrema verba non ad tempus Dominicæ passionis, & resurrectionis referunt, sed ad diem iudicij extremi, hoc est, secundi aduentus: nec isti malè sentiunt, quoniā & suæ sententiæ Christum adstipulatorem habent, sicut intuenti Euangelium manifestum est. Inquit enim Dominus apud Lucam: Erunt, scilicet sub tempus iudicij, signa in Sole, & Luna, & stellis, & in terris pressura gentium, &c. Et apud Matthæum: Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, &c. Sed quoniā hæc aperta sunt, ad sequentia festinemus. Sequitur autē in ipso Propheta, quod Petrus adijcit. *Et omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Hanc Prophetæ sententiam verè auream, & obseruatu dignissimam etiam D. Paulus in Romanis suis adducit, ostensurus salutem non tàm Gentibus, quàm Iudæis esse oblatam, omnibusq; esse parabilē,

licèt

licèt hanc multi negligant, sic vt hoc
ipsum conqueratur Esaias, dicens: Do-
mine qs credidit auditui nostro, id est,
sermoni quem prædicamus? Inquit er-
go Paulus: Quia si confitearis in ore
tuo Dominum Iesum, & in corde tuo
credideris, quòd Deus illum suscitauit
à mortuis, saluus eris. Corde enim cre-
ditur ad iustitiam: ore autem fit confes
sio ad salutem. Dicit enim scriptura:
Omnis qui credit in illum, non confun
detur. Non enim est distinctio Iudęi &
Græci. Nam idem Dominus omnium,
diues in omnes, qui inuocant eum. Oĩs
enim quicunq; inuocauerit nomẽ Do
mini, saluus erit. Et addit Paulus: Quo-
modo ergo inuocabunt eum, in quem
non crediderunt? Aut quomodo cre-
dent ei, quem non audierunt? Quomo
do autem audient sine pdicante? Quo-
modo verò prædicabunt, nisi mittantᷣ?
Obserua hîc diligenter institutũ Pauli:
sic enim & Prophetę verba, & Petri cõ
cioné facilius intelliges. Nisi enim bre-
uem illam sententiam probè intellexe-
ris, periculũ est, ne grauiter erres. Cer-
tè Paulus hunc ordinem seruat, & ser-
uandum quasi præscribit. Primum est,
vt sint prędicatores à Deo missi, qui E-
uangelium deprædicent. Nisi enim ip-
sos miserit Dominus, illis non coope-
rabitur: & sic prędicabunt frustra, & si-
ne fructu. Ad bonos enim, & ad se mis-
sos prædicatores dicit Dominus: Ecce
ego ero tecum, & dabo verba mea in
ore tuo: de malis verò, & non missis di
23. cit. Currebant, & non mittebam eos:
Prædicabant, & non loquebar illis. Si
stetissent in consilio meo, & nota fecis-
sent verba mea populo meo, auertis-
sent vtique eos à via sua mala, & à co-
gitationibus suis pessimis. Rectè ergo
dicit Paulus: Quomodo prædicabunt,
scilicet cum fructu auditorum, nisi mit
tantur? Si autem à Domino mittuntur,
(mittuntur autẽ, qui per legitimos ma
gistratus ad prędicandi officium desti-
nantur) cum fructu prædicabunt. Cre-
dent enim illis auditores, & obtempe-
rabunt illis, quicũq; à Dño vocati sunt,

& electi. Deinde credentes incipient
inuocare nomen Dñi, & salutem conse
quentur æternã. Omnis enim quicun-
que inuocauerit nomẽ Domini, saluus
erit. Non autem potest eum inuocare,
in quem non credit, sicut Apostolus di
cit: Accedẽtem enim oportet credere, Hebr. 11.
quia est, & quòd inquirentibus se re-
munerator sit. Quid enim petas ab eo,
de quo ignoras an sit, vel qualis sit? Si
autem certò cognoueris, eum, quẽ sta-
tuisti inuocare, esse & potentem, & be
nignum, hoc est, & velle, & posse tuis
cõmodis inseruire, magna fiducia illũ
accedis, atq; inuocas. Vnde tota vis hu
ius sentẽtię in verbo, *Inuocare*, sita est, hoc
est, quomodo qs inuocare debeat De-
um, vt saluus sit. Nam certũ est multos
inuocare nomẽ Dñi, qui tamen nunq̃
salutis fiunt participes. Multi, inquit, di
cẽt mihi Dñe, Dñe, &c. sed ego cõfite-
bor illis, dicẽs: Amẽ dico vobis, nescio
vos. Quid vocatis me Dñe, Dñe, & nõ
facitis, q̃ pcipio vobis? Et alibi: Si ego
Dñs, vbi est honor meus? Et in Psalmis
legimus: Clamauerunt, nec erat qui sal
uos faceret, ad Dñm, nec exaudiuit eos.
Et rursum: Etiãsi multiplicaueritis pre-
ces vestras, non exaudiam. Et eius ge-
neris multa sunt in Scripturis sanctis,
quæ testantur non omnes, qui inuocãt
nomẽ Domini, salutem consequi. Rur-
sum, multa sunt loca, quæ diuersum te-
stari videntur: Si quid petieritis pa-
trem in nomine meo, dabit vobis. Et in
Psalm. Inuoca me in die tribulationis,
& eruam te. Et iam: Omnis quicun-
que inuocauerit nomen Domini, sal-
uus erit. Nihil igitur superest, nisi
vt inquiramus quomodo inuocandus
sit Dominus, vt saluos nos faciat. Nam
certum est, quod Propheta dicit Psal.
centesimo quadragesimo quarto: Pro-
pe est Dominus inuocantibus eum, o-
mnibus inuocantibus e[illegible] verita-
te. Huc iam [illegible] quod
CHRIST[illegible]
Samaritidi: [illegible]
quando ver[illegible]
patrem in sp[illegible]

& pater tales quęrit, qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. In spiritu autem & veritate Deum & adorant & inuocant, qui eum ex vero & bono cordis affectu, reiecta omni hypocrisi, inuocant. Qui enim Deum verè inuocat, se quasi ad vnicum salutis portum recipit, &, quod certissimi refugij genus est, velut filius in oprimi atque amantissimi Patris sinum se confert: vt cura eius protegatur, indulgentia ac charitate foueatur, benignitate subleuetur, virtute fulciatur. Id facere nemo poterit, qui non antè de paterna Dei erga se beneuolentia tantam persuasionem conceperit, vt ab eo quiduis ausit exspectare. Sic ergo inuocatio magnam fiduciam includit. Vnde & is rectè inuocare dicitur, qui, ceu diximus, Deum & potentem, & benignum esse, non tàm confidit quàm credit, vt & saluare possit & velit, vnde etiam in eum quem statuit inuocare, omnem suam spem collocat, de seipso verò penitùs desperat: & quoniam beneficentiam illius expertus est, sese totum illi, quantus quantus est, consecrat. Sic ergo qui Deum inuocauerit, saluus erit: Et qui confidit in illum, non pudefiet: & nemo vnquam in illo sperauit, & confusus est: Et qui crediderit, non condemnabitur. Sed hæc hactenus. Sequitur:

Viri Israelitæ, audite uerba hæc: Iesum Nazarenum, uirum approbatum à Deo in uobis uirtutibus, prodigijs, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio uestri, sicut uos scitis: hunc definito consilio & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affigentes, interemistis.

Perstat sanctus Apostolus in oratione, iacitque rete Euangelicum ad capiendos homines, docturus, quisnam ille sit, qui à nobis inuocatus, inuocantes saluare possit, & quis ille etiam sit, qui donum illud Spiritus in Apostolos effuderit: sic verò orationem ad captum auditorum attemperat, ne quem offendat. Nos totam orationem, immò singulas partes, quàtum Dominus dederit, diligentissimè examinemus. Viri, inquit, Israëlitę, audite verba hęc. Israëlitas honesto scilicet nomine eos appellitat, ne nō patientes, & beneuolos habeat auditores. Audite verba hæc. Putat enim Diuus Petrus illos non difficilè obtemperaturos, modò patiēter rem oēm audire sustineant. Iesum Nazarenum virum approbatū à Deo, &c. interemistis. Summa est totius concionis, quòd Iudęi Iesum à Nazareth, quē Deus in mundū miserat, interfecerint. Verùm Petrus magna prouidentia totum negotium sic exponit, vt interim doceat nihil factum præter opinionē, sed omnia iuxta præsciētiam, & definitionē Dei. Vnde primò dicit se loquuturū de Iesu Nazareno, sic eñ à patria nominabatur Christus. Secundò ne videretur in Nazareth cepisse, & quòd Iudæi existimabant, Ioseph fabri filiū fuisse: addit Petrus, quod Iesus à Deo exhibitus & approbatus fuerit, & hoc virtutibus, prodigijs & signis, neq; in aliquo occulto terrarum angulo, sed in cōspectu omniū Iudæorū. Fecit enim Deus prodigia, virtutes, & signa, inquit, per Christum in medio vestri, sicut ipsi scitis, nec diffiteri potestis. Sic etiam loquitur Christus: Pater in me manens, ipse facit opera. Opera igit̄ Christi testimonio sunt, ipsum non esse simplicē tātùm hominē, sed maius q̄d homine. Vult ergo Apostolus dicere, loquimur iā de Iesu Nazareno, qui vir fuit à Deo missus in hunc mundum. Nam ꝙ à Deo missus sit, notius est ex miraculis, virtutibus, signis ac prodigijs, quæ, dum adhuc inter homines viueret, perpetrauit, quàm vt pluribus cōprobari opus sit. Hunc definito consilio & præscientia Dei traditū, &c. interemistis. Quid sibi hoc vult? Audi consilium Petri. Poterat quis dicere: Si Iesus Nazarenus à Deo missus est in hūc mūdū, & si Deus illa admiranda opera per Christum patrauit, qui factum est quòd non custodiuit eum, ne traderetur in manus eorum, quorum opera in crucem actus est? Ad hoc ergo confutandū pertinet, quod

quod Petrus hîc dicit, Christũ nõ ignorante, vel non prohibere volente Deo, occisum esse, sed Deum ipsum, filij sui passionẽ non solùm præsciuisse, sed etiã sic præordinasse, nimirum vt illum pro nobis traderet in mortem, vt per hanc illius mortem, nos vitam acquireremus æternam. Ne autem impietas excusationem meditando obijceret. Si hæc consilio Dei gesta sunt, ergo proditor Iudas & parricidæ Iudæi, consilio Dei obsequuti, non peccauerunt: statim illorum impietatem adducit, inquiens ipsum Iesum per manus iniquorum in crucem actum. At iniqui esse non possent, si non ex malitia, sed ex consilium Dei facerent, Christum crucifixissent. Deus quidẽ morte filij sui voluit mundum saluare, sed Iudæi nõ saluare mundum, sed perdere Christum statuerũt.

Præscientia Dei peccatores prænoscit, non facit. Augustin. ad Romanum, lib. 1. cap. 7.

Genes. 47. Sic alibi in Genesi legimus Ioseph fratribus suis dicentem: Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum. Sed hoc nõ excusat fratres ipsius, quia ipsi nihil tale cogitauerãt. Vnde in eodem libro Ioseph illis loquitur: Vos cogitastis malum de me, sed Deus vertit illud in bonum. Genes. 50. Ergo malitia impiorũ excusanda non est, sed pdicanda & laudanda est bonitas Dei, qui malitiã impiorum, in piorum commodum vertit. Nisi enim Deus præsciuisset mortem filij sui, maximum emolumentũ, & summam salutem orbi fore, nunquam tradidisset eum morti, nec tantillum quidem doloris potuissent ei omnes aduersarij eius inferre. Quod ergo morti eum affecerint, bona Dei voluntas, nõ potentia aduersariorum: consiliũ Dei, non prudentia iniquorum hominum: præscientia diuina, non prouidẽtia humana fuit. Quod autem in Christo gestum est, hoc idem subinde in membris quoque eius adimpletur. Nihil enim pijs aduersi, citra bonam Dei voluntatem, accidit. Omnes enim pili eorum numerati sunt: sicut alibi Christus testatur, &c. Et hactenus quidem Petrus docuit Iesum Nazarenum, postquam suam diuinitatem & potentiam satis manifestauerat, non sine optima Dei dispositione in mortem traditum: restat nunc vt probet eundem verè resurrexisse, doceatq; fructum mortis illius. Postquam itaque dixerat Iesum in mortem per manus iniquorum traditum, continenter subiungit:

Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.

Paulus hæc alijs verbis effert, in hunc Roma. 6. scilicet modum: Christus resurgens, siue excitatus à mortuis, iam non moritur: mors illi vltra non dominabitur. Alij enim à Christo excitati, vt Lazarus, Adolescens, Puella, & alij, coacti sunt rursum obire: Christus autem sic excitatus est, vt in æternum non moriatur. Christus enim, cùm se pro nobis in mortem dedit, quodammodo permisit se morti, ac subiecit eius potestati: ea tamẽ cõditione, vt impossibile esset eius doloribus ipsum victum detineri, succumbere, vel absorberi. Itaque dominium eius ad momentum subeundo, in æternum ipsam deglutiuit. Huc pertinet Propheticũ illud: O mors, ero mors tua: morsus tuus ero inferne. Et sicut Hilarius in Psal. 68 dicit. Impossibile est Deum vitæ, portis inferni detineri. Mors enim ac tartarus nõ habent perpetuum ius, nisi in eos qui peccato obnoxij sunt. Proinde vt mors Christum innoxium deglutire potuit, ita deuoratum tenere non potuit, sed tertia die coacta est reuomere, quemadmodum cetus reuomuit Ionam. Ad hunc locum pertinet quod Christus dixerat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum potestatem resumẽdi eã. Et alibi: Venit princeps huius mundi, & in me nõ habet q̃cq̃. Sed rursum verba D. Petri inspiciemus. Tria dicit: Primũ, q̃ Deus excitauerit Christum: Secundũ quòd liberauerit illum à doloribus inferni: Tertiũ quod impossibile fuerit Christũ teneri à morte, vel inferno. De primo sic loquendum est, & sic sentiendum, vt intelligamus Christum non humana, sed diuina potentia excitatum, & sic nulla erit difficultas. Nã ex

sacris

sacris literis intelligimus, non tàm sua, quàm patris potentia excitatum à morte Christū. Restat itaq; secundū, quod Petrus dicit Christū solutum, hoc est, liberatum à doloribus inferni. Quinā sunt hi dolores? In Psal. legimus: Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni venerūt super me. Et iterum: Dolores inferni circundederunt me, &c. Per dolores mortis & inferni intelligētur oīm grauissimæ passiones & dolores, quos omnes pro nobis passus est Christus, & à quibus omnibus liberatus est. Crucifixus eñ est, vt Paulus ait, ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei. Quum enim Dominus posuerit in Christum omnes iniquitates nostras, quum ipse soluere debuit quę nō rapuerat: facilè conijcere possumus nō vulgares fuisse hostes, quibuscum confligere habuit, neque leues dolores, quos pro nostra salute, sustinere debuit. Omninò eñ fuerat necesse, vt per mortem suam destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totā vitam obnoxij erāt seruituti. Non desunt qui interpretantur hunc locū sic, vt intelligamus Christum soluisse dolores mortis, hoc est, soluisse vincula inferni, quibus animę piorum in inferno detinebantur, iuxta quod in Psalmis alibi legimus: Captiuam duxit captiuitatem. Et rursum: Qui contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit. Cōfirmatur autem hoc in loco articulus fidei nostræ, quo credimus, quòd Christus mortuus & sepultus, DESCENDIT AD INFEROS: quem articulum ex aduersariis nostris multi impugnant, vt scilicet Ecclesiæ Catholicæ nihil incon cussum relinquant. Sed tam solidis nituntur argumentis, vt etiam à suis con temnantur & seuerè, nec immeritò arguantur. Dominum enim Iesum Christum, inquit Augustinus, carne mortificatum aduenisse in infernum satis constat. Quamobrē teneamus firmissimè, sicut idem ait, quod fides habet fundatissima auctoritate firmata: q̃a Christus mortuu est secundum scripturas, & q̃a sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & cætera quæ de illo, testante veritate, conscripta sunt. In quibus etiam hoc est, quod apud inferos fuit, solutisq; eorum doloribus, quibus erat impossibile eum detineri: à quibus etiā rectè intelligitur soluisse & liberasse quos voluit, corpusq; quod in cruce reliquerat, in sepulchro positum recepisse. Hactenus ille. Credimus itaque Christum ad inferos descēdisse, non quòd ibi sit aliquid passus (nam in cruce omnis eius passionis consummatio facta est) sed vt nobis destrueret regnum Satanæ: descendisse, inq̃, illum credimus, nō vt illic cruciaretur, sed vt Satanam cum omni potentia, propter quam princeps huius mundi dictus est, sibi & in se credentibus subijceret, ac captiuam duceret captiuitatē. Huc fortè non absurdè quadrat, quod apud Zacha. 9. legitur: Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Et quod Ecclesiastici cap. 24. sub persona Sapiētiæ dictum legitur: Penetrabo partes inferioris terræ, & inspiciam oēs dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. Hoc enim Dominus ipse iam olim se facturum promiserat per Prophetam dicens: De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Cùm enim fortis armatus custodit atriū suū, (hoc paradigmate Christus ipse vsus est) in pace sunt omnia quæ possidet: cùm autem fortior illo superuenerit, & illum vicerit, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet: Sic Christus (vtpote nō solùm Satana fortior, sed cuius potentiæ nemo resistere potest: Omnipotens enim nomē eius) ad atrium Satanę descendit, illum vicit, & quos voluit, secū abduxit, nobisq; & exemplum, & vim Satanam vinciendi dedit. Sic certè victus est, vt non vi, sed astutia nobis prę ualeat: nemini autē præualet, nisi qui ei vltrò consenserint. Resistite itaq; diabolo, & fugiet à vobis. Hæc, quoniam se occa-

[Margin notes: Psalm. 17. — Psal. 67. — Psal. 106. — 2 Cor. 13. — Heb. 2. — Epist. 99. ad Euodiū. — Vide Arg. de Gene. ad literam li. 12. ca. 33. — Osee. 13. — Luc. 11.]

se occasio obtulit, de articulo illo fidei nostræ, quem Diuo Philippo inscribūt, paucis differere placuit. Iam Petrum latiùs differentem, suaq; irrefragabilibus argumentis probantem audiemus.

David enim dicit in eum: Prouidebo Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Singulos huius versus ordine exponemus. Dixerat Petrus Christum mortuum quidem fuisse, sed ex morte nihil damni passum: immò illum alios ex mortuis reuocasse, rursumque resurrexisse. Atqui de passione, morte, sepultura, & descensu ad inferos nulla erat dubitatio, nec erat necesse multa verba super hac re fundere: verùm de resurrectione eius, magna erat ferè apud omnes dubitatio. Hinc incumbebat Petro necessitas illā probādi. Sed cum quibus probaret? Anne cum militibus, sepulchri Dominici custodibus? at hi pecunia à sacerdotibus corrupti, dicebant corpus Domini ab huius discipulis furto sublatū. Anne cū reliquis Christi amicis, & discipulis? sed horū testimoniū erat suspectū. Adfert igitur testē, cuius testimoniū Iudęorū nullus eleuare poterat. Ne dubitetis, vult dicere, de eo, quod dico Christum à mortuis resurrexisse: quod eñ ego iā dico factum, olim à Propheta, vt fieret, pdictū est. Dauid enim regius Propheta de Messia sic loquit: Prouidebo Dominum in conspectu meo semper, &c. Quod ad Petri cōcionē attinet, sensus huius Psalmi est, vt Dauidē in Christi persona sic audiamus loquentem: Mortuus quidē fui, & sepultus, sed mors me detinere captiuum non potuit: & hoc, quoniā Deum patrem meum cōspiciebam semper vt pñtentem, & quasi ante oculos meos positū, q nunq̄ relinquit me solùm: sed à dextris est mihi, semperq; mihi adsistit, veluti paratus in auxilium, ne vnquam veniam in casum, vel conturbationem siue peccati, siue mortis. Diuinitas enim humanitatem nunquam destituit, sed adfuit semper, eam custodiens, ne in vllum malum vel peccati, vel etiam nocumenti alterius, extra tempus prędefinitum, & pordinationem æternā posset ipsa per fragilitatē incidere. Multa hinc inde in Veteri, & Nouo testamento ponūtur, quæ hic mirè quadrarent: sed quoniā hæc satis clara sunt, his sic præmissis, quæ sequuntur excutiemus.

Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe. Hoc considerent oēs impij, qui putant Christū ex infirmitate, vel desperatiōe in cruce clamasse: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Passus q̄dē est ex infirmitate humana, sed volens, non coactus: nec inuitus calicem sibi à patre oblatū, exhausit: nec incertus fuit quid à morte sua sequuturum esset. Vnde sic loquitur: Quoniā sciebā quod pater meus nunquam me derelinqueret, non despondi in passiōe mea aīm, sed cor meum lætabatur, & lingua mea exaltabat, nō tacēs, scilicet, laudē Dei, & hoīm salutē. Insuper cùm venerit tēpus dormitionis meæ, vt ponam à me ipso paululū animā meam, requiescet etiā tum sine vllo corruptionis periculo corpus meū (ab aīa licèt separatū) in spe certa paulò pòst futuræ resurrectionis suæ, atq; cum anima iterandæ cōiunctionis. Nouerat siquidē Dñs nō tam mortē suam, quam resurrectionē, sicut etiam vtrunq; discipulis sępissimè prædixit. Soluite, inquiebat, templum hoc, & in triduo resuscitabo illud. Et: potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Et eius generis multa vbique in Euangelijs habentur. Et de Christo certissimum hoc est, quod lubens, & volens, & cum gaudio mortem nostri gratia adierit, vtcunque infirmitas carnis abhorruerit ab illa: atqui ipse non tàm mortem, quàm timorem mortis vincere voluit, vt nos ab vtroque efficaciter liberaret. Nec tibi absurdum videatur, quòd Christus etiā in ipsa passione lætari dicitur, quum alibi legimus etiam Paulū gloriari in infirmitatibus suis: & idē dicat de Chri fidelibus, q sint tanq̄ flentes,

cum

cùm tamen ſemper gaudeant,&, iuxta Chriſtum,gaudium eorũ nemo ab eis tollere poſſit.In Chriſti enim fidelibus externus homo propter tribulationes contriſtatur: at internus homo omne gaudium exiſtimat,ſicut Iacobus dicit, cùm in varias tribulationes inciderit, ſciens quia tribulatio operatur patientiam,patientia ſpem, ſpes autem nõ cõfundit.Sed hęc aliâs:nam procedendũ eſt in concione Petri.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum uidere corruptionem.

Quotquot ante Chriſti aduentum cõmuni lege naturæ, & nati, & mortui ſunt, damnum accepêre non ſolùm in anima,ſed & in corpore:quia iuxta animã captiui tenti ſunt ſub poteſtate Satanæ,corpus verò in puluerem verſum eſt:Sic enim hoĩ dictum, In quacunque hora comederitis de ligno, quod eſt in medio Paradyſi,morte moriemini.Et: Puluis es,& in puluerem reuertêris.Verùm Chriſtus vtrũq; vicit. Nec enim potuit in inferno à Satana captiuus teneri,ſicut ſuprà diximus,nec potuit corpus eius conſumi,multò minus putrefieri. Nõ enim erat caro peccati, nõ erat caro maledictioni obnoxia:ſed operatione Spiritus ſancti in vtero illibatæ virginis formata,ſiue creata.Vnde ſicut in Euãgelio legimus, Quod naſcetur ex te ſanctũ, vocabiť filius Dei. Sic etiam legitur:Non dabis,neque ſines ſanctum tuum videre corruptionẽ. Vult itaq; Dauid in perſona Chriſti dicere:Ob paſſionem & mortem meam, ô pater cæleſtis, non deſpondebo animum meum,ſed bonam ſpem concipiã fore, vt hanc infamiam meã magna ſequatur gloria. Certus enim ſum, quòd præſentia diuinitatis tuæ,ô Pater,(quę ſemper adeſt mihi à dextris) non derelinquet animam meam in inferno, ad eum modum,quo maligni ſpiritus atq; damnati in profundo eius detinentur: neq; etiam in lymbo inferni demorari aut detineri permittes, quemadmodũ patrum piorum ſpiritus illic vſq; in tẽpus redemptionis concluſi ſeruabãtur: neque item ex altera parte,nempe corporis,patieris me filium tuum, quẽ ſanctificaſti tibi in vnctiõe ſpiritus tui abſque menſura, vllam experiri corruptionem,ſiue putrefactionem: quemadmodum cæterorum mortuorum corpora ſolent mox poſt animæ à corpore ſeparationem,in putredinem reſolui. — 3 Sen. d. 22. — Diuinitas enim in mortis triduo,&corpori, & animæ(quanq̃ abinuicem ſeparatis) ſemper manens vnita,vtrumq; inhabitando cuſtodiuit,ad faciendam poſt triduitempus præuiſam adinuicem reünionem:quæ diuinitas, ſicut animã ab inferno,ita corpus reduxit à ſepulchro. Sicut etenim Chriſtus verè habuit humanum corpus, ita etiã verè habuit humanam animam, neq; diuinitas ſuppleuit vicem, vel locum animę in Chriſto, ſicut olim impij hęretici aſſerere conati ſunt.Et ſecundum id quidem ꝙ Chri- — August. in Ioan. Euangel. Tract. 111. — ſtus homo erat,anima eius ipſo die Paraſceues erat in inferno, caro verò eius in ſepulchro: ſecũdum autem id quod Deus erat, vtiq; in Paradyſo erat, vbi ſecum futurum eſſe latronem pollicitus fuerat, inquiens: Hodie mecũ eris in Paradyſo. Sed finiamus hæc,quæ licèt pia & vera ſint, tamen captum ſimplicium excedere videntur.Sequitur.

Notas mihi feciſti vias vitæ: replebis me iucunditate cum facie tua.

Quotquot fuerunt in numero piorum tam Veteris,quàm Noui teſtamenti vſque ad paſſionem Chriſti,viam quęſierũt vitæ,ſed fruſtra: quia ille exſpectandus fuerat,qui in Euangelio dixit: Ego ſum via,veritas,& vita. Nemo venit ad Patrem,niſi per me.Et:Nemo aſcendit in cælum,niſi qui deſcendit, filius hominis,qui eſt in cælo. Ait itaque Chriſtus in hoc Pſalmo:O pater cæleſtis, omnes famuli tui lugentes, deſcenderũt ad inferos,quia certò nouerãt ſe ire in captiuitatem:ignorauerant autem diẽ redemptionis ſuæ: ego verò lætus cum morte luctum inij,cum gaudio cum Satana in arenam deſcendi, vt qui certò ſciebam illum in me nihil habere,quare ſub illius redigerer poteſtatẽ. Certò

item

item sciebam me corpore & aĩa à mortuis resurrecturum. Tu enim, ô pater, ostendisti mihi vias vitę, tu me à morte excitasti, nimirũ ab hoc, vt essem primitiæ dormientium, & cæteris oĩbus in me credituris auctor fierẽ resurrectionis ipsorum. Quid aũt est quod dicit: Replebis me iucunditate cum facie tua? idẽ est ac si diceret: Tũ tandem perfecta iuxta corpus & animam lætitia perfruar, quando faciem tuam videbo, hoc est, quando ad dexteram tuam me sedere facies. Postq̃ enim in cælos ascẽdit, & ad dexterã patris Christus etiã iuxta assumptam humanã naturã consedit: dedit ei Deus pater nomẽ, quod est super omne nomẽ, &c. sicq; verè repletus est lætitia & iucunditate. Hanc lætitiã rogauit iam iam iturus ad patrem, dicẽs: Clarifica me pater claritate quã habui, priusquã esset mundus apud te. Et hæc quidem hactenus de verbis Dauid: iã quomodo Diuus Petrus illa suo instituto adaptare pergat, videamus.

Viri fratres, liceat audẽter dicere ad uos de Patriarcha Dauid, quoniã & defunctus est, & sepultus est: & sepulchrum eius apud nos est usq; in hodiernum diem.

Versus quos Petrus adduxerat, desumpti sunt ex Psalmo 15. iuxta computationem nostram, atqui Psalmus ille inscribitur ipsi Dauidi: vnde Iudæi illũ non de Christo seruatore nostro, sed de Dauide interpretantur. Petrus itaque iam aggreditur euidentissimis demonstrationibus probare, quod Dauid non de se, sed de Christo, vero adeoq; ꝓmisso iam olim Messia, cecinisse Psalmum illũ, de quo nobis sermo est. Primò itaq; D. Petrus magna prudentia, optimoq; cõsilio totã orationẽ mitigat, quo attẽtiores, magisq; beneuolos habeat auditores: Viri fratres, inquit, nõ vocat excæcatos & induratos Iudæos, non homicidas: sed fratres, quam appellationẽ plurimum amabant Iudęi. Deinde addit: Liceat mihi audẽter dicere ad vos: Nihil, inquit, hic fictè, vel per hypocrisim apud vos agam, sed liberè & apertè oĩa, sicut puto mihi hoc apud vos licere. Quid igit, ô Petre, dicturus es? De Dauide, inquit, Patriarcha, quoniã defunctus est, & sepultus est: & sepulchrũ eius apud nos est vsq; in hodiernũ diẽ. Quid vult Petrus his verbis probare? hoc videlicet, quod Dauid de seipso illum Psalmum nõ cõscripsit, quũ verba illius in ipsum nõ conueniant. Nam ille de quo Psalmus canit, sepultus quidem est, sed caro eius non est putrefacta: Dauid vero & sepultus est, & computruit. Quòd si quis negare velit, conuincet mendacij ex ipso sepulchro, qđ in hodiernũ diẽ nobiscum est, vnde & quod dicimus, facilè probari potest. Si q̃s eñ inspexerit sepulchrũ, statim videbit, p̃ter puluerem de Dauide nihil in illo superesse. Vidit itaq; corruptionẽ, nec de se cecinit Psalmũ illũ. Quomodo eñ de seipso caneret, carnẽ suã non visurũ corruptionẽ, quũ nosset sese more cæterorũ & moriturũ, & sepeliendũ, & iuxta corpus in sepulchro corrũpendũ? Quid igitur? *Propheta igitur cum esset, & sciret quia iureiurãdo iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius, prouidens locutus est de resurrectione Christi: quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius uidit corruptionem*

Sensus est. Qm̃ itaq; Psalmus ille quẽ adduximus, Dauidi inscriptus est, in eũ autẽ nõ cõpetit, inuestigemus de quonã dixerit. Res itaq; sic habet: Dauidẽ Prophetã fuisse, cõtestatũ est apud oẽs Israëlitas. Prophetę aũt officiũ est futura p̃dicere. Adde quod Prophetarũ quasi ꝓpriũ fuit p̃dicere de futuro atq; adeò ꝓmisso Messia. Iã D. uid cũ esset Propheta, & sciret q̃a iureiurãdo iurasset illi Deus, &c. Singula verba magnã vim habẽt, vnde & nõ tractãda sunt perfunctoriè, sed potiùs discutiẽda diligẽtissimè. Primũ q̃ dicit Dauidẽ fuisse Prophetã, statim tantã illi tribuit autoritatẽ, vt nemo illi cõtradicere ausit, nisi magnã ipietatis notã cauere nolit. Secundò addit Deũ iureiurãdo iurasse Dauidi. Atq; etiãsi nõ iuraret Deus, sed tãtũ simpliciter polliceret, tñ dubitãdũ non esset: quũ verò ꝓmissum suũ cõfirmat iuramẽto, lõgè minus vacillãdũ est de illius ꝓmissis. Dicim⁹ itaq; cũ D. Paulo:

 (licèt

(licèt ille de iuramēto inter Deū & Abrahā facto dicat) Hoīes ꝑ maiorē se iurāt, & oīs cōtrouersiæ eorū finis ad cōfirmationē est iuramētū. In quo abundātiꝰ volēs Deꝰ ostēdere pollicitatiōes hæredibus & imobilitatē cōsilij sui, interposuit iuramētū: vt ꝑ duas res imobiles, qbꝰ impossibile est mētiri Deū, fortissimū habeamus solatiū, &c. Dauidi Hebr. 6. eīm ꝓmittēs Deus, qm̄ neminē habuit ꝑ quē iuraret maiorē, iurauit ꝑ semetipsum. Et hoc iuramētum, sicut Petrus hīc dicit, nō latebat Dauidē, vt q̄ sciret q̄a iureiurādo iurasset illi Deus, de fructu lūbi eius sedere super sedē eius, hoc Psalm. 131. est, Chr̄m siue Messiā nasciturū de semine eius. Sic eīm legimus Psal. 131. Iurauit Dn̄s Dauid veritatē & nō frustrabit eum, de fructu vētris tui ponā super sedē tuā. Et apud Esaiā de Chr̄o dicit: Esa. 9. Super soliū Dauid, & super regnū eius sedebit. Et in Euāgelio audimus Archāgelū Mariæ dicentē: Dabit illi, Chr̄o filio tuo, Dn̄s sedē Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob inęternū. Hoc itaq; ignorare nō potuit Dauid, neque de hac re quicq̄ dubitauit, vt qui sciret Deū & potētē & veracē, q̄ q̄ pollicitus esset pstare nō tātū posset, sed etiā vellet. Cùm itaq; huiusmodi mysteriū sciret, prouidēs, aut potius ꝓuidens & ꝓscius futurorū, locutꝰ est de resurrectione Chr̄i, hoc est, Messię: q̄a hic non est derelictus in inferno, nec caro eiꝰ corrupta est. Psalmus igit̄ ille nō de Dauide, licèt ab ipso Dauide, sed de futuro Messia scriptus est. Iā rursum inuestigāda sunt mysteria in his verbis D. Petri, q̄ fortè simplicioribꝰ nō vsq; adeò manifesta sunt. Primò itaq; hic in verbis Petri intelligimus nō nuperū esse cōsiliū quod Deus cœpit de mittēdo filio suo in hūc mundū, quū hoc se facturū iā olim Dauidi receperat iuramēto etiam interposito. Secūdò quū audimus Christū nasci ex lūbis, hoc est, semine Dauid, cōfirmat̄ articulus fidei nostræ, quo credēres cōfitemur Chr̄m verè natum ex Maria virgine, q̄ haud dubiè de familia Dauid fuerat prognata. Pugnat itaque hic locus cōtra nouos & veteres hæreticos, qui negant Chr̄m carnē suam ex Maria sumpsisse, sed ex cælo secum deportasse eam, aut diuinitatē in carnem mutasse. Hæc falsissima esse non solùm præsens locus Petri, sed & multi alij firmissimè probant. An non legimus Angeli verba ad Deiparā: Quod nascetur Luca 1. ex te sanctum, vocabitur filius Dei? An non legimus verba Elizabethæ: Vnde hoc mihi, quòd mater Domini mei venit ad me? atqui Maria non esset mater Dn̄i, nisi verè ex illa natus esset Christus. Huc pertinet eulogium illud mulieris plebeæ dicentis ad Dominum: Luca 11. Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti. Verè itaq; natus est Chr̄s

Ex Maria virgine, & homo factus est,

sicut Ioannes dicit: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et Paulus ad Hebræos inquit, quòd commu- Hebr. 2. nicauerit nobiscum carne & sanguine, vnde etiam non confundatur frater noster diu. Nos enim, sicut idem Aposto- Ephe. 5. lus dicit, membra sumus corporis eius, de carne eius & ossibꝰ eius: quod vtiq; falsò diceretur, si Chr̄s non natus fuisset ex lumbis Dauid, hoc est, si non verè carnem sumpsisset ex Maria castissima virgine. Valeant itaque impijssimi hęretici Valentinianus, Martion, & alij qui negant Christū Dei filium verā carnem ex Maria suscepisse. et caueant pij Christiani, ne quid aliter de hoc altissimo mysterio sentiant, quàm hoc ipsum sacræ docent literæ. Tu itaque bone & simplex frater, noli putare Dei vnigenitum filium corporale vel carnale aliquid de cælis secum attulisse in vterum virginis (Deus enim spiritus est, Ioan. 4. carnem & ossa non habet): hoc autem crede, Dei vnigenitum filium veram carnem ex Mariæ castissimo sanguine sumpsisse, verum hominem natum, licèt modo tibi inexplicabili. Nec te moueant pictorum imagines, qui pingunt puellum in humeris crucem ferentem, de cælis in virginem descendere. Huiusmodi enim pictura hoc docet, vt intelligas DEI filium non in ma-

in maria cœpisse, vt qui ab æterno Dei filius est, sed de sinu patris in vterum virginis venisse, inque illo carnem induisse. Sed hæc suffecerint, nec puto me his inculcandis tibi, frater In Christo chariss. difficilẽ esse. Et statui qdẽ, vbicunq; sese occasio obtulerit, de articulis fidei nostræ nonnihil dicere, hoc quod officij mei esse, & tibi non ingratũ fore, planè persuasum habeo. Est & adhuc aliquid planius exponẽdũ, videlicet, ꝙ Dauidi promissum est fore, vt Chrs sedeat super soliũ Dauid. Hic Iudæi tẽporale regnũ somniãt: nos verò spirituale regnũ & intelligimus & amamus, sciẽtes qa regnũ Chri non est de hoc mũdo: sed sicut Dauid ille regnauit super carnales Israëlitas, ita & filius Dauid, hoc est, Iesus Chrs Dñs noster spiritualiter regnat super nos, q verè & iuxta spiritum Israëlitæ sumus, hoc est nos curat, regit, protegit sic in hac vita, vt postquã hac vita defuncti fuerimus, nos in regnum suum cæleste perducat. *Hunc Iesum resuscitauit Deus, cuius nos omnes testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promißione Spiritus sancti accepta à patre, effudit hoc donũ quod vos uidetis & auditis.* Iã tandẽ propius accedit ad institutũ D. Petrus, asserẽs Christũ verè à mortuis resuscitatũ effecisse, vt sui discipuli iam tã varijs linguis loquanẽ de magnificis Dei operibus. Dicit ergo: Deus oĩpotẽs, cui subest cùm

Sapient. 12. volucrit posse, & cuius potestati nemo

Hesth. 13. resistere potest: ille inq̃, q mortificat &

1. Regum 2. viuificat, resuscitauit Christũ, vt nõ de-

Psalm. 15 relinqueret in inferno, nec videret caro eius corruptionẽ. Et nos oẽs, inquit, testes sumus, ꝙ Deus verè resuscitauerit Chrm. Rursum hic obserua prudentiã Petri, quod nõ dicit: Hic Chrs q de lũbis Abrahæ venit, semetipsum excitauit, sed ait: Hunc Deus resuscitauit. Nã iuxta id qđ Chrs filius Dauid, hoc est, homo erat, semetipsum excitare nõ potuit: sed iuxta id quod Dñs Dauid est, semetipsum excitare potuit vtiq;. Vnde etiã in Euangelio dixerat: Soluite templũ hoc, & i triduo ego excitabo illud. Et alibi clarius: Potestatẽ habeo ponẽ-

Christũ ut hominẽ resuscitauit Deus.

Ioan. 3.

Ioan. 10.

di animã meã, & potestatẽ habeo iterũ sumendi eã. Atqui Iudæi adhuc rudiores erãt, q̃ vt intelligere possent Chrm & Deũ, & hoĩem esse. De Dei verò potẽtia, qua etiã mortuos suscitare potest, dubitare nõ poterãt. Petrus itaq; totũ resurrectionis negotiũ Deitati adscribit, à qua certè Christus alienus nõ est, et addit: Cuius resurrectionis nos oẽs testes sumus. Vult dicere Petrus: Dauid ꝑdixit futurũ vt Chrs verꝰ Messias, licèt mortuus, tñ rursum à morte sit resuscitãdus. Iã Iesus Nazarenus Messias est, qui, vt nostis, ex lũbis Dauid descendit. Si itaq; Messias est, necesse est vt à mortuis resurgat. Atqui resurrexit, sicut nõ ego solus, sed nos oẽs q huius sumus discipuli, de ipso verè testificamur. Addit Petrus: Dextera igitur Dei, hoc est, potẽtia & virtute Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hoc donũ, quod vos videtis & auditis. De qua promissione dicit Petrus, quã Christus à patre acceperit? In Euãgelio legimus Christũ ad patrẽ dicere: Pater, venit hora, clarifica filiũ tuũ. Pater clarifica me claritate ea, quã habui apud te, anteq̃ mũdus fieret. Venit autẽ vox de cælo dicẽs: Et clarificaui, & iterũ clarificabo. Potest itaq; non ineptè de hac ꝓmissione intelligi. Qm verò Petrus de resurrectione Christi loquitur, & ex Psalmista adduxit iã olim, & ꝑdictũ & promissum fore, vt Chrs & moriaẽ, & rursum exciteẽ: nõ incõueniẽter intelligimus, Christũ hanc ꝓmissionẽ accepisse, hoc est, verè resuscitatũ, sicut illi à patre ꝓmissum est. Iã rursum verba Petri ab initio examinanda sunt. Nã quod dicit Christũ exaltatũ, nõ de resurrectione tantũ, sed & de illius in cælũ ascẽsione loquitur, vt sic totũ salutis nostræ mysteriũ suo ordine, sic tamẽ vt neminẽ scandalizet, & pulchrè aperiat. De morte Christi nõ erat difficilis disputatio, nisi vt aperiret, christũ nõ inuitũ, sed volentem, iuxta Dei patris cõsiliũ & dispẽsationẽ mortuum fuisse, & hoc nõ pro suis, sed pro mũdi peccatis. De resurectiõe difficilior erat

Promißio quam Christus à patre accepit.

Ioan. 17.

quæstio: hinc est quod in hac explicāda tā diligēter oīa explicat, docēs nihil hic factū, quod nō futurum Prophetæ prædixerāt. Iā restat disputatio de ascēsiōe Dñi in cælū, quā & ipsam ex testimonijs veteris testamēti adstruit, sicut audiemus: deinde quis quātusq; fructus per Christū ad nos defluxerit, nō tacet. Vide aūt quā pulchrè procedat Chrm illis magis magisq; cōmēdare: neq; enim cōtinuò apertè illū vocat Deū, sed magna circūitione, vt ita loquar, rē eò deducit, vt tādē quod velit persuadeat. Ab initio cōcionis vocauit Chrm virū, qui à Deo probatus sit virtutibus & signis. Secūdò docet regiū Prophetā de illo in Psalmis cecinisse. Tertiò docet illū ex semine Dauid prognatū, cui sciebāt Iudæi Messiā promissum. Quartò ostēdit, quod Deus illū resuscitauerit à morte, hoc addēs, quod impossibile fuerit illū teneri à morte: quo certè declarat illū cæteris hoībus, qui oēs à morte deteti sunt, maiorem esse. Quintò iā aperit Christū nō solū à morte excitatū, sed etiā in cælos assumptū: qua de re ab initio huius libri diximus. Sextò disertis verbis Chro tribuit patrē Deum ipsum, quod nihil aliud est, quā appellare filiū Dei. Si enim Deus pater Chri est, certè Chrs Dei filius est. Porrò ne quis dicat: Si scriptura illos vocat Deos ad quos Dei sermo factus est, sicut alibi Chrs ait, nō mirū est, etiāsi Petrus Chrm vocet filiū Dei. Sic eīm Moses & oēs Prophetæ filij Dei vocari possunt. Addit itaq; Petrus, licèt satis occultè, verè tamē, Chrm non solùm Dei filium esse, sed & vnū cū patre Deū, vnius cum patre potētiæ, &c. Dū enim dicit Iesum hoc donū Spiritus S. quod discipuli acceperūt, effudisse, certè euidēter probat Christū Deū esse. Nā in superioribus adduxit, Dñm Deum dicentem: In nouissimis diebus effundam de spiritu meo super oēm carnē, &c. Quis hęc pollicetur? Deus. Quis pollicita impleuit? hic Iesus dextera Dei exaltatus, teste Petro, effudit hoc donū quod vos videtis & auditis. Ergo Iesus Nazarenus verè Deus est, Dei viuentis æternus filius. Et hæc quidem hactenus. Sic autē continuatur sermo Petri. Vos Iudæi existimatis nos musto plenos, propterea quod loquimur varijs linguis magnifica Dei: at erratis, sed Chrs quem vos cruci affixistis, à mortuis resurrexit, & postquā ascēdit in cælos, dona Spiritus sui sancti, quæ nobis in veteri testamēto, per ora Prophetarū, pollicitus est, hoc ipso die nobis copiosè dedit. A Christo igitur Dei filio est & quod sumus, & quod habemus. *Non enim Dauid ascendit in cælum, dicit autē ipse. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Donec ponā inimicos tuos, scabellū pedum tuorum.* Hactenus in hoc est D. Petrus, vt probet Dauidis prophetias nō de seipso, sed de Messia intelligi debere. Nā si oēs Psalmos Dauid de semetipso cecinisset, quæ sequeret absurditas? Certè aut Dauid de se non oīa cecinit, aut impudenter mentitus est: alterū certè vt verū sit, necesse est. Dauid enim dicit: Dixit dñs dño meo, &c. Atqui Dauid nō ascēdit rediuiuus in cælū. Mētitus igit est? nequaquā. Nō enim illa de se dixit, sed de Messia nasciturο de ipsius carne. Dñs enim, Deus pater scilicet, dixit dño meo, scilicet, Dei filio dño nostro Iesu Christo, Sede à dextris meis, hoc est, veni in parē potestatē mecū, donec ponā inimicos tuos scabellū pedū tuorū. Perpetuò autē inimici Christi ei subiecti erūt: ergo perpetuò cū patre regnabit Christus. Hæc autē oīa quæ hic dicunt Christo tradita, intelligēda sunt iuxta eā naturā quam ex semine Dauid accepit, hoc est, iuxta humanā naturā: nā iuxta quod Deus est, ab æterno sedit in æquali potestate cū patre: sed iuxta quod homo est, tandē post passionē, mortisq; cōsummationē, Christus vt homo etiā ad dexterā Dei exaltatus est. Quā eīm patri factus est obediēs vsq; ad mortē crucis, exaltauit illū Deus, & donauit illi nomē quod est super omne nomē, &c. Cęterū testimoniū hoc ex Psal. 109. desumptū, nō solū Petrus, sed & Paulus produxit pro diuinitate Christi adstruenda. Quid aūt loquor de Petro & Paulo? immò Chrs ipse hoc testimonio sic cōfutauit Pha-

Prudentia D. Petri in cōmendādo Christum.

Ioan. 10.

Christus uerus Deus.

Psalm. 109.

Donec.

Christus ut homo accepit à Deo patre potestatem, etc.

Pharisæos, vt ne hiscere quidem contrà ausi fuerint. Sed videamus quomodo Christus & Paulus hoc Psalmo vsi

Matth. 22. sint. Congregatis enim olim Pharisęis, interrogauit eos Iesus, dicēs: Quid vobis videtur de Christo, cuius filius sit? Dicunt ei: Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eū Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, &c? Si ergo Dauid vocat eum Dñm, quomodo filius eius est? Scopus quæstionis est, Dñm Iesum Christum non tantum hominem, sed & Deum esse verum. Constat autē ex omnium Prophetarū oraculis, Christū esse, & vocari filiū Dauidis, & proinde hominem verum: id quod planè confitentur Scribæ & Pharisæi omnes. Hoc nomine videri poterat & Dauid Messiam appellasse suum, quia erat ex lumbis Dauidis, & naturalis filius Dauidis, sicut paulò antè diximus. Nā ex Maria virgine Dauidis filia genitus fuit. Deinde quod naturam attinet diuinā, Dauid filium suum, suum quoq; vocat Dominum, nimirum Deum. Ait enim: Dixit Dominus Domino meo, &c. Dominus Deus, inquam, pater, Dño meo, id est, Christo meo, qui ex lumbis meis generabitur, &c. Manifestissimum igitur est Dauidem in Christo geminā agnouisse naturam, naturarumq; proprietatem, humanam & diuinam: hoc quod tum Pharisæi negare non audebāt. Dicit enim Mattheus, quod ad hanc quęstionem nemo poterat quicq̄ respondere Christo. Nemo enim explicare potest quomodo Christus sit nō solùm filius Dauid, sed etiā Dominus Dauid, nisi fateatur & credat Christum esse verum Deum & verum hominem. Iam videamus quomodo hoc Dauidis testi-

Hebr. 1. monio vsus fuerit Paulus. Hic cùm iam multa testimonia, præcipuè ex Psalmis adduxisset pro asserenda Christi diuinitate, hoc est, quòd Christus esset filius Dei maior Angelis, sederetque ad dexteram maiestatis in excelsis, sub finem inquit: Ad quem autem angelorū dixit (Dñs) aliquando: Sede à dextris meis, &c? nónne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiēt salutis? Angeli itaq; vt ministri stare perhibentur in cælis: Christus verò vt Dominus sedere dicitur ad dexteram patris. Simili argumēto ferè vsus est Christus in Euangelijs, vbi probare voluit se esse ministrum discipulorum suorum: vter, inquit, maior est? qui ministrat, an qui recumbit? Sed quoniā forsan plus æquo hic prolixi fuimus, ad sequentia procedamus, visuri quibus verbis conclusurus sit Petrus orationem suam.

Certissimè sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus, hunc Iesum quem vos crucifixistis. Vide Epiphā. pa. 369

Summa concionis D. Petri est, Iesum Nazarenum ab æterno Dei filium in hunc mundum propter salutem nostrā missum, verum hominem factum: verū esse illum Messiam, qui iam olim Israëlitico populo promissus fuerat, quē illi iam à multis annis exspectauerāt: datū verò & acceptū, cruci affixerint. Quoniam verò Christi passio multos de eo dubitare fecerat, necessariū fuerat Petro, vt probaret non solùm factis Christi, sed etiā Prophetarum testimonijs, nihil factum à Christo, quod non prædixerint Prophetæ super illo futurum esse. Est itaq; hæc prima Petri publica prædicatio, in qua breui quodam compendio nobis ob oculos ponit articulos fidei Christianę de Domino nostro Iesu Christo, vero Deo & homine, qui propter nos homines, & ꝓpter nostrā salutem descendit de cælis, incarnatus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, & homo factus est: dein passus à Iudæis, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos: dein tertia die resurgēs post quadraginta dies, ascendit in cælum, sedet à dextris Dei vnus cū patre Deus, effuditque abundè dona sua in suos discipulos, & cætera de quibus hactenus pro mediocritate nostra disseruimus. Sciamus itaq; & nos, corde credamus, & ore confiteamur hunc Iesum, quem Iudæi crucifixerunt, esse verum Messiā,

redemptorem & seruatorem nostrum. Iā fructus sequitur concionis D. Petri. *His autem auditis, compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum & reliquos Apostolos. Quid faciemus uiri fratres?* Sic in Euangelio Lucæ, dum Ioānes Baptista prædicat pœnitentiam, & concludit, dicens: Iam securis ad radicem arboris posita est. Oīs ergo arbor non faciēs fructum bonum, excidetur, & ignem mittetur: hæc, inq̃, dum concionaretur Baptista, interrogabāt eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus, scilicet, ne pereamus? Ita & iā ad Petri cōcionē Israëlitæ cōcutiuntur animo, audientes se esse interfectores veri Messiæ, quē tamen hactenus tam auidè expectauerāt, quē Deus misit in mundū, qui tam multa admiranda fecit in populo, qui tanta fuit præditus virtute, vt à morte detineri non potuerit, qui tam charus est Deo patri, vt ad suam dexteram poneret illū. Certè agnoscere debuerūt meritò peccati sui grauitatem, quod & faciunt. Nam sua ipsorum corda testimonium ferebant contra illos, ipsosq; non vulgariter accusabāt, quod tam crudeles fuerint in innocentem, ꝙ tam ingrati fuerint erga benefactorem &c. Nō igitur negant peccatum suum, sed agnoscunt & pudet illius, & sciunt sese pœnam mœruisse, interim non diffitentes, quin via aliqua inueniri possit, qua rursum reconcilientur Deo, peccatumque illorum sibi condonetur. Non itaque solùm Petrum alloquuntur, sed & reliquos Apostolos: nec per contemptum vocant Galilæos vel impostores, sed fratres. Quid, inquiunt, faciemus viri fratres? Hic erat fructus auditi verbi Dei. Petrus plantauerat, Deus incipit incrementum dare. Hic ostenditur q̃d linguæ igneæ possint, qualia corda ventus ille concutiat. Hic ostēditur quàm verè dixerit Dominus per Prophetam: Esa. 55. Quomodo descendit imber & nix de cælo, & illic vltra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti: sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo. Non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Et ad Hebræos inquit Paulus: Viuus est sermo Heb. 4. Dei & efficax, & penetrantior quouis gladio acuto vtrinq; incidente, & pertingēs vsq; ad diuisionem animæ simul ac spiritus, cōpagumq; & medullarū, & discretor cogitationum & intentionū cordis, &c. Certè sic penetrauit corda Hierosolomitarum, vt omnino ex ipsis alios homines fecerit. Vbi enim iā sunt illæ voces: Samaritanus es, & dæmoniū habes? Et: Crucifige, crucifige eū? Et: Si dimittis hunc, non es amicus Cæsaris? nihil tale auditur. Sed quid? Compuncti corde dicunt: Viri fratres, quid faciemus? corda illorum peccatorū stimulis pungebantur, impacata & terrore plena erat illorum cōscientia. Cogitabāt enim, sicut Augustinus in Psal. 43. scribit. Ille tantus est quem nos occidimus, nos vbi erimus? Nihil eñ hoc peccato grauius cogitare potuerunt. Quid grauius peccatori ægro, q̃ medici interfectio? quid grauius potest æger facere, quàm si medicum suum occidat? Cæterùm quoniam Iudæi illi nō oīno alieni fuerant à legis cognitione, sciebantque peccatoribus non omninò esse desperandum, quum Dñs longanimis & misericors prædicatur: resumptis vtcūq; animis, rogant Apostolos, quidnam ipsis faciendū sit, vt suum peccatū ipsis condonetur. Quid faciemus, inquiunt, viri fratres? parati sumus vobis rectiora monētibus obtemperare, modò liceat nos inuenire remissam. Quid ergo ad hæc Petrus?

Petrus autem ad illos: Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorū uestrorum: & accipietis donum Spiritus sancti. Breue consilium est quod D. Petrus auditoribus suis dat, sed magnum parit fructum, si illi à populo Israëlitico obtemperabitur. Quid enim aliud peccatores petere possunt, q̃ peccatorū remissam? qua adepta, reconciliati sunt Deo, possuntq; sibi oīa bona ab illo exspectare. Atqui Petrus non

non solùm obtemperantibus sibi remissionem peccatorum pollicetur, sed etiã copiosiora dona Spiritus sancti. Neque enim otiosè dictũ est Apostolis: Quorum remiseritis peccata, remittunt eis: & quæcunq; solueritis super terrã, erũt soluta & in cælis. Sed videamus iterum Petri consilium: Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in noĩe Iesu Christi. Dicamus primò de pœnitentia. Pœnitentia Dei irã placari, non solùm apud Dei populum, sed etiam apud Gentes idololatras, vulgò persuasissimum erat: quod nisi luce clarius esset, multis testimonijs ꝓbare nõ grauarer. Sed quid opus est multis testimonijs in re non dubia? Si fratricida Cain pœnitentiam egisset, nunquã periisset. In veteri testamento de multis & magnis peccatoribus legimus, qui tamen postea pœnitentiam agentes, redierunt cum Deo in magnam & familiarissimam amicitiam. Si vis verè pœnitentis hominis exemplum habere, propone tibi ex veteri lege Dauidem, primum hominem secundũ cor Dei: deinde homicidam & adulterum: pòst iterum charissimũ Dei amicũ. Huius pœnitẽtiã ex Psal. 50. & multis alijs deprehendere licebit. Primò certè à Dño per Prophetã admonetur, agnoscit peccatum suum, pudet pœnitetq; perpetrati, corde compungitur, agnoscit pœnã sibi debitã: dein rursum de misericordia Dei bonam spem capit, sciens quòd ille externa illa sacrificia, & holocausta (quoniã & ab impijs fieri possunt) non vsque adeò magni facit, sed sacrificium Deo est acceptatissimũ, cor contritũ & humiliatũ: hoc enim Deus nunq̃ despiciet. Miserere, inquit, mei Deus, secũdũ magnã misericordiã tuã. Qm̃ iniquitatẽ meã ego cognosco, & peccatũ meũ cõtra me est semper: deinde peccatis opponit illa Dei ingenua beneficia, q̃bus admonitus, meritò debuisset Deũ nõ offendere. Iã verò multa accepta beneficia, in cõsciẽtia Dauidis peccatũ aggrauãt. Nemo enim rectè pœnitebit de peccato, nisi q̃ nouit ꝓpendere, quis, & in quẽ peccauerit, nimirũ homo in illũ à quo est q̃dquid es & habes, &c. Sed quomodo placabit Deus, ó miser Dauid? Si voluisses sacrificiũ, dedissem vtique, inquit, verùm holocaustis nõ delectaberis. Quid igitur facies? Sacrificiũ Deo spiritus cõtribulatus, cor cõtritũ & humiliatũ nõ despicies. Ad hoc sacrificiũ offerẽdum etiã remittit auditores suos D. Petrus, dũ inquit: Pœnitemini, hoc est, pigeat pudeatq; vos prioris vitę vestrę, resipiscite atq; adeò mutate aĩos vestros, &c. Neq; enim pscribit illis vt victimas illas ꝓ peccato offerrẽt, sicut à Mose in lege pscripta erãt: nã vera victima iã cæsa erat: Agnus q̃ tollit peccata totius mundi occisus erat, vt illæ victimæ oĩno iã forẽt abominabiles corã Deo. Vnde non decuit, vt Petrus iuxta legis veteris pscriptũ illos iuberet pęnitentiã agere, & hostias pro peccato offerre, sed tãtùm dicit: Pœnitẽtiã agite, deinde, baptizet vnusquisq; vestrum in noĩe Iesu Christi, in remissionẽ peccatorũ: hoc est, vt breuibus absoluã, Peccastis grauiter, nec est vestrarũ virium peccata vestra expiare, & ĩpossibile est sanguine taurorũ, vel hircorũ ablui peccata. Pudeat itaq; ac pœniteat vos commissorũ, desperate de vobismetipsis, & oẽm fiduciã vestrã ponite in Christo: q̃ si hic aĩus vester est, testatũ facite apertò testimonio, & baptizetur vnusq̃sque vestrum in noĩe Iesu Christi, sic em̃ & peccatorũ vestrorũ accipietis remissam, & cõsortes efficiemini oĩm merito rũ Christi. Quod vt intelligatis vos cõsecutos esse, statim accipietis donũ Spiritus sancti, videlicet, sicut nos iã accepisse videtis & auditis. Locus nos hîc admonet differere de Sacramẽtis duobus Ecclesiæ nostræ catholicæ, nimirũ, de Sacramẽto pœnitẽtię, & Sacramẽto baptismi: verùm nos in præsentiarum de baptismo nihil vltra dicamus, donec peruentum fuerit ad alium locum, vbi rursum illius mentio non importuna inciderit. De pœnitentiæ verò Sacramento nonnihil dicemus, nimirum quis vsus huius sit in Ecclesia.

Certè in oratione Dominica iussit nos Dominus sperare remissionem peccatorum,& illam his verbis rogare: Dimitte nobis debita nostra. Et articulus fidei nostræ est: *Credo remißionem peccatorũ.* Vnde non absurdè de pœnitentia nobis iam instituitur hæc dissertatio: quã tamẽ,quoad eius fieri potest, quàm breuissimis absoluemus. Vocamus aũt hoc loco pœnitentiam, quum homo ex agnitione peccati animo discruciatur & confunditur, displicetq; iam quod antè placuit, tum ex timore pœnę, tum ex amore iustitiæ, fateturque se morte dignum, neque immeritò à Deo reijciendum: spe autẽ de Dei misericordia cõcepta, meliorem animum induit, fiduciam bonam concipit, patrẽ misericordiarum pœnitenti fore placabilẽ ac benignum. Incipit itaq; nouam meditari vitam, paratus est sese totũ dedere Christo, omnes peccati occasiones fugere, & omnino vitam suam in melius cõmutare. De hac pœnitentia locutus est Petrus ad auditores suos, dũ diceret: Pœnitentiam agite, hoc est, doleat vobis, quòd tam crudeles in Christum fuistis, parati sitis illi obedire, quem nõ solùm spreuistis, sed etiam in crucem egistis. Et pœnitebat quidem, ac pudebat illos sui facti (aliàs enim nõ dixissent: Quid faciemus viri fratres?) sed voluit Apostolos, vt hoc reipsa & publico facto, ac cipiendo scilicet baptismum, testatũ facerent. Hanc pœnitentiam vetus Ecclesia semper à baptizandis adultis postulauit, neminem ad baptismum admittens, nisi prius ageret pœnitentiam sibi ab Episcopo præscriptam. Nullus enim, sicut Augustinus ait, qui suæ voluntatis est arbiter, nisi pœniteat eum veteris vitæ, nouam inchoare potest. Ab hac pœnitentia cùm baptizantur, soli pueri immunes sunt: nondum enim possunt vti libero arbitrio. Adulti verò omnes tã ex Gentibus, quàm ex Iudæis, antequã ad baptismi Sacramentum admittunt, prius pœnitentiam agere iubentur, vt reipsa declarent ideo se ad Christianismum properare, quia ipsos pristinę vitæ ex animo pœniteat. Hinc est quòd tam multi præclari sermones habentur inter veterum Patrũ monumenta, quibus Catechumeni admonebantur, & quasi præparabantur ad suscipiendum Baptismi sacramentum. Venturi ad baptismum, inquit Hilarius, prius cõfitentur credere se in Dei filio, & in passiõe, ac resurrectione eius. Et huic professionis sacramento fides redditur. Atq; vt hanc verborum sponsionem quędã rerum ipsarum veritas consequatur, toto in ieiunijs passionis dominicæ tempore demorantes, quadam domino compassionis societate iunguntur, &c. hæc Hilarius. Nam tum adultiores plerunque baptizabantur in festo Paschæ vel Pẽtecostes, ob maiorem, opinor, populi frequentiam. Et magnus ille Theologus Gregorius Naziãzenus sic alloquitur Catechumenos suos: Bona auxilia erunt tibi, inquit, ad ea quæ desideras consequenda, vigiliæ, ieiunia, humidormituritiones, orationes, lacrymæ, ęrumnæ, indigentium opitulatio, &c. Hæc oratione in S. lauacrum, vbi etiã obiurgat eos, qui non nisi in festo Epiphaniarum, vel Paschæ, vel Pentecostes baptizari volebant. Sed hac de re forsan & alibi nobis dicendum erit: neque enim iã instituimus de Baptismo, sed de pœnitentiæ Sacramento dicere. Diximus autem primam esse pœnitentiam, quæ olim à baptizandis postulabatur: q non solùm in corde fiebat, sed etiam publico quodam ritu fiebat, hoc scilicet hominum, illud verò Dei gratia. Secunda verò pœnitentia est, sicut Augustinus dicit, cuius actio per totam istam vitã, qua in carne mortali degimus, ppetua supplicationis humilitate subeũda est. Non enim sic quisque in vitam nouam per sanctificationem baptismi nascitur, vt, quemadmodum ibi deponit omnia peccata præterita, ita etiam statim mortalitatem ipsam, carnisque corruptionem deponat. Pharao quidem cũ omni exercitu suo demersus est in mari, & nos ab Ægyptijs liberati sumus: sed adhuc multi exurgunt hostes, qui nobis non

Pœnitentia

De pœnitẽtia medicina. & Epist. 108. ad Seleutianam.

Canon. 15. in Matth.

nō cessant facessere negotiũ, donec ad terrã promissionis peruenerimus. Sed interim veniunt nobis ollę Ægyptiorũ in mētes nostras, delectãt nos Ægyptiorũ mēsę, mores & ĩstituta, obliuiscimur ꝓmissi, tædet nos lõgi itineris, murmuramus cõtra Mosen & Aaron, obluctamur Deo & hoĩbus. De his ergo admoniti vel interius vel exteri9, necesse est doleat nobis, quòd tam ingrati sumus Domino, quòd fidem fregimus, quòd relicto Christo in castris Satanæ militauimus. Hic necesse est dicamus: Pater qui es in cęlis, dimitte nobis debita nostra. Ne nos inducas in tentationē, sed libera nos à malo. Hac oratione certè petimus, sicut Augustinus piè admonet, non ea nobis dimitti peccata, quæ iam nobis in baptismo dimissa esse credimus, sed de quotidianis peccatis, quę humanæ fragilitati, quamuis parua, tamen crebra subrepunt: q̃ si collecta cõtra nos fuerint, ita nos grauabunt & oppriment, sicut aliquod grande peccatũ. Nihil enim interest, vt idem admonet, ad naufragium, vtrum vno grãdi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam, & per negligentiam derelicta atque contempta impleat nauem atque submergat. Nemo itaque sibi putet non esse necessariam pœnitentiam, etiamsi in grauibus & enormibus peccatis se scit deprehendi non posse: omnibus dictum est. Quis potest dicere, immunis sum à peccato? aut mundum est cor meum? Si dixerimus quòd peccatum nō habeam9, inquit Ioãnes, nosmetipsos decipimus, & veritas non est in nobis. Omnes itaq; rogemus Dominum, patrem nostrum cælestem, quatenus dimittat nobis debita nostra, siue illa sint leuia, siue grauia. Sed qd potest leue æstimari, quod in Deum committitur? Sic autem remissio peccatorum petenda est, vt ex animo tibi doleat peccata perpetrasse, cupiasque posthac innocenter viuere, ac velis te totum consecrare illi, de quo non dubitas, quin hanc bonam mentem tibi inspirârit, velitque ac possit tibi tua donare peccata, &c. De hac pœnitentia q̃ nobis quotidiana esse debebat, nusquã nõ dicit Scriptura; vt nõ sit necesse eã ex literis diuĩs adstruere. Impij certè non Christiani sunt, qui illam vel non necessariam, vel nullã esse asserere audent. An nõ legimus Christum loquētē: Agite pœnitētiã. Et: Nisi pœnitētiã egeritis, oēs simul peribitis. Certè nisi bona esset pœnitētia, ad hãc nõ esset Christus nos exhortatus: et si De9 pœnitētib9 nõ fieret placabilis, nequaq̃ iussisset nos patrē pro remissione peccatorum rogare. Huc pertinēt parabolæ de oue & drachma perditis, de filio prodigo: item historiæ Euangelicæ de Petro, Magdalena, Latrone, &c. Et hęc licèt sole clariora sint, inuenti sunt tamen hæretici, qui primã tantùm pœnitentiæ actionem ante baptismum cõcederent hominibus: pœnitentiam verò post baptismum penitùs negarēt. Hi à Nouato Nouatiani dicti sunt, & q̃m se pœnitētia opus habere non putabant, vt qui mundi essent, fidemq; Christo in baptismo datã nunq̃ fregissent, Cathari, hoc est, mundi vocabanť: horũ impietatē nostris temporibus stultè impij Anabaptistæ renouare conati sunt, sed nullo veritatis testimonio. Indigni ergo sunt, quorum nomine hic diutius hęreamus: vnde nobis suffecerit hæc de quotidiana hoĩm pœnitentia vel paucis attigisse. Iã est & alia pœnitētia, q̃ ex hac oritur, q̃ & propriè Sacramenti nomine appellatur: huius faciunt Doctores tres partes, contritionē scilicet, confessionē, & satisfactionē. De cõtritione iam diximus: de confessione verò peccatorum quę sacerdoti facienda est, suo loco, cap. scilicet 19. huius Deo annuēte, disputabimus. Iã de Satisfactiõe nõnihil nobis differendum est. Principio itaque dubium non est, vocabulũ Satisfactiõis ex publico Ecclesiæ vsu frequētari cœptũ esse, ꝓ castigatione seu pœna, quæ secundum vniuscuiusque pœnitentis & confitentis culpã ab Episcopo, vel Sacerdote indicitur: quamuis nũc hoc vocabulum latiùs vsurpemus.

Quæ

Ead. Aug. Tract. 12 in Euãg. Io.

Satisfactio.

Quæ omnia vt dilucidiora fiant, duplicem esse satisfactionẽ in ecclesia Christi dicimus. Vna meritoria remissionis peccatorũ, & abolitoria mortis ęternę. Hæc soli Christo attribuitur, qui dedit semetipsum ꝓ nobis, vt redimeret nos ab omni peccato, factus propitiatio ꝓ peccatis nostris, & non tantùm pro nostris, sed & totius mundi: vtiq; quod ad sufficientiam attinet, licèt non quantũ ad efficientiam, ideo quod non omnes sibi hunc satisfactionis fructũ applicari curent. Applicatur siquidem hæc satisfactio à Deo per veram contritionẽ & fidem, cuius certum testimoniũ est absolutio sacramẽtalis sacerdotis, quę docet nos hanc tribuere debere Deo, nõ nostris operibus. Nam nullus omnino hominum poterit vel pro culpa vnius peccati mortalis satisfacere, & pœnam æternam suis meritis abolere. Ergo nõ in merito confitẽtis, sed in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, sacerdos confitentem absoluit. Verùm cùm ex diuinis literis compertũ sit, post remissionem peccati, (quæ solius Christi beneficio nobis contingit) adhuc quasdã præteritorum peccatorum reliquias in anima hęrere: deinde remissa culpa nõ statim omnem remitti pœnam, sed tantùm pœnam æternæ mortis, quam etsi Deus in iustificatione hominis donet, eius tamen loco temporariam pœnam frequenter substituit: iccirco Catholici doctores viderunt alia quadam purgatiõe (culpa etiamnum remissa) & ad expiandas præteriti peccati reliquias, & ad mitigandas seu tollendas temporarias illas pœnas nobis adhuc imminentes, opus esse, quam pœnitentiæ satisfactionem appellãrũt. Nam post remissum peccatum, peccati reliquias remanere, quas deleri oporteat, Dauid

2. Reg. 12. testis est. Nam etsi Nathan remissionẽ peccatorum Dauidi annuntiasset, dicens: Dominus transtulit peccatũ tuũ: nihilo secius tamen Dauid adhuc orat, vt Dominus secundum multitudinem miserationum suarum deleat iniquitatem eius, vtque amplius lauet eum ab iniquitate, & à peccato mũdet, hoc est, vt non tantùm remittat culpam, sed & decorem pristinum restituat. Huc fortè nõ malè quadrat quod Iesus Syrach di- Eccl. 5.
cit: De propitiato peccato noli esse sine metu, neq; adijcias peccatum super peccatum: neq; enim statim aboletur pœna, etiamsi culpa abolita fuerit. Certè Dauid locupletissimus testis est, omnino discerni debere remissionem culpæ à remissione temporalium pœnarum: cuius rei euidẽtissimum exemplũ est in historia, quam iam paucis attigimus, ea sic habet. Postq̃ Dauid rex adulterium commiserat cum Bersabea vxore Vriæ, huncque ille ne publicaretur nefas illud dolo quodam malo occidi fecerat, missus est ad Dauidem Nathan Propheta, qui ipsum increparet, iramq; Dei illi nunciaret. Quæ audiens Rex, ait: Peccaui domino. Dixit itaq, Nathã ad Dauid: Dominus quoq; transtulit à te peccatum tuum: veruntamen quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur, &c. Ex his certissimum est culpam aliquando sic donari, vt tamen nihilo secius pœnam temporalem hominem peccatorẽ pati necesse sit. Cæterùm pœnam hanc temporalem nostris satisfactionibus posse mitigari, multa sacrę scripturæ exempla docẽt. Et Paulus ait: Si nosmetipsos iudicaremus, non vtiq; iudicaremur. Nõ enim potest vllum peccatum remanere impunitum. Quod si tu vindictã sumis de peccatis tuis, iam Deus non habet quod puniat. Notum est exemplũ regis Achab: hic enim cùm audisset cõminationes Dei, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitq;, & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite. Et factus est sermo Domini ad Heliam Thesbitem, dicẽs: Nónne vidisti humiliatum Achab corã me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducã malũ in diebus eius, &c. Ex his luce clarius est, Achab sua pœnitẽtia vindictam, quam Deus statuerat de illo sumere, auertisse. Huc adaptandum

Vide Aug. de ciu. Dei. li. 21. ca. 13.

3. Reg. 21.

Ionæ 3. dum est & Niniuitarũ exemplũ. Cùm enim vidisset Deus opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala, licèt iam per Ionã minatus fuisset interitũ: tamẽ misertus est eorum, & nõ fecit, quod ta men se facturũ esse receperat. Ad hunc 3. Reg. 24. locum etiã pertinet quod Dauid, postquã numerando populum suũ irã Dei in se concitasset, tamen sua humiliatione effecit, vt pestilentia quæ triduana fuerat comminata, vno die satisfaceret iræ Dei. Iam igitur satis probatum est Deum quidem per Christum filiũ suũ nobis remittere culpã pro peccato: sed subinde pœnam æternam cõmutare in temporalem, quæ tandem nostris pœnitẽtiæ operibus vel porrò tolli, vel saltem mitigari potest. Sunt aũt pœnitentiæ opera, siue, vt Ioannes verus pœnitentiæ preco illa appellat, fructus pœnitẽtiæ, oratiões, ieiunia, eleemosynę, & aliæ corporis nostri castigationes, quẽadmodũ exemplis verè pœnitentiũ in sacris literis docetur. Hæc opera quidã suapte sponte sibi imponunt, ac de semetipsis vindictam peccatorũ suorũ sumunt, quo tandem & irã Dei mitigẽt, & carnis lasciuiã coërceant, fratremq; suum quem peccando offenderãt, pœnitentiæ operibus rursum ædificent. Qm̃ verò multi sunt q̃ sibimetipsis hac in re consilio esse possunt minimè, factũ est vt sacerdotibus commendatũ sit id muneris, vt cõfitentibus peccata sua, iuxta qualitatem criminis, etiã pœnitẽtiæ siue satisfactionis opera imponerẽt. Ex his tandẽ prodijt duplex satisfactio, priuata nimirum & publica, siue solennis. Nam pro leuibus peccatis, quibus Ecclesia offensa nõ fuerat, priuatim pęnitentia agebatur: pro magnis verò & enormibus peccatis quibus Ecclesia offensa fuerat, etiã grauis iniungebãt pœnitẽtia. Hinc nati sunt canones illi pœnitẽtiales, in quibus præscriptum fuit quantum quis pro hoc vel illo peccato pœnitere & satisfacere deberet: q; certè inde factũ est, quod refriguerat iam charitas, maiorq; pars populi non quidem ad pœnitentiam, sed ad lasciuiam inclinabatur. Hinc illæ pœnitentię per oẽm vitam, per septenniũ, ieiuniũ quadragenariũ in pane & aqua, quod vulgò dicebatur Carrina, & cætera quæ leguntur in libris pœnitẽtialibus. Vbi verò iam ista seueritas puniendi delinquẽtes in Ecclesia, in literis potiùs q̃ in hominũ obseruatione locum haberet: inuẽta statim est ratio, eleemosynis & recitatione Psalmorũ ieiunia redimẽdi. Hinc forsan ortæ indulgẽtiæ & condonationes Pontificũ, quib⁹ indictas pœnitentias quas vocãt, Pontifex certam pactus pecuniã, remittebat, pecuniãq; illam in pios vsus vertebat, quod per se reprehensibile non est. Iam porrò oĩa illa veterum instituta in abusum abiêre. Oẽs tanq̃ equus insaniens in oĩa oĩm peccatorũ genera ꝑcipites currimus, de pœnitẽtia ne cogitamus quidem, & qui nos ad vitæ melioris emendationẽ inuitant, difficulter audimus, immò & ridemus, quo tandem fiet, vt Deus iustus iudex etiam in interitu nostro sit risurus. Hæc iam suffecerint de pœnitentia dixisse, quæ tum vera & salubris putatur, quando in corde hominis est contritio, In ore confessio, & in toto opere vera humilitas. Qui tam infensi sunt satisfactionibus, aut si mauis pœnitentiæ operibus, non vident quorsum mundus tendat, nec considerant Ecclesiam vnq̃ posse bene habere, nisi sint q̃ in impiorum vitam cẽsuras agant. Certè non frustrà Apostolis dictũ est: Quæcunque ligaueritis super terram, ligata erunt & in cælis, &c. Item: Quæcunque solueritis super terram, soluta erũt & in cælis. Et notum est quàm seuerè animaduerterit Diuus Paulus in scortatorem illum Corinthium, & in alios quos tradidit Satanæ. Quid sibi vult quod idem Apostolus dicit: Timeo ne fortè cùm venero non quales volo inueniã vos, & ego inueniar à vobis qualem non vultis? Et iterũ: Prædixi & prædico vobis vt præsens vobis, & nunc absens ijs qui peccauerunt & cęteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam? Sunt qui cõquerunt nostro 2. Corin. 12. 2. Corin. 13.

nostro tempore Ecclesiam omninò male habere, eo quod confitendi & poenitendi institutum, onus porrò importabile sit, multosq; eo ad desperationem adigi: ego autem video ab exordio nascentis Ecclesiæ nunquam cum peccatoribus mitius actum, atq; hoc nostro sęculo, quod tamen corruptissimũ est. Sed iam tandem ad contextum historiæ nobis redeundũ est. Huc enim nos deduxerat, quod Petrus ijs qui saluari cupiebant, dixit: Poenitẽtiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donũ Spiritus sancti. De his verbis non est quòd pluribus disserã, nisi fortè quòd admoneam, ne quis ex occasione horũ verborum existimet aliquem posse verè poenitere, etiamsi non habeat donũ Spiritus sancti, cùm D. Petrus hic vltimo loco illud ponat. Neque enim potest fieri vt aliquem verè poeniteat male cõmissorum, nisi hoc ipsum in illo faciat Spiritus sanctus. Hinc Hieremias

Hierem. 31. ait: Conuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus: Postq̃ enim conuertisti me, egi poenitentiã, & postq̃ ostendisti mihi, percussi foemur meũ. Sicut enim Spiritus malignus nobis iniquitates cõmendare solet vt placeant: ita & spiritus bonus illarum contemptum in nobis parit, virtutesque sanctas nobis reddit probabiles, & placitas. Ergo quod Ierosolomitani illi cõpungun tur corde, non fit ex instinctu carnis & sanguinis, sed operante Spiritu sancto, qui verba Petri cordibus illorum inscripsit. Sic itaq; audiẽdo Petri concionẽ, accipiunt Spiritum sanctum, aut potiùs huius gratias ac dona. Cùm poenitentiam agunt, hoc est, vitæ nouitati student, carnemq; suam cum concupiscentijs suis crucifigunt, augentur gratiæ illæ: sic cùm baptizantur, Christum induunt, Christo commoriuntur, Christi meritorum fiunt participes, & proculdubio copiosiorib⁹ gratijs Spiritus sancti donantur, sic vt & ipsi possint loqui varijs linguis magnalia Dei.

Vobis enim est repromißio, et filijs uestris, et omnibus qui longè sunt, quoscunq; aduocauerit Dominus Deus noster.

Hæc ad consolandas Hierosolomitanorum animos pertinẽt. Ne enim desponderent animos, cogitantes q̃ grauiter peccauerint in Christum Dei filium, ideoque se vnq̃ veniam consecuturos, nedum aliquid spiritualis gratiæ accepturos: docet Petrus se non frustra ipsis polliceri remissionem peccatorum, & Spiritus sancti donum, sed hęc illis iam olim ꝓmissa esse: Vobis, inquit, repromissio pertinet. Quæ repromissio? non solùm ea, quam paulò suprà ex Ioële ꝓduxit, sed vniuersę promissiones quę ad ad totum Christi negotium pertinẽt. Has enim promissiones nusquã non vrgent Apostoli, docentes salutem nostrã nõ operibus aut meritis nostris, sed potiùs diuinæ promissioni deberi. Deus enim patribus nostris iam olim pollicitus est fore, vt in semine Abrahæ benedicerentur, hoc est, saluarẽtur oẽs gentes. Et in hac promissione non hęsitauit Abraham diffidẽtia, sic enim Paulus lo quitur, sed cõfortatus est fide dans glo *Roman. 4.* riam Deo, plenissimè sciens, quia quæcunq; promisit Deus, potens est & facere. Et ad Galatas inquit Paulus: Abra- *Galat. 3.* hæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Sic etiam Petrus hoc in loco ait: Vobis enim est repromissio, & filijs vestris: neque hoc satis est, sed & omnibus qui longè sunt, quoscunque aduocauerit Dominus Deus noster: hoc est, hæc promissio non tantùm ad Iudæos, sed etiam ad Gentiles pertinet, & ad omnes in vniuersum, quoscunq; dignatus fuerit cognitione filij sui. Nõ enim est volentis & currentis, sed Dei miserentis. Hoc negotium, scilicet promissionem de Christo, non ad Iudæos solùm, sed etiam ad Gentes pertinere, frequẽtissimè tractabitur in progressu huius historię, sicut & in Paulinis Epist. vnde & hoc loco illud missum faciemus.

Alijs etiam uerbis plurimis testificatus est, & exhortabatur eos dicens: Saluamini à generatione ista praua.

Ex his apparet Lucas præcipuas tantũ

partes

partes cōcionis Petri huc retulisse. Vnde non benè argumentantur qui à non scriptis argumenta sumunt, dicentes: Hoc non est scriptū expresse in diuinis literis, ergo nihil est, contemnēdū est; obseruandum non est. Mulra enim pdi cauerūt & instituerūt Apostoli & Apostolici viri viuo sermone apud Ecclesias, q non sunt expresse descripta in sacris Biblijs, sed quorū nobis testimonia dát illorum proximi successores. Hinc
2.Thessa.2. Apost. Paulus in Epist. adhortatur fideles, vt nón solùm obseruare velint q per Epistolas, sed etiā q viuo sermone illis pceperat. Obseruationes igitur & consuetudines Ecclesiæ, quarū veteres meminerunt, obseruandæ sunt, etiamsi nō expresse perscripta sint in sacris literis: hoc verò vnicū cōsiderandū est, ne illæ Apostolorū scriptis contrariæ sint. Sed de his alias. In hanc verò digressionem
Quorū Petrus Iudeos admonuerit. me perduxit Lucas, dum inquit: Petrus aūt multis alijs verbis testificatus est & exhortabatur eos. Non enim est dubiū quin illos admonuerit quomodo verè pœnitere debeāt, & qui sint fructus digni pœnitentia: quis itē fructus baptismi, ad quē etiā illos hortabatur: itē qs verus sit vsus donorū Dei, & cætera fortè quæ ad hanc rem pertinent, quæ oia singulatim Lucas asscribere noluit. In exhortatione aūt dixit Petrus ad auditores suos: Saluamini à generatiōe ista
Matth 7. praua. Idem mihi videtur hic Petrus di
Luce 12. cere quod alibi Chrs: Cauete à falsis Prophetis. Et: Cauete à fermēto Pharisęorū, quod est hypocrisis. Neq; enim apud me dubiū est, quin Scribæ & Pharisęi nō dubitârint cōcionē Petri calūniari tanq hoīs idiotæ, & pdicantis illū esse Dei filiū, quē certò cōstabat in cruce mortē obijsse. Exhortatur itaq; D. Petrus illos, ne velint Pharisæos & impios doctores audire, sed potiùs ipsi benè & saniora monēti obtemperare: sic enim fore, vt falsis doctoribus perditis boni discipuli seruētur. Petrus hic prudentis medici genium nobis refert. postquam enim docuit quid amplectendum fidelibus, statim etiam addit quid fugiendum. Sic Christus Matt.7. Mali docto
postquam in pręcedentibus diligenter res notandi
docuit de salutari doctrina, id est, de p- ut caueātur
cipuis Christianę doctrinæ capitibus, subdit posteà cautionē de cauēdis pesti feris doctoribus. Et sanè rectissima est hęc forma docēdi vulgo, primū docere eos recta, & posteà pmonere de non rectis. Vocat aūt Petrus hoc loci prauā generationē eos, qui cōtra cōsciētiā suam & Christū, & huius Euangelium persequuntur. Sic Ioannes Baptista illos vo- Matth. 3.
cat Genimina viperarum. Et Christus, Matth. 12.
Generationē prauā & adulterā. Necesse est enim vt maligni doctores simplicioribus depingantur, ne scilicet isti ab illis incauti seducantur. Sed hęc hactenus: nā de his rebus dicendi sæpissimè nobis dabitur occasio.

Qui ergo receperunt sermonem eius, baptizati sunt: & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia.

Hic est primus iactus retis, quo piscator hoīm traxit copiosam multitudinē. Dñs enim dederat incremētū semini verbi sui, quod ministerio discipulorū suorū disseminarat ad saluādū populū suum. Nihil difficultatis est in his Lucæ verbis, vnde non est necesse vt hic multa verba prodigamus. Qui receperunt sermonem Petri, hoc est, qui sermonibus Petri crediderūt, baptizati sunt, & accesserunt nouę illæ Christi Ecclesiæ tria millia hoīm. Et hic obseruandū est Lucā cōpendio vsum in cōscribēdo hanc historiam. Iam enim tantū meminit baptismi tacita pœnitētia. Qui receperunt, inquit, sermonē Petri, baptizati sunt. Atqui Petrus interrogatus quid facto opus esset, respōderat: Pœnitentiā agite, & baptizetur vnusquisque vestrū in noīe Iesu Christi. Verùm non est dubiū, quin solos pœnitentes admiserit Petrus ad baptismū. Et in hoc verbo Lucæ, quod ait Qui receperunt sermonem Petri, omnia includuntur. Idē enim est ac si dixisset: Tria millia hominum ex Petri auditoribus ipsi crediderunt atque obtemperârunt, adque declarandas mentes suas baptismum susceperunt. Et in Euangelio D. Marci

Marc. 16. legimus: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero nō crediderit, cōdēnabitur. Quare nō addit: Qui verò nō crediderit & nō baptizatus fuerit cōdēnabitur? nō erat necesse. Cùm enī de sensu cōstat, q̄d opus est certare de verbis? ex prioribus sequētia sunt intelligenda. Nā vtrūq; ad salutē necessariū est, si modò vtriusque haberi potest Obseruat. copia. Sed hac de re dicemus copiosius in tractatu de baptismi Sacro: iā nihil est q̄d hic adijciā, nisi q̄ non immeritò deplorē ignauiā nostrā, q̄ tam difficiles sumus ad recipiēdū diuinos sermones. In vnica Petri cōcione ter mille hoīes ad fidē conuersi sunt: nos etiāsi multas cōciones audimus, tñ nihil proficimus. O vtinā in singulis meis cōcionibus vel tres hoīes ad meliorē mentem redirēt. Sed quid faciā? in seminādo nō ero parcus, & bonā spem concipiā fore, vt tandem rete Euangelicū non frustrà iecerim. Nunc itaq; videamus quos fructus noua illa fides Euangelio habita, & donum Spiritus sancti per fidem acceptū proferat vel protulerit in renatis.

Erant autem perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione, fractione panis, & orationibus.

Emissurus Dñs discipulos suos prædicandi Euāgelij gratia, dixit illis: Ite, docete oēs gentes baptizantes eos, docētes eos seruare quæcunq; præcepi vobis. Quorū sensus est: Docete baptizādos Euangelicæ philosophiæ rudimenta, quibus nisi quis adultus crediderit, frustrà tingitur aqua. docete baptizatos, vt iuxta doctrinā meā viuētes, semper ad perfectiora proficiant. Sic D. Petrus ab initio cōcionis suæ quam audiuimus, Iudæis aperuit quid sentiendū Matth. 16. illis sit de Christo, nimirum quòd hic sit verus ille Messias, per quem constituit Deus saluare mūdum. Deinde adhortatus est illos ad pœnitentiam. Postremò ad suscipiendū baptisma. Quorum verò baptizatos iam admonuerit, licèt Lucas non adnotauerit, tamen ex fidelium facto hic liquet. Quatuor enī hic enumerat quibus primi Christiani occupati erāt, perseuerationē in doctrina, coicationē, fractionem panis, & orationē, de quibus singulis, quantū Dñs dederit, diligēter vos instruemus. Q̄d itaq; dicit illos p̄seuerasse in doctrina Acto. 2. Apostolorū, prima facie apparet Lucā velle testimoniū illis dare, q̄ nō defecerint à religiōe Chr̄iana: sed hoc potiùs dicit, q̄ assidui fuerint in audiendo verbo Dei, vt qui cupiebant magis ac magis in cognitione Dei proficere. De cōmunicatione q̄ inter nouū Christi populum erat, paulò pòst dicemus: nā Lucas ipse se explicabit, quid communicationis nomine intelligi velit. Sequitur Exo. 14. 16. Fractio panis, quo noīe doctores Catholici intelligūt venerabilis. Euchari stiæ Sacramētū. Sicut enī veteres Israëlitæ per mare rubrū trāslati pane cælesti cibati sunt ne deficerēt: ita & noui Israëlitę, hoc est, recēter baptizati fideles māna cælesti pascūtur, vt sic cōfortati & corroborati, Satanæ cui in baptismo renūciarūt, audacius & maiori spū resistere possint. Cæterū qm̄ recepi me in hoc opere, vbicūq; se cōmoda occasio obtulerit, de Sacramētis Ecclesię disserere, res ipsa iā exigit vt de cœna dñica nōnihil disserā. Oīa enī explicare q̄ circa hoc negotiū cōtrouertūtur, proprij & prolixissimi est operis. Cœnā aūt De cœna Domini. Dñi, siue fractionē panis vocamus spiritualē & mysticū cōuiuiū, in quo Chri fidelibus administratur verū corpus & verus sanguis Dñi sub speciebus panis & vini verè ac realiter cōtēta. Hāc cœnā, sicut Euāgelistę testantur, Christus ipse in nouissima cœna instituit pridie ante q̄ moreretur, huicq; sancto cōuiuio tantùm duodecim discipulos suos admisit, non alios discipulos: quos tamē septuaginta duos habuisse, ex Euangelijs certè nouimus. Quare verò Iudam proditorem admiserit, & illos 72 non admiserit, ille solus nouit, cuius iudicia occulta esse possunt, iniusta esse non possunt. Audiamus itaq; primā huius sacratissimæ cœnę, de qua agimus, institutionē. Matthæi verba sunt q̄ cōtinēter se- Matth. 26. quūtur. Cœnātibus aūt eis, accepit Iesus panē, & benedixit ac fregit, deditq; discipulis

discipulis suis,& ait: Accipite & comedite, hoc est corpus meũ (addit Lucas) quod ꝓ vobis datur. Hoc facite in meam cõmemorationẽ. Et accipiẽs calicẽ gratias egit,& dedit illis dicens: Bibite ex hoc oẽs. Hic est enĩ sanguis meus noui testaméti,q pro multis effundetur in remissionẽ peccatorũ. Et sicut Marcus ait: Biberunt ex eo oẽs. Qui oẽs? Duodeci proculdubio Apostoli: nã reliquorũ discipulorum nemo huic sacrę cœnæ interfuit. Habemus primã institutionem Christi, q̃ quidẽ nõ sic instituta est, vt non nisi semel celebrari debeat, & hoc à solis Apostolis: sed per vniuersam Ecclesiã ad finẽ vsq; mũdi. Nam Christus dixit: Hoc facite in meã cõmemoratio nẽ. Et Paulus scribit: Hæc quotiescunque feceritis, mortẽ Dñi annũtiabitis donec veniat. Igitur Hierosolomitani illi statim atq; baptizati sunt, & in fide Christiana ab Apostolis edocti, cœnam hanc celebrant. Quo vero ritu, quibus cæremonijs, quáue dici hora, Lucas nõ exposuit. Quæ si oĩa exposuisset speciatim, iã nõ esset locus tã multis friuolis & impijs q̃stionibus circa hanc sacratissimam cœnã. Hoc certissimũ est, quòd sicut Apostoli cœnæ Dominicę celebrationem instituerunt Hierosolymis, ita & Apostolus Paulus etiã apud Corinthios instituerit: quæ Pauli institutio postea ab ipsis deprauata est, quo nomine etiam seuerissimè ab illo obiurgati sunt. Et ex Corinthiorum Epistola apparet, cœnam domini non sine certis ritibus & cæremonijs celebratam, quemadmodum proculdubio ab Apostolo, quũ primũ ipsos ad fidẽ cõuerterat, instituta fuerat. Iã nullus Euangelista nobis describit primam Pauli institutionem, nullus Apostolus. Reprehensionem quidẽ & correctionẽ legimus illius cœnæ, cui adijcit Apostolus: Cætera cùm venero, disponam. Ergo diuus Paulus legitimum vsum cœnæ domini apud Corinthios præsens scilicet apud præsentes instituerat: illo verò abeunte,& alijs ciuitatibus & populis euãgelizante, Corinthiacus populus institutũ Pauli sic corrupit, vt in cœnæ celebratione nõ Christi, sed Satanæ potiùs institutũ vidisses. Hæc cùm nũtiata essent D. Paulo, missa Epistola obiurgat illos dicens: Cõuenĩetibus vobis in vnũ, iã nõ est dñicã cœnã mãducare, &c. Alius enim esurit, alius verò ebrius est. Deinde paucis ꝑstringit quomodo institutũ illud corrigẽdũ, quomodo abusus q irrepserãt in hoc sacrũ conuiuiũ, tollendi. Qm̃ verò Epistolaris angustia nõ patiebatur ꝓlixiorẽ dissertationẽ, vel qm̃ fortassis nõ videbatur Apostolo consultũ, oĩa illa mysteria literis cõmittere, sub finẽ addit: Cætera cùm venero disponã. Atq qm̃ Apostolus deinceps ad Corinthios non venit, rursum ex ipsius scriptis occulrũ est, quomodo Ecclesiæ ab illo institutæ cœnã dñi celebrárint. De externis ritibus & cæremonijs loquimur (qua de re nũc maximè certatur) nõ de ipsa substãtia cœnæ. Nã hoc certissimè cõstat, ꝙ cœnæ suę panẽ & vinũ adiunxerint, quodq; verè crediderint, se corpore & sanguine Christi verè & pasci & potari, sic vt nunquã obliti fuerint verborum dñi, q̃ in cœna dixerat: Accipite & manducate, hoc est corpus meũ. Et: Bibite ex eo oẽs. Hic est enim sanguis meus, qui pro multis effundetur. Quũ igitur tã pauca de cœnę domini celebratione habeantur in sacris literis, nõ ineptè, opinor, fecerimus, si Apostolorũ discipulos, & horũ proximos successores de reb⁹ illis interrogauerimus. Certè liquidò apparet, quãdo primùm acceperunt discipuli corpus domini & sanguinẽ domini, nõ eos accepisse ieiunos. Nũquid tñ ꝓpterea calũniandum est vniuersæ Catholicę Ecclesię, quod à ieiunis semper accipitur? nequaq̃. Placuit enim Spiritui sancto, quẽadmodũ D. Augustinus ait, vt in honorẽ Sacramenti tanti in os Christiani prius dominicũ corpus intraret, quàm exteri cibi. Neq; enim qa post cibos dedit Dominus, ꝓpterea pransi aut cœnati fratres ad illud Sacrũ accipiendũ conuenire debẽt: aut quod faciebant Corinthij, quos Apostolus arguit & emẽdat, mensis

mensis suis ista miscere. Nãq; Saluator quo vehemētius cōmendaret altitudinē mysterij illius, vltimũ hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum, à quibus ad passionē digressurus erat. Et ideo nō præcepit quo deinceps ordine sumeretũ, vt Apostolis, sicut Augustinus admonet, per quos Ecclesias dispositurus erat, seruaret hunc locum. Itaq; nō statim reijciendũ venit, quod expressis verbis in sacris literis nō habetur: sed hoc curandũ, ne quid aduersus expressa verba sacræ scripturæ admittatur. Multa enim Apostoli & Apostolici viri in nouiter à se plantatis Ecclesijs instituerũt, q̃ in illorum scriptis perscripta nō sunt: id quod nō nos soli admonemus, sed iã olim admonuerunt veteris Ecclesię patres. Hæc in hoc adducta sunt, vt docerē nō statim reijciendũ ordinē cœnæ nostræ, etiamsi non per oĩa respondeat primæ domini cœnæ: nam sicut dominus, etiã Apostoli ipsi aliter illã celebrãrunt. Hoc itaq; obseruandũ ac cõsiderãdum est cuius monetę sint, quæ nos circa celebrationem cœnę dominicæ facimus. Si probatũ fuerit illa aduersari Dei gloriæ, Christiq; cœnæ pręiudicare, iam est cur meritò aboleãtur: sin probatum fuerit nihil hîc agi quod aduersetur Chri institutioni, meritò reijciendi & damnandi sunt, qui ritus Ecclesię impurissimis buccis vituperant. Iam verò oĩa, q̃ iuxta Ecclesiæ nostræ Catholicæ institutionē in celebratione cœnæ nostræ dominicæ fiunt, facilè ab omnibus aduersariorũ iniurijs & calumnijs defendi possunt. Signantur duo quæ ab Ecclesia instituta sunt: non loquor de his, qui nō Ecclesiæ, sed Satanæ potiùs institutũ sequũtur: hoc est, de illis qui tantũ quęstus gratia Missam faciunt, q̃ nihil ex aio hîc faciunt, qui impuris manibus hæc sacra tractãt, de his in pręsentiarum nihil dico. Neq; isti tibi aliq̃d nocere possunt, cùm sint publici Ecclesiæ ministri. Et quidquid circa hanc cœnã fit, non in merito fit consecrantis sacerdotis, sed, vt August. ait, in verbo siue per verbum efficitur creatoris. Multa q̃dē aduersarij nostri reprehendunt in Missa, sic tñ vt reprehēsores illi inter se digladientur & crudeliter certent, quid in illa vel ferendũ vel reijciendũ: hinc nos magno disputationis labore subleuant. De veritate corporis Christi in Eucharistia, nõ est vt multa fundamus verba. Chrs Dei filius cùm sit ipsissima veritas, nõ solet vana noĩa imponere rebus. Iã ipse dixit: Hoc est corpus meũ, quod ꝓ vobis traditur. Hic est sanguis meus qui ꝓ multis effunditur. Clara sunt verba, hisque plus credēdũ est q̃ oĩbus sensibus tuis, hoc quod iam sæpe admonui. Iã Chrm aut Christi verũ corpus esse hostiã pro peccatis tam viuorũ q̃ mortuorũ, quis negare potest? Igitur quisquis credit in Missa siue in cœna Domini verum esse corpus Dñi, nõ potest negare in illa esse veram victimam pro peccatis mundi. Iam publicæ preces quæ in sacro publico fiunt, cùm deprompta sint ex ipsis Biblijs sacris, quo iure culpari possunt? Sunt qui detestantur preces, in quibus vel ambiuntur merita diuorũ, vel fiunt intercessiones pro animab⁹ fidelibus defunctorum. Sed nec illa meritò reprehendere potest, quisquis intellexerit quæ sit communio sanctorũ, quam in symbolo fidei nostræ & credimus & cõfitemur. Inuicem pro se orent omnia membra, ait Augustinus: caput autem pro omnibus interpellet. *Tract. 1. in Cano. Ioan.* Sed hoc ferendum nõ videtur quibusdã, q̃ vocamus Missam sacrificiũ, quod fieri debeat pro salute viuorum atque mortuorũ. Ad hoc paucissimis respondemus. Quisquis probè expēderit Prophetiam illam Malachiæ de vnica oblatione munda, quæ tēporibus Noui testamenti in omni loco Deo offerri debet, & ritè cõsiderarit sacerdotiũ Christi secundum ordinem Melchisedech, nõ potest offendi voce sacrificij. *Malach. 1.* *Psalm. 109.* Nam si Missam sacrificium negare perrexerint, iam nõ est quo probent sacerdotium illud, nec dabunt nobis aliam oblationē mundam Noui testamenti, quę Deo in omni loco offeratur. Quid eñ obsecro impij

impij in Missa facimus? Quæcunq; consecrationem præcedũt, aut Dei laudes sunt, aut gratiarum actiones, aut publicæ preces, quibus pro incolumitate vniuersæ Ecclesię precamur. Deinde quoniam certò nouimus Deum patrem nobis dedisse suum filium, & hunc semetipsum nobis tradidisse, offerimus rursum Deo patri de suis donis ac datis, sicut Canon Missæ disertis verbis dicit, filium suum, rogantes vt huius respectu omnibus Ecclesiæ debilibus membris velit esse propitius. Hoc nimirum votum est vniuersæ Ecclesiæ: hæc si tu intellexeris (ideo autem iam interpretor vt intelligas) suffecerit tibi. Nec te moueat q̃ peregrina lingua hæc peraguntur. Scito quid in summa agat Sacerdos, nimirũ hoc quod diximus, adde consensum tuum, deinde diligenter attendas ad precem tuam, & satis habebis quòd agas. Hæc paucissimis differere libuit de publico sacro nostro, quod rogo nunquã patiare tibi abominabile reddi. Abusus q. circa illud sunt ab imperitis & leuissimis sacerdotib. tibi incommodare non possunt, nec integritatem illius perdere. Nec dubitamus quin proceres Ecclesiæ nostræ Catholicæ iam tandem cogitabunt, quo omnia circa sacrarissimum illum cultum ritè peragantur. Superest iam fortè, vt nonnihil dicam de Communione sub vtraque specie, qua de re multi hoc infelicissimo sæculo infeliciter digladiantur, non tàm ab Ecclesia quàm à semetipsis dissentientes. Ego certè in hac re malim fateri ignorantiam meam, quàm Ecclesiæ institutum vel per somnium calumniari. Hoc autem non dubito penes Ecclesiam ius esse, vt veterem illum cõmunicãdi ritum, si expedire viderit, rursum instituat. Scio & hoc, quòd qui sub panis tantùm specie communicat, eum non minus pasci corpore & sanguine Christi, q̃ illum qui vtramq; speciẽ sumit, hoc quod aduersarij ipsi nec negant, nec citra impudentiã negare possunt. Quid igitur est, quod pro re non admodum necessaria sic belligeramus?

De Communione sub vtraq; specie.

Vin' audire institutum, immò astutias Satanę? In hunc finem huiusmodi exuscitat Tragœdias, vt dum circa res leuiculas occupamur, res maximè necessarias stulti atque imprudentes, nostroq; maximo malo negligamus. Vrgent maximè aduersarij nostri illud, Bibite ex eo omnes. Quòd si vrgerẽt illud, quod D. Paulus dicit: Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducauerit panem, vel biberit de calice Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini, iudiciumq; sibi manducat & bibit non dijudicãs corpus Domini. Multi multa blaterant de veteris Ecclesiæ vsu, & non vident quòd si hic esset reuocandus, multi illorum indigni haberentur, quibuscum frater Christianus communem panem manducaret. Vrgent mãdatum Christi, sed hoc vnicũ: Cur non & alia Christi mandata? Hoc est præceptum meum, inquit Christus, vt diligatis inuicẽ sicut dilexi vos. Cur hoc præceptum negligũt? Christus ait: Attendite ne grauẽtur corda vestra crapula & ebrietate. Sed hæc surdis canit Christus. Magnum põdus habet quod Apostolus de Domini cœna loquitur ad Corinthios. Bene est. Sed quid illud in eadem Epistola? Nunc autem scripsi vobis, si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut Idolis seruiẽs, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere. Hæc non tam blanda sunt atque illa, ideoq; minus vrgentur. Sed hęc hactenus, & satis quidem pro negotio, si modò veritatem ex animo amatis. Nã cũ eiusmodi mihi rem esse persuadeo, non cum contentiosis. Et in hanc quidem digressionem me deduxit Lucas, dum meminit fractionis panis, quã primi fideles celebrârunt, cuius ritus & cęremonias (sine quibus proculdubiò factum est minimè) quũ ignoramus, admonui ne propterea ritus Missæ nostrę reijciatis. Multa enim fieri in Ecclesia iam, quæ licèt ab Apostolis ipsis & Apostolicis viris instituta sunt: tamẽ literis

1. Corin. 5.

perſcripta non ſunt. Loquimur de Scripturis Canonicis. nam Apoſtolorū diſcipuli multa eius generis cōſcripſerūt, & quidē diligētiſſimè: ſicut videre eſt apud Dionyſiū Areopagitā Apoſtoli Pauli diſcipulum,& alios. Sed redimus tandē ad cōtextū. Quatuor enumerat Lucas circa quod occupati fuerūt primi apud Hieroſolomitanos Christiani: ꝙ perſeuerauerint in doctrina Apoſtolorum, in coïcatione, in fractiōe panis, & in orōnib9. De poſtremo hoc reſtat vt nōnihil dicamus. Et rurſum qdē repetimus diligenter obſeruandum, q̄ cōpēdiosè oīa adnotârit Lucas potius q̄ cōſcripſerit oīa diſcipulorū Chriſti facta: ſermones & ꝑdicationes Apoſtolorū, quos ſuis Neophytis fecerūt, nō deſcripſit. Nec hic cōſcribit qualis fuerit illorū cōmunio oīm rerū, quod tñ pôſt faciet: nec deſcribit ritū cœnæ, ſicut diximus: iā tantū adnotat, ꝙ pſeuerarint in orationib. In quibus? an ſola oratione Dñica fuerunt contenti? veriſimile nō eſt. Quid igit? Iuxta quod neceſſitas poſtulabat, etiā haud dubiè ſuas inſtituebāt orationes. Et habebāt ꝓculdubio publicas preces q̄ quotidiè ab ipſis fiebāt: hoc quod ex Paulo primùm, deinde etiā ex Tertulliano facilè cōijcere poſſumus. Ille eñ ad Timotheum ſcri-

1. Timot. 2. bens, Obſecro, inquit, primū oīm fieri obſecrationes, orationes, poſtulatiōes, gratiarū actiones pro oībus hoībus, ꝓ regibus, & oībus qui in ſublimitate cōſtituti ſunt, vt quietā & tranquillā vitā agamus in omni pietate & caſtitate: hoc enim bonū eſt & acceptū corā ſaluatore noſtro Deo. Hunc orādi ordinē & vſum i Eccleſia perpetuò ſeruatū teſtanť iter alios Chryſoſt. Ambro. & Au

In Apolog. cap. 30. guſt. Tertullianus verò de orādi inſtituto, qd' ſuo tēpore Eccleſia obſeruauit, inquit: Chriſtiani ſuſpiciētes in cœlum manib9 expāſis, qa innocuis, capite nudo, qa nō erubeſcimus, deniq; ſine monitore, qa de pectore oramus: precātes ſumus oēs ſemper ꝓ oībus Imperatoribus, vitā illis ꝓlxā, impetiū ſecurum, domū tutā, exercitus fortes, ſenatū fidelē, populū probū, orbem quietū, & q̄cunq; hoīs & Cæſaris vota ſunt, &c. Et cap. 39 eiuſdē libri inquit idem Tertullianus: Comitis in cœtū & aggregationē, vt ad Deū quaſi manufacta precationibus ambiamus orantes. Hæc vis Deo grata eſt. Oramus etiā pro Imperatoribus, pro miniſtris eorū, ac poteſtatibus, pro ſtatu ſeculi, pro rerū quiete, pro mora finis, &c. Sed hæc hactenus: quæ ſequuntur in contextu, andiamus. *Fiebat autem omni animæ timor: multa quoq; prodigia & ſigna per Apoſtolos fiebant in Hieruſalem, & metus erat magnus in vniuerſis.* In tanta rerum mutatione hoies obſtupeſcere ac timore cōcuti, nō eſt mirū. Quis eñ exſpectaſſet tam piam eloquentiā, tantāq; diuinarū rerū cognitionē in idiotis Apoſtolis? quis putaſſet aïos hoïm tā potēter, tamq; citò eo cōuerti, vt iam oīa & facerent & paterentur pro eo, in quem paulò ante oēm crudelitatē & tyrannidem exercuerant? His adde iam ꝓdigia & ſigna, q̄ per Apoſtolos fiebant in ciuitate Hieruſalem. Vocat aūt Lucas prodigia & ſigna, oīa miracula in genere, q̄ fecerūt Apoſtoli. Quæ licèt ipſe ſpeciatim hîc non enumeret: tamē ex ſequentibus q̄ ſcripta ſunt, etiā illa ęſtimamus. Admirabanť itaq; oēs qui fieret tam repētina metamorphoſis, ꝙ ex auditu nouæ prædicationis de Ieſu, hoïes multò alij q̄ antea fuerant, prodirent. Et qui prius erant auari, īpoſtores, inuidi, oſores, libidinoſi, ſcortatores, ebrioſi: nūc oīnò mutati efficiebanť liberales, benefici, ſancti, caſti, ſobrij, & porrò noui homines, alienāq; perſonā induti. Et neceſſe quidē eſt, vt qui volunt Chrī & vocari & eſſe diſcipuli, veterē hoïem exuant cū actibus ſuis: nouū verò hoïem, q ſecundū Deū creatus eſt, induāt. Atq; his notis manifeſtabanť Chriſtiani recens renati, à quorū moribus q̄ alieni ſint iā qui vel Catholici, vel Euangelici vocari gaudent, quis non videt? Hi eñ non alia re ſuam fidem probare ſolēt, q̄ eſu carnium in 4 & 6 ferijs, contemptu Miſſę & Sacramentorū, reiecta cōfeſſione, & vulgatis quibuſdā cōcionibus:

Catho-

Catholici verò superstitione potiùs, & leuiculis quibusdã rebus, q̃ & ab impijssimis quibusq; fieri possunt, suã ꝓfessio nẽ cõmendari volũt. Sed Apostolus alios fruct⁹ boni spiritus enumerat atq; nunc q̃dã proferunt, nomĩe magis q̃ re ipsa Christiani. Sed hęc aliàs. Fiebat, inq̃t Lucas, oĩni aĩę timor. Quid est oĩni aiæ? Oĩni homini vult dicere. Nisi fortè animã potiorẽ hoĩs videlicet partẽ ponere voluit, vt admoneat stuporẽ hunc & trepidationẽ nõ fuisse fictã, sed seriã. Nã magistratus Hierosolomitanus sic terrore perfusus est, vt iã nihil oĩnò mali cõtra discipulos Chr̃i attẽtare ausus fuerit, vtcunq; paulò antè in dñm illorũ insanierint. Sequit̃. *Omnes etiam qui credebant erant pariter, & habebant omnia communia. Possessiones & substantias uendebant, & diuidebant illa omnibus, prout cuique opus erat.*

In Euangelio Lucæ legimus: Oĩs ex vobis q̃ nõ renũtiat oĩbus q̃ possidet, non potest meus esse discipulus. Hoc eñ postulat Dñs à discipulis suis, vt oẽm fiduciã suã in ipso collocẽt, nõ in rebus terrenis, itẽ vt nihil illi ꝑponant, nihil p̃ illo amẽt: est enim Deus zelotes. Et sicut ipsi oĩa bona de illo & sperant & accipiunt: ita debent & ipsi beneuoli & humani esse erga oẽs, parati oĩbus prodesse, obesse verò nemini. Hi fructus produnt verũ Euãgelicũ hoĩem, docentq; te esse verè fructiferã oliuam in domo Dñi. Et certè nemo liberalior est in ꝓximos, nisi qui fiduciã suã oẽm in Deo posuit. Nam qui adhuc cõfidit in diuitijs suis, nõ facilè de illis aliquid impartiet fratri, qui semper veret̃ ne thesauro diminuto, ipse tandem egere cogatur. Primi itaq; Domini discipuli, postquam cognouerunt se in communionem venisse omnium bonorum Christi: non difficilè persuasi sunt, vt & sua bona communia facerent reliquis suis confratribus. Et hoc est quod Lucas hic dicit: Omnes, inquit, erant pariter, aut potiùs erant vnanimes, idem sapiebant, pacem inter se habebant, alteri alteros ex animo amabant. Quod etiam aperto & euidenti argumento testatum faciebant. Habebant enim omnia communia. Quid hoc? ne somnies hic Platonicam Rempublicam. Absit. Si enim verba Lucæ non perpenderimus sanè, sequeretur & illos etiam vxores, & nescio quid non communicasse: sequeretur deinde confusio oĩm Rerũpublicarum, & daretur maxima licẽtia impijs sæuiendi in pios. Quid igit̃ vult Lucas nobis significare, dicendo: Erant illis oĩa cõmunia? nihil aliud q̃ quòd inter nouos illos Christianos maxima fuit charitas: tanta nimirũ, vt singuli singulis inseruiebant, nec patiebat̃ q̃s quenquam egere, sed diuidebatur vnicuiq; quantum opus fuerat. Certè ex verbis Lucæ, si modò ritè expẽdas, apparet ac planè liquet, quòd cõmunio ista nihil aliud fuerit, quàm voluntaria communicatio, siue diuisio. Nam vendebant ait: ergo propria erant quę vendebant. Quis enim probus aliena vendiderit? Diuidebant præterea: ergo rerum domini erant, nec ita communes erant opes, vt quisque quod liberet, raperet. Proinde non traditur hoc exemplo cõfusio rerum & Reip. vel legum de emptione & vẽditione, de locatione & mutuo neglectus: sed charitas & misericordia docetur, nempe vt amicos nobis paremus de iniquo Mammona, ne pecunias vel luxu concoquamus, vel stulti philosophi Cratetis more abijciamus: sed in pauperes dispensemus, vt in cælis copiosum thesaurum inueniamus. Sed quid multis verbis opus est? Si Anabaptistæ omninò contenderint, nullum posse, vel deberi inter verè Christianos censeri, nisi qui omnia bona sua in commune dederit, nihilque proprij habuerit: multæ Christi & Apostolorum sententiæ euacuabuntur. Christus in Euangelio dicit: Mutuum dantes, nihil inde sperantes. Iam vbi omnia sunt cõmunia, non est opus vt mutuo alter det alteri, quandoquidem æquè sunt pauperis, atque diuitis. Quòd si Christianus mutuo dat alteri, cõsequitur ipsum plus possidere quàm eum cui dat mutuo. Si plus habet,

literis, vt pauperibus ex bonis tuis liberaliter subuenias, velisque potiùs oībus tẽporalibus bonis carere, q̃ vnico Christi fauore. Sed ad contextum tandẽ reuertimur. Quod Lucas ait primarios Christianos vendidisse possessiones & substantias suas, hoc est, fundos, prata, iugera & vineta, aurum item & argentum, diuisisseq; singulis prout cuiq; opus erat: nihil aliud voluit significare, nisi Christianũ sic animatum fuisse in Christianum, vt singuli singulorũ curã habuerint, alteri alteris subuenerint, ac non secus q̃ mẽbra vnius eiusdẽq; corporis pro se inuicem sollicita fuerint.

Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cũ exultatione & simplicitate cordis, collaudantes Deũ, & habentes gratiam ad omnem plebem.

Meritò perdurant in orationibus, qui multas orandi caussas habent, non tam suo quàm aliorum nomine. Perdurant in verbi etiam prædicatione. Priuata necessitas vrgebat, vt pro incremento fidei, & bonorum morum apud Deum pijs precibus insisterent, item ne circumuenirentur à Satana, &c. Charitas verò fraterna cogebat, vt alter pro altero supplicaret, quo tandem propagaretur regnum Christi, & in omnibus Dei nomen sanctificaretur. Orabant autem & conuersabantur in templo, non solùm ne venirent in suspicionem malignæ conspirationis: sed etiam vt suo exemplo alios ad sui imitationem prouocarent. Si hic expendere volueris verba Lucæ, inuenies singula suam, & magnam quidẽ habere Emphasim. Quòd enim dicit illos quotidie cõuersatos in templo, docet cõstantiam, diligentiam & sedulitatem nõ solùm Apostolorũ, sed etiã recẽs renatorũ fideliũ. 1.Thess.5. Et Apostolus docet, vt sine intermissio ne oremus, nimirũ q̃a sine intermissione hostis nos sollicitat, iam à dextris, iã à sinistris nobis insidiatur. Nec cõtentus est Lucas dixisse, quotidie hoc factũ ab illis, sed addit illos perdurasse, siue ꝑseuerasse in tẽplo in cultu Dei, in precationibus & verbi Dei auditione. Nõ enim satis est cœpisse bene agere, nisi & perseueres. Qui perseuerauerit vsq; in finem, ait Christus, saluus erit. Matth. 10. Et Propheta inquit: Maledictus est qui facit opus Domini negligenter. Hiere.48. Nec videtur ex animo bonum opus cœpisse, qui illud tam perfunctoriè agit, tamq; citò definit. Et hîc multi reprehendendi essent illi, qui aut nunquam ingrediuntur templum, aut si ingrediuntur, non exspectant finem Sacri, non exspectant donec sacerdos illis faciat abeundi copiam, dicens: Ite Missa est. Olim arcebantur à Sacris qui in graui aliquo fuerant deprehensi delicto, iudicabaturque hæc grauissima pœna: iam maior pars Christiani populi semetipsum excommunicat, & indignum facit, quæ sacris fidelium intersit. Sed hæc aliàs. Addit Lucas illos primos videlicet Christianos perdurasse vnanimiter in templo, quo docere vult illos non solùm corpore coniunctos fuisse, sed etiam animo. Et Paulus docet vt orantes leuemus puras manus ad Deum sine disceptatione. 1.Timot.2. Et Christus: Si statis ad orandum, &c. Marc.11. nam locus notus est. Postremò quòd scribit illos in templo perseuerasse, cõtra illos est qui se à publico templo, ãque Christianorum conuentu abstinent, malè intelligentes illud Christi: Tu cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio post te, ora patrem tuum in abscondito, &c. Matth.6. Sequitur. Frangentes circa domos panem: quod non intelligimus de Sacramento Eucharistiæ dictum, sed potiùs de hospitalitate & munificentia, qua inter se vsi sunt primitiuæ Ecclesiæ credentes. vnde Lucas seipsum exponens addit: Sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis. Nam tenuiores ditiorũ alebantur liberalitate, nec quisquã quicq̃ erogabat vel coactè vel versuto aĩo, sed liberè cũ gaudio, & sine ostẽtatione, &c. Nã hic est modus verè ꝑstãdę Eleemosynę, scilicet, vt nostrapte spõte, & non versuto aĩo demus, hoc est, vt ĩ eleemosyna erogganda nihil aliud consideremus, nisi vt

Dei

Dei voluntatem faciamus, & fratrū nostrorum inopiā subleuemus: hoc enim nos Christus docet, docet idē Paulus. Cùm facis eleemosynam, ait Christus, noli tuba canere ante te sicut hypocritæ faciunt in synagogis & vicis, vt honorificentur ab hominibus: Amē dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua, vt sit eleemosyna tua in abscōdito, & pater tuus qui videt in abscōdito, reddet tibi. Hęc
2. Corin. 9. Christus. Paulus verò Corinthijs scribit: Vnusquisq; prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate, scilicet, largiatur eleemosynam. hilarem enim datorem diligit Deus. Et ite
2. Corin. 8. rum: Si voluntas prompta est, secundū id quod habet accepta est, non secundum id quod nō habet. Sed de elargiendis eleemosynis, siue de liberalitate in egenos, fortè aliâs copiosius disputabimus. Certè primitiuæ Ecclesiæ Christiani vix aliud diligētius curabant, atque ne negligerentur pauperes. Hinc factum est quòd etiā cibos templis inferebant, quos in celebratione cœnę Domini pauperibus erogabant: hoc quod ex Corinthiorum Epistola apparet, qui tamen tum etiam viuētibus Apostolis, consuetudine illa sancta abutebantur, hoc quod in commentarijs nostris in illam vtcunq; explicauimus. Et frequenter quidem conueniebant Christiani tum, & conferentes cibos vnà manducabant vel in templo, si quod habebāt, vel in priuatis ædibus, si quando Gentilium improbitas publicos conuentus prohibebat: conueniebant, inquā, & inuicem sumebant cibum. quod nolim de opiparis instructisq; intelligas conuiuijs, quasi illi se mutuis refocillarint cupedijs, sed quòd ditiores pauperibus communicarent, qui scilicet non habebant. Nullus in cœnis illis erat luxus, nulla insolentia, sed omnia sic instituebantur, vt intelligeres nihil aliud ab illis quæri, nisi gloriam Dei, & charitatē proximi. Dum enim sumebant Eucharistiam, & corpore & sanguine Domini communicabant: sic parati erant illorū animi, vt non solùm substantiam suam, sed & corpora sua impendissent pro fratrum salute, vt vel sic aliquo modo vicem redderent Christo. Hinc in illorū cœnis non audiebantur impuræ & lasciuæ cantiones, non odiosæ fratrū detractiones, sed Dei laudes. Hinc est qđ Lucas, qui Acta sua plus minus viginti nouem annis post passum Christū scripsit, hoc in loco dicit: Sumebāt cibum in simplicitate cordis, cum exultatione collaudantes Deum, nimirum pro acceptis beneficijs. D. Tertullianus cœnam hanc, siue conuiuiū hoc vocatam docet Agapen, & huius formam & modum describit pulcherrimè, in hæc nimirum verba: Cœna nostra de nomine rationem suam ostēdit. Vocatur ἀγάπη, id quod dilectio penes Gręcos est: quā tiscunq; sumptibus constet, lucrum est pietatis nomine facere sumptū. Siquidem inopes quoq; refrigerio isto iuuamus, non qua penes vos (Ethnicos) parasiti affectant ad gloriam famulandę libertatis, sub auctoramento ventris inter contumelias saginandi: sed qua penes Deum maior est cōtemplatio mediocrium. Si honesta caussa est cōuiuij, reliquum ordinem disciplinę ęstimate, quid sit de religionis officio. Nihil vtilitatis nisi modestiæ admittit. Nō priùs discumbitur, quam oratio ad Deū prægustetur, editur quantum esuriētes capiunt, bibitur quātum pudicis vtile est: ita saturantur, vt qui meminerint etiā per noctem adorādum Deum sibi esse: ita fabulantur, vt qui sciant Dominum audire. Post aquam manualem & lumina, vt quisq; de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium Deo canere. Hine probatur, quomodo biberit. Æquè oratio conuiuium dirimit. Inde disceditur nō in cateruas censionum, neq; in classes discursationum, nec in eruptiones lasciuiarū, sed ad eandem curam modestiæ & pudicitiæ, vt qui non tam cœnam cœnauerint quàm disciplinam. Et hęc quidē Tertullianus, ex quibus intelligimus quales

Quo tēpore Lucas Acta cōscripserit.

Conuiuia ueterum christianorū qualia.

In Apolog. cap. 39.

quales conuentus olim celebrauerint Christiani, nimirum quales filios Dei decebat. Sed hæc fortassis æquo prolixius: quáuis opinor nemini tædiosum esse audire quales fuerint progenitorũ nostrorũ piæ consuetudines, quarũ posséa adhuc plures adducere, & quarũ vestigia adhuc apud nos sunt, sed quid quid illud est, in aliud tempus & locũ alium differemus. Ex conuiuijs illis veterum fortè hoc reliquum est quod in cœna Dñi conuenimus, & mandatum quod vocant celebramus, et quòd nostri morem habent statis diebus erogādi eleemosynam, quam vulgò Spendā vocant, ab expendendo deducto, vt opinor, vocabulo. Ad Lucam igitur nostrum reuertimur, qui postquam dixerat quibus rebus nimirum optimis primi illi Christiani fuerint occupati, adijcit: Et habentes gratiam ad omnem plebem. Quis enim non amaret tam innocentes & sanctos homines? licèt locus hic non intelligendus sit sic, quasi nemo illis fuerit infensus. Neque enim dubium est, quin res hæc displicuerit Scribis & Pharisæis vt qđæ maximè. Sed maior pars hominum non poterat non probare illorum probum atque honestum institutum. Sequitur cõtinenter. *Dominus autem augebat, qui salui fierēt quotidiè in idipsum.* Nihil hic difficultatis est sed doctrinæ satis, si modò quis hęc verba pro merito excusserit. Prædicat Petrus, sed nihil efficit sua prædicatione, nisi Dominus cooperetur. Discimus ergo hoc in loco, vt incrementum Ecclesiæ non hominum prædicationibus, sed Deo adscribamus: discimus itèm necessarium esse, vt rogemus Dominum pro incremento verbi sui, maximè hoc tempore cùm videmus tã multos nedum non proficere ad Euangelij doctrinã, sed ne aures quidem illi accõmodare. Obserua & hoc quod Dñs addit eos Ecclesiæ suæ quos saluare vult, vt intelligas nèminẽ extra Ecclesiã seruari posse. Et sicut Dñs populũ suũ auget, ita haud dubiè colluuiẽ suã etiam adaugere solet Satanas. Det Dominus

Mandat. *Spend.*

vt etiã Ecclesia nostra Catholica & Orthodoxa augeatur veris Christianis, q vita & moribus nobis referāt fideles illos, de quibus hoc capite diximus: sic enim fiet vt lõgè copiosiorem messem habebimus in die Domini, qui constitutus est à Deo rex viuorum & mortuorum. Et tantum de hoc capite.

CAPVT III.

Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Et quidam uir qui erat claudus ex utero matris suæ baiulabatur, quem ponebant quotidie ad portam templi quæ dicitur speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum.

Magnam & singularem fuisse inter Petrum & Ioannem familiaritatem & amicitiam, Euangelica historia manifestissimè docet. *Luce 22.* Quũ necessitas vrgeret parandi Pascha, misit Christus Petrũ & Ioannem vt pararent. Et in ipsa nouissima cœna dũ affirmarent Christi vnum ex discipulis fore traditorem, nemoq; auderet interrogare quis esset ille scelestus, Petrus innuebat Ioanni vt rogaret super illo Iesum. Post mortẽ itèm vnà currunt ad monumẽtum Christi, visuri num mulieres, quæ narrauerāt illud vacuum esse, vera narrassent. Iam post Domini resurrectionem rursus sequitur Ioannes Petrum, vnde hic suam audiens passionem, etiam de illius cõditione curiosus est. Sic & hoc loci Petrus & Ioãnes vna ascendunt in templum, & hoc ad horam orationis nonam. Et aperta quidem videtur hæc historia, sed tamẽ multarum & magnarum rerum nos admonere potest, si modò nihil hic in interpretando neglexerimus, immò nisi vos negligẽtes auditores fueritis. Quũ enĩ Petrus & Ioãnes ascẽdisse dicunť in tẽplũ vt orarent, quis nostrûm est qui se precationibus indigere non putet? Illi iam iam acceperāt Spiritum sanctũ, iam

iam iam declarati fuerant eximij Dei amici, nihil tamen neglegentius orant, nimirum cogitantes quod postea Paulus dixit: Qui se existimat stare, videat ne cadat. Quid verò orauerint, quibúsue verbis, nõ opus habet profunda indagatione: siquidem ipsi testes resurrectionis Christi, & prędicatores Euangelij, extra dubium orârunt pro felici Euangelij successu, pro incremẽto Ecclesiæ, & pro huiusmodi rebus alijs ad propagationẽ regni Christi pertinentibus. Sic nemo nostrûm est, qui non habeat iustas precandi caussas, si modò cõsiderauerit se esse membrũ eius corporis, quod adhuc in misera hac valle peregrinatur. Sed de precandi necessitate aliâs copiosius. Breuiter dico. Quisquis nulla re eget, quisquis item suarum rerum certissimè securus est, ille nõ multa, immò nulla precatiõe opus habet. Quid? etiamsi tu extra oẽm teli esses iactum, nihilque esset quod tuo nomine sollicitus esses: tamen nõ potes citra magnũ piaculum fratrum tuorũ remittere curam. Sed & hoc obseruãdum est, quod Apostoli oraturi non remanserunt in priuatis ædibus (licèt dubium non sit, quin & priuatim orâuerint) sed ascẽderunt in templum vt inibi orarẽt. Anne audierunt à Christo: Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum? &c. Anne per hypocrisim, & ad ambiendã vanam gloriam hoc fecerũt? Anne adhuc Iudaïzant? nihil horum cogitare debes de viris Spiritu sancto plenis. Neque enim sic intellexerant Christi verba de intrando cubiculum, quasi in publico orare non liceat, nec obliuioni tradiderãt quod Christus docuerat, iustitiam nostram non esse ideo faciendam corã hominibus vt videãtur ab eis: sic nec Iudaïzare credendi sunt, etiamsi cum Iudæis templum intrant oraturi. Neque enim omnia nobis prohibita sunt in cultu Dei, quæ Iudæos obseruasse certò constat, aliâs multa verę religionis nostræ explodenda forẽt: immò multa habuerunt Ethnici in cultu Idolorum suorũ, quæ filij Dei nõ ideo

Non omnia reijcienda quæ uel Ethnici uel Iudei habuerunt in usu.

in vero Dei cultu reijciunt. Vnde stulum, immò & impium commentum est illorum, qui vidẽtes cæremonias Ecclesiæ, quibus olim vel Iudæi vel etiã Ethnici vsi sunt, statim dente Theonino proscindunt, abominantur, atque illis idololatriæ notam inurunt. Multa fecerũt Ethnici suis idolis, quę nos iustè facimus Deo ac Seruatori nostro. Sed hæc hactenus. Iam negligẽdum nõ fuerit quod Lucas non solùm orationis locum, templum scilicet significauit, sed etiam horam, quam nonã diei fuisse dicit. Habebant enim Iudæi suas certas & statas orandi horas, sicut ex Daniele & alijs locis sacræ scripturæ intelligimus. De Daniele enim legimus, quòd ter in die orare consueuerit. Dauid dicit: Septies in die laudem dixi tibi. Et rursum: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Sic & nos Christiani certas & statas habemus horas, in quibus ad precandum solebant cõuenire quibus Christus cordi erat. Et oportebat quidem semper orare, & nunquam deficere: sed quoniam exilium nostrum (cuius nomine circa alia occupamur) non patitur, vel certis quibusdam ordinatisque temporibus cõueniendũ fuerat. Hinc matutinæ, hinc vespertinæ horæ precibus constitutæ sunt: atqui nos illorum nihil curamus, olim tandem ad cor reuersuri, quando pœnitentiæ non dabitur amplius locus. Cæterùm Apostoli nostri ad horam nonã, hoc est, ad tertiam nostram pomeridianam ingrediuntur templum. Hoc tempore nõ solemus ingredi templum, sed œnopolium, non precari, sed potare. Ingrediuntur templum Apostoli nõ animi gratia, sed vt orarent, eaq; agerent ad quæ oratoria sunt instituta. Et addit Lucas præ foribus templi sedisse mendicum quendam, quem diligenter describit, nihil silentio pręteriens quod illius miseriam vel aliquo modo declarare potest. Primò enim dicit eum claudũ fuisse ex vtero matris. Naturalis ergo morbus erat, & maior arte medica: immò quadraginta annis claudicans fuerat,

Hora nona.

Neemiæ 9.

Daniel. 6.

Psalm. 118.

Et quoniã uniuersa Ecclesia etiam circa alia occupatur, publicos habet precatores, &c. Et hi sicut alij publici ministri, suis priuilegijs gaudent.

sicut

ficut in ꝓgreſſu dicit,& nullus illū vnq̄ curauit. Scimus autem quòd curatu dif ficiliora ſunt, quæ ſcilicet à natiuitate

Ioan.9. alicui inſunt.Sic in Euangelio quidam deſcribitur cæcus à natiuitate, quem Chriſtus etiam ſanauit ac illuminauit, quo nomine etiam populus plurimum admiratus eſt. Addit Lucas claudum il lum non leuiter claudicaſſe, ſed ſic deſtitutum fuiſſe pedum officio, vt neceſſe fuerit illum ab alijs geſtari, ſic vt per ſe non potuerit oſtiatim mendicando eleemoſynam petere. Hinc eſt quod ſequitur. Quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur ſpecioſa, vt peteret eleemoſynam ab introeuntibus in templum. Attendite. ex his apparet claudum illum non ſolùm corpore, ſed & ſubſtantia & fortuna miſerū fuiſſe. Si enim aliqua pingui fuiſſet hæreditate fortunatus, non neceſſe fuerat ſic baiulari ad templi portam. Sed quare præ foribus templi ſedent mendici?

Quare mendici præ foribus tēpli. dicam & breuibus. Omnes qui precationis cauſſa templum ingrediuntur, mendici Dei ſunt,& qui præ templi foribus ſedent, mendici tui ſunt. Iam in

Luca 6. Euangelio dicit Dominus: Date,& dabitur vobis. Ingreſſuri igitur templum, prius ipſi miſericordiam faciūt cū proximo, quàm ipſi orant illam à Deo. Iu-

Iaco.2. dicium ſine miſericordia fiet illi, ait Iacobus, qui non facit miſericordiam cū proximo ſuo. Vides ex his ſicut apud nos mendici porticus & portas templorum occupant, ita olim etiam factum apud Iudæos. quamuis mihi placeret multò magis, vt mendici qui nō contagioſos habent morbos ingrederentur templa, nobiſcum orarent, & ſermones Euangelij audirent: iam porrò diuerſum fit. Qui debebant ſe alienare à conuentu populi, in huius medio ſunt: alij verò ne reſpiciunt quidem ſemel in tēplum. Sed reuertamur ad mendicum noſtrum, viſuri qualem accipiat eleemoſynam.

Is cùm uidiſſet Petrum & Ioannem incipientes introire in templum, rogabat ut eleemoſynam acciperet. Intuens autem in eum Petrus cum Ioanne dixit: Reſpice in nos. At ille intendebat in eos, ſperans ſe aliquid accepturum ab eis.

Aperta ſunt hæc, quia hiſtorica,& ideo nulla expoſitione indigent: eſt tamen in his quod obſeruatione digniſſimum putamus. Quòd enim mendicus eleemoſynam rogat a Petro & Ioãne, duo intelligimus. Primum quòd mendicus ille nihil præclarius ſenſerit de his duo bus piſcatoribus, quàm de alijs vulgaribus hominibus: neque rogauit ab illis ſanitatem, ſed vulgarem eleemoſynam, qualem haud dubiè à multis iam acceperat. *Mendicus nihil magnifice ſenſit de Apoſtolis.* Secundum quod obſeruatione dignum putauimus eſt, quòd mēdicus ille rogat eleemoſynam, non conuicijs & maledictis efflagitat, ſicut iam vulgus mendicorum ſolet. Sed audiūtne Apoſtoli mendicum? vtiq;. Petrus enim cum Ioanne intuens in eum. Non dedignantur in illum intueri, nec dedignantur alloquio. Intuentur illius miſericordiam & valetudinem infelicem, & alloquūtur dicentes: Reſpice in nos. Hāc humanitatē multi hoc ſæculo nō exhibent erga pauperes & mendicos. *Apoſtolorum humanitas erga mendicum.* Sunt enim qui ſimul atque illis obuius fuerit mendicus, vel auertunt oculos & aures, vel aliorſum declināt, ne cogant ſcilicet illi aliquid impartire. Sed quid ſibi vult quod dicit Petrus, Reſpice in nos? Non eſt aliquid arrogantiæ hîc in Petro, ſed qm̄ per Spiritum Dei intelligit tēpus eſſe edēdi miraculū aliquod quod Chriſti gloriā promoueat, iubet in ſemetipſos mendicū reſpicere, nō alia nimirū ratione, niſi vt intelligat mēdicus hic nihil fortuitò fieri, ſed omnia procurantibus Apoſtolis. Et hoc humilitatis eſt, ꝙ Petrus nō dicit, Reſpice in me, quaſi ipſe ſolus aliquid magnificè præſtari aut velit aut poſſit. Sed adiungit ſibi Ioannē. Reſpice, inquit, in nos. *Petri humilitas.* Neque enim tenebatur Petrus faſtu quo quidam nunc miſerè capti tenentur, ſcilicet vt omnem laudem beneficiorum ſibi arrogent, etiamſi minimā horū partem ipſi fecerint, negligentes in hoc oēm modeſtiam, ſibique

omnia beneficia nobis impertit præcipuè & primariè ꝓpter Christū, sed hic multa nobis largitur propter suos amicos: qua de re aliás. Tertiò hic nobis exhibetur magnū charitatis exēplū in Petro, qui tā diligēter circa illū claudū occupatur. Iā ꝙ protinus bases illius & plātæ cōsolidātur, ita vt qui paulò ante fuerat claudus nec se mouere poterat loco, iam possit stare, exilire, ambulare; ex his, inquā, apparet virtus nōis Iesu Christi, q tā citò, tāq; ex integro oēm quantūuis magnū morbū depellere, & integrā valetudinem restituere potest. Hæc eò nobis dicūtur & perscribūtur, vt sciamus à quo vera corporū & aiarū valetudo exspectāda sit. Addit Lucas ꝙ claudus ille cū Apostolis intrauerit in tēplū ac laudārit Deū. Cum Apostolis intrat, vt ostendat quorum ministerio tam ingens beneficium acceperit. Agit autem gratias & laudes Deo, à quo habent Apostoli qdquid sunt & possunt.

Et vidit omnis populus eum ambulantem & laudantem Deum. Cognoscebant autem eum quod ipse erat qui ad eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: & impleti sunt stupore & extasi in eo quod contigerat illi. Cùm teneret autem Petrum & Ioannem, cucurrit omnis populus ad eos ad porticum, quæ appellatur Salomonis, stupentes.

Oīa hæc plana sunt, nec aliqua interpretatione indigent: solum enim indicant hæc verba Lucæ, quę ex claudi sanatione consequuta sint, nimirū magna admiratio & ingens stupor populi. Et erat quidem res admiratione dignissima, hominem ab vtero matris claudum tam citò sanare: sic autem necesse est rem intelligas, sicut illi intellexerunt. Primò enim considerabant claudum, cogitantes miseram illius & diuturnam valetudinem, tantam videlicet, vt necesse haberet ab alijs circūgestari, &c. Nouerant item quòd hactenus nemo illum sanare potuerit: iam verò vident illū sanatum, non solùm nō claudicantem, sed recto & iusto gressu ambulantem, immò & exilientem, vt nemo de illius incolumitate quicquam dubitare posset. Secundo oculos figunt in Apostolos, quos professionē non medicos, sed piscatores esse nouerant. Quis verò non admiraretur homines piscatores posse curare morbos, quos curare etiam peritissimi medici non possunt? sic enim populus iudicabat, nihil adhuc cogitans de Christo aut huius immensa virtute. Adde quòd qui claudus fuerat, semper inhærebat lateri Apostolorum, magnificè hos vulgò commendans, & enarrans quanta sibi per Apostolorum ministeriū Deus fecerat.

Videns autem Petrus, respondit ad populum: Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra uirtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? Iam alteram cōcionē Petri audiemus, cui ꝓ suscepta gratia interpretandæ operā nostrā libēter locabimus. Sic ergo inquit Lucas. Videns aūt Petrus: Quid vidit Petrus? populū accurrentem & magna frequentia confluentem, admirantemq́; tam ingens miraculum à plebeis, vt ipsi putabant, piscatoribus factum. Atqui Petrus non ignorans conditionem suam, non vult vt sibi adscribatur laus quæ Deo debebatur, ideoq́; illam à se atque á Ioanne remouet, & in Christum trāsferre iubet. Hæc enim est modestia & humilitas piorum hominum, vt quidquid sūnt ac possunt, nō suis meritis aut virtuti, sed potiùs Deo adscribi velint: hoc quod tam in Veteri quàm Nouo testamento videre licet. Daniel cùm interpretaturus esset Nabuchodonozori regi somnium, etiam non vult sibi tantum sapientię adscribi, sed hanc gloriam à se remouet, inquiens: Mihi non in sapiētia, quæ est in me plus quàm in cunctis viuentibus, sacramentum hoc reuelatum est, sed vt regi interpretatio manifesta fieret. Et Ioseph in simili argumento: Nunquid non Dei est interpretatio? sed hæc suffecerint. Nam Christianis notū est, quàm malè audiat apud Deum & homines arrogantia. Audiamus itaque Petrum loquentem. Maiore enim sermonis fiducia referta est hæc oratio quàm superior, non ꝙ Petrus in

Vide Chry. Hom. 28. in Genesim.

Danie. 2.

Gen. 40.

priore sibi timuerit, sed quoniam hoies illi irrisores ac subsannatores, & concitatores risus ad tantam orationem nō fuissent idonei. Viri Israëlitæ, inquit, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? res non admodum mira est, ô Iudæi, si modò illam rectè cognoueritis. Nam Deo nihil est impossibile, & qui hominem quum non sit creare potest, potest vtique & creatum sanitati restituere. Adde quòd plura signa anteq̃ Christus pateretur a Christo facta sunt. Nos enim intueri non debetis, nobis nō debetur huius miraculi gloria: quia neq; nostra virtute, neque nostra pietate fecimus, vt hic qui per multos annos claudus fuit, iam valeat ambulare. Non sumus tam probi ac sancti, vt putemus Deum ob merita nostra hunc sanasse, nec ea vel tanta est nostra potestas, vt propria potestate, & ex nobisipsis alicui tale q̃d præstare possimus. Obseruandum hic non statim esse pios ac Dei amicos per quos miracula fiunt. hæc enim non semper à pijs fiunt, sed etiam ab impijs, qua de re alibi dicemus. Deus est de

Psalm 71. quo legimus quia faciat mirabilia solus, hoc est, propria virtute: alij verò siue boni siue mali sint, quidquid miraculorum operantur, aliena virtute operantur, vnde non istis, sed Deo primaria laus debetur. Iam verò quòd

Vide August. de ciuita. Dei, lib. 22. cap 9. & 10. Petrus dicit se non propria pietate vel virtute hic aliquid operatum, non sic intelligendum est, quasi Deus non etiam subinde propter merita piorum aliquid admirandum operetur (nam diuersum vbique testantur tam diuinæ quàm humanæ literæ) sed in hoc instituit Petrus concionem suam, vt populum à sui admiratione ad fidem Christi conuertat. Vnde etiam addit.

Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum, quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciem Pilati iudicante illo dimitti.

Satis Iudaicè hic loquitur Petrus, dum Deum vocat Deum Abraham, & Deū Isaac, &c. Nam his nominibus appellabant Iudæi Deum suum, et Deus ipse hoc nomine se vocari voluit. Sic enim in veteri testamento loquitur Dominus ad Moysen: Ego sum Deus patris tui, Deus Abrahā, Deus Isaac, & Deus Iacob, &c. Sic ergo consueta appellatione vocat eum iam Petrus, hoc quod in sequentibus temporibus Apostoli rarò fecerunt, sed vocant patrem Domini nostri Iesu CHRISTI. Petrus autem hoc loci non temerè nec fortuitò Deum Patriarcharum vocat, sed eius facti suam rationem, & quidem magnam habet, non solùm vt illorum beneuolentiam captet dum Iudæos Iudaicè alloquitur: sed etiam vt illis in memoriam reducat promissiones patribus factas. Nam Deus cum illis tribus Patriarchis fœdus inijt, se multiplicaturum semen eorum, se Deū fore posteritatis eorum, se è semine ipsorum Christum, in quo omnes gētes forent benedicendæ, daturum: et eā etiā ob caussam Deus illorū vocari voluit, vt, videlicet, semper in recēti memoria haberent promissiones illas magnificas atq; pclaras. Dicit ergo Petrus: Quòd ille qui tot annis claudus fuerat, iam factus est membrorum suorū potens, nostra virtute, aut pietate factum nō est: sed si vultis rem penitiùs intelligere, apertius eloquar. Deus Abraham &c. glorificauit filium suum Iesum hoc miraculo, hoc est, miraculo hoc factum est vt intelligatis quanti faciat Deus patrum nostrorum filium suum. Quèm filium? IESVM: de quo filio Dei, de quo Iesu loqueris ô Petre? De eo ipso, inquit, loquor, quèm vos tradidistis nimirum captiuū in manus gentium, & negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti. Cùm enim Pilatus ioco magis quàm serio Iesum tanquam Iudæorum Messiam ostentaret, & iudicaret eū potiùs vt innocētem & innoxium hominem absoluendum quàm condemnandum: illi Iudæi præfractè

Quare Deū vocat Deū Patriarcharum.

præfractè ac constanter negabant eum dicentes: Non habemus regem nisi Cæsarem. Atq; ita multò iniquiores, multoque sceleratiores Pilato Ethnico facti sunt. Illi enim non accusatũ, nihilq; mali facientem in vincula cõiecerunt, præsidi iudicandum obtulerunt: et dũ Præses eum absoluit, innocentem proclamat, illi nihilo mitiores facti nec p̃sidis sententia, nec Christi innocentia. Bone Deus, si quis nostrûm sic inueheretur in sceleratos homines, quid audiret? non bene acciperetur, & pro concionarore conuiciator vocaretur. Verùm hæc non curat Petrus, sed crimen Iudæorum quantum potest exaggerat primũ, vt scilicet sic illos ad pœnitentiã adducat. Vlcus tãgendũ est, aliàs sanari non potest. Addit Petrus præmissis.

Vos autem sanctum & iustum negastis, & petijstis uirum homicidam donari uobis: auctorem uerò uitæ interfecistis, quem Deus suscitauit à mortuis, cuius nos testes sumus.

Vide obsecro quanta vehementia inuehatur in Iudæos, & quanta prudentia illis insinuet Christum, quomodo itèm peccatũ illorũ aggrauet. Vocat Iesum Nazarenum primò filium Dei, deinde iustum & sanctum, et addit quòd Iudæi illum abnegauerint. Non, inquit, exposuistis vel reliquistis eum, sed ait negastis. Cùm enim Pilatus illum vellet dare Iudæis liberum, noluerunt illum dimitti. Et hoc quidem per se magnum est peccatum, sed Iudæi peccato addiderũt peccatum. Quod? Petijstis, inquit Petrus, virum homicidã donari vobis. Vide quot crimina enumeret. Quem Deus glorificauit, illi tradiderunt: quem Pilatus absoluit, illi negauerunt, huicque latronem prætulerunt. Barrabam hominem seditiosum & latronem curauerunt dimitti: Christũ verò Dei filium in crucem egerunt, & vt Petrus ait, principem & auctorem vitæ interfecerunt. Sed quid ait Scriptura? Prouer. 17. Qui iustificat impium, & qui condẽnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. Vtrunque peccatum fecerunt Iudæi, sed frustrà, nõ enim perijt, quẽ illi perditum volebant. Deus enim suscitauit illum à mortuis, inquit Petrus, cuius nos omnes testes sumus. Obseruandum hoc loci, quòd Petrus Christũ vocat auctorem siue principẽ vitæ, non quidem solum huius tẽporalis, sed potiùs æternæ. Ipse enim dixit: Ego sum via, veritas, & vita. Et iterum: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Et ibidem: Amen amen dico vobis, quia venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Et rursum ad Lazari sororem: Ego, inquit, sum resurrectio & vita. His verbis olim sic animati sunt sancti martyres, vt libentissimè p̃ Christo mortẽ oppeterẽt. Hæc nobis in omnibus tribulationibus nostris consolationi esse debebant, quia certò scimus vitam & incolumitatem nostram non in hominum, sed in Dei potestate sitã. Et in rebus fortunatis nemo plus æquo extollatur, nemo sibi longos annos polliceatur. Christus enim auctor & princeps vitæ est: ad huius nutũ & viuimus & morimur. Sed videamus sequentia. Ioan. 5.

Et in fide nominis eius, hunc quem uos uidetis & nostis, confirmauit nomen eius: & fides quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium uestrûm.

Iam accedit propius ad caussam, scilicet vt ostendat vnde claudo illi contigerat sanitas. Potuisset quidem verè dicere, & paucis. Nos nostra virtute vel pietate nõ curauimus claudum hunc, sed Iesus Nazarenus quem vos crucifixistis: sed voluit multa circuitione vti, vt facilius inueniret fidem. vnde vocauit filium Dei, testatur à Deo glorificatum, dicit illum etiam à Pilato innocentiæ testimonium reportasse, vocat virum iustum & sanctum, item auctorẽ vitæ. Atqui non est mirum talem tanta operari: esset verò res admiratione dignissima, si homo piscator qualis tũ apparebat Petrus, tantum miraculum designasset. Proinde etiam Petrus iubet collationem primùm fieri personarum, Christi scilicet & ipsius Petri. Deinde,

quæ iam diximus, adiecit ꝙ scilicet in noïe Iesu Christi mendicus ille integritatẽ membrorũ suorũ acceperit. Verba aũt sic habẽt: In fide noïs eius hũc quẽ videtis & nostis, cõfirmauit nomẽ eius, hoc est, nomẽ Iesu Christi, id est, potestas Christi, aut potiùs Christus ipse cõfirmauit ac incolumẽ fecit claudũ illũ quẽ nostis, q̃a ab vtero matris claudus fuerat, & videtis q̃a iam sanus est. Ideo aũt sanatus est ministerio nostro, quia credidimus in nomẽ Iesu Christi. Et fides q̃ ꝑ eũ est, hoc est, q̃a ipse dedit nobis vt in illũ crederemus, nã fides Dei donum est, & quia illi credidimus mẽdicus siue claudus integrã sanitatẽ accepit, nõ quidẽ à nobis, sed ꝑ nos, & hoc in conspectu oĩm vestrũ. Quòd si quis hîc intelligat etiã claudum in Christũ credidisse ideoq; sanatũ esse, nihil impiè creder. Sed potior sensus videtur, ꝙ fide Apostolorũ sanatus fuerit, sicut & paralyticus ille in Euangelio quem etiam Christus propter alienam fidem sanasse legitur. Sequitur continenter.

Et nunc fratres scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri.

Nisi Petrus hæc sequentia adderet, possent Iudæi desperare, vt qui audirent se tantum scelus admisisse in filiũ Dei, ꝙ scilicet non solum illi latronem prætulerint, sed etiam hoc falso illum in crucem egerint: sed nouit Petrus verũ modum prædicandi pœnitentiam. Necesse est enim vt homo primùm ducatur in cognitionem peccatorum, vt scilicet magnitudine horum considerata, incipiat timore concuti: deinde fiducia remissionis illiꝗ proponenda, qua motus rursum fiduciam concipiat fore, vt sibi reconcilietur Deus, cuius misericordię non est numerus. Igitur postquam Petrus peccata illorum satis exaggerasset, gloriamque Iesu Christi magno verborum circuitu depinxisset: incipit mitigari illorum peccata, sicut & in superioribus etiam fecerat. Appellat autem eos fratres, vt intelligant illum nihil ex inuidia loqui. Et nunc scio, inquit, fratres, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. Quomodo per ignorantiam occiderunt Iudæi Christum? certè Christus dicit: Si non venissem & locutus eis fuissem, & si non fecissem opera inter illos q̃ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem excusationẽ non habent de peccato. Rursum Christus in cruce pro persecutoribus suis orans, dicit: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciũt. Quid igĩ dicemus? nõ potest sibi cõtradicere Scriptura, sed potest fieri vt nos illam nõ intelligamus. Sed nos breuissimis respondemus Domini nostri crucifixores non cognouisse certò Christum esse filium Dei: obstabat enim illis infirmitas humana, vt non intelligerẽt diuinitatẽ in carne Christi latentem. Si enim certò cognouissent Christũ esse Dei filiũ, nequaq̃ Dñm gloriæ crucifixissent. Quis enim auderet sciens manus iniicere in Dei filiũ? Igiĩ ꝙ non agnouerunt Christum Dei esse filium, nonnihil excusationis habent, sed quòd hominem innocentem occiderunt, excusari nullo pacto potest: licèt & illi minus peccauerunt, qui à principibus seducti Christum non filium Dei, sed hominẽ blasphemũ putauerunt, &c. Sed quid multis hîc immoramur? Petrus hoc in loco dicit Iudæos tam summates q̃ infimates per ignorantiam Christũ occidisse: quibus verbis nequaq̃ voluit illos ab omni peccato vindicare, sed potiùs ostendere illis faciliùs patere viam ad remissionem peccatorũ, quum ignoráter peccauerint, q̃ si ex mera malitia peccassent. Ignorantia itaq; nõ oĩnò tollit peccatũ, sed mitigat pœnam peccati. *An ignorãtia per omnia excuset.* Ignorantia enim aut est pœna peccati, aut peccatum, aut vtrunq;. Pœna peccati est, quia in primo peccato primi hominis intellectus noster obtenebratus est. Peccati etiam pœna est, quando cognitæ veritati obstrepẽtes posteà meremur excæcari. Sic enim dicit Paulus: *2. Thess. 2.* Eò ꝙ charitatẽ veritatis nõ receperũt, vt salui fierẽt: ideò mittet illis Deus operationẽ erroris, vt credant mendacio, &c. Et in Romanis de Gentium philo- *Rom. 1.*

sophis

sophis dicit: Quia cùm cognouissent Deum non sicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, obscuratum est insipiens cor eorum, &c. In eiusmodi itaque hominibus ignorantia nō solùm peccatum est, sed & præteriti peccati pœna. Nemo itaque se putet ideo impunè peccare, si ignoranter peccat.

Leuit. 4. Si enim ignorantia peccatum excusa-
3. Esdr. 9. ret, nequaquam iussisset Dominus, vt pro peccato ignorantiæ vitulus in holocaustum offerretur: & Christus nequaquá in cruce rogasset pro illis, qui

vbi uenia datur, manifestum est esse peccatum. Aug. quæst. super Leuiti. cap. 68.

ipsum ignoranter crucifixerant. Adde quòd ille multò grauius peccat, qui cùm posset ad veritatem venire, non facit, sed prudens & sciens in ignorantia permanet. Verùm nos his posthabitis, ad interruptum Petri sermonem accedamus.

Deus autem qui prænuntiauit per os omnium Prophetarum suorum pati Christum suum, impleuit sic.

Iudæi quidem & Gentiles morte affecerunt Christum, sed ignorabāt quàm pretiosa foret mors Christi in conspectu patris cælestis. Atqui pater cælestis iam olim constituerat filium suum dare in mortem: nec latuerat illum fore, vt ab illis in mortem ageretur, quibus ingentia beneficia præcipuè fecisset, & quibus præcipuè promissus fuisset. Et quia hæc futura præscierat, ideo p Prophetas suos prędici voluit. Igitur quidquid circa passionem & mortē Dñi factum est, nec nesciente nec repugnāte Deo factū est, sed oīa illo præsciente & volente: quemadmodū & in superiori concione Petri auditū est. Neq; enim Iudæi ideo trādiderunt Christum in mortē, vt huius morte redimeretur vniuersus mundus à Satana, & absolueretur ab omnibus peccatis, reconciliareturque Deo: non hoc cogitauerunt Iudæi, sed per inuidiam tradiderūt ipsum in mortem, hoc quòd nec Pilatum latere potuit. Vnde quidquid boni nobis ex morte Christi prouenit, nō Iudæis, sed Deo acceptū ferimus, qui ꝗ ex pessimo hoīm malo scit perficere bonū optimū. Neq; tamē ideo excusandi sunt Iudæi, quasi Deus mēdax fuisset in promissionibus suis, nisi illi facti fuissēt traditores Christi: Neque enim Iudæi ideo tradiderūt Christum, quia hoc futurum pręscierat Deus: sed ideo pręsciuit Deus, quia certò futurū erat, vt Iudæi tale facinus facerēt. Hoc enim certò statuendū est, ꝙ Deus neminem cogit ad peccandum: præuidet tamen eos qui propria voluntate peccabunt. Cur ergo nō vindicet iustus, quę fieri nō cogit pręscius? Sicut enim nemo memoria sua cogit facta esse quæ prætereunt: sic Deus præsciētia sua nō cogit faciēda quę futura sunt. Et sicut homo quædā quæ facit meminit, nec tamē oīa ꝗ meminit facit: ita Deus oīa quorum ipse auctor est præscit, nec tamen omnium quæ pręscit auctor est. quorum autem auctor malus nōn est, iustus est vltor. Præsciuit itaque Deus Iudæos fore proditores Christi, non tamen coēgit vt tales fierent. Sic olim quoniā præsciebat, etiā prædicebat fore vt semē Abrahę peregrinaretur quadringentis annis in terra aliena: neque tamen coēgit filios Iacob, vt fratrē suū Ioseph Ismaëlitis venderent, quorum proditione factum, vt Ioseph posteà Saluator mundi, maximè verò Ægypti vocaretur. Gene. 15.

Dictū erat Abrahę: Scito prænoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subijciēt seruituti, & affligent quadringentis annis, &c. sed quo medio hoc factū est? Dum fames in posterioribus annis occupasset vniuersam terram, mittebat Iacob pueros suos in Ægyptum vt cōpararent fructus: Ioseph verò qui totius Ægypti præpositus fuerat audiens patrem suum Iacob adhuc esse in viuis, vocauit eum cum vniuersa familia sua in Ægyptum ad se. Quòd si Ioseph non venisset in Ægyptū, quo medio peruenisset eò tota familia? Et si non vendidissent filij Iacob fratrem suum ipsorum Ioseph, quomodo hic venisset in Ægyptū? et sic prędictio Domini euanuisset scilicet. Ergò tyrannidem & fratricidium filiorū Iacob, non

Gen. 50. filijs, sed Deo adscribemus? nequaquã. Quomodo enĩ absoluemus illos à peccato, qui hoc vltro agnoscunt? Obsecro, inquiunt, vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum, & peccati atque malitiæ quam exercuerunt in te. Nos quoque oramus, vt seruis Dei patris tui dimittas iniquitatem hanc. Audis quòd culpam in semetipsos, non in Deum deriuant. Sed quid Ioseph ad hæc? Nolite timere, inquit, num Dei possumus resistere volũtati? Quid? anne voluit Dominus Deus, vt fratres proderent fratrem? Non hoc dicit. Sed quid? Vos cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum, vt exaltaret me, sicut in præsentiarum cernitis, & saluos faceret multos populos, &c. Malum itaque fratrum noluit Deus, sed illud vertere in bonum multorum populorum voluit. Et huic voluntati bonæ nemo resistere potuit: sic Iudæorum proditionem noluit (quoniam non est Deus iniquitatẽ volens) sed mortem Christi in salutem fidelium vertere voluit, seq; hoc factutum per os omnium prophetarum prędixit, atque sic impleuit. Et hæc quidẽ hactenus, prolixius forsan quàm pijs necessarium fuerit: at hoc datum est curiosis Dei consiliorum scrutatoribus. Sequitur.

Pœnitemini igitur & conuertimini, ut deleantur peccata uestra, &c.

Si innocentes sunt Iudæi, & necessariò impleuerunt vaticinia prophetarum, quid opus est pœnitentia? Atqui cùm Petrus illos ad pœnitentiam hortatur, satis apparet, quod licèt non exactè nouerint Christum quem occiderunt, tamen innocẽtes siue immunes nõ sunt: Pœnitemini, inquit Petrus, & conuertimini, vt deleantur vestra peccata. Grauiter, inquit, deliquistis, multa enormiaq; sunt peccata vestra quæ in Christum commisistis, & nisi illa deleta fuerint, æternum peribitis. Quòd si me audieritis, docebo quomodo peccatorũ vestrorum remissam inueniatis. Quomodo? Pœnitemini & cõuertimini, hoc est, pudeat pœniteatque vos cõmissorum, & nouam vitam instituite: Christum antea negastis, iam vos totos illi consecrate: Christum tanquam grauissimum peccatorem crucifixistis, iam in eum tanquam peccatorem vnicum cõdonatorem credite, sic enim fiet vt deleantur peccata vestra. Magnam hęc Petri verba consolationem vniuersis peccatoribus præbere debent, si modò salutem sitiunt. Si enim Christi crucifixo tibus peccatorum venia promittitur, si pœnitentiam agent: quis quantumuis magnus peccator desperet? Sed vt nũc res se habent, non est necesse vt multis vobis commendem Dei misericordiã, quum longè plures iam pereant p̃sumptione quàm desperatiõe. Sic enim iam multi persuasum habent sibi deberi vitam æternam quomodocunq; tandem viuant. at Deus non irridetur. Misericors est, & ideo pœnitentibus ignoscit: iustus est, & ideo non pœnitẽtibus nõ parcit. Et ad vtrunq; vigilauit pro nobis misericordia Dei, quemadmodum Augustinus ait, ne desperando augeamus peccata, propositus est pœnitentię portus: rursus ne sperando augeamus, datus est dies mortis incertus. Sed quoniam in superioribus prolixè de pœnitentia disseruimus, iam super hoc negotio longiores esse nolumus. Sed roget aliquis hic: Quid est q̃ hic nulla mentio baptismi? cùm in superiori concione Petrus dixerit: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrûm in nomine Domini Iesu, &c. Hîc verò tantũ pœnitentiæ fit mentio. Tu verò cogites velim Lucã non omnia ordine quo facta sunt scripsisse, sed præcipua tantũ capita, & hæc summatim, & ex præcedentibus voluit nos sequentia intelligere. Adde quòd Iudæi non alia re magis declarabant se pœnitẽtia tangi admissi criminis in Christum, nisi quũ se baptismo tingi patiebantur: hoc quod etiam in Euangelistis nostris nõ semel tantũ admonuimus. Petrus itaq; postq̃ dixisset, Pœnitentiam agite, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra, continenter addit, *Vt cum tempora uenerint refrigerij*

Galat. 6.

Quinquaginta Homeliarũ ho. 27

gerij à conspectu Domini, & miserit eum qui prædicatus est nobis Iesum Christum, quem oportet quidem cælum suscipere usq; in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os sanctorum suorum à seculo Prophetarum.

Manca est hæc oratio, vt quæ completam sententiam non habeat: subintelligendum autem est, Iudæos ad extremum diem benè habituros, si modò iã pœnitentiam egerint, & à vitijs ad virtutes, à Iudaïsmo ad Christianismum conuersi fuerint. Sed nos incompleta sententia non potest remorari, quin intelligamus multa abstrusa hic Petrũ docere, quæ & nos enucleabimus quantum Dominus dederit: rem verò suis numeris exponemus, vt expositio ad intelligendum facilis sit. Primò itaq; dicit ventura esse tempora refrigerij, & hæc à conspectu Domini, nimirum Iesu Christi, hoc est, tum tandem ventura illa tempora refrigerij, quando rursum apparebit Christus, nimirum ad extremi iudicij tempus. Hoc enim tempus iudicij extremi, aut potiùs quòd iudicio extremo incipiet, dicitur tempus refrigerij, quippe quod huius vitæ tempus non sit nisi tempus [Psalm. 83] calamitatis, & vt Dauid vocat, vallis lachrymarum. Nec aliud in hoc mundo, quoad venerit tempus extremi iudicij exspectaueris quàm afflictiones, aduersitates, cruces & mortes: & quanquam interdum nonnulla felicitatis spes affulgeat, tamen nihil est in rebus humanis firmum, nihil stabile, nihil constãs. [Gene. 47.] Dies peregrinationis nostræ, quemadmodum Iacob ait, sunt parui & mali. [2. Corin. 4.] Et Paulus ait: Quæ videntur temporalia sunt; quæ autem non videntur æterna sunt. Scimus autem quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manu[2. Corin. 5.] factam, æternam in cælis. Nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cælo est superindui cupientes: si tamen vestiti, & non nudi inueniamur. Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eò quòd nolumus exspoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur quod mortale est à vita. Et ad Romanos inquit: Nam ex- [Romano. 8.] spectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei exspectat. vanitati enim creatura subiecta est non volens. Non est igitur vt aliquis putet vel speret, se certò hic posse refrigerari, vt nihil sit molestiæ reliquum: sed post diem extremum iudicij sequentur tandem tempora refrigerij, apparente rursum Domino in ea forma qua in cælos ascendit. Tunc enim implebitur quod Dominus per Esaiam dixit: Præcipi- [Esaiæ 25.] tabit mortem in sempiternum, et auferet Dominus Deus lachrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra, quia Dominus locutus est. Et in Apocalypsi legi- [Apoca. 7.] mus. Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos Sol, neque vllus æstus, quoniam Agnus qui in medio throni est reget illos, & deducet eos ad fontes vitæ aquarum, & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Et iterum: Et ipsi po- [Apocal. 21.] pulus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus, et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus neque clamor, neque dolor erit vltra, quia prima abierunt. Huc etiam facit quòd Dominus in Luca ad discipulos suos dicit: His autem fieri incipientibus (loquitur autem de signis quæ proximè præcedent aduentum ipsius) leuate capita vestra. ecce enim appropinquat redemptio vestra. Ex his, opinor, satis intelligis, quæ Petrus vocârit tempora refrigerij: ex quibus etiam tibi demonstratum est, quid tibi de hoc mundo promittere possis. Sic autem vtitor præsenti loco. Non omnibus gratus erit CHRISTI aduentus, nec omnibus tempora refrigerij, sed tantùm illis qui iuxta Petri admonitionem pœnitentiam agent: reliquis longè alia, nimirum perpetua tormenta parata sunt.

Secundò

Secundò docet hic Petrus quòd Dominus noster Iesus Christus ad iudicandum venturus est: quoniam pater non iudicat quęquam, sed omne iudicium dedit filio. Et pater ipsum mittet ad iudicium, inquit Petrus. Hic ergo confirmatur articulus fidei nostræ, qua credimus Dominum nostrum Iesum Christum rediturum ad iudicandum viuos & mortuos. Iuxta enim Symbolum fidei nostræ quod Apostolicum nominamus, postquam confitemur Christum Iesum iam sedere in dextera Dei patris, statim addimus.

Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.

Et hunc articulum Matthęo Euangelistæ attribuunt, quasi ab illo compositus fuerit. Quis autem est ille qui venturus est? ánne iam olim venit Christus? venit quidem in plenitudine temporum, exiuit à patre, venit in hunc mundum, & iterum relinquens mūdum redijt ad patrem, quem tamē iuxta diuinam naturam nunquam reliquerat. Scriptura itaque nobis duos Christi aduētus describit. Alterum quò descendens de cælis humilis venit, vt per mortem & sanguinem suum captiuos redimeret, perditos repararet ac seruaret: alterum verò quo veniet cōuenientissimo tempore ac die, quem nobis ignotum esse voluit, in gloria patris iudicaturus viuos & mortuos. Quos ambos aduentus in Scripturis cautè distinguere necessariū est. Rediturus autē est in ea forma qua ascendit, attestantibus idipsum quum ascenderet, angelis, ac dicentibus: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælū? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælū. Humana igitur specie veniet cōspicuus, sed iam immortalitatis gloria refulgens. Veniet enim in virtute multa, & sedebit in solio maiestatis suæ secum habens exercitū angelorum, & congregabuntur ante eū omnes gentes, separabitque eos ab inuicē, sicut pastor segregat oues ab hœdis. Iudicabit autem viuos & mortuos, tam pios quàm impios, ac feret sententiam & de viuis qui tum adhuc supererunt in aduentu illius, & de mortuis, nimirum omnibus quotquot ab Adā vsque in eum diem defuncti sunt, tū subitò reuicturis, quemadmodum D. Paulus ait: Quòd nos qui viuimus nō præueniemus eos qui dormierunt. Oportet enim nos omnes sisti ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis sui, prout gessit siue bona siue mala. Cæterùm hoc iudicium non humano more, sed in momento punctoq; temporis geretur, & tamē verissimè geretur. Neque enim opus est morosa discussione, quando patebunt omniū cordium omnia arcana, quando sua quęq; damnabit conscientia, sicut Apostolus ait: Testimonium illis reddente conscientia ipsorum, ac inter se inuicem cogitationibus accusantibus aut defendentibus in die, quum iudicabit Deus occulta hominum. Nō erit tunc opus chi- *Hom. 57. in* rographis, inquit Chrysost. non argu- *Matthæū.* mentis, non testibus: omnia enim hæc in ipso iudice sunt, ipse testis, ipse argumentorum radix, ipse iudex, omnia nuda, omnia sunt clara in oculis eius: non diues, non pauper, non seruus, non liber ibi aliquis videbitur, sed his laruis contritis, operum solummodo erit scrutatio. Huc facit quod Christus dicit: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hoīs est: Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes *Ioan. 5.* qui in monumentis sunt, audient vocē filij Dei, & qui audierint viuent, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Ociosas illas quęstiones à multis de hac re motas, alijs relinquamus discutiendas: nos articulo hoc fidei nostræ tum probè vtemur, quando inde meliores reddimur. Memorare, inquit Scriptura, nouissima tua, & in æternum non peccabis. Sed reuertamur ad verba Petri, qui postq̄ dixerat Deum nobis missurum, qui nobis prędicatus fuit Iesum Chrm, addit.

Quem

Quem oportet quidem cælum suscipere usque in tempora restitutionis omnium.

Hoc est, Iesus Chrs Dominus noster, ante extremum iudicium in ea forma qua assumptus est non apparebit, sed interim cælum tenet ad dexteram patris sedens, donec tempus illud aduenerit in quo omnia restituenda sunt, in quo casus Angelorum reparabitur, in quo numerus electorum implebitur, in quo singuli iuxta merita sua accipient. Nam dum mundus hic manet vanitati subiectus, nihil manet suo loco, sed omnia inuertuntur & præpostere succedunt. Impij enim bellè viuunt, feliciter agunt, & quò peiores sunt, vt iam prouerbio iactatur, eò fortunatiores sunt, laudatur enim peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur: contrà pij omnibus afflictionibus obruuntur, omnibus maledictionibus afficiuntur, & quò magis pij sunt, eò infeliciores sunt. at perpetuò non erit sic. Deus enim diem constituit, quo omnia illa quæ lege sua ordinauit, & per Prophetas prædicta sunt ita restituturus, reformaturus, & compositurus est, vt immutabilia perpetuò constent: & pij quidem æterno gaudio, impij verò æterno supplicio afficiantur. Sed fortè rogas, quando tandem veniet dies illa? quousque patietur tandem Deus sic pios conculcari, impios verò triumphare? Non est vestrûm nosse tempora vel momenta, inquit CHRISTVS, quæ pater posuit in sua potestate: sed interim vigilate & orate, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. Sed rogas, quando veniet dies illa? veniet certò, quandocunque tandem veniet. Exspecta Dominum, & viriliter age, & confortetur cor tuum. Nunquid tanta restant tempora, quanta peracta sunt? Intende ab Adam vsque ad hodiernum diem, inquit Augustinus, quot sæcula euoluta sint, & iam non sunt, pauci dies remanent quodammodo. Sic enim dicendum est quod remanet in cóparatione transactorum sæculorum. Non est igitur quòd dicas, quando erit nouissimus dies? Generi quidem humano longè erit: vnicuique verò hominum propè erit, quia nouissimus dies est cuiusque dies mortis. Et hanc similiter nobis voluit esse incertam, vt semper putantes proximè futuram certam illam esse, semper in acie staremus, semper parati essemus hinc exire. Cæterùm addit Petrus quòd hæc quæ hactenus disseruit,

Quare hoc fiat, docet Augustinus Homi. 220. de tépore, & lib. 1. de ciuit. Dei, cap. 8 & 9. & serm. de temp. 245.

Ser. de tép. 49. & Sermon. 96.

Deus locutus est per os sanctorum suorum à sæculo Prophetarum.

Et verum est quod dicit Petrus; nam omnia quæ hactenus dixit de Christo, abundè in Propheticis libris prædicta sunt, sed Iudæi quoniam temporalibus excæcati sunt, spiritualia videre non possunt. Nos autem, Deo sint gratiæ, ex Prophetarum oraculis scimus regnum Christi non esse de hoc mundo, scimus Deum fideles suos non perpetuò passuros sic in hoc exilio affligi: ideoque cum Diuo Paulo exspectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, &c. Certè & de iudicio extremo multa fit mentio in omnibus Prophetarum libris, & de Christi spirituali, perpetuo tamen regno, & de restitutione omnium tempore nouissimo: pollicitus est enim Deus terram nouam, & cælum nouum. Sed nos his posthabitis audiamus Petrum Scripturam veterem producentem.

Philip. 3.

Moyses quidem dixit: Quoniam Prophetam suscitabit nobis Dominus Deus uester de fratribus uestris tanquam me, ipsum audietis, iuxta omnia quæcunque locutus fuerit uobis. Erit aũt ut omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe.

Locus quem hic Diuus Petrus allegat, est Deu. 18. Postq̃ enim Moyses populum admonuisset multis, ne aliquando vellent coicare idololatriæ Gentiũ,

ad

ad quarum terram illos Dominus perducturus esset, statim adiecit: Prophetã de gẽte tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dñs Deus tuus, ipsum audies, vt petisti à Dño Deo tuo
Exod 20. in Oreb, quando concio cõgregata est atq; dixisti: Vltra non audiam vocẽ Domini Dei mei, & ignem hunc maximũ amplius non videbo ne moriar. Et ait Dominus mihi: Bene oĩa sunt locuti. Prophetam suscitabo eis, &c. Propheta hic de quo Moses dicit non alius est q̃ Iesus Christus Dominus noster, Deus & homo, oĩmque Prophetarum Dñs, vtcunq; tergiuersentur Iudæi. Atqui Moses non ignorans quòd Iudæi non oẽs suscepturi essent Christum, propterea adiecit pœnam non credentiũ, inquiens: Omnis aĩa quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et profectò, sicut hodierna dies testatur, Iudæi continuò postq̃ illũ Prophetam, hoc est, Christum non accepe runt, nec sanctis illius verbis paruerũt, extremum pertulerunt interitum. Sed
Eusebius de demon. Euange. lib. 3. cap. 2. age videamus oraculum illud Mosis, num in alium præter Christum competat. Prophetam, inquit, suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris tãquam me. Num igitur ex ijs qui post Mosem extiterũt Prophetę, Esaias exempli gratia, aut Hieremias, aut Ezechiel, aut Daniel, aut alius quispiam de cæteris duodecim Prophetis legum auctori Mosi conferendus extitit? nequaquam, sed ex illis tãdem: quis vnquam similia effecit? nusquã poteris dicere. Sed quisq; illorum à primo vsq; ad nouissimum quoscunque instituebant ac docebant, ad ipsum Mosen remittebãt, atque in hoc populũ reprehendebant, quòd Mosi legem non seruasset, sed cõtra illam fecisset, neq; illum ad quicq̃ aliud hortabantur, nisi ad ea firmiter tenenda quæ in lege posita sunt. Nullum igitur horum illi similem dixeris. atqui Moses de vno duntaxat certè ac definitè loquitur. Et sic de hoc Propheta etiam populus Iudæorum tempore nati Christi intellexerunt. Vnde Legati Pontificum ad Ioannẽ dicebãt, Pro- Ioan. 1.
phetane ille es tu? Et populus de Chri Ioan. 6.
sto: Hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum. Christus itaq; Saluator noster Propheta ille est, quẽ Dominus in veteri testamento populo per Mosen pollicitus est: hoc quod multis argumentis probare non foret difficile. Multam siquidem cõuenientiã habuit Christus ad Mosen, si vtriusq; & dicta & facta contuleris, quid Moses scilicet Iudæos docuerit, quibus miraculis doctrinæ suæ auctoritatem conciliárit, & quomodo quidue Christus & gẽtes & Iudæos tam per se quàm per suos discipulos docuerit, quibus item miraculis suam doctrinam mundo & probabilem & acceptam fecerit. Hæc, inquam, si in vniuersum contuleris, facilè iudicabis de quo dixerit Moses ad Iudæos: Prophetã suscitabit vobis Dominus Deus tanquam me, & eum ex fratribus tuis. Quis autem ignorat Christum ex Iudæis natum? Hinc in Psalmis dicit: Nar Psalm. 21.
rabo nomẽ tuum fratribus meis. Et in Heb. 2.
Euãgelio: Vade ad fratres meos, & dic Ioan. 20.
eis, quia vado ad Patrem. Hinc Paulus Hebr. 2.
dicit, quòd Christus non cõfundatur nos fratres vocare. Sed quid opus est multis argumentis? Iudæi sua dispersione testantur verè prophetiam hanc Mosis de Christo intelligendam. Licèt eñ Iudæi omnes alios Prophetas persecuti fuerint (sicut ipsis in sequentibus D. Stephanus exprobrabit) tamen nunq̃ tam graues dederũt pœnas atq; nunc, quum Christum Iesum Prophetarum Dominum occiderunt. Conatus est olim Faustus Manichæus hanc Mosis prophetiam contra Christum interpretari, sed frustrà: qua de re D. Augustinus copiosè contra Faustum lib. 16. ca. 15. & sequentibus. Friuolum item est q̧ Iudæi prophetiam hanc à Petro produ Deut. 34.
ctam de Iosue interpretantur, quũ Scriptura ipsa dicat: Nõ surrexit vltra Propheta in Israël, sicut Moyses, &c. Sequentia igitur videamus.

Et omnes Prophetæ à Samuel, & deinceps qui locuti sunt, etiam annunciauerunt dies istos.

Huc

Huc pertinet quod Christus Iudæis di
Ioan. 5. cit: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, et illæ sunt quæ testimoniũ perhibent de me. Et Lucas testatur Christum incepisse
Lu. 24. se à Mose, & interpretatum esse discipulis suis quæcunque scripta sunt de ipso in omnibus Prophetis. Et idem Christus sic locutus est discipulis suis: Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosis & Prophetis & Psalmis de me. Et subijcit Lucas. Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas, & dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat pati Christum, & resurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, &c. Huc etiam referri debent omnes Scripturę, quæ Euangelistæ & Apostoli producunt ex veteri Testamento pro confirmanda Euangelij doctrina. nihil enim in nouo Testamento fit, quod non in veteri vel typis præfiguratum, vel apertis Prophetarum oraculis prædictum fuerit. Non igitur necessum putamus ex omnibus Prophetis huc adducere, quæ pro Euangelij nostri confirmatione facere
Aug. uide de Ciui. dei lib. 17. ca. 1. certum sit. Certè omnes Prophetæ à temporibus Samuelis vsque ad hæc nostra sæcula quoties prædicârunt de benedictione quam Deus daturum se per semen Abrahæ promisit, quoties promissionem Dauidi factam reperierunt, toties ea tacitè significârunt, quæ his temporibus per Iesum Christũ impleta sunt. Sequitur.

Vos estis filij Prophetarum & testamenti, quod disposuit Deus ad Patres nostros dicens ad Abraham: Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.

Iam rursùm Iudæos vocat ad bonam spem, ne scilicet desperent, tanquã qui non possint amplius ad peccatorum venire remissam. Grauis enim & neutiquam contemnenda est sentẽtia, quam Petrus ex Mosis libro produxerat, dicens: Et omnis anima quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Atqui tantum abest vt Iudæi, ad quos loquebatur Petrus, Prophetam illum, hoc est, Christum audierint, vt etiam in crucem egerint. Quid igitur aliud cogitandum, nisi Iudæos in vniuersum damnandos? verùm D. Petrus longè plausibiliora hic loquitur, & tamen verissima: Vos, inquit, estis filij Prophetarum, & testamenti quod disposuit Deus, &c. hoc est dicere: Vos Israëlitæ diffiteri non potestis, neque enim vos latet quod Prophetæ prædixerunt de Messia, restatique sint Deum completurum, quæ Abrahæ patriarchæ nostro prædixerat. Nostis itẽ quod pactum Deus cũ Abrahamo pepigerit, nimirum quòd in semine huius benedicendæ sint omnes gentes. Pactum igitur illud nõ ad solum Abraham, neque ad solos Prophetas pertinet, sed etiam ad vos, qui estis filij, hoc est, hæredes Prophetarum & testamenti. Quidquid enim illis promissum est, hoc iam vobis exhibetur, nimirum benedictio, hoc est, peccatorum remissio, sanctificatio, & vita æterna. Nolite itaque despondere animos, sed confidite, certò credentes vos fore participes omnium quę Deus patribus pollicitus est. Huc pertinet quod Paulus in Romanis
dicit Israëlitarum esse adoptionem filiorum, & gloriam, & testamentum, & legislationẽ, & obsequiũ, & promissa: quorũ sunt patres, inquit, & hi ex quibus est Christus secundũ carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Rom. 9.
Scribit dein nõ excidisse verbum Dei, hoc est, Deum pactis staturum, ac bene dicturum omnes, qui fidẽ Abrahæ sequentur. Gal. 3.
Et capite vndecimo loquitur Paulus de testamento ex Prophera Esaia: Veniet, inquit, ex Sion, qui eripiat Esa. 59.
& auertat impietatem à Iacob, et hoc illis à me testamentum, cùm abstulero peccata eorum. Addit Lucas.

Vobis primum suscitans filiũ suum, misit eum benedicentẽ vobis, ut conuertat se unusquisq; à nequitia sua.

Sensus est. Abrahæ quidem dictum est, quod in semine siue per semen eius,

qui est Christus, benedicentur omnes familiæ terræ, vt non possit de solis Iudæis intelligi promissio, quasi hæc ad solos Iudæos pertineat, hique soli sint saluandi: sed hoc priuilegium habetis vos Iudæi, quòd primùm misit Deus filium suum ad vos, patri Abrahæ promissus est ex Iudæa virgine, & in vobis natus est & conuersatus, prædicationem eius audistis, miracula eius vidistis. Adde quod etiam nos Apostolos ad vos primùm misit, vt benedictionis promissæ quæ est in remissione peccatorum, in sanctificatione, & in possessione regni cælorum sita, vos primi fieretis participes: quod quidem fiet si vnusquisque vestrùm sese conuerterit à nequitia sua. Tria igitur hic Petrus dicit quæ obseruanda sunt. Primùm q Deus pro misericordia sua Iudęis quantumuis impijs filium suum misit, voluitque illos ante alios omnes salutis facere participes. Secundò misit filium non vt perderet, sed vt saluaret. non enim misit Deus filium suum in hunc mundum vt iudicet mundum, sed vt mundus saluetur per ipsum. Tertium est ne quis se vana spe lactet, sed sciat se tunc fieri benedictionis promissæ participem, si quando conuerterit se ab impietate ac nequitia sua: qua de re etiam Paulus ad Titum scribit, Christum nos erudijsse, vt abnegantes omnem impietatem & sæcularia desideria, sobriè & iustè & piè viuamus in hoc sęculo. Et hactenùs quidem explicuimus concionem Petri quantum Dominus dedit: det idem Dominus vt & nos à nequitia nostra auersi benedictionis pollicitæ fiamus participes, atque è numero filiorum testamenti nõ deficiamus.

Ioan. 5. *Titum 2.*

AMEN.

CAPVT IIII.

Oquentibus autem illis ad populum, superuenerunt Sacerdotes, & magistratus templi, & Sadducæi dolentes quòd docerent populum, & annunciarent in Iesu resurrectionem ex mortuis, & iniecerunt in eos manus: & posuerunt eos in custodiam usq; in crastinum: erat autem iam vespera.

Nihil noui hîc accidit bonis Apostolis Petro & Ioanni, nihil præter opinionem. Nam Christus hoc ipsum illis iam olim prædixerat, Memento te, inquiẽs, sermonis mei, quia non est seruus maior Domino suo. Si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Si patremfamiliás vocauerunt Beelzebub, quantò magis domesticos eius? Et apud Marcum: Videte autem vosmetipsos, inquit. Tradent enim vos in concilijs, & in synagogis vapulabitis, & ante præsides & reges stabitis propter me in testimonium illis. Et apud Ioannem: Absq; synagogis faciẽt vos, et venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Hæc & similia quum iam olim prædixerat Christus discipulis suis, nõ est dubium quin animos suos ad tantas persecutiones præparârint, vt dum ingruerent, fortibus & infractis animis illas sufferrent, quod etiam factum est, hoc quod paulò pòst audiemus. Sed ad contextum. Loquentibus illis, Apostolis videlicet ad populum, hoc est, dum Petrus concionem haberet ad populum quam in pręcedenti capite audiuimus, superuenerunt Sacerdotes & Magistratus templi, & Sadducæi. Quínam sunt isti? de Sacerdotibus non est dubium qui sint, quum toties illorum mentio fiat in Euangelijs. Sed quis est iste Magistratus templi, siue vt Chrysostomus legit, dux

Dux militum templi? Apparet cuipiam templi curam tutelamq; fuisse commissam, qui sub signis suis certam haberet militum manum, quæ & templum & q̃ ad hoc pertinebant tueretur, & turbas si quæ orirentur, disijceret. Ex hoc hominum numero Iudas traditurus Dominum in manus Iudæorum, cohortẽ acceperat. Iã de Sadducæis paulò pòst dicemus: iam igitur verba Lucæ diligentiùs expendamus. Dicit sacerdotes & magistratum templi & Sadducæos superuenisse prædicantibus Apostolis. Quid hoc? apparet certè pricipes hos viros, & qui debebant primi interesse sacris, fuisse nouissimos, quod exemplum vtinam & nostri sacerdotes & magistratus non imitarentur. Secundò dicit Lucas, quòd malè habuerit ipsos, quòd Apostoli docuerint populum. hoc est, peccatum peccato adijcere. An non sufficit ad condemnationem animæ tuæ, quòd tu verbum Dei non audis, nisi & illud etiam alijs inuideas & prædicatoribus succenseas? Quòd si tu tanta eruditione & sapientia polles, vt admonitore opus non habeas, sine tamen alios & rudiores data felicitate frui. Quid porrò docebant Apostoli? Docebant, inquit, non seducebant populum, & annunciabant in Iesu resurrectionem ex mortuis, hoc est, nõ solũ docebant Chr̃m Iesum resurrexisse ex mortuis, sed etiã ꝙ virtute Christi oẽs essent resurrecturi. Venit hora, inquit Christus, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Et Diuus Paulus in Corinthijs scribit: Si CHRISTVS prædicatur quòd resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quòd mortuorum resurrectio non sit? Nunc autem CHRISTVS resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Sed hac de re alibi copiosius: iam rogat quispiam, quid talis & de tali re prædicatio incommodare potuerit sacerdotibus vel Sadducæis? vno verbo dicam. Quòd CHRISTVS prædicatur à mortuis resurrexisse, contra magistratum & sacerdotes est, qui persuadere cupiebant populo illum nõ resurrexisse à mortuis, sed ab Apostolis noctu è monumento furtim sublatum. Quum itaque Apostoli prædicant Christi veram resurrectionem, certè mendacij arguunt sacerdotes & magistratum: immò non solùm mendacij, sed & impietatis arguunt, dum scilicet prædicant eum tanquam Dei viuentis filium à mortuis resurrexisse, quem illi tanquam latronem in crucem adegerant. Quòd verò Sadducæos malè habuit prædicatio Apostolica de resurrectione Christi, in caussa fuit quòd illi generalem etiam mortuorum resurrectionem negabant, sicut in sequẽtibus huius libri audiemus. Iam si constiterit Christum verum hominẽ à mortuis reuixisse, quomodo stabit doctrina Sadducæorum, qui negant quenq̃ resurrecturũ? nam si Christus resurrexit, non dubiũ est quin & alij resurgere possint. Igitur quum Apostoli apertissimè & sacerdotib⁹, & magistratui, & Sadducæis contradicerent, resurrectioniq; Christi testimonium redderent, quid fit? iniecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam vsq; in crastinum: erat enim vespera. Quare addit fuisse tum vesperam? Voluit forsan Lucas hic ostendere q̃ diligentes fuerint Apostoli in verbi Dei ministerio, cùm prædicationem vsque in noctem etiam produxerint. Nos, si Dominico die vel semihorulam verbo Dei audiẽdo operã dedimus, putamus nos pensum nostrũ egregiè persoluisse, nec putamus commodum tẽpus esse vesperarum diuino cultui persoluendo. Fortè & hoc indicare voluit Lucas descriptione temporis, quod longè alia tentassent illi contra Apostolos, nisi nox obstitisset. Arguit & hoc crudelitatẽ illorũ, ꝙ innocentes Apostolos nõdum audita caussa in carcerem cõijciunt. Sed quid profecerint sua crudelitate ac tyrannide, paulò pòst audiemus. Posset quis hic excu-

ſate magiſtratus & ſacerdotes, quaſi non iniuria manus iniecerint in Apoſtolos, homines ſcilicet idiotas & à ſacerdotij functione alienos. neque enim licet cuique pro libitu ſuo concionari, etiamſi nihil mali concionetur. Oportet enim vt concionatores prius vocentur & eligantur, anteq̃ verbi miniſterium vſurpare cõtendant. Verum eſt, Apoſtoli à ſacerdotibus & magiſtratibus huius mundi ad munus concionatorium vocati non fuerant, ſed à Chriſto qui imperiũ habet in cælo & in terra, hic ſi quem miſerit, legitimè ſacerdotio fungetur. Apoſtoli etiam multis & varijs miraculis vocationem ſuã declarârunt, vt nemo horum exẽplo non miſſus concionari pergat, hoc prętextu videlicet, ꝙ licèt ab hominibus miſſus non ſit, tamẽ vocationem ſuam ex Deo habeat. Si à Deo vocatus, fac vocationem tuam probabilẽ facias, ſicut Moyſes, ſicut Aaron, ſicut alij Prophetæ, & ſicut Apoſtoli noſtri de quibus iam loquimur. Sed hæc ſuffecerint: ad contextum reuertamur.

Multi autem eorum qui audierunt uerbum, crediderunt, & factus eſt numerus uirorum quinque milia.

Rectè quidam dixit, è ſanguine occiſorum Chriſtianorum naſci Chriſtianos. Tyrannis enim interdum occaſio eſt, vt multi ad fidei veritatem peruenirent. Ecce enim Apoſtoli Petrus & Ioannes rapiuntur & in carcerem conijciuntur: ſed qui concionem audierant, propterea non deficiunt à Chriſtiana religione. Factus eſt enim numerus credentium virorum circiter quinque millia. Quare addit virorum: vt intelligamus mulieres & pueros, iuxta veteris legis conſuetudinem non numerari. Tu autem hic rem diligenter conſideres velim. Multi, inquit, eorum qui audierunt verbum, crediderunt. fides enim, iuxta Paulum, ex auditu eſt: auditus autem per verbum Chriſti. Quòd ſi iſti ſub veſperam non ingreſſi fuiſſent concionem Apoſtolorum, quomodo perueniſſent ad fidem? In œnopolijs, aut ĩ theatro nihil audiſſent de Chriſto vnde ędificati fuiſſent: at dum templum ingrediuntur, audiunt verbum Dei, indeq́; ædificantur, & incorporantur Chriſto. Et tu ſi occaſiones pietatis non fugeris, ſat occaſionis habebis, vnde proficias de virtute in virtutem. Sequitur.

Factum eſt autem in craſtinum ut congregarentur principes eorum & Seniores & Scribæ in Hieruſalem, & Annas princeps Sacerdotum, & Caiaphas, & Ioannes, & Alexander, & quotquot erant de genere Sacerdotali. Et ſtatuentes eos in medio, interrogabant: In qua uirtute, aut in quo nomine feciſtis hoc?

Videmus hic quòd Principibus Hieroſolymorũ nõ viſa ſit res leuiſſima, vt ſinerent Apoſtoli vt prædicarent, poſſet quiſpiã dicere: Quid eſt quòd ſibi metuant à paucis obſcuris & indoctis, hominis dãnati & crucifixi diſcipulis? Sed Principes illi rem aliter examinant, vt quorum conſcientia ſeipſos accuſabat iniuſtiſſimi homicidij, & qui timebant, ne vulgò perſuaderetur CHRISTVM iniuſtè & per inuidiam ab illis in crucem actum: hinc omnia ſic inſtituunt, quaſi omnia iure, nihil temerè agere velint. Tu porrò vide faſtum mundi cum humilitate CHRISTI collatum. Congregantur in craſtinum principes Iudæorum, & Seniores, & Scribæ in Hieruſalem, & Annas princeps Sacerdotum, & Caiaphas, & Ioannes, & Alexander, & quotquot erant de genere Sacerdotali: breuiter quotquot præeminebant in Hieruſalem, ſine poteſtate, ſine dignitate, ſine nobilitate, ſine eruditione conueniebant. Contra quos? contra duos piſcatores, Petrum & Ioannem. Sic enim inquit Lucas: Et ſtatuentes eos in medio, interrogabant: In qua virtute, aut in quo nomine feciſtis hoc? Putant fortè Apoſtolos conſpectis tot proceribus non auſuros vel contrà mutire. Et quid erat obſecro neceſſe, vt multis rogarent? quare non rogauerant in templo, antequam vinctos conieciſſent in carcerem? et poterant quidem hoc audire in templo ab ipſo Petro, dum facti ſui rationem redderet populo.

Atqui, sicut suprà diximus, capita illa non ingrediebantur templum, sed ex seruis suis accipiebant, quæ in templis gerebantur. Et serui plerunque in hoc sunt, vt Dominis annuncient non quæ vera sunt, sed quibus delectari nouerunt dominos suos. Certè hoc conciliũ per omnia nobis refert illud in quo Dominus noster Iesus Christus iniustè cõdemnatus fuit, quem etiam primùm in terrogationibus quibusdam irretire cupiebant. atqui non est consilium, non est sapientia, non est prudentia contra Dominum. Adnotauit Chrysostomus quòd hic Annas princeps sacerdotum dicitur, quum in passionis Dominicæ historia Cayphas summus sacerdos fuerit: hoc quod legi Dei aduersabat plurimũ.
Li.3.ca.12. Nam & Egesippus dicit temporibus Christi, summi sacerdotij ius interijsse, aut auaritia interceptum, aut potiorũ insolentia, qui licere quod vellent ius putabãt. A principio enim Aaron summus sacerdos fuit, qui ad filios suos ex voluntate Dei vnctione legitima trãsmisit sacerdotij prærogatiuam, à quibus per ordinem successionis constituti sunt principatum sacerdotij gerentes: vnde patrio more cõualuit neminẽ fieri principem sacerdotum, nisi qui esset ex sanguine Aaron, cui primò ius istiusmodi sacerdotij delatum est. Alterius autem generis viro, nec regi quidem licebat succedere. Posteaquã verò Iudæa regio Romanis facta est tributaria, & Romani Præsides suos posuerunt in Iudæam, tum cœperunt & Romani, & horum vicarij (vt qui erant auarissimi, & legum Dei prorsus ignari) sacerdotij dignitatem primam non ijs designare quos commendabat vel pietas, eruditioque in lege patria atq; virtus, vel generis successio & ordinatio Dei: sed ijs qui vel opulẽtissimi plurimum numerassent, vel Romanorum partes sequentes plus habebant fauoris. Proinde nihil supererat in toto sacerdotũ ordine integri, nulla erat legitima ordinatio, nihil fiebat à sacerdotibus quod lex postulabat: corrupta erant omnia, venalia erant omnia, precio & fauore constabant omnia. Et per talia media Cayphas & Annas etiam peruenerunt ad summi sacerdotij fastigium, quod etiam, vt apparet, alternatis vicibus obibãt, et quod illos mouit sacerdotium ambire, idipsum dum sacerdotium habebant, sequebantur. Diuitias & honores quærebant, propter illa etiam nihil intentatum relinquebant. Det Dominus ne paria exempla in Ecclesiam nostram vnquam irrepserint. Quum igitur concio Petri qua Christum populo commendabat, sacerdotibus intolerabilis videretur (nã qui Christi doctrinam sequuntur, diuitias & honores huius mundi non magnifaciunt) produxerunt Apostolos ad Senatum vt caussam dicerent. Iam quomodo Petrus Apologiam suam instituerit audiemus. Statuerunt enim eos in medio, videlicet, ne quid de responsis horum illos subterfugeret.

Tunc Petrus repletus Spiritu sancto, dixit ad eos: Principes populi & Seniores, si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste saluus factus est?

Duo interrogant Principes illi ab Apostolis: qua virtute hoc fecerint, & in cuius nomine hoc fecerint. Primum est quomodo potuerint: secundum an etiam licuerit. Nam sunt aliqua quæ quidem posses facere, sed quæ tibi non licet facere: vnde non solùm videndum est quid quantúmue possis, sed etiam quid te deceat. Sunt fortè aliqui inter vos, qui quod ad eruditionem attinet, iam possent forsan concionari & piè & doctè: sed quoniam ad hoc vocati non sunt, necesse est vt sint auditores & non doctores. Sic forsan sunt in hoc vestro numero, qui caussas inter conciues probè discutere possent, fortè non ineptius quàm qui ex magistratu sunt: sed tibi non licet, quod alijs potestate accepta licet. Ita iam dicimus Apostolos nostros interrogari qua virtute hoc miraculum fecerint, hoc est, quibus artibus, quibus medijs, an magica

gica quadam operatione vel aliter,&c. Deinde cuius nomine, cuius iussu hoc fecerint, quid fecerint non exprimũt. inuidẽt enim misellis piscatoribus tantum honorem. Adde quod factum illud Apostolorum eiusmodi est, vt statim atq; nominatũ est, cõtinuò &Apostolorum innocẽtiam, & principũ tyrannidẽ arguat. Sed præstat audire D. Petrum sibimetipsi patrocinantem: verùm quid efficiet piscator idiota cõtra tam doctum collegium? nihil est quod Petri nomine timeas. habet eñ patronum optimum, qui licèt non conspiciatur externis oculis, tamẽ reipsa sentitur: spiritum sanctũ dico, quò repletus Petrus esse prædicatur. Hoc enim est quod Christus Apostolis suis dixerat: Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Dicit itaq; Petrus ad eos, idiota ad doctos, contemptus ad elatos, pauper ad diuites, discipulus Christi (nam & hoc addere lubet) ad ministros Satanæ: Principes populi & seniores, inquit, si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmi,&c. Nihil loquitur hic Petrus per adulationem, neque tamen defraudat magistratus suo honore. Et magnam quidem emphasim habet quod dicit: Nos hodie dijudicamur, examinamur & protrahimur in iudicium, eò quòd homini infirmo benefecerimus, quasi dicat, magistratus non debebat terrori esse benè merentibus, sed malè agentibus, adeò vt hactenùs consueuerint examinari facinorosi: nunc eò res redijt, vt innoxij, immò benefici examinentur propter beneficia. Omnino oportebat nos ꝓpter talia coronari, & vt benefactores promulgari: nunc autem iudicamur, quia benefecimus homini infirmo, non potenti, non diuiti, non nobili, quamuis quis hoc inuidisset? Cæterùm si omninò scire vultis, cuius virtute aut potestate hunc saluum fecimus,

Notum sit omnibus uobis, & omni plebi Israël, quòd in nomine Domini nostri Iesu Christi Nazareni, quem uos crucifixistis, quem Deus suscitauit à mortuis, in hoc iste astat coram uobis sanus.

Magna grauitate sermones Diui Petri referti sunt. Nihil vobis occultabimus, quandoquidem eius facti rationem à nobis postulatis, nec vobis tantùm hæc volumus esse nota, sed omni plebi Israël. Quòd hic, qui iam per quadraginta annos claudicauit, iam coram vobis astat sanus, hoc acceptum ferat Iesu Christo Nazareno: huic, inquam, quem vos crucifixistis, huic quẽ Deus suscitauit à mortuis. In huius siquidem nomine, huius virtute sanus factus est hic, quem per quadraginta annos sanare nemo potuit. Apparet ex verbis Petri quòd primores populi etiam claudum illum in Senatum vocauerint, sicut olim cæcum natũ, vt quocunque modo possent, miraculum hoc occultaretur, vel gloria huius Christo non adscriberetur. Quomodo puras sonuerunt hæc Petri verba in auribus Principum: Vos Iesum Christum Nazarenum crucifixistis? Et Deus Iesum Christum Nazarenum suscitauit à mortuis: quem vos occiditis, Deus viuũ habere vult, quem vos calumniamini, per hunc Deus miracula operatur? Nostis, ó principes populi, nostis Iesum Nazarenum. Hic est Christus, hoc est, Messias, vobis iam olim promissus: hunc Messiam vestrum crucifixistis, sed reuixit, non furati sumus corpus illius, sed Deus suscitauit illum.

Hic est lapis qui reprobatus est à uobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est in aliquo alio salus.

Inconuenientia videntur esse Deum filium suum sic sinere humiliari vsque ad crucem, & deindè à mortuis resuscitare: sed hoc iam olim Propheta dixit nouissimis istis temporibus futurum. Ad hoc probandum pertinent hæc verba Petri. Est autem locus quem Petrus adducit apud Dauidẽ Psalmo CXVII, & eius multus est vsus in sacris literis noui Testamẽti, Chri-

Christus ipse apud Matthęū iubet Scribas & Pharisęos locum illum cōsulere. Tota verò vis Psalmi est, vt itelligamus Christū quidē ab hominib9 illis primū reprobandū, qui tamē illum maximè suspicere debebāt: postea tamē Christū in summā gloriā euehendū. Vult itaq; Apostolus dicere: An non legistis quid scriptura habet de quodā lapide qui ab ędificātibus reiectus primū fuit, deinde aūt electus in lapidē angularem? Lapis hic Chrs est, quē Daniel vaticinatur sine manibus de mōte abscisum: hūc vos reiecistis, & in crucē egistis. Vos enim ædificatores & coloni estis, quib9 structura Ecclesiæ cōmissa est. Atq; quoniā Christū reiecistis, Deus ipsum excitauit à mortuis, eoq; prouexit, vt iam non sit in aliquo alio salus.

Nec enim aliud nomē est sub cælo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.

Vos Scribę & Pharisæi Chrm exomniū piorū numero secluditis, nec boni viri appellatione dignū iudicatis: immò & blasphemū & dei aduersariū appellatis, tantū abest vt illū cęlo dignū iudicetis: at ego dico vobis, ꝙ nihil aliud sub cælo nōiari possit, in quo salus nostra cōsistat ꝑter Chrm. Nemo em venit ad patrē nisi per filium, et ipse Chrs via, veritas, & vita est, et qui laborāt & onerati sunt, si refocillari cupiūt, necesse est ad Christū cōcedant. Ipse enim est caput corporis Ecclesiæ, qui est principiū, primogenitus ex mortuis, vt sit in oībus ipse primatum tenens: quia in ipso cōplacuit oēm plenitudinē diuinitatis inhabitare, & per eū recōciliari oīa, in ipsum pacificans per sanguinē crucis eius, siue q̄ in terris, siue q̄ in cælis sunt. Preciosissima hæc est sentētia, & oībus Christianis magnifacienda, ꝙ scilicet nemini extra Chrm vnq̄ patuit vel patebit aditus ad regnū cęlorū. Per quē enim saluatus est primus homo, per illū etiam saluari debent, quotquot salutis futuri sunt participes. Et saluandorū vna est & eadem fides tam in veteri quàm in nouo tęstamēto, nisi quod illi crediderūt venturum, quem nos iam venisse credimus. Et quod illorum Sacramenta pręfigurabant, hoc nostra reipsa conterūt: qua de re alibi fusiùs diximus. Sic autē saluantur quicunq; saluantur, non sola fide sicut aliqui autumant, sed etiam obseruatione mandatorum eius, quæ tamen citra fidem nihil est, nihilq; ad salutem prodest. Abel primus iustus ac martyr fidem quidem habuit in futurū Christū, sed illius virtutes scriptura nō tacuit. Abrahæ fides plurimum cōmendatur à Paulo, sed illius bona opera nō silentur à Diuo Iacobo. Hæc propter illos dicimus, qui sic solent argumentari: Non est aliud nomen sub cælo datū hominibus (intellige præter Christū) in quo oporteat nos saluos fieri: ergo sacrificiū missæ, eleemosynæ, charitas, cultus diuorū, & reliqua humana opera non saluāt. Qualis est hęc illatio: Per vnicū Christū nobis cōfertur salus, ergo cętera nihil faciūt ad salutē? ergo & Deū patrē, & Spiritum sanctū excludemus a negotio salutis nostræ? Si vnicus & solus Chrs oīa absoluit, ergo nec tua fides quidquā facit ad salutē tibi parandā? non ita est, ò boni, non ita est. Per Christū illi tantū seruantur, qui q̄ ipsis præscribit ex aīo amplectuntur: atqui Christus nō solā fidem, sed & alia pietatis exercitia præscribit. Nec Petrus suam concionem in hoc instituit, vt doceret Christum solùm nos saluos facere: sed vt ostenderet nihil præter & extra Christū nos posse saluos facere. Poenitentia bona, fides bona, eleemosyna bona, ieiunium bonum, sed non nisi in Christo fiant. Iudæi sperabant se consecuturos salutem etiāsi nō amplecterentur Christi doctrinam: verùm si Petro credimus, frustrà hoc sperabant, quum Christus ostium sit ouium, & solùm per Chrm perueniat ad patrē. In sequentibus verò audiemus oīnò contrarias Iudæorū doctrinas, eorū scilicet qui putabāt Chrm quidem esse amplectendū ei qui cuperet salutē, sed Chrm, hoc est, Christi doctrinam non sufficere ad salutem, nisi illi adiungeretur & Mosis doctrina. Sed hac de re suo loco dicemus.

Coloss. 1.

Cęterū quid opus est hoc in loco prolixa desputatione refellere illorum prauas opiniones qui sic Christum prædicant, vt quæ Christus ipse docuit porrò repudient? an non audimus quid Petrus postularit ab illis qui volebant saluari? Pęnitentiam, inquiebat, agite, & conuertimini, & baptizetur vnusquisq; vestrûm in nomine domini Iesu Christi in remissionem peccatorū, & accipietis donū Spiritus sancti. Sed pergamus.

Videntes autem Petri constantiam & Ioannis, comperto quod homines essent sine literis & idiotæ, admirabantur, & cognoscebāt eos quoniam cum Iesu fuerant, hominem quoq; uidentes stantem cum eis qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere.

Dum olim emitteret Deus Hieremiam ad rebelles illos Iudęos, dicebat illi. Tu ergo accinge lumbos tuos, & surge & loquere ad eos omnia quæ ego præcipio tibi, ne formides à facie eorum, nec enim timere te faciam vultum eorum. Ego quippe dedi te hodie in ciuitatē munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum super omnē terram Regibus Iuda, principibus eius & sacerdotibus, & omni populo terræ, & bellabunt aduersum te & non pręualebunt, quia ego tecum sum, ait Dominus, vt liberem te. Et dum Christus emitteret discipulos suos, inter alia dicebat eis: Dabo vobis os & sapientiā, cui omnes aduersarij vestri non poterunt resistere. Hoc quam verū sit, Lucas noster nobis iam sufficientissimè demonstrat. Tam constāter enim disputat Petrus ac patrocinatur Christo, vt principes illi admirari quidem possint de illius disputatione, sed hanc refellere nō possunt: et tanto magis admirantur, quanto minus putassent tantum scientiæ, & cōstantiæ esse in hominibus eius modi plebeis. Euangelium testatur Iudæos etiam olim admiratos super doctrina Christi, non solum quando adhuc puer duodecim annorum cum illis disputabat in tēplo Hierosolymitano: sed etiam postea quum iam vir factus in templo docebat. Vnde huic, inquiebant, tanta doctrina? & quomodo hic

Hiere. 1.

literas scit, quū non didicerit? pari modo iam Christi contingit Apostolis. Nemo illos tanti hactenus fecerat, vt possent vel auderent congredi cum doctissimis Iudæorum. Multi eius sunt audaciæ aut temeritatis potiùs, vt etiamsi ipsi sint ignauissimi & illiteratissimi, tamen audeant in literarum certamē vocare etiam doctissimū quenq;. Sunt rursum etiam qui magnę sunt eruditionis, qui in doctorum conuentu vix ausint mutire. Sunt enim diuersa & varia Dei dona, & alius hoc, alius verò aliud donum ex Deo habet: in nostris verò Apostolis multum est, quod etiam doctissimos Iudæos in admirationem ducat. Magna in ipsis est sacrarum literarum eruditio, & quod ex sacris habent, magna fortitudine & constantia audent proferre. adest in præsentia quem vnico quasi verbulo sanârunt, & suis membris restituerunt, sicq; omnia & agunt & loquuntur, vt nemo illos alicuius vanitatis arguere possit. Et quinam sunt? sunt homines sine literis & idiotę: vnde illis igitur tanta eruditio, tanta fortitudo, vnde virtus faciendi miracula? Fuerunt, inquit, cum Iesu Nazareno, ergo ab hoc ipso habent, quidquid sunt & habent. Quid igitur faciunt Iudæorum proceres non valentes Apostolos Christi refellere? anne se in ipsorum discipulatū tradūt? nequaquā. Sed quid?

Iusserunt autem eos foras extra concilium secedere, & conferebant adinuicem, dicentes: Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos, omnibus habitantibus Hierusalem manifestum est, & non possumus negare: sed ne amplius diuulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum. Et uocantes eos, denunciauerunt ne omnino loquerentur neq; docerent in nomine Iesu.

Quare iubent Apostolos secedere? haud dubiè non alio nomine, nisi vt illi liberiùs super hoc negotio consultare possint, & ne Apostoli impia illorū audire possint consilia. Sed quid opus est multis consultationibus? sola pœnitentia, & fide, & obedientia opus fuęrat, non longis & friuolis cōnsultatiónibus.

nibus. Sed vide quàm perplexi sint, quàm imprudentes, quàm destituti om-
Ioan.11. ni consilio. Quid faciemus, inquiũt, ho minibus istis? Olim dũ ad Iudæorũ ꝓceres referebatur miraculũ illud celeberrimũ, quãdo Chrs resuscitauerat Lazarũ, etiam cogebãt cõsiliũ, quo coacto dicebãt: Quid facimus? quia hic homo signa facit, si dimittimus eum sic, oẽs credent in eum. Non aliter etiam hoc in loco consultanr. Quid faciemus hominibus istis? Quid? remunerandíne sunt magnis donis, anne afficiendi magnis contumelijs? Quid faciemus hominibus istis? non multa diuinatione opus est, interrogate Apostolos, & con festim dicent vobis quid vos facere oporteat. Dicẽt vobis id quod alijs q̃ saluari cupiunt: Pœnitentiã agite & baptizetur vnusquisq; vestrûm in noĩe Iesu. Quid enim aliud præscribendũ est eis, qui ipsa veritate compulsi & conuicti non habẽt quod contradicant, & qui ipsi vltro fatẽtur Apostolorũ integritatem? sed rursum discutiamus singulas partes prælecti textûs. Proceres Iudæorum iubẽt Apostolos extra conciliũ secedere, hoc ꝑ se impium nõ esset, nisi aliud malum intercessisset. Nam ita habet conciliorum ratio, vt illi quorum caussa agitur, nõ audiãt sententiarũ collationem. Si enim audirent, fortè malã conciperẽt inuidiæ suspicionem de illis quos sibi aduersari audirent: verùm aliquem indicta caussa condemnare, etiam apud Ethnicos grande piaculum
Ioan.7. æstimatum est. Et probus ille: Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso & cognouerit quid faciat? Addit, Conferebant ad inuicem. Et hoc laudabile est, vt in conferendis sententijs ac consilijs alter alterum audiat: sic enim fiet vt imprudentium non probè expensa consilia emendentur, & prudentium ad executionem veniant. Vnde etiam decet vnumquemque in Senatu suo liberè quæ sentiat eloqui, nullius personæ habita ratione. Fit enim inter-
Dan.13. dum vt puer Daniel animaduertat ea, quæ seniores illi non cogitant: sed hac de re aliàs. Sequitur. Quid faciemus hominibus istis? Apparet hæc verba per contemptum dicta esse. Quare enim non dicunt: Quid statuendum est super viris istis magnificis, qui tam disertè quæ Religionis sunt exponunt, qui miraculum tam ingens operati sunt? nihil possumus celare, signum quod fecerunt, notum factum est omnibus. Quid igitur longa deliberatione opus est? et præstat apertum esse, quàm occultum: sed audiamus consilium. Et cõminando cõminemur eis ne vltra loquantur in nomine hoc vlli homini. Hoc est consilium, rogas an hoc executi sint? vtique vocantes enim eos denunciauerunt eis, ne omninò non solùm loquerentur in nomine Iesu, sed de hoc ne hiscerent quidem. O imprudentes consiliarij, frustrà hæc mandatis. Nam veri serui Dei non verentur minas hominum: sed qui ideo loquuntur vt hominum gratiam sibi concilient, ijdẽ tacere solent vt hominum minas effugiant. Et Dominus Apostolis dixerat: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animã autẽ occidere non possunt, &c. Sed pergamus.

Petrus verò & Ioannes respondentes dixerunt ad eos: Si iustum est in conspectu Dei uos potius audire quàm Deum, iudicate: non enim possumus quæ uidimus & audiuimus non loqui. Chrysost. annotauit hic christo Dei nomen attribui.

Egregia hæc est Apostolorum sententia, & ab omnibus hominibus, maximè verò Christianis consideranda, nimirũ quòd Deus potiùs audiẽdus est, quàm homines, intellige si homines aliquid cõtra Deum statuere vellent. Sed rem apertius eloquemur. Non est dubiũ q̃n creator semper ac perpetuo oĩbus creaturis ꝓferendus sit, & illius gloria oĩm glorijs anteponenda. Iam etiam nõ est dubium, quin & creaturis suis debeatur honor, suaq; reuerentia & obedientia. Sic in decalogo duæ sunt tabulæ: in priori quid Deo, in secũdo quid hominibus debeamus, exponitur. Quia verò Deus maior est hoie, præcepta prioris tabulæ maiora sunt, & ideo etiam præ-

ferenda

ferenda præceptis secundæ tabulæ. Quũ igitur iam aliquid pręcipiat Deus quod homo prohibeat, quis non videt Deo potiùs esse obtemperandũ quam homini? Igitur hominũ præcepta perpetuò conferẽda sunt ad pręcepta Dei, vt si cum his coueniunt, compleantur: sin minus, porrò respuantur. Si autem homines idem mandant quod Deus, iam propter Deum mandatũ implendum venit, non propter homines. Sed hac de re forsan copiosius dicemus in caput sequens: iam expendamus verba Apostolorũ. Vos, inquiũt, iudicate an in cõspectu Dei iustum sit vos potiùs audire quàm Deum. Denunciastis nobis, volũt dicere, ne vltra loqueremur de Christo: at quam iustè illud denunciaueritis quis nõ videt? Deus iubet vt Christi verba & facta populis vniuersis deprędicemus: vos autem diris minis ne illud faciamus prohibetis? Vtri iam obediendum? vter contẽnendus? Deus ne, an nos putidi homines? Sed quid opus est multis verbis? quid necesse est prolixiùs cõsultari? Vos iudicate & eloquimini quid vobis videatur super hac re. Ipsæ conscientiæ vestræ testãtur Deo potiùs esse obtemperandũ quam vobis. Quum igitur Deus iusserit nos Euangelium Dei prædicare, non patiemur nos vllis minis ab instituto nostro retardari. Non hîc quærimus quid hominibus benè consultum videatur, sed quid Deo: ergo non possumus quæ vidimus & audiuimus non loqui. Quid viderunt? quid audierũt? Christi incarnationem, in terris peregrinationem, miraculorũ operationem, legis & prophetarum veram expositionẽ, & passionem, denique resurrectionem, in cælos assumptionem, & Spiritussancti missionem, atque reliqua quę à Christo in mandatis acceperant. Obseruandum hîc diligenter quòd Apostoli dicunt & docent probè iudicandũ & expendendũ esse, quid in conspectu Dei iustum sit. Nota Eò enim omnia hominum consilia dirigenda sunt: nõ satis est iudicare quid è Repub. sit, sed ante omnia considerandum ne quid gloriæ Dei, ne quid Christianæ charitati præiudicet consilium tuum.

At illi comminantes dimiserunt eos, non inuenientes quomodo punirent eos propter populum: quia omnes glorificabant Deum in eo quod acciderat. Annorum enim erat amplius 40. homo in quo factum fuerat signum istud sanitatis.

Idem faciebant Christo. Sæpissimè enim Christum libenter interemissent, verùm timebant plebẽ, quia illum pro Propheta habebat. Et cùm nouissimè certò constituissent Christũ de medio tollendum, dicebant: Non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo. Et cùm Lazarus resuscitatus multos mo- Ioan. 12 uebat vt in Christum crederent, consiliũ capiebant summi sacerdotes etiã Lazarũ interficere, quia sicut Ioannes testatur, multi propter illum abibãt ex Iudæis, & credebant in Iesum: sic hoc in loco nihil aliud verentur Principes Iudæorum, nisi quod miraculo hoc manifestato, plures credituri sint in Christum. Prohibent ergo Apostolis, addẽtes etiam minas, ne aliquid posthac loquerentur de Christo. Sed quare non occidunt eos, vt tuti sint posthac ab illorum insultationibus? quia non inueniebant, inquit Lucas, quomodo punirent illos. Non deerat animus, aderat malitia, sed deerat occasio, quę sola malitiæ opus est. Timebãt enim plebem, non timebant Deum, cuius filium paulò antè crucifixerant. Populum timẽt, qui scilicet fortè sæuijsset in primores, si Apostolos occidere parassent. populus enim non calũniabatur, sed magnifaciebat miraculũ illud. Quis enim nõ admiraretur hominem qui per quadraginta annos claudus fuerat, vnico quasi verbo à priuatis & nulla sęculi huius dignitate claris sanatum? Igitur audiẽtes populum magnis laudibus miraculum illud euehere, non audebãt aliqua pęna afficere eos, per quos miraculũ fuerat factum: vnde si iuxta hominum iudicium loqui volumus, nihil remorabatur primorum maliciam, quo minus videlicet

delicet Apostolos interficerent, nisi timor plebis cui scilicet timebāt seditionem: verū si iuxta veritatē ipsam loqui voluerimus, ille impiorū reprimebat conatus, qui etiā Apostolorū crines in numerato habet. Neq; eīn volebat Apostolos suos ab initio prædicationis suæ morti tradi, sed voluit vt prius multis in locis iacto verbi Dei semine, posteà tandē sanguinis effusione Euangelium Christi obsignarent..

Dimissi autem uenerūt ad suos, & annunciauerunt eis quātæ ad eos principes sacerdotū & Seniores dixissent.

Nunq̄ tam seuerè ac crudelitèr patitur Dominus suos affligi, quin semper tristibus lęta, infelicib felicia admisceat, neq; patitur nos tentari supra id quod possumus sustinere. Si eīn piorū tribulationes nulla interrūperet consolatio, possent impij iudicare ipsam pietatem Deo esse exosam: si autem pij semper in hoc sęculo suam haberent prosperitatem, viderentur illi ꝑpter hāc oia facere. Sed iuuat super hac re audire D. Augustinum lib.1. de Ciuita. dei cap.8. Placuit diuinæ prouidentię, inquit, pręparare in posterū bona iustis quibus nō fruentur iniusti, & mala impijs quibus nō excruciabuntur boni. Ista verò tēporalia bona & mala vtrisq; voluit esse cōmunia, vt nec bona cupidiùs appetātur quæ mali quoq; habere cernuntur, nec mala turpiter euitētur, quibus & boni plerunq; afficiuntur. Interest autē plurimum qualis sit vsus vel earū rerū quæ prosperę, vel earū quæ dicuntur aduersæ. Nam bonus bonis tēporalibus nec extollitur, nec malis frangitur: malus autē ideo huiuscemodi malis punitur, quia felicitate corrumpitur. ostēdit tamen Deus sæpè etiam in his distribuendis euidentius operationem suam. Nā si nunc omne peccatum manifesta plecteret pœna, nihil vltimo iudicio reseruari putaretur: rursum si nullum peccatum nunc puniret apertè diuinitas, nulla esse prouidentia diuina crederetur. Similiter in rebus secundis, si non eas Deus quibusdam petentibus euidentissima largitate concederet, non ad eum ista pertinere diceremus: item

Et lib.4. cap.33.

quę si eas omnibus petentibus daret, non nisi propter talia præmia seruiendum illi esse arbitrarētur, nec pios nos faceret talis seruitus, sed potiùs cupidos & auaros. Hactenus August. doctè, piè, ac prudēter. Hæc autē ideo hoc loci differere voluimus, q̄a videmus sanctis Apostolis nostris non omninò deesse consolationem. Magna quippe cōsolatio est, si quis habet fidos & beneuolos amicos, in quorum sinus liceat tutò deponere, quidquid te vel molestat, vel delectat. Vnde Apostoli à concilio demissi statim ad suos cōcedunt, eisq; omnia quæ cōtigerant annūciāt, hoc quod Apostolis ad consolationē, reliquis autem ad ædificationem proculdubio faciebat. Hoc enim facto docebātur qua fortitudine veritati patrocinandum sit, & quàm nihil possit humana prudentia contra Dei consilia. Sed ad contextum.

Qui cum audissent, unanimitèr leuauerunt uocem ad Deum, & dixerunt. Domine tu qui fecisti cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, qui Spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Ad stiterunt reges terræ, & Principes conuenerunt in unū aduersus dominum, & aduersus Christum eius.

Vbi discipuli Christi fuerint, vel quot illorum fuerint, & an omnes vnà congregati fuerint, ex Luca intelligere hīc non possumus, licèt non dubitemus illos vt plurimum fuisse semper cōgregatos. Sed hæc siue sciamus, siue ignoremus parùm refert: hoc verò ad eruditionem nostram facere debet, quod videamus illos Deo gratias agere cōmunibus votis pro liberatiōe duorū Apostolorum Petri & Ioannis. Et meritò hoc nomine Deo gratias agūt. nisi eīn Deus principū furorē cohibuisset, nequaq̄ impuniti euasissent Apostoli illorum sanguinolētas manus. Qui cū audissent, inquit, videlicet quid in tēplo, quid in carcere, quid itèm in concilio cum Apostolis actum fuerat, leuauerunt vocem suam vnanimitèr, & qui cū flentibus fleuerāt, cum gaudentibus iā gaudent. Hoc enim membrorum natura & charitas habet, vt male habente

vno

vno aliquo membro reliqua tristētur, sicut hoc ipsum alibi declarat Diuus Apostolus. Neque enim pij hominis est proximi salutem nihili facere, nedum de illius incolumitate tristari, vel de illius infelicitate in sinu gaudere. Tu iam vide quam piè & quā Theologicè omnia loquantur idiotæ illi: Domine qui fecisti cælum,& terram,mare,& omnia quæ in eis sunt. Hæc desumpta sunt ex Psalm.134. In superioribus ab initio ferè huius libri,dum in locum proditoris Iudę alius substituendus fuerat Apostolus, illi autē ignorarēt quem dominus iudicaret tanta functione aptum, sic ordiuntur orationē suam: Tu domine, qui corda nosti omnium, ostende quē elegeris ex his duobus vnum,&c. Tum enim opus erat vt declararet Deus se esse illum qui sciret quid esset in homine,& qui solus scrutaretur renes & corda: iam verò quoniam Apostoli virtute ac fortitudine opus habent aduersus Principū consilia, prudentiam,& vim, item & ad operādum miracula, potentiam Dei extollunt, huius consideratione magis animantur, non dubitantes quin nemo possit resistere ei quem constat cæli, & terræ, & maris tam conseruatorem quàm conditorem esse. Quod verò dicunt, Qui Spiritu sancto per os Dauid Patris nostri Dauid pueri tui dixisti,non sic intelligenda sunt,ac si fortuitò à bonis Christi discipulis dicta sint (sicut nos & precari & psallere solemus) sed cum magna attentione, & attentissima examinatione. Dauid enim à semetipso locutus nō est,neque vt illa loqueretur ab homine edoctus est, sed Spiritus sanctus per os Dauid locutus est: vnde Prophetię illius nullo modo fallere possunt, & tutissimè illis innitimur. Iam quod Patrem suum vocant Dauid, haud dubiè respiciunt ad promissiones Dauidi & semini eius factas: quòd verò Dauid vocant puerum vel seruum Dei, etiam facit ad maiorem fiduciam,& vt prophetię maius pōdus habeant. Vocant etiam Dauid seruum siue puerū Dei, quod ille semper Deo curæ fuerit,& ab illo quasi filij loco habitus, taceo quod Dauid etiam typus Christi fuerit. Sed quid tandem dixit Spiritus sanctus per os Dauid: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ,& Principes cōuenerunt in vnū aduersus Dominū,& aduersus Christū eius? Desumpta sunt hæc iuxta supputationem nostram ex psalm 2. Est autem totius Psalmi tale argumentum. Christum in terris cōuersantem nobiscum, insatiabili odio Principes Iudęorū ad mortem vsq; non destiterunt persequi, quemadmodum Euangelica omnis patefacit historia. Quē deindè in cælos assumptum, inq; patris dextera regnantem,& crudeliùs & numerosiùs gentiū principes,& totius orbis præfecti addiderunt oppugnare: non ita quidam in semetipso, sed in nomine & membris eius, ita vt Christi nomen ac regnum de terra prorsus delere arbitrarentur atque conarentur. Hos ergo vtrosque Propheta in spiritu præuidens quod futurum erat, sęua obiurgatiōe increpat, temeritatisq; ac vanitatis arguit eorū audaciam detestans, & Dei iudicium aduersus eorū malitiam venturū proponens. Deinde sub persona Christi,quē introducit de seipso loquentem, de regno eius & principatu super Ecclesiam & omnem populū fidelem, de æterna ipsius à Patre processione, de accepto à Patre dominio super omnes gentes, deq; potestate iudiciaria,qua iusti quidem remunerātur, peruersi autem cōteruntur, veritatem omnē patefacit. Post quæ (sub persona Christi loquētis interposita) ipse ad exhortationem se conuertens, monet eos ad pœnitentiā sese conferre,& Christianę se disciplinę submittere, vt vētutam valeant terribilem iram effugere. Sed audiamus cętum illum sanctum exponētem psalmi illius priorem partem.

Conuenerunt enim verè in ciuitate ista aduersus sanctum tuum puerum Iesum quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gētibus & populis Israël facere, quæ manus tua & consilium tuum decreuerunt fieri.

Satis

Satis aperta est hæc accõmodatio Psalmi ad principes, seniores, scribas, sacerdotes: & sic omnes hostes, qui in vrbe Hierosolyma conuenerunt, egerunt contra Christum. Nota sunt enim hæc ex historia Dominicæ passionis, quomodo scilicet Herodes Chrm illuserit, Pilatus crucifigẽdũ adiudicauerit, gentes flagellauerint, ac spineã coronã capiti eius imposuerint, populus verò Israël hæc oĩa procurauerit. Probè autẽ hîc cõsideranda & expẽdẽda sunt fideliũ verba, quũ haud dubiè Spiritus sanctus illa per eos locutus sit. Vocãt enim primò Iesum sanctum puerum, immò filiũ Dei: sic enim loquitur & interpretatur D. Hilarius in Psal. 2. scribens. Est igitur hîc apertũ testimonium deitatis Iesu Christi Domini nostri cõtra oẽs oĩm ætatũ hæreses. Secũdò dicit Iesum à Deo vnctũ, hoc est, illũ esse verũ regẽ & sacerdotem, adeoq; Messiam ipsum patribus iam olim in veteri lege ꝓmissum. Huc ꝑtinet quod Christus de semetipso apud Lucã in Iudæorũ schola dicit: Spiritus Domini super me, eò ꝙ vnxit me, pauperibus euãgelizare misit me, &c. Et in Psalmo ad Christũ dicitur: Dilexisti iustitiã & odisti iniquitatẽ, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Qualis hæc fuerit vnctio qua Christus Dei filius ac Seruator noster vnctus sit, vltra humanũ captũ est, & credi qdẽ potest, pro merito aũt exprimi nõ potest. Quòd eñ Chrs à Deo vnct⁹ dicitur, nihil aliud significat nisi Deũ esse de deo, & vt Ecclesia canit, Deũ verũ de Deo vero, lumẽ de lumine &c. Neq; eñ putandũ est Dei filiũ Seruatorẽ nostrum ideo vocari Chrm, ꝙ vnguẽto aliquo externo & artificioso vnctus fuerit (hoc enim dictu & creditu absurdũ esset) sed ideo qa ab æterno à Deo patre genitus est, modo quidẽ ineffabili, sed Deo nõ impossibili, ita vt Paulus dicat ipsam diuinitatẽ in Chro corporaliter habitare: In ipso, inquit, inhabitat oĩs plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti &c. ac si diceret: In alijs sanctis & electis Dei habitat etiã De⁹, sed spiritualiter, qa mouet & agitat, agitq; & gubernat, sed in Chro corporaliter habitat, hoc est, sic est in eo vt sit eadẽ persona cũ hoĩe Chro: sic est in Christo diuinitas, vt quidquid nos eius diuinitatis vel iã habemus, vel habituri sum⁹, ꝑ Christũ nobis cõtingat. Huc referri debet quod in Euangelio Ioannis legimus: Verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis, plenũ gratiæ & veritatis. Et statim: Et de plenitudine eius nos omnes accepimus gratiam pro gratia. Et in eodem Euangelio loquitur Ioannes de Christo, ꝙ huic Deus nõ ad mensuram dederit Spiritum sanctum. Dictũ est autem figura prouerbiali, Dat ad mensuram, pro eo quod est, dat parcè & mediocriter. Qui enim largiter & effusè dat, non metitur quod dat aut numerat, sed cumulatim profundit. Ioannes Baptista ad mẽsuram accepit spiritum, sicut & reliqui sancti: vnde nequaq̃ potest Christo cõparari, tantum abest vt æquiparari queat. Vnctus est enim Iesus Spiritu sancto, siue oleo lætitiæ præ cõsortib⁹ suis, hoc est, vltra & supra cõsortes suos, vt parẽ nunq̃ sit habiturus. Sed breuiter hãc rẽ expediemus. Christus iuxta diuinitatem, siue diuinã suam naturã ab æterno vnctus & sanctus fuit, nimirũ vnus cũ patre & Sancto spiritu Deus (Spũs eñ sanctus patris & filij spiritus perpetuò existit): secũdũ verò humanitatẽ suã statim in ipso conceptus, initio vnctus & sanctificatus est, vt quẽ intemerata virgo Maria de Spiritu sancto cõcepit. Quòd si simpliciter rẽ expedire voles, prima illa Ecclesia totã salutis nostræ administrationẽ per Christum operatam vocauit vnctionẽ. Sed iã sequẽtia videamus. Cõuenerunt, inquiũt, Herodes & Pilatus cũ gẽtib⁹ & populis Israël facere, q̃ manus tua & cõsilium tuũ decreuerunt fieri. Non dicunt Pilatum & Herodẽ cum compluribus suis fecisse quæ ipsi decreuerant, sed quæ Deus decreuerit. Quantũ eñ in Pilato & Herode, & Gentibus, & Iudæis situm fuerat, volebãt & conabãtur

Luce 4.
Esaie 61.
Psalm. 44.
Hebr. 1.
Coloss. 2.
Ioan. 1.
Ioan. 3.

& Christum & huius nomen de terris tollere, sed quia manus & consiliũ Dei prohibebãt, frustrati sunt conatus illorum. Deus enim decreuerat per mortẽ filij sui redimere genus humanum, hoc quod neq; Herodes neque Pilatus, immò neq; totus mundus prohibere potuit, vtcunq; omnes neruos suos eò intenderit. voluntati enim Dei quis resistet? Quòd igitur per mortem Christi nos redempti sumus, non est quòd Pilato vel Herodi, vel Iudæis, vel Gentibus gratias agamus, qui hoc nõ habuerunt in votis, sed Deo qui malitiam illorũ in nostrũ bonum vertit. Rursus hic admonendi estis, ne hoĩes excusare volẽtes, Deũ iniustitiæ accusetis. Scio hos esse Satanæ conatus, vt hoĩbus peccatorũ excusationẽ persuadeat, Deũ aũt iniustitiæ arguat. quod enĩ in paradyso semel fecit, hoc nunq̃ facere cessat. Et oĩnò pposterè iam agunt multi hoĩes, q bona si q̃ operantur sibimetipsis, mala verò q̃ operantur Deo asscribunt, quũ oĩnò diuersum facere debebãt. Hinc olim Caiani illi hęretici, qui etiã Iudam, tanq̃ eũ qui cõsilij Dei ꝓmotor fuerit, beatificabãt, sed impiè & iniustè. Non enĩ tradidit Iudas Chrĩm ideo, vt nobis cederet in salutẽ, sed per ignorãtiã & æmulationẽ, & auaritiã, & Dei abnegationẽ. Nã tametsi scriptura dicat, vt Epiphanius scribit, absurditates in extremis diebus p nos perficiẽdas: nõ tamẽ oĩnò aliquis ex nobis q iniqua facim⁹, excusationem inuenerit, scripturæ testimoniũ ꝓducẽs vaticinãtis hæc futura esse. Nõ enim quia dixit scriptura facimus, sed quia facturi eramus, scriptura prædixit propter Dei prænotionẽ. &c.

Lib. 1. tom. 3. cap. 38. Pag. 131.

Et nunc Domine respice in minas eorum, & da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum, in eo quòd manum tuam extendas ad sanitates, & signa, & prodigia fieri per nomen sanctum filij tui Iesu.

Sensus est, ita tandẽ futurum, vt liberè & intrepidè loquãtur verbũ Dei ad populum, si ille porrigat manũ & adiuuet loquentes addita virtute signorũ. Tu, inquiunt, qui iam iam filium excitasti, & ad dexteram tuam exaltasti, istorum quoq; minas intringe, & præsta vt & veritas vincat, & serui veritatis tuæ eũ dicendi libertate, tũ agendi potentia spectabiles efficiãtur. Sed more nostro rursum ab initio excutiamus singula. Nũc, inquiunt, ô Dñe, vide minas eorũ. Tu Dñs noster es, adte ergo confugimus: tu Dñs es, tuum negocium agitur, nos serui tui sumus. & sicut non nisi ea q̃ iubes facere debemus: ita nihil nisi tu adiuueris implere ac pficere valemus. Aspice itaq;, ô Domine, in minas eorũ, magistratus scilicet, sacerdotum, & reliquorum capitum, qui diris cõminationibus nos ab Euangelij pdicatione ꝓhibere cõtendunt. Tantę illorũ sunt minæ, vt nisi tu nobis dederis fortitudinẽ, nemo nostrũm posthac vel de te hiscere audebit. Nunc itaq; dum nobis tam crudelia minitantur, & dum iussis tuis ex animo parere accingimur, da nobis seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Vides quid Apostoli hoc loci petant? non ambiũt humanas dignitates, non carnales potestates aut magistratus, nõ gloriam popularẽ: sed quid? vt valeant loqui verbum Dei, non vana Iudæorum vel Gentilium somnia, & illud valeant loqui citra trepidationem cum magna fiducia ac liberrimè. Vtrũque donum Dei est, & loqui verbum Dei, hoc est, nullos errores, nullas hæreses, nullaque hominum figmenta, & illud cum magna fiducia loqui posse. Vnde & Paulus ad Ephesios scribens inter alia dicit: Et ad hoc ipsum vigilantes in omni instantia & obsecratione pro omnibus sanctis & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere mysterium Euangelij, pro quo legatione fungor in catena, ita vt in ipso audeam prout oportet me loqui. Deindè rogant vt Deus velit extendere manum suam, hoc est, exercere potestatem suam ad facienda signa & prodigia, & hoc per nomen filij sui IESV. Vtrisque enim offendebantur Iudæorum proceres, & pdicatione Euangelij, & patratione miraculorũ. Atqui Apostoli mira

Ephe. 6.

virtute

virtute opus habebant ad probandũ vo
cationẽ ſuam ex Deo eſſe. Iudæi enim
ſigna quęrunt: qua de re etiam in ſupe
rioribus diximus. Adde q̃ miracula quę
fiebant ab Apoſtolis in noĩe Ieſu, mul-
tam auctoritatem, magnamq́; fidẽ con
ciliabant prædicationi Apoſtolorũ. Nõ
enim difficile eſt creditu eum eſſe filiũ
Dei, in cuius nominis appellatione tan
ta vis, vt etiã mortuos per illud reuoca
re poſſis. Tu vel hoc vnicum hic diſce,
vt magni facias verbi miniſteriũ, pro cu
ius profectu tanto, ſeriò Chriſti fideles
rogârunt. Sed his abſolutis quid exora
rint Apoſtolici viri quęrendum eſt.

*Et quum oraſſent, motus eſt locus in quo erãt congre-
gati. Et repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, et loqueban
tur uerbum Dei cum fiducia.* Solet aliqñ Deus
voluntatẽ ſuã externis quibuſdã ſignis
patefacere, vt fideles cõfirmẽtur, & infi
deles ad fidẽ cõuertantur. Quid enim
hic tremor loci aliud ſignificat niſi vo-
luntatẽ Dei? Quã volũtatẽ Dei? quòd
exaudierit illos orantes, velitq́; eis dare
cũ fiducia loqui verbum Dei. Declarat
itẽ tantã eſſe ſuã potentiã, vt nõ ſolùm
hoĩes, ſed & vniuerſam terrã cõcutere,
immò & funditùs ſi velit, ꝑdere poſſit.
2.Paral.7. Sic quondã Salomone in tẽpli dedica-
tione orante, etiã ſigno externo decla-
rauit Deus ſe exaudiſſe orationẽ Salo-
monis. deſcẽdit enim ignis de cælo, &
deuorauit holocauſta & victimas, & ma
ieſtas domini impleuit domũ. Sic Da-
niele ꝓ populo ſuo deprecãte, venit an
gelus Gabriel, & ſua reuelatione teſta-
tus eſt ꝑcationẽ Danielis exauditã eſſe.
Hoc loco aũt docemur piorũ preces ꝑ-
petuò à Deo exaudiri, ſic vt ſi etiã non
dat quod volumus, det tamẽ quod ma-
lumus. Sic enim loquitur Auguſt. Exau
ditę itaq; ſunt preces fidelium ſic, vt re-
pleti ſint Spiritu ſancto, & locuti ſint
verbũ Dei cũ magna fiducia. Sed dicat
hic aliquis: Quid hoc? nónne in die Pẽ
tecoſtes acceperunt Spiritum ſanctũ?
Quid igitur ait Lucas, ipſos nũc eſſe ſpi
ritu repletos? nũ interim poſt diem Pẽ
tecoſtes Spũ ſancto caruerũt? nequaq̃:
Sed tũc dicuntur ſancti Spũ ſancto re-
pleri, quãdo ſe maximè in hoĩbꝰ vis Spi
ritus ſancti exerit, ſic vt hoc ipſum non
ſolùm qui eo agũtur, ſed etiã alij intelli
gãt, certoq́; iudicare poſſint quidquid
agitur, diuinitùs non humanitùs fieri.
Adde q̃ Spiritus ſanctus aliquãdo videt
ſe ſubtrahere, facitq́; vt hoĩes ſibi vide-
anẽ quaſi omni auxilio deſtituti: ſic tan
dẽ fit vt dũ magno deſiderio à pijs po-
ſtulatur, rurſus gratiæ ſuæ ſplendorẽ im
mittat. Sic hoc in loco, & hoc tempore
non eſt dubiũ, quin fideles illi Hieroſo
lymis captis duobus primoribus Apo-
ſtolis in magna anxietate fuerint, apud
ſemetipſos ꝑpendẽtes q̃ difficile ſit E-
uãgelium ꝑdicari & prorogari, reluctã-
tibus oĩbus viris principibus. Sed adeſt
ſpiritus cõſolator, & reddit ipſis aĩos, ad
ditq́; fiduciã, vt cõtempta hoĩm poten-
tia, de ſolo Dei patrimonio ſint ſecuri.
Hæc aũt nos nõ ſic audiemus, quaſi ad
nos nihil pertineant, ſed potiùs hęc oĩa
vertamus in vſum noſtrũ. Quum enim
videmus nobis non omnia ex voto ſuc-
cedere, ſciamus Dei hanc eſſe conſue-
tudinem, vt aliquando ſinat ſuos intel-
ligere, quid quantúmue poſſint ab illo
deſtituti. Deindè agnoſcentes noſtram
infirmitatem rectà ad Deum confugia
mus, ab illo poſtulantes cum magna fi-
ducia, quatenus nobis impartire velit
Spiritum illum Paracletum, qui nos
conſolari pergat in omni tribulatione
noſtra.

*Multitudinis autem credentium erat cor unum & ani-
ma una, nec quiſquam eorum quæ poßidebat aliquid
ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia.*
His nihil aliud ſignificat Lucas, niſi fra
ternam & verè Chriſtianam charita-
tem apud illos neophytos obtinuiſſe,
vt inter eos nullius inuidiæ veſtigiũ ap-
pareret. Diuus meus Auguſtinus hunc
locum pulcherrimè enarrat Sermone
de verbis Apoſtoli 25 ſic inquiens:
Legimus in libro qui Apoſtolorum a-
ctibus aſcribitur, tãtam ſub memoratis
viris deuotionẽ plebis fuiſſe, ita populi
Chriſtiani floruiſſe primitias, vt poſt ac
ceptã fidẽ nemo domũ propriã ſibi de-
fenderet, & nemo ſuũ aliqd vẽdicaret:

sed iure fraternitatis essent illis cuncta cõmunia, scilicet vt qui eodẽ cõsortio religionis tenebantur, eodẽ consortio fruerẽtur & vitę, hoc est, vt quibus erat vna fides, esset vna substãtia, qbus erat cõmunis Chrs, cõmunis esset & sumptus. Nefas enĩ putabant religiosi viri eũ sibi participem non asscire in substãtia, qui particeps erat in gratia: atque ideo charitate fraternitatis oĩb⁹ cõmuniter vtebantur, &c. Sed examinemus verba Lucæ. Multitudinis aũt credentiũ erat cor vnũ, & aĩa vna, hoc est, in omnibus cõcordabant, in nullo dissentiebant, erat eis vna fides, vna spes, eadẽq; charitas. Ecce q̃ bonum, ait Psaltes, & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Et ad hanc vnitatem exhortatur nos alibi Paulus dicens: De cætero fratres gaudete, perfecti estote, exhortamini, idipsum sapite, pacẽ habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscũ. Sed vnde nobis hæc & tanta felicitas? audi rursum Psalmographum: Deus in loco sancto suo, inquit, Deus inhabitare facit vnius moris in domo, hoc est, Deus in loco sancto & trãquillo habitat, nec quisq̃ illũ vel molestare vel deturbare potest, & idem ipse per gratiã suã donat, & facit vt q aliàs inter se per oĩa discordarẽt, in bona pace viuãt. In hunc sensum multi sunt Scripturarũ loci, q testantur Deũ esse pacis & tranquillitatis auctorem & largitorem. Vnde D. Paulus ad Romanos scribens, hisce verbis imprecatur illis pacem & cõcordiam: Deus aũt patientiæ & solatij, inquit, det vobis idipsum sapere in alterutrũ secundũ Iesum Christũ, vt vnanimes vno ore honorificetis Deũ & patrẽ Dñi nostri Iesu Christi, &c. Vtinã ò mihi charissimi, hæc ex aĩo perpẽderemus, qd scilicet sit: Multitudinis credentiũ erat cor vnũ & aĩa vna in Dño. Quid enim est quòd oẽs Christiani vocamur, oẽs eandem salutẽ speramus, eadem oratione vtimur, de eisdem Sacramentis participamus, & tamen nulla est inter nos concordia nec corporalium, nec spiritualium rerum? Singuli suas habẽt singulas fides, alter

Psalm. 132

1 Cor. 13.

Psal. 67.

Rom. 15.

ab altero in præcipuis fidei articulis dissentit, odijs & inuidijs oppleta sunt omnia: vt iam non possimus dicere multorum credentium vnum esse cor & animam, sed paucorum credentiũ. si modò tales credentiũ appellatione digni sunt, esse diuersa corda, diuersos animos, & multiplicatam aut potiùs nullam fidem. Sed quid efficiam querulan do? iam sæpius admoniti estis & à magistratu vestro & à me sæpissimè, vt si non semper, vel statuta hora ad sonitũ campanæ illius componeretis vos ad precationem pro pace Ecclesiæ impetranda: verùm eò vsque quorundam progressa est malitia, vt ipsi non solùm non precentur, sed etiam alios precantes impio cõtemptu irrideant. det Dominus vt in tempore resipiscamus. Addit Lucas noster. Nec quisque eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erãt illis oĩa cõmunia, hoc est, sicut ipsi agnoscebant q sibiipsis Deus sese totũ dedisset: ita & illi q̃dquid erãt & habebant, fratrũ cõmodis consecrabant. Sic impartiebant suas res confratribus, ac si horum & non illorum essent. mundus hic tales Euangelicos non habet. Sunt enim qui etiam aliena vi occupant, tantum abest vt sua alijs impartire animos inducant: immò vulgatissimum est inter eos qui iam Christiano nomine maximè censeri volũt, vt sua temporalia bona arcis includentes per fas atq; nefas alienis inhient opibus. Sed quid ait Ioannes? Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Verùm hac de re in sequentibus plura. Sequit. *Et uirtute magna reddebant Apostoli testimoniũ resurrectionis Iesu Christi Domini nostri, & gratia magna erat in omnib. illis: neq; enim quisq̃ egẽs erat inter illos.* Aperta sunt hæc, nisi fortè aliquem moueat, quare dicãtur testimoniũ dare tantũ resurrectioni Chri. Sed hac de re etiam in superioribus nos dixisse meminimus. Totũ negociũ Christi hoc in loco resurrectionis Dñi noĩe significat: nec

1. Ioan. 3.

nec aliquid magis occultare studebât primores illi Iudæorũ, atq; quòd Christus à mortuis resurrexisset. Hoc enim concesso quidquid reliquũ de Christo magnificè prædicat, facillimè etiã creditur. Quid em̃ impossibile illi, qui suapte virtute à mortuis resurgere potuit? nec aliud de Christo dici tùm potuit, quod difficiliùs & Apostolis & reliquo populo persuaderi potuit, atq; quod ve rè corpore & animo à mortuis resurrexisset. Lucas itaq; hoc loco dicit, quòd D. Apostoli testimoniũ perhibuerint resurrectioni Christi, & hoc virtute magna: quod non solùm de miraculorũ operatione, sed etiã animi alacritate & fortitudine dictum esse intelligimus. In precatione sua in hæc verba precati fuerant: Da seruis tuis cũ omni fiducia loqui verbum tuũ. dedit ergo Dñs, & discipuli acceperunt quod orabãt: erat enim magna gratia in oĩbus illis. Nõ solùm Apostoli, sed & reliqui Christiani Euangeliũ Christi magno spiritu profitebant, & admirandis signis illi fidẽ cõciliabãt. Quid si hîc gratiæ noĩe misericordiã, beneficentiã & humanitatẽ intelligamus? vt sit sensus magnã humanitatẽ in illis oĩbus fuisse, ita vt alter alterius onera iuxta Pauli doctrinã libẽter portauerit, alter ex aĩo alteri benefecerit: et sic pulchrè sequitur. neq; enim quisquã egens erat inter illos. Sic enim diuites suas diuitias cõmunicabãt, vt etiam illi qui alioqui tenuioris fortunæ erant, tamen nulla re indigebãt: et credibile est hoc. Vbi enim ditiores facilè tribuũt de suis, & egeni etiã paucis sunt cõtenti, ibi nulla potest egestas aut inopia esse: at vbi pauperes nulla re satiari volunt, & ditiores more suo tenaciores æquo esse volunt, ibi necesse est vt nunquam non in magna inopia viuamus. Sed ad contextum.

Quotquot enim possessores domorum ac agrorum erant, uendentes afferebant precia eorum quæ uendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum. Diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat.

Hac de re etiam in superioribus disputatum est. Tu itaque rursum negocium hoc diligenter expendas velim. Quòd enim aliqui hic vendunt domos & possessiones suas, non ex aliquo præcepto faciunt, nemo enim hoc illis iusserat: sed sola dilectione fraterna moti illud ipsum faciebant. Vendebãt, inquit, domos, vendebant & agros, & acceptam pro illis pecuniam ponebant ante pedes Apostolorum, hoc est, in potestatem Apostolorum dabant, vt isti pecuniarum illarum diuisores essent. Et diuidebant quidem illi, Apostoli videlicet, acceptam pecuniam in vsus fideliũ, prout cuique opus erat. Quid igitur hinc discimus? anne quòd nemo Christianus sit vel dici possit, nisi qui omnem substantiam suam in vsus pauperum distribuerit, & emendicato pane vixerit? nequaquam hoc conuincos ex aliquo sacræ scripturæ loco: sed hoc videmus quanta fuerit charitas inter Christianos primitiuæ Ecclesiæ, & discimus vt horum exemplo fratribus indigentibus libenter de nostris facultatib. impartiamus. Et si gloria Dei, vel Ecclesiæ profectus postulauerit, docemur etiã oĩa quæ possidemus fratribus, immò & impiorũ malitię relinquere. Cæterùm quod Anabaptistæ hodie dicunt non esse hoĩem Christianũ eum qui propriã habeat substantiam, nouũ non est: nam tales maligni serpentis sibilos iam olim & audiuit & refutauit Ecclesia sancta atq; Catholica. Illius siquidem malitiosæ opinionis ante multos annorum centenarios fuerunt Manichæi, ad quos sic scribit D. meus Augustinus: Quid calumniamini quòd fideles ac iam baptismate renouati procreare filios & agros ac domos, pecuniámq; vllam possidere nõ debeant? deinde ex Paulo docet fidelibus illa oĩa cõcessa fuisse ab Apostolo. Quin & D. Augustin. de Hæresibus ad Quoduult Deum recenset inter alios Hæreses Apostolicos, quibus asscribit quòd omnes temporalium rerũ possessores vita æterna excludũt. Meminit horum etiã alibi Epiphanius Constantię Cypri episcopus, Tom. 1. lib. 2. ca. 61. Sed quoniã

De moribus Ecclesiæ Cathol. cõtra Manich. li. 1. ca. 35.

Cap. 40.

ſuper hac re in ſuperioribus multa diximus, & in ſequētibus rurſum nobis eius rei mētio faciēda eſt, his q̄ diximus cōtēti, ad ſequētia cōtextus ꝓgrediamur.

Ioſeph autem qui cognominatus eſt Barnabas ab Apoſtolis, quod eſt interpretatum filius conſolationis, Leuites, Cyprius genere, cum haberet agrū, uendidit eū, & attulit precium, & poſuit ante pedes Apoſtolorū.

Quoniam Lucas dixerat Chriſtianos vendidiſſe ſubſtantias ſuas, ne quis con fictum arbitretur, hominem magni nominis producit, quem etiam multis nominibus nobis cōmendat. Neq; enim vile quid æſtimes quod Apoſtoli illi immutarunt nomē, & tam honeſto nomine illum decorarunt vt vocaretur Barnabas, quod Lucas ipſe interpretatur idem eſſe quod filius conſolationis. Ex vtroq; certè teſtamento apparet, quod etiā Deus ipſe amicis ſuis īmutarit nomina, vt Abrahæ, Iacob: in nouo verò Simonē vocat Petrū, filios verò Zebedęi Boanerges, hoc eſt, filios tonitrui, quæ omnia quam vim habeāt, & quid portendant, non eſt huius vel loci vel operis ad viuum diſcutere. Sic & Apoſtoli, quod hic Lucas teſtatur, immutauerunt Ioſepho ſuum nomen, vt poſteà vocaretur Barnabas, hoc eſt, filius conſolationis. Sed vnde illi hoc & tam auguſtum nomen? ex Luca non liquet: vnde nobis vetitū nō eſt, varias & multas eius rei diſquirere ſiue occaſiones ſiue cauſſas. Nam ſi forte Ioſeph à Deo multum conſolationis accepit, non immeritò id nominis habet. Nam & alibi virum dolorum legimus, qui multa paſſus eſt, & filium perditionis, qui perditioni deſtinatus eſt: ſic filij iræ, qui Dei iram meruiſſent, ſic filij tenebrarū, ſic filij lucis alibi appellātur. Secundò quoniam fortè peculiarem gratiam habuit alios conſolationibus efficacibus conſolari, id nominis accepit. Tertiò, quòd mihi propiùs ad hoc inſtitutum pertinere videtur, hinc illud nomen Barnabæ inditum, quod etiam venditione propriæ ſubſtantiæ inopiam aliorum ſubleuare non dubitauerit. Sed hac de re plus ſatis. Poſſem hic inuehi, & quidem meritò in eos, qui vel ex odio vel per contemptum ſolent alijs vana imponere nomina, quæ aliquandò peſſimarum rerum varias & multas occaſiones dare ſolent. Arguendi etiam ſunt ij qui ſua propria nomina occultātes, noua ſibimetipſis confingunt, quorum occaſione haud dubiè multis imponunt. Nec eorum hic obliuiſci poſſumus, qui baptizandis paruulis malūt veterum Iudęorum, quàm Chriſti Martyrum nomina imponere: tantum nimirum conceperunt odium aduerſus Eccleſiam Chriſti. Sed hæc hactenus. Cæterùm quod Lucas noſter Barnabā vocat Leuitam, non obiter tantum conſiderandum eſt, ſed hinc conijciendum, quod non tantum ex plebeiorum, ſed etiam ex Sacerdotum ordine multi ad Chriſtianiſmum aſpirârunt. Hic itaq; Barnabas cum haberet propriū agrū, & hoc pro voluntate ſua vti poſſet, vendidit illum, & attulit preciū, & poſuit ante pedes Apoſtolorum, nimirū propter hoc, vt ipſi ex precio diſtribuerēt egenis quantum cuique opus eſſet. Ex hoc diſcimus vt bona noſtra temporalia, quę nobis Deus liberaliſſimè conceſſit, libenter cum fratribus noſtris cōmunicemus, & ſi quando pauperū cura nobis commiſſa eſt, illos ex animo & fideliter curemus. Sic enim loquitur D.
Ioannes: Si quis habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrē ſuum egere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo eſt charitas Dei in illo? Et Chri- Lucæ 16.
ſtus ait: Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt, & qui in modico iniquus eſt, & in maiori iniquus eſt. Si ergo in iniquo Māmona fideles non fuiſtis, quod verum eſt, quis credet vobis? et ſi in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt quis dabit vobis? Verum quoniā hac de re ſępiſſimè nobis dicendum eſt, hic præſenti capiti ſit impoſita finis.

Ioan. 3.

CAPVT

CAPVT V.

IR autem quidam nomine Ananias cum Saphira uxore sua uendidit agrum, & fraudauit de precio agri conscia uxore sua, & afferens partem quandam, ad pedes Apostolorum posuit.

Veræ ac sanctæ pietati nunquam non sese immiscere conatur nefaria hypocrisis, & Satanæ ministri perpetuò volunt Simij esse ministrorũ Dei. Ab initio hoc incepit, & in finem vsque mundi sic perdurabit. Abel veræ pietatis, Caïn verò impiç hypocrisis simulachrũ gerit. Vterque offert, sed alter tantùm Deo placet. Placet Abel Deo, Caïn displicet. Ille potiora offert, hic nihil tale, sed forsan deteriora. Sed audiamus historiam, pulchram quidem, sed horrore plenissimam, hoc quod quæ statim sequentur, declarabunt. Ananias quidam erat (haud dubiè Hierosolymis) & coniugem habebat nomine Saphiram, hic vendidit agrum. Quare hoc? quia viderat idipsum multos alios Christianos facere. Et fraudauit de precio agri, hoc est, partem sibi pecuniarum seposuit. Quare hoc facit? quæris quare hoc? non quia tale quid ab alijs Christianis fieri cognouerat, sed quia Satanas tale consilium dederat, hoc quòd ex sequentibus manifestum fiet. Duo autem sunt pessima vitia quæ hic Ananiæ cor obsederũt: ambitio nimirum, & infidelitas siue auaritia. Nam cùm animaduertisset inter Christianos laudabile, gloriosum, & celebre haberi sua bona in commune conferre, & videbat Barnabam, cuius proximè meminimus, hac potissimum ratione tã præclarum cognomen assecutum esse, atq; ab omnibus pijs ob beneficentiam suã mirũ in modum cõmendari, affectabat & ipse cũ vxore sua honores & laudes, & cupiebat vtriq; non minores aut illiberaliores haberi. Itaq; facultates suas vẽdunt, & allatã partẽ aliquã precij Apostolis distribuendã exhibẽt, vt & ipsi cognomẽ aliquod beneficẽtiæ suæ monumẽtũ ab Apostolis, & gloriosam nominis sui famã inter alios Christianos sortirẽtur. Quare verò partẽ seponũt? quia nõ credebant Christi negocium quod tunc ab Apostolis tractabatur, diù inter tot minas Põtificũ, & psecutiones principum perdurare posse: nec credebãt, etiãsi Christianismus procederet, bene dictionẽ Dñi tã efficacẽ esse, vt paucis opibus innumerã populi multitudinẽ nutrire queat. Proindè cõicato inter se cõsilio ipse Ananias cũ vxore sua Saphira, seponũt eiã aliquid de precio facultatũ suarum, vt si vel secta deficeret, vel collatæ in cõmune opes absumerentur, haberent ipsi vnde viuerent, quantumcunq; tandẽ alij egerẽt vel esurirẽt. Habes ergo iã cõsiliũ Ananiæ & Saphiræ, q illis nõ Spiritus sanctus, sed spũs malignus indiderat: non sic faciebant reliqui Christiani, sed longè alia ratiõe incedebant. Venditis enim agris vel domibus, cõferebant precia diuenditarũ suarũ possessionũ in cõmune, nõ sui cõpendij aut gloriæ humanæ gratia, sed ex mera & simplici fide in Christũ atq; charitate in proximũ: siquidẽ credebãt Christũ esse verũ illũ Messiã, qui sibi studẽtes & adhærẽtes Christianos nunquã destitueret. Primũ q̃rire regnũ Dei, ait Chrs, & iustitiã eius, & hæc oïa, q̃ scilicet ad corporis sustentationẽ pertinẽt, adijciẽtur vobis. Sed nõ extra choream hic à quibusdam talis mouetur quæstio: ergóne nihil opum aut precij reponere licet? Cur igitur Ioseph in Ægypto reposuit frumenta? cur Chrs marsupiũ Iudæ cõmisit, vt in illo reponerentur q̃ Apostolis donabantur? Respondet ille, & piè & doctè, repositionẽ rerum suapte natura nec esse malam nec bonam, sed iudicari ex animo reponentis. Si enim animus fuerit pius ac fidelis, repositio erit pia. sic reposuit Ioseph frumenta, sic Christus nũmos: si verò animus infidelis & auarus fuerit, repositio erit impia. Exemplum habes Exodi 16. Nã alijs quidem diebus, si quid de Manna vsq; in alterum diem reponebatur,

Quare Ananias sic facere voluerit.

Ambitio.

Auaritia.

An liceat in victualia reponere in futurum.

Gene. 41.

Ioan. 12.

computrescebat, & vermibus scatebat: si quid autē sexta die seu in Parasceue reponebatur, integrū manebat. Quid hæc sibi vult variatio? nimirum significatum est eam repositionem, quę fit ex infidelitate & auaritia contra verbum Dei, frustraneam esse & impiam: eam autē quæ fit ex fideli industria, esse pro futuram. Breuiter qui sic reponit vt ma gis confidat in diuitijs quam in Deo, & qui sic reponit, vt proximi commodū inuertat, vterq; impius apud Deū iudicatur. Et fit plerunque, vt qui toti student accumulandis opibus, nullam ex sua impia prouidētia capiant vtilitatē. Huc pertinent multa Scripturæ loca: nos pauca adducemus: Alij diuidunt propria et ditiores fiunt, alij rapiunt nō sua, & semper in egestate sunt. Et ibidē: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium. Haberem hic cōmodam occasionem inuehēdi in crudeles illos vsurarios, quorum malitia & insatiabilis auaritia in caussa est, quo minus Dei donis cōmodè vti possimus: sed nolumus extra choream, vt aiunt, saltare. Audiuimus consilium Ananiæ & Saphiræ: iam quam feliciter eis cesserit audiamus.

Pro. 11.

Dixit autem Petrus ad Ananiam: Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto, & fraudare de precio agri? nonne manens tibi manebat, & uenundatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hāc rē? non es mētitus hominibus, sed Deo.

Audis quàm seriosè Petrus Ananiam increpet, quàm seuerè arguat? interrogatiunculę enim eiusmodi magnam vehementiam testantur. Sed discutiamus singulas partes. Anania, cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto, & fraudare de precio agri? Audis Spiritum veritatis, audis & spiritum mendacij. de vtroq; testatur Euāgeliū, quia Satanas mendax est, & pater mendacij: Spiritus verò sanct9, spiritus veritatis est, ergo Satanas tentauit cor, siue vt alij legūt, impleuit cor Ananiæ, hoc est, inspirauit, suasit, nō coēgit Ananiā Satanas. Suadere enim potest, compellere vel vi adigere vt malis consentiamus non potest. Quid verò persuasit Satanas Ananiæ? vt mentiretur Spiritui sancto, hoc est, vt decipere conaretur Spiritum sanctum. Spiritum sanctū vtiq; non alium. Nam Spiritus sanctus perpetuus Ecclesiæ custos & dux est, à quo illa & regitur & defenditur: vnde quisquis Ecclesiæ iniuriam facit vel calumniam, non in homines mortales, sed in Deum immortalem peccat. Sed quódnam est mēdacium illud? Et fraudare, inquit, de precio agri? hoc est, tibi partem aliquam reseruare, nec tamen eius velle accusari? Fraus enim & mendacium est dum aliter loqueris, & aliter facis vel cogitas. Et tantæ abominationis res est omne vitium, vt etiā qui illud perpetrant, tamen eius nolint insimulari. Si Ananias certò persuasum habuisset in corde suo se non peccare, etiamsi reseruaret sibi partem aliquam accepti precij, nequaquā occultasset: sed Satanas qui persuaserat Ananiæ, vt hanc fraudem faceret, etiam persuasit, vt nefas illud conaretur occultare: Et talis certè mos & genius est Satanę, vt dum hominem ad peccati alicuius perpetrationem inducere conatur, nō aperiat peccati malum, sed hoc ipsum omnibus modis cælare studet: inducto verò & victo homine statim peccatum exaggerat, & quantum damni in se habeat ostendit, vt homo incipiat vel peccatum negare, vel propter admissum desperare. Vnde diligenter hoc in loco (sicut etiam vbiq;) verba D. Petri expendenda sunt. Satanæ opus est tentare & in peccatum inducere homines? eiusdem opus est hominem eò inducere, vt peccatum non agnoscat. Si enim agnosceret, & de illo pæniteret homo, iam facilè posset ad indulgentiam peruenire. Exempla vbique in Scripturis obuiam tibi veniunt eius rei de qua loquimur, vt nō sit necesse nos circa hūc locum verbosiores esse. Adam, Eua, Iudas tibi noti sunt: vnde rectè in oratione Dominica orare iubemur, dicentes *Et ne nos inducas in tentationem.*

Satanas suadet non cogit.

Quomodo mentitus sit Spiritui sancto Ananias.

Nota.

Signifi-

Significat autem hîc tentari siue in tentationem induci, non solùm non tentari (nam nemo sine tentatione viuit in hoc mundo) sed tentationibus penitùs immergi, assentiri, ac à tentatione superari. Et quoniam in mentionem tentationis hîc incidimus, nō grauabor paucis explicare quæ sit differentia inter tentationem qua nos tentat Deus, & inter eam qua nos tētat Satanas. Dicit enim Iacobus: Nemo cum tentatur dicat se à Deo tentari. Deus enim intentator malorum est, hoc est, Deus nō est mali suggestor, sed omnis boni auctor. Dicitur quidem deus tentare, sed longè alia ratione intelligendum est, quàm quum Satanas nos tentare dicitur. Deus tentat vt probet seu exploret fidem nostram, non quasi nescius mentium humanarū, sed vt nos nobisipsis ostendat, ac mundo manifestos faciat. Sunt enim plurimi, qui sibi probè in Christianismo profecisse videntur, sibi persuadentes quasi toto corde Deo fidant ac adhæreant, idque priusquam sui periculum fecerint: at cum aduersitatis procellæ inciderint, tum demū reipsa comperiunt quàm longè absint à perfectione iusticiæ. Qui ob id tentantur vt sibi cogniti fiant, vtque erudiantur, instruantur atque probentur: qui verò reuerà iam pij sunt, hi vt manifestentur glorificenturque à Domino tentari perhibētur, sicut scriptū est: Vasa figuli probat fornax, homines autem iustos tentatio tribulationis. Diabolus verò tentat non vt instruat, sed vt subruat, non vt erudiat, sed vt euertat, vt mactet, & perdat. In hunc modū tentauit Ananiam, hoc quod historiæ consequentia declarabit. Iam obseruandum quod Petrus hîc fraudis accusat Ananiam, quum tamen quis putare posset hunc non potuisse committere fraudem in proprijs bonis. Atqui precium illud iam non erat proprium Ananiæ, sed pertinebat ad Ecclesiam, cui illud iam vouerat. Ante votum erat Ananiæ: post votum verò non est Ananiæ, sed illorum quibus liberè consecrauetat. Vnde Petrus ad illum dicit: Nónne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? hoc est, verè ac prorsus tibi nemine reclamante manebat, nemo cogebat vendere, & si vēdideras, nemo te cogebat precium adferre. nam seruare totum licebat. Ex his verbis apparet communionem rerum primitiuæ Ecclesiæ neque coactā fuisse, vt ille qui nō omnia vendidisset & pauperibus dedisset Christianus nō esset, neque talem qualem hodie somniant Anabaptistæ. Libera enim fuerat illa communio & spontanea, vt qui abundaret, ex copia liberè & spontaneè impartiret egenti proximo quæ vellet: qui vero ipse egeret suis bonis, non daret ex molestia neque ex necessitate. Valeant igitur Apostolici, Manichæi & horum soboles Anabaptistæ, qui habētes res proprias cælo excludere conantur, nec pro Ecclesiæ membris eos habent. Habet Ecclesia qui renunciauerūt mūdo, ait D. Epiphanius, & non inflatur contra eos qui adhuc in mundo sunt &c. Addit Petrus. Quare posuisti in corde tuo hanc rem? tantum abest, vult dicere, vt hæc facere debebas, vt ne cogitare quidem debebas. Interrogat enim Petrus cum admiratione, qua admiratur audaciam Ananiæ, qui ausus fuit tantum peccatum in corde concipere. Habent verò omnia verba Petri suam peculiarem emphasim. Quare posuisti in corde tuo? etiamsi Satanas ad hoc sollicitaret, debebas tētatorem repellere, suadēti repugnare, non in cor tuum admittere, non tam malis suggestionibus obtemperare. Habet etiam suam vim quod Petrus non exprimit statim peccatum Ananiæ, vt quod peius sit quàm quod nominari inter Christianos debeat. Quare posuisti, inquit, hanc rē scilicet nefandissimā in corde tuo? Et addit. Non es mentitus hominibus, sed Deo. Quid hoc est dicere? Ananias non defraudauit homines, sed Deum: quia quidquid in pios collocatur, hoc Deus in se collatum esse existimat. Qui vos recipit, inquit alibi ad Aposto-

Margin notes: Tentat nos Deus & tētat nos Satanas. — Iacob. 1. — Eccle. 27. — Obser. — Communio rerum libera. — Pag. 242.

Apostolos,me recipit,& q vos spernit, me spernit.Et quisquis Dei ministris iniuriā facit,nō istis,sed Deo cuius ministri sunt, iniuriā fecisse putādus est. Vnde illud Mosis ad Israelitas: Nō est cōtra nos murmur vestrū,sed cōtra dominum. Sed hæc suffecerint hoc in loco: nam quę huc videntur pertinere,in sequentibus non immeritò adijciemus.

Exodi 16.

Audiēs autē hæc uerba Ananias, cecidit & exspirauit.

Anteq̄ hæc quæ prælecta sunt verba expēdam⁹,mouere libet paruā quęstionē hic, quis scilicet Petro indicauerit,quā to precio Ananias agrum vendidisset. Non est vt putemus Petrū hoc accepisse ab emptoribus,vel ab eis qui emptioni interfuerunt(nam his non fuerat opus):credibile verò est quod illud per occultam sancti Spiritus inspirationem cognouerit,qui cognoscendi modus & Prophetis & Apostolis non fuit insolitus. Quis Helisæo indicauerat auaritiā Giezi? certè hic sperabat se oīa agere nesciente domino suo propheta. Sed quid Helisęus? Vnde,īquit,venis Giezi? Qui respondit: Non iuit seruus tuus quoquā. At ille ait: Nónne cor meum in præsenti erat, quando reuersus est homo(Naaman) de curru suo in occursum tui? Nunc igitur accepisti argentum & vestes, vt emas olíueta & vineas,& oues & boues & seruos & ancillas: sed & lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo vsque in sempiternum. Et egressus est quasi nix ab eo leprosus. Tria hic audimus quæ ad historiam nostram nō incommodè quadrāt. Ananias auarus, & Giezi auarus. Vterque peccatum suum non confiteri, sed occultare conatur: sed Ananiæ fraus non latet Petrum, nec Giezi auaritia Helisæum. Giezi impunè non peccauit, quia lepra perfusus est, nec Ananias impunè defraudauit Ecclesiam. Nam audiens increpationem Diui Petri,cecidit in terram & exspirauit. Pauca sunt hæc verba, sed horrore plenissima. Quid fecit Ananias vt morte repentina & subitanea plecteretur? infideliter egit cum pecunia,q̄ ad sustentationem Apostolorum & reliquorum pauperum pertinebat. O mihi Charissimi, qui habet aures audiendi audiat: qui non omni humano sensu destitutus est, timore meritò concutiatur. Si leue peccatum arbitraris abuti bonis Ecclesiasticis, vel insequens pœna te rectè iudicare doceat. Sed qui sunt qui abutuntur rebus Ecclesiasticis & patrimonio Christi, aut quæ vocantur bona Ecclesiastica? ego rem omnem paucissimis demonstrabo. Bona Ecclesiastica, sicut etiam alibi diximus, ea vocantur quę à fidelibus data vel donata sunt,vt inde & Ecclesię ministri,& pauperes alātur & sustentētur, ac templorū & aliarum ædium structuræ conseruentur. Iam his abutūtur non tantùm illi qui vi,aut rapina, aut malo dolo illa in alienos vsus vertunt, sed etiam qui ex illis bonis viuentes, officio, propter quod beneficio vtuntur, non funguntur,aut saltem non eo modo funguntur quo debebant. Qui altario adsistunt, ait Apostolus, de altario & viuere debent: ita & dominus ordinauit ijs qui Euangelium annunciāt de Euāgelio viuere. Dignus est enī mercenarius mercede sua. Sunt autem alij qui quidem beneficio Ecclesiasticorum bonorum fruuntur, sed non alio Deo nisi ventri suo inseruiunt: horum finis,vt Paulus inquit,interitus erit, & gloria eorum in cōfusionē exiet. videat igitur vnusquisque quo fruatur, & quo fungatur, Deus non irridetur. Iam de his qui violentia, vel prætextu quodam bona diuinis cultibus consecrata inuadūnt quid dicam? Si metu quodam perterritus quæ mala sunt non annuncio,& stilo censorio illorum sacrilegia non cohibeo, scio quę pœna me maneat: si verò illorum sacrilegia pro merito traduxero, non dubium est, quin multi meam disputationem in pessimam partem sint interpretaturi. Quid igitur eligam? dicam cum Dauide: Coarctor nimis, sed melius est vt incidam in manus Domini (multæ enim misericordiæ eius sunt) quàm in ma-

Quomodo Petrus cognouerit fraudem Ananiæ?

4. Reg. 5.

Nota.

4. Reg. 4.

1. Cor. 9.

Philip. 3.

Galat. 6.

2. Reg. 24.

in manus hominum. Verùm ne quis me meritò videatur traducere, malim historias recensere, easque veras & indubitatas, quàm longas in impios sacrilegos instituere inuectiuas. Et vt ab initio Ananiæ similem producam, prodeat ex hoc pessimo & benè magno numero Cain ille fratricida, qui & ipse dum vilia quæque Deo offert, Deum suis sacrificijs defraudare probatur. Si enim Deum omnium bonorũ & creatorem & largitorem agnoscit, & huius fidei confessionem cum sacrificijs suis facere instituit, quare non ad exemplum Abelis potissima quæque Deo offert? Sed de hoc sacrilego satis: iam de Achã illo, qui furatus fuerat de anathemate in expugnatione Hiericho, quid factũ sit quis ignorat? Iratus est dominus cõtra vniuersum populũ, & ex populo interfecti sunt triginta sex homines, nec placatus est dominus, donec Achab, qui palliũ coccineũ, & non nihil auri & argenti abstulerat, ab vniuerso populo lapidibus obrueretur. In secundo verò libro Paralipo. cap. 28 legimus, quod quùm Rex Assyriorum Theglat Phalassar oppugnaret Regem Achã, hic spoliarit domũ domini, dedèritq; Regi Assyriorum, & tamen nihil ei profuerit. Historia de Nabuchodonozore & huius filio Balthazaro ex Daniele notior est, quàm vt referri debeat. Pater spoliauerat templum Hierosolymorum: filius verò dum spolia illa ostentat, & his insolentiùs per luxum abutitur, grauissimas pœnas luere cogitur. eadem enim nocte Balthasar Chaldæus interfectus est, & Darius Medus successit in regnum. Extat & in Machabæorum libris historia de Heliodoro quodã, qui cum iussu Regis sui templi Hierosolymitani thesauros sacrilegis ausibus inuadere & auferre vellet, sic à domino flagellatus est, vt etiã de vita sua nõ sine caussa desperârit. Sed quid multis opus est? leguntur multę ac varię historiæ tã in sacris q̃ in prophanis Historiograhis de ijs, qui temerarias manus iniecerũt in thesauros Ecclesiæ, sed paucis exceptis ferè oẽs memorabiles dedére sui sacrilegij pœnas. Nec excusare potest sacrilegos, q̃ ministri tẽpli aliquãdò Ecclesię thesauris abutũtur: abusi sunt & veteris testamẽti sacerdotes bonis Ecclesiasticis, vnde etiã toties tẽplũ domini spoliatũ fuisse putamus, neq; tamẽ impunè tulerũt, q̃ spoliarũt. Malũ enĩ & impiũ est bonis sacris & Deo deuotis abuti, quisquis tã dèm illud faciat. Et si opes ab omnibus auferẽdę sunt qui illis abutunť, quis nostrum omniũ vel priuatã vestẽ seruare poterit? Hęc aũt mihi nõ eò dicuntur, quasi thesauri Ecclesiæ, siue, vt iam vocant, bona Ecclesiastica nõ in alios vsus salua pietate verti possint, quã ad sustẽtationẽ ministrorũ Ecclesię, ędificationem & reparationem templorũ, & ad eleemosynas pauperum. Nam legimus quod Ioas ille non impius Rex Iuda audiens Azahelem regem Syriæ meditari expugnationẽ Hierosolymorũ, accepit oẽs thesauros quos vel in templo domini, vel in palatio regio inuenire potuit, & redemit ciuitatẽ. Maluit enim iacturam facere pecuniarũ, q̃uàm ciuitatis & populi. Et Asa itèm non impius Rex, quum amplius non posset ferre tyrannidem Baasæ regis Israël, thesauris Ecclesiæ cõciliauit sibi Benadab regem Syriæ, cuius tandem præsidio se suosq; ab illius tyrannide liberauit. De his & talibus, inquam, nõ dico, sed de illis qui bona Ecclesiastica in priuatos vsus, immò in detestandũ luxum suum vertunt, tollentes & abrogãtes & ministros & officia Ecclesiæ, diruentes templa, negligentes etiam crudelissimè pauperes, quorum tamen pars esse debet in Ecclesiasticis bonis: sed Deus videt & iudicabit. Lento quidem gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, ait ille, sed tarditatem supplicij grauitate cõpensat: immò nõ perpetuò tam lẽtus est dominus ad vindictã sui, sed aliquandò satis festinat. An non vides quàm festinantèr perdiderit Ananiam? Audiens enim verba Petri, continuò cadit in terram & ex-

Iosf. 7. · 2 Para. 28. · Dan. 5. · 2 Mac. 3. · Obiectio · 4 Reg. 12. · 3 Reg. 15.

agrum non pluris venditum, atque Ananias fassus fuisset. Verebatur enim, ne si vera diceret, confunderet maritum suum, quem interijsse nondum nouerat: sicque mauult mendacium contra Deum & propriam conscientiam dicere, quàm maritum mendacij arguere. Obseruandum autē hoc loco quòd neque Ananias neque Saphira peccatum suū fatentur, nec veniā petunt, vnde & vtrique tam horrendū incurrunt supplicium: sed sunt forsan qui Saphiram excusari aliquo modo posse existimant, vt q̄ noluerit virū suū confundere. Atqui vxor quidem debet amare coniugē, sed in Deo, non cōtra Deum: et vxor virū, & vir vxorem diligere debet, sed ꝑpter Deum, non cōtra Deū. Et mulier quidem obedire debet marito, sic tamen vt semper meminerit q̄a oportet Deo magis obedire, quàm hominibus. Propterea amor cōiugalis vel vinculū coniugale nunquā defendet coniugem, si in gratiam cōiugis sui aliquid mali perpetrauerit. Nam & Adam ideo de cibo vetito comedebat, ne contristaret delicias suas, vt ait Augustinus, neque tamē ideo excusatur. Et impijssima Iezabel in gratiā mariti sui Achaz regis interfici curauit piū illū Naboth, sed eius rei non vulgares dedit pœnas. Iussu enim Iehu Prophetæ præcipitata est de superiori parte domus, & carnes eius à canibus deuoratæ sunt, exceptis caluaria pedibus & summitate manuū. Longè prudentius egit mitissima illa & verè pulchra Abigail, quæ inhumanitatē viri sui Nabal abominata, Dauidis iram prudentissimè mitigauit, & à sua domo porrò auertit. Sic Saphira non debebat marito suo in re impia & nefanda morem gerere. Et CHRISTVS in Euangelio dicit: Quisquis amat patrem, vel matrem, vel vxorem, vel filios plus quàm me, non potest meus esse discipulus. Sed non est hîc locus de fide coniugali disputare. Quoniam itaque nihil est quod vltra de Anania & huius vxore dicamus, quæ reliqua sunt apud Lucam expendamus.

3.Reg.21. 4.Reg.9. 1.Reg.25.

Per manus autem Apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe. Et erāt unanimiter omnes in porticu Salomonis. Cæterùm autem nemo audebat se coniungere illis, sed magnificabat illos populus.

Lucas noster historiographus breuitati studens multa paucis comprehendit, contentus significasse quod Apostoli, non solùm Petrus & Ioannes, sed & alij multa admiranda fecerint, aut potiùs Deus per Apostolorum ministeria. In Psalmis enim dicitur de Deo, quòd faciat mirabilia solus. In Euangelio autem Christus dicit: Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora faciet, quia ego ad Patrem vado. Deus itaque solus operatur mirabilia, hoc est, per se facit, nec vllo adiutore ad illa operanda opus habet: alij autem quicunque faciunt, DEO repugnante facere non possent, illo verò annuente faciunt, quod illos facere videmus. Quod itaque Lucas dicit per manus Apostolorum multa signa & prodigia facta esse, nihil aliud dictum est, nisi per horum ministerium. Nam ad probandum ipsorum vocationem, & ad conciliandum sibi auctoritatem, necesse habebant gratia virtutum & miraculorum. Addit Lucas quòd fuerint vnanimiter in porticu Salomonis, nimirum verbi ministerio & pijs precationibus studiosè incumbentes. Neque enim vltra oportebat illos in angulis latitare, sed potiùs palam prodire. Cæterùm quòd dicit neminem fuisse ausum se illis adiungere, prudenter & probè intelligendum est. Nam si quis simpliciter vt verba sonant, & primo intuitu significare videntur intellexerit, certè malū fuisset illud miraculū Petri, q̄ oēs ꝑhibuisset à fide Chr̄iana. Si em̄ nemo ausus fuit se Apostolis adiūgere, cōsequit̄ etiā neminē ad Christianismū venisse: sed res sic se non habet. Quod em̄ Lucas primò dicit, Et nō audebat se quisq̄ illis adiūgere, posteà interpretat̄ dicēs: Et magnificabat illos populus. te uerētię em̄ erat partim, & partī timoris. Sed alijs exēplis hoc ipsum declarabo.

Psalm.71. Ioan.14.

I Cùm

Lucæ 5. Cùm Petrus olim tantam piſcium copiam & hoc iuſſu domini ceperat, timore concuſſus dicebat: Exi à me domine, quia peccator ſum. Et Centurio Lucæ 7. ille, quemadmodũ Lucas refert, ad Dominũ dicebat: Dñe noli vexari. Nõ eñ ſum dignus vt ſub tectum meũ intres, propter quod & meipſum non ſum dignum arbitratus vt venirem ad te: ſed dic verbo & ſanabitur puer meus. Hoc certè reuerentiæ & honoris erat, quia Petrus & Centurio ſe indignos familiaritate domini arbitrabantur. Sic multi Hieroſolymitanorum non ſe audebant Apoſtolis coniungere, quia ſe indigniores arbitrabantur, quàm vt illis conuiuere deberent: alij verò videntes & audientes Ananiæ & Saphirę interitum, etiam non audebãt ſe Apoſtolis adiungere, timentes videlicet, ne ſi profeſſioni Chriſtianorum ad vnguem non reſponderent, ſtatim parẽ cũ Anania ſubituri eſſent pœnam. Lucæ 8. Sic alij Gadareni rogant dominum vt ab illorum finibus diſcederet, videntes quod legionem dæmonum in porcos abire iuiſſet, timẽtes ſcilicet ne & in illos aliquã maiorem vindictam facerent. Et hæc quidem hactenus: ſequitur verò.

Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo uirorum ac mulierum: ita ut in plateas eijcerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut uenien te Petro ſaltem umbra illius obumbraret quenquam illorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus ſuis.

Quòd ſi nemo auſus fuerit ſe Apoſtolis adiungere, quomodo ergo auctus eſt numerus credẽtiũ, hoc eſt, Chriſtianorũ? ergo ſi meã interpretationẽ admiſeris, nulla remanebit difficultas. Igitur qui credebant in Chriſtũ tanq̃ in ſeruatorem omnium, non deſidebant ocioſi, ſed opera fidei & charitatis exerebant, hoc quod Lucas occultare noluit. Quòd enim infirmos ponũt in plateas vt ab Apoſtolis ſanarentur, magnę fidei fuit, & magnæ charitatis. Fidei quidem, quia credebant certoque perſuaſum habebant nullum morbum eſſe tam difficilem, qnem Apoſtoli in nomine Ieſu ſanare non poſſent. Quòd verò Lucas lectulos ac grabatos notat, ſignificare voluit non leues fuiſſe morbos & leuitèr ægrotantes, ſed periculoſiſſimè: vt qui citra lectos & grabatos nuſquam portari potuerint, quemadmodum in Euangelijs de paralytico quodam legimus. Iam magnæ charitatis ſignificatio eſt, ꝙ incolumes Chriſtiani libenter occupati ſunt circa infirmos, omnemq́ue mouerunt lapidem donec & iſti conualeſcerent. Tu iam vide quanti faciat Dominus Ieſus amicos ſuos: Quoſcunque, inquit, vel vmbra Petri obumbrauit, conualuerunt de infirmitatibus ſuis. Magna ſunt hæc miracula, magna ſunt fidei noſtrę teſtimonia eaque irrefragabilia. Multi hîc ludunt circa hoc magnificum miraculũ, magna ſcilicet ſollicitudine cauẽtes, ne gloria huius miraculi D. Petro adſcribatur, & Deus ſuo debito honore priuetur. Oh zelatores, quis potiſſimus ille miraculorum patrator ſit, Eccleſiæ incognitũ non eſt, & nos hac de re paulò ſuprà nonnihil diximus. Nihil, opinor, derogamus Deo oĩm bonorũ creatori & largitori, etiãſi quis dixerit: Vitis hæc optimũ nobis dedit vinũ, ager ille optimos protulit fructus: nihil derogamus ſic loquendo vel Deo, vel Soli, vel vẽto, vel terræ, vel deniq; cultori. Sic dũ dicimus miracula fieri per Apoſtolos & alios Dei amicos, nõ defraudamus Deũ ſuo ac debito honore, ſed ꝓdicamus ipſi⁹ liberaliſſimã largitatẽ, qua nõ ceſſat etiã ꝑ ſuos miniſtros operari q̃bus ædificatẽ, & ædificata cõſeruatur Eccleſia. Sed q̃d opus eſt multis verbis? ſinãt nos, obſecro, aduerſarij noſtri loqui cũ Scriptura, & nihil peccabiẽ. Chriſtus dicit: Qui credit ĩ me, opera q̃ ego facio & ipſe faciet, & maiora illis faciet. Ioan. 14. Et iterũ: Signa eos qui crediderint hęc ſequẽtur. In noĩe meo dęmonia eijciẽt, linguis loquẽtur nouis, &c Et rurſum: Marc. 16. In quãcunq; domũ intraueritis, curate infirmos qui apud illos ſunt. Lucæ 10. non dicit Chriſtus, ego per illos faciã maiora miracula, ego per illos loquar nouis linguis, & cætera in hunc ſenſum. Quum

igitur

igitur nos scripturæ verbis loquamur, cur ob hoc flagellamur ab illis, qui nusquam non videntur ad scripturas nos prouocare? Scimus quid debeamus Deo, scimus quid debeatur diuis, nec possumus dehonestare, quos Deus ipse honestatos esse voluit. Sed de hac re quum ad sudaria Pauli ventum fuerit, copiosius differemus. Venerabilis Beda circa hunc locum dicit: Tūc Petrus vmbra sui corporis visibiliter alleuabat infirmos, qui etiam nunc inuisibili suæ intercessionis vmbraculo, fidelium infirma roborare non cessat.

Concurrebat autem & multitudo vicinarum ciuitatum Hierusalem, afferentes ægros & uexatos à spiritibus immundis qui curabantur omnes.

Hæc rursum arguunt quàm creuerit Apostolorum fama vbiq; per loca, per terras, quodque non in sola Hierosolymorum vrbe magnum nomen habuerint, sed etiam apud omnes vicinos. Et tu mihi rursum hic vide Lucæ diligentiam, quāto serio omnia perscribat, quę ad cōmendationē Apostolorū vel aliquo modo facere possunt. Nō vnus atque alter accedebat, inquit, sed multitudo, nō pedetentim veniebat, inquit, sed concurrebat, vt intelligas multitudinē nihil frigidè egisse. Et illi afferebāt ęgrotos, hoc est, eos q corpore malè habebant: nec hos tātum, sed eos qui vexabantur & torquebantur à spiritibus immundis, hoc est, quos maligni spiritus obsederant. Sed ánne voti com potes facti sint? vtiq;. Curabātur enim omnes, nec erat aliquis morbus quantūuis periculosus, qui ad verba Apostolorū nō cogebatur abire. Legimus ferè

Math. 14. idē de Chro. Cùm enim aliquando venisset in terrā Genesar, & cognouissent viri loci illius, miserunt in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes, & rogabant eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et qui tetigerunt, salui facti sunt.

Exsurgens autem princeps sacerdotum & omnes qui cum illo erant, quæ est heresis Sadducæorum, repleti sunt zelo, & iniecerunt manus in Apostolos, & posuerunt eos in custodia publica.

Lucas non exprimit hic nomen principis Sacerdotum, verùm apparet & verisimile est fuisse Annam. Hic igitur videns & audiens Ecclesiam fidelium indies accrescere, adiunxit sibi Sadducæos, qui aliàs infensissimi fuerant Apostolorum primoribus ob deprædicatā fidē resurrectionis. Et hac colluuie cōgregata, prorumpit in medium, & manus iniicit in Apostolos, & ponit eos non iam in priuato carcere velut examinandos, sed in publico tanquam in manifestissimo scelere deprehensos. Nihil enim impudentius neque audacius malitia, vt rectè scribit Chrysostomus: sed quid hoc; inquis? sicci ne exauditi sunt Apostoli, qui antè precati sunt dicentes: Domine, aspice in minas eorum? hoccine illud est quod cōmotiōe loci declarauit Deus sese illorū preces exaudisse? Ecce Deo cōniuet vt Apostoli ducātur captiui, & ponātur velut publici scelerati in custódia publica, vt scilicet mox sequenti die ad pœnā ꝓducātur: An hoc est aspicere in minas Pōtificū; & ꝓhibere ne quidq̃ mali inferāt? Sed heus tu bone qsqs hæc obijcis, finē rei exspecta, exitꝰ rei ꝓbabit Apostolos satis exauditos fuisse: nā sequit cōtinēter,

Angelus aūt Domini per noctē aperiens ianuas carceris, & educens eos dixit: Ite, & stantes loquimini in tēplo plebi omnia uerba uitæ huius. Qui cum audissent, intrauerunt diluculo in templum, & docebant.

Quùm anteà Apostoli in carcerē cōiecti fuissent, nō liberātur per ministeriū Angeli, sed exspectare coguntur donec ꝑ magistratū rursus educātur. Oportebat enim exēplū edi Apostolos nullis vinculis posse terreri, quo minùs annūciarent Euangelium. Iā verò vt appareat nullā esse vim contra Dominum, miraculosè liberantur Apostoli, vt intelligamus Deum quidem nos semper posse iuuare, sed nō semper iuuare velle: quoniā non semper facere vult quæ nobis consultò fieri viderentur, sed quæ in illius gloriam & nostram salutem faciūt. Igitur quando Apostolos non liberat, ostenditur q̃ constantes & fortes ipsi sint in deprędicando Euāgelio: quādo

verò liberantur, ostenditur quàm nihil valeat potentia huius mundi aduersus virtutem Dei. Discimus autem etiam ex præsenti loco Deum sic amare suos, vt si pro horum cômodo fuerit, vel angelũ ipsis in adiutorium mittat, tãtum abest vt illos deserere velit. Sed expendamus more nostro singulas cõtextus partes. Angelus Domini, hoc est, angelus à Deo missus aperit ianuas & educit Apostolos. Angeli enim sancti omnes sunt administratorij spiritus, propter eos in ministerium missi, qui hęredes futuri sunt regni cælestis. Et amant quidem angeli nos, amant inseruire nobis, semper vident faciem patris nostri cælestis, & gaudent vel super vno peccatore pœnitentiam agente: vnde non est dubium, quin angelus ille libentissimè Apostolos eripuerit, vel ob hoc tantum, ne ministeriũ verbi Dei per quod saluãtur homines, intermitteretur, vel negligeretur penitùs. Angelus verò Satanæ nõ cupit verbi ministros è vinculis liberare, sed ꝑpetuò illis facessit negocium, impedit illorũ cursum, semini verbi Dei remoras inijcit, ne auditores verbi Dei hoc credentes salui fiant. Vnde cõijcimus quòd quisquis verbi Dei ministerium promotum velit, hic verè sit à Deo: quisquis verò illud vel remoratur, vel contemptui habet, ille haud dubiè à malo spiritu agitatur. Sed quare liberantur D. Apostoli è carceribus? nũm vt aufugiant, aut sese occultent, aut à prædicatione cessent? nequaquã. Dicit siquidẽ illis Angelus: Ite, & stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ huius. Pulchra sunt hæc verba: Ite, inquit, nemo vos remorač, nullis vinculis aut repagulis prohibemini: ite, & stantes in templo, non in angulo aliquo, loquimini, prædicate non vni aut alteri, sed plebi vniuersę. Quid prędicemus? quid loquemur plebi? omnia verba vitæ huius. Non est vt multum delectum faciatis, vel expendatis quibus Iudæorum proceres vel delectentur, vel offendantur. Prædicate omnia quæ illos ad vitam æternam prouehere possunt. Prædicate, inquit, plebi. Quare? quia primores populi nolebant sacris interesse, et si quando veniebant ad templum, non veniebant vt audirẽt verbum Dei ab Apostolis deprædicari, sed potiùs vt ꝑdicatores Apostolos caperent, atque captos interficerent. Liberati itaq; ac è carcere educti sunt Apostoli, & quę se facere oporteat, ab angelo sunt instructi: Quid igiť fit? Cùm audissent, inquit Lucas, intrauerunt diluculo in templum, & docebãt. Habes hic exemplum promptæ obedientiæ in Apostolis, qui nullis minis, nullis carceribus exterrefacti, ad iussũm angeli se in templũ cõferunt, ac prædicari incipiunt. Non enim debebant dicere: Non audemus de Christo vel mussitare, irritabimus crabrones, hoc est, Scribas, Sacerdotes, Pharisæos, Sadducæos, & reliqua populi capita: simulatq; icipiemus, continuò recludemur in carceres. Anne igitur nos iterũ demus in periculũ? nihil tale dicunt, sed simpliciter angeli monita sectantur, Euangelium annunciant, & hoc in templo, & diluculo. Diluculo, inquit, vt non solùm intelligas Apostolorum in prædicando promptitudinem, sed etiam populi in audiendo diligentiam: neque enim potuissent ꝑdicare, nisi præsente populo. Tu igitur hic vide quanto studio veteræ plebes Euangelio Christi studuerint, & cum illorum moribus si lubet nostros conferre poteris: ego enim nihil hîc adijciam, & multa premam. Sed iam fortè gestit animus audire, quid reuerendi Pontifices facere velint cum misellis Apostolis nostris in teterrimo carcere positis.

Adueniens autem princeps Sacerdotum & qui cum eo erant, conuocauerunt concilium & omnes seniores filiorum Israel, & miserunt ad carcerem ut adducerentur. Cùm autem uenissent ministri, & aperto carcere non inuenissent illos, reuersi nunciauerunt, dicentes: Carcerem quidem inuenimus clausum cum omni diligentia, & custodes stantes ante ianuas: aperientes autem, neminem intus inuenimus. Vt autem audierunt hos sermones magistratus templi & principes Sacerdotum, ambigebant de illis quidnam fieret.

Nihil

Nihil hoc loco difficultatis est, si modò meminerimus quisnam ille sit qui Apostolos de carcere liberauit. omnipotēs est nomen eius, inquit Moses. Non igitur est quod plurimùm mireris quomodo Angelus potuerit Apostolos educere, carcerem aperire & recludere neq; audientibus neq; videntibus custodibus. Qui enim potuit per consignatum & custodia fortissima munitum sepulchrū exire, etiā potuit Apostolos suos ignorantibus & nō sentiētibus custodibus è carcere liberare, & facere vt vidētes nihil viderent, & audientes nihil audirent. Naturaliter quidem hęc non fiunt: at qui naturæ conditor existit, naturæ ordini alligatus non est, sed subest ei quæcunque vult posse facere. Et vt ingenuè quod sentio fatear, omnia hic sic fiunt, vt euidentissimè appareat quomodo Deus humanæ sapientiæ illudere voluerit. Neque enim statim ad Pōtifices refertur, Apostolos, quos hesterna die in custodiam posuissent, rursum in templo concionari: sed omnia silent donec magistratus ille omnem suam sapientiam effundat. Conuocare priùs debet concilium Princeps Sacerdotum, & rem omnem proponere: cōsultari itèm qua pœna plectendi sint, qui contra magistratus edicta in templo concionantur. Mittendi sunt ministri ad carcerem, audiendi sunt custodes, exploranda prius vincula & repagula carceris. Et cùm omnem rem ipsi exploratam habent, nimirum custodes ad portam carceris vigilare, carcerē fuisse clausum, Apostolos in carcere non comparere, nec aliquod apparere vestigium vnde deprehendi possit Apostolos effugisse: postq̄ hęc omnia explorata habent, tùm tandem incipiunt diuinare quid factum sit, quid portendat. Quòd si cogitassent Apostolos Dei negocium agere, non longa diuinatione opus fuisset. Qui enim in veteri testamento seruos suos potuit illæsos de camino ignis ardentis eripere, potest etiā Apostolos de manibus Sacerdotū liberare. Adijciā hîc pulcherrimā historiā ex veteri Testamētọ, ex qua etiā intelligetis, q̄ mirabiliter aliquādò Dominus seruos suos de manu impiorum liberare soleat. Ea sic habet. Cùm aliquandò rex Syriæ cōtra Israëlis regem pugnaret, illiusq; insidiæ & stratagemata regē Israël latere nō possēt, eò q Helisęus rē oēm regi suo aperiret, rex ergo Syriæ cōtra Helizęū iratus, misit seruos suos, equos & currus, & omne robur exercitus sui ad capiēdum Prophetam: Qui cùm venissent nocte, circūdederūt ciuitatē Dothan in qua erat Helizęus. Cōsurgēs autē diluculo minister viri Dei, egressus est, viditq; exercitū in circuitū ciuitatis, & equos & currus, nunciauitque ei, dicens: Heu, heu, heu Dominē mi, quid faciemus? At ille respōdit: Noli timere, plures enim nobiscum sunt q̄ cū illis. Cūq; orasset Helizæus, ait: Domine aperi oculos pueri huius vt videāt. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum & curruū igneorū in circuitu Helizęi. Hostes verò descenderūt ad eū. Porrò Helisæus orauit ad Dominū dicēs: Percute obsecro gētem hāc cæcitate, percussitq; eos Dn̄s ne viderēt, iuxta verbum Helizęi. Dixit aūt ad eos Helizęus: Nō est hæc via, nec ista est ciuitas, sequimini me, & ostendā vobis virū quē q̄ritis: Duxit ergo eos in Samariā, cūq; ingressi fuissent in Samariā, dixit Helizęus: Domine, aperi oculos istorum vt videant, aperuitq; Dominus oculos eorū, & viderūt se i medio Samariæ esse, &c. Ex his vides q̄ mirabilis Deus sit circa sanctos & electos suos. Eius generis exempla si quis plura quærat, etiam in Ecclesiasticis historijs ad satietatē inuenire licebit. Quis enim nesciat quàm mirabiliter vel vnus Athanasius episcopus Catholicus sæpissimè è manib⁹ Arrianorū elapsus fuerit? Sic eñ ipse narrat: Erant, inquit, Arriani cū militib⁹ cōcurrētes, à Constantio in gratiā Arrianorū missis, vt eos (milites scilicet) accēderēt, & ignorantib⁹ nos ostēderent, &c. Dux aūt repētè tēpli forib⁹ sub noctē dum vigiliæ à populo celebrarētur adsistens

4. Reg. 6.

Histo. trip. lib. 5. cap. 1.

sistēs cū militibus plus q̄ quinquies mil libus, habētibus scilicet arma & gladios enudatos, arcus, sagittas & vectes: & Ecclesiā q dē ipse dux circūdedit statuens milites sibimet cohęrētes, vt nullus posset egredi ētiā ab Ecclesia manus eorū euadere, &c. Et post pauca inq Athanasius: Militib9 alijs sacrariū circūdantib9, alijs per Ecclesiā discurrētibus per mediū eorum domino itèm præbente atque custodiente, pericula cuncta trāsiuimus, &c. Sed ad sequētia ꝑperamus.

Aduenies aūt quidā, nunciauit eis: Quia ecce uiri quos posuistis in carcerē, sunt in tēplo stātes, & docentes populū. O īexspectatū sacerdotib9 nūciū. Ecce viri, inquit, quos posuistis in carcerē, sunt in tēplo docētes populū. Heri cōcionabantur, q̄ res vos eò duxit, vt illos in carcerē cōijceretis. Et ecce liberati sunt, nec tamē effugiūt, neq; sese occultāt, sed in publicū tēplū ascendunt, nec in hoc latitare volunt, sed cōscenso suggestu populo persuadēt, vt posthabita Mosis politia ad Christū se transferāt. Alij si à magistratu fuissent in carcerē cōiecti, & posteà quocunq; tandem modo liberati, nō exspectassent magistratū, sed aliò effugissent: nostri verò Apostoli per oīa angelicis monitis obtēperant, nihil dubitantes quin ꝑsidio Christi satis muniti sint aduersus oēm huius mūdi tyrannidē. Iam quo aio ille, quisquis tandē fuerit, magistratui significauerit Apostolos in tēplo ꝑdicare, ex narratione Lucæ non possumus deprehēdere. Fortè magistratus emisit ministros & apparitores vt q̄rerent & sciscitarentur in populo de Apostolis quis eos adiuuārit, quo peruenerint, vbi iam agant, quid instituant. Hæc enim & huiusmodi fieri solent elapsis illis qnos captos esse mallemus: sed iā sciunt magistratus vbi sint Apostoli, & quid agant. Quid igitur consilij capiunt? quid moliuntur?

Tunc abijt magistratus cum ministris, & adduxit illos sine ui: timebant enim populum ne lapidarentur. Et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio.

Tunc abijt magistratus, teste Luca. Quid est Tunc? statim vt cognouerunt Apostolos in templo prædicare, arbitrati sunt periculum esse in mora, festinandum itaq; esse, cōcionem incipiendā: nec soli magistratus, hoc est, principes abeūt, sed adiungūt sibi ministros, quo nimirum aduersus vim armatiores essent. Adducunt Apostolos, sed tamē sine vi, hoc est, non ligārunt eos, sed siuerunt liberos se comitari. Nec necesse fuerat inijcere collo Apostolico vincula, quùm non repugnarent boni viri, neque fugam meditarentur, neq; inuiti sequerentur. Sed quare non ligant Apostolos? an magistratus mansuetior factus est ergaApostolos? nequaquam: sed quod hanc mititatem simulant, in caussa est quod timent plebem. Verebantur enim ne ipsi à populo lapidarentur, si per vim aliquid molirentur in Apostolos. Nam plebs amabat Apostolos, horum capiebatur sermonibus, & verisimile est quod ab Apostolis intellexerint miraculosam illam liberationem è carcere. Vides ergo hìc impietatem illorum principum, qui magis timent populum quàm Deum. Si cogitassent qnomodo liberati fuissent Apostoli de custodia, facilè cogitare potuissent omnes suos conatus fore inanes. Cæterùm cùm ministri adduxissent Apostolos, non statim conijciunt illos in carcerem, sicut iam semel atque iterum fecerant, sed statuerunt illos in concilio, ne videantur Apostolos indicta caussa velle punire. Et decet quidem cognoscere caussam priùs, & posteà iuxta cognitionem & caussæ statum accusatos vel innocentes absoluere, vel nocentes damnare. Sed audi.

Et interrogauit eos princeps Sacerdotum, dicens: Præcipiēdo præcepimus uobis ne doceretis in nomine isto; & ecce replestis Hierusalem doctrina uestra, & uultis inducere super nos sanguinem hominis istius.

Pōtifex, vt ipse putat, duorū maximorū criminū reos agit Apostolos. Primū est ꝙ decreta cōcilij neglexerint: alterū ꝙ ipsos Pōtifices tyrānidis & iniustitiæ arguerit, vt eos q innōcētē occiderīt. Est igit Pōtificis sentētia, quā toti9 concilij nomine

nomine profert, talis: Nónne proximo colloquio, siue cōcilio ex tātorū virorū auctoritate etiā atq; etiam pręcepimus vobis, ne ꝑgeretis docere populū, aut vllā nominis Iesu, quod abolitū esse volumus, mentionē faceretis apud vllum hominē, nec exterū, nec Iudęū, nec publicè, nec priuatim? Et ecce contempta totius auctoritate concilij non solū nō siluistis, verumetiam tāto vehemētiùs prædicastis, adeò vt impleueritis totam Hierosolymam vestra doctrina, rumore eorum quæ facitis ad finitimas etiā ciuitates peruagante. V ultis igitur malitioso studio nobis impingere inuidiam mortis nominis istius? Pr̨dicatis enim palam illū per nos occisum, eundē prædicatis iustum & sanctum ac Deo probatū, in huius nomine multa miracula facitis: in summa Iesus ille vobis prora & puppis, Alpha est & ω. Sed quid ex his consequitur aliud, quàm nos innocentem, sanctum ac deo probatū hominem iniustè & per tyrannidē occidisse? Hoc si vos populo persuadere nō cessatis, quid nobis sperandum, nisi tumultus & seditio populi nos tollere ac porrò perdere laborantis? Hæc sibi volunt, ceu diximus, verba Pontificis. Cæterùm antequam Petrus se excuset, hoc adijciendum puto: Si per senatum aliquid decretum & mandato euulgatum fuerit quod iustum ac bonū est, quod gloriæ Dei & charitati proximi non contrariatur, certè cōtemni à nemine debet, nec magistratus sinet à populo illud impunè negligi. Quod si hac in parte magistratus remissiùs agit, fit vt & reliqua ipsius decreta posthac contemptui prostituantur: quæ verò per imprudentiam non bene decreta fuerunt, hæc magistratus ipse tollere debet. Sed de his hactenus. Quid igitur ad accusationem & exprobrationem Pontificis Apostoli? Obser.

Respondens autem Petrus & Apostoli dixerūt: Oportet Deo magis obedire quam hominibus.

Hæc est respōsio ad primam accusationis partem. Accusantur enim Apostoli quod decretū sacrosancti senatus prçuaricati fuerint: et hæc quidem accusatio in speciem erat satis ardua. Lex Mosis eum mortis reum agit, qui contumaciter sacerdotis imperio non obedierit. Deut. 17. Quanta ergo pœna digni sunt, qui non vnius tantùm, sed multorum Sacerdotum ac Pontificum decreta, adeoque sacrosancti concilij statuta transgrediuntur? Necesse est itaque vt Petrus se, itèm & reliquos Apostolos excuset atque purget. Sic igitur totum Apostolorum chorum breuissimè excusat: Obedire Deo magis oportet, quàm hominibus. Non dicit Petrus quod magistratui parendum non sit, sed quod Deo potiùs parendum sit. Breuiter itaque sic dicemus. Scriptura iubet nos & Deo & potestatibus humanis obedire: iam quoniam Dei præcepta perpetuò bona iusta & sancta sunt, perpetuò illis obediendum fuerit. Potestatis verò humanæ præcepta aut sunt bona, aut sunt mala. Si bona sunt, eis obtemperandum est, inquit Rom. 13. Paulus, non solùm propter timorem, sed etiam propter conscientiam, non solùm quia homo præcipit, sed quia id Deus fieri iussit: si verò magistratus quæ impia & iniusta sunt præcipit, ea negligēda, immò transgredienda sunt, non in contemptum Magistratus, sed in gloriam Dei, & amorem iustitiæ ac æquitatis. Quæ verò hominū mandata mesa, hoc est, adiaphora & neutra, per se neq; mala neq; bona sunt, id est hominē facientē neq; meliorē neq; deteriorē faciūt: illa inq̃ perpetuò in gratiam magistratus cui obedire tenemur, adimplenda sunt. Iā decretū summi sacerdotis & totius cōcilij Hierosolymitani porrò impiū fuerat, ideoq; ab Apostolis trāsgrediendū merito fuerat. Prima itaq; defēsionis pars est, Apostolos nō debuisse mandatū hominū mādato Dei pręponere, & hoc ꝓpter illud negligere. Quod verò sacerdotū mādatū Deo repugnet, sic probat Apostolus.

Deus patrum uestrorum suscitauit Iesum, quem uos interemistis suspendentes in ligno: hunc Principem ac Saluatorem Deus exaltauit dextera sua ad dandam

poenitentiam Israël & remissionem peccatorum: & nos sumus testes horum uerborum, & Spiritus sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi.

Vult dicere Petrus suo & aliorum Apostolorum nomine: Vos quidem acerrimis minis prohibetis nobis ne de Iesu Christo quoquã cuiquam prędicemus, atqui tam multa sunt quæ nos in contrarium cogunt, vt non possimus vobis acquiescere. Vos quidem interemistis Iesum à Nazareth, & in ligno suspendistis, sed Deus illum sic amauit, vt à morte eum resuscitaret. Hic enim Iesus quem vos quasi maleficum quendam in crucem egistis, Princeps & Saluator noster est, neq; adhuc iacet in sepulchro, nec nos sustulimus illum furtim dormiẽtibus custodibus ad sepulchrũ: sed Deus illum exaltauit dextera, hoc est, virtute sua, & dedit illi, iuxta quod Paulus dicit, nomen quod est super omne nomen, &c. Quare hoc? ad dandam poenitentiam, inquit, Israëli, & remissionem peccatorum, hoc est, vt postquam Iudæi qui illum interfecerunt viderent eum à mortuis reuocatum, ac iam per discipulos suos tam admiranda operari, poenitentiam agerent pro ipsorum peccatis, sicque remissionem peccatorum acciperent. Et ne quis se excusare queat quasi rerum istarum ignarus sit, posuit nos Deus testes horum verborum, vt scilicet nos fructum & vtilitatem dominicæ passionis omni populo exponeremus: immò nec nos soli de hac re testimonium damus, sed & Spiritus sanctus, quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hoc ego intelligo de illis dictum, qui licèt extra numerum essent duodecim Apostolorum, nihilominus tamen admiranda operabantur in nomine Iesu Christi domini nostri. Quod si ad solos Apostolos referre voles, allusum est ad illa Christi verba, quæ in Euangelio Ioannis leguntur: Cum venerit Paracletus quem ego mittam vobis à patre &cæ. ille testimonium perhibebit de me, et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. Pulchras autẽ hic videre licèt antitheses. Iudæi occidunt Christũ: Deus patrum nostrorũ Christum resuscitat. Iudæi in ligno suspendunt: Deus ipsum ad dexteram suam collocat in cælestibus. Iudæi volunt taceri Euangelium de Christo: Deus pater designat testes, qui Euangelium toto orbe deprædicent. Iudæi vocant Christum pseudoprophetã & Dei aduersarium: Apostoli eundem vocãt ducem & auctorem salutis nostræ. Tu iam vide quàm multa mysteria in his Apostolorum verbis licèt paucis lateant. Primùm est, quòd Christum Iesum crucifixum illum Mariæ filium vocat ducẽ & auctorem salutis nostræ, vt ostendat præter & extra Christum nemini contingere salutem. Vides ergo in quanto periculo sint, quotquot fidem Christi vel non habent, vel semel receptam abnegare audent. Secundò obserua Christum illis tãtum remittere peccata, qui poenitentiam suorum peccatorũ agũt. Sic enim in superiorib9 dixerat Petrus: Oportebat poenitentiam prædicari in nomine Iesu in remissionem peccatorum. Tertiò illi tantùm accipiunt spiritum sanctum, qui Christo domino ac Deo obtemperare non detrectant. Hęc autem Apostolorum verba magnæ consolationi fuissent Iudæorũ primoribus, si modò sapere voluissent. aperiebant enim illis ianuam regni cælestis & omnem desperationem eis eximere poterant. Verùm quid illi?

Hæc cum audissent, dissecabantur, & cogitabant interficere illos.

Vides hîc quam morigeros habeat seruos Satanas. Non contenti sunt per tyrannidem & effrenem malitiam occidisse filium Dei, nisi etiã occidere pergant ministros Dei. Debebant poenitentiam agere propter occisum Christum, & ecce iam poenitent quod non iam quidem etiam Apostolos interfecerint: quo facto satis arguunt à quo spiritu ducantur. Non mouentur miraculis, non terrentur admiranda illa liberatione Apostolorum ex carcere, non attendunt ad verba Apostolorum: sed

corda eorũ ſanguinẽ & mortẽ Apoſtolorũ ſitiunt. Cur nõ reſpondẽt ad dicta apologetica Apoſtolorũ? cur nõ rationes illorũ cõfutãt? Diſſecabant, inquit Lucas. Eſt aũt hic diſſecari in corde cõcuti et cõmoueri, ſicut fit in ijs q anxij ſunt & pplexi, neſciẽtes quid vel agant vel intermittãt. Audimꝰ ergo hoc ĩ loco conſultationẽ de occidẽdis Apoſtolis, & de extinguẽda Euãgelij prędicatiõe. Anne perfecerũt? nequaq̃. Quis obſtitit quo minus interfecerint? Audi: *Surgens aũt quidã in concilio pharifæus nomine Gamaliel, legis doctor honorabilis uniuerſæ plebi, iuſsit foras modicum Apoſtolos ſecedere, dixitq; ad illos: Viri Iſraëlitæ, attendite uobis ſuper hominibus iſtis quid acturi ſitis.* Quandocunq; ſtatuit dominus ſuos amicos de manu perſequentiũ liberare, ſemper inuenit media quibus cõmodè hoc fiat: quo fit vt beneficia aliquandò ab hominibus nõ Deo, ſed hoĩbus aut alijs rebus aſſcribamus, nõ cogitantes Deũ nõ ſolùm finẽ vnicuiq; rei pſcribere, ſed etiã media, per quę ad finem deſtinatũ peruenitur, pręparare. Ecce enim Dñs ſic ordinauit, vt Apoſtoli nõ ſtatim ab initio prędicationis ſuę occidi debeãt, ſed poſt benè auctã Eccleſiã. Ergo dum Apoſtoli ſtatim ab initio capiuntur, miris & varijs modis eos liberat. Primò eñ prohibentur Tyranni timore populi, ne audiant ex animi ſentẽtia ſæuire in Apoſtolos. Secundò dum in cuſtodiam poſiti ſunt Apoſtoli, mirabiliter per angelum educuntur ex cuſtodia. Tertiò quum iam Sacerdos ſummus cum vniuerſo concilio pęnè concluſiſſent Apoſtolos è medio tollẽdos, ecce excitat dominus honeſtum virum, qui prudẽtia & graui ſuo conſilio illorum peſſimos & ſanguinarios conatus eludit ac impedit. Quod verò poſteà Apoſtoli non liberantur, ſed interficiuntur ab impijs, non ideo fit quaſi Deus ipſos liberare non poſſit, ſed quia Deus ipſorum labores remunerare inſtituit. Sed videamus tandem quid nobis Lucas noſter de Gamaliele illo dicat. Primùm, antequam conſilium eius viri aperit, deliniat nobis conditionẽ ipſius, vt intelligamus licuiſſe tãto viro quæ vellet in concilio loqui, & ne miremur huic ab alijs cõſenſum eſſe pbitũ. Surgẽs quidã in cõcilio, inquit: Ergo & hic ſenatorij ordinis erat, in hoc vocatus, vt ſuper q̃ſtione propoſita cum alijs conſultaret. Surgit autẽ, vt etiã geſticulatione corporis indicet ſe habere quod proponat Quiſnam ille Senator? Phariſæus fuit, hoc eſt, ex eorũ hominũ numero, q ab omnibus tanq̃ iuſti, ac ſancti viri habebantur. Appellabatur aũt nomine Gamaliel, quod nomẽ Lucas ideo ſignificat, quia tũ etiã à multis noſcebatur. Et addit, Legis doctor, vt quem prius à vitæ ſanctimonia comendauerat, iam cõmendet etiam ab eruditione (neque enim omnes Phariſæi tũ docti fuerunt): hic autem noſter Gamaliel tantum in legis cognitione profecerat, vt etiam alios doceret. Sub huius ferula etiam Diuus Paulus legis cognitionem didicit, hoc quod in ſequentibus audiemus. Ad cumulum laudis adijcit Lucas de Gamaliele. Et erat honorabilis vniuerſæ plebi. Ergo & doctis & indoctis, & religioſis, vt loquuntur, & laicis gratus erat. Hic igitur Gamaliel multis nominibus clarus, ſurgit in concilio, ac iubet Apoſtolos modicum temporis foras ſecedere. Hoc quare in ſenatu fiat, in ſuperioribus diximus. Iubet Apoſtolos ſecedere, ne videatur eis in faciem adulari, & vt liberiùs quæ ſentit in ſenatu proponere poſſit. Dicit ergo: Viri Iſraëlitæ, attendite vobis ſuper hominibus iſtis quid acturi ſitis, hoc eſt, nolite præcipitare conſilium, neque temerè decernatis quidquam, cuius vos pòſt fruſtrà pœniteat: ſed etiã atq; etiã videte, qd ſtatuatis de hominibus iſtis. *Ante hos enim dies extitit Theudas, dicens ſe eſſe aliquem, cui conſenſit numerus uirorum circiter quadringentorũ, qui occiſus eſt: & omnes qui credebant ei diſsipati ſunt, & redacti ad nihilum.*

Doctus & non imprudens Gamaliel pia quadã, vt apparet, calliditate nõ ſtatim dicit Apoſtolos nõ tollẽdos, nã hoc odioſũ fuerat, neq; facilè fuiſſẽt ſummi

facer-

sacerdotes ipsum inceptam orationem perorare, vt quem statim suspectum haberent Christianismi. Igitur priusquam consilij sui statum aperiret, vnum atque alterũ exemplũ præmittit, vt deinceps maiori securitate summam consilij sui subiungere posset. Nihil enim magis mouet cùm rudium tùm prudentiũ animos quam inductio exemplorum, potissimum si ea quæ proferuntur nupera sint. Sed audiamus primum exemplũ. Ante hos, inquit, dies, id est, non ante multos annos extitit Theudas dicẽs se aliquem, hoc est, magnificè se iactitãs, & multa vana pollicitans, eoq; rem deduxit, vt illi sese coniungerent plus minus quadringenti homines: sed & ille & hi omnes vsque ad internecionẽ deleti sunt. Gamaliel hãc tragœdiam breuissimis attingit potiùs quam recenset, vt quam nosset principibus istis viris totique senatui cognitissimam: quoniam verò nostro tẽpore paucis fortè nota est, ex Iosepho Iudęorũ doctissimo historiographo præmissis nonnihil adijciemus. Igitur dum Fadus Iudæã prouinciam gubernaret, quidam vir magus nomine Theudas populo multa suasit, vt sumentes substãtias suas sequerẽtur eum ad Iordanem fluuiũ, semetipsum asserẽs esse prophetã, & præcepto fluuium diuidere, vt eis facilè transitum præberet. Hæc ergo dicens, seduxit quidem multos, non tamen permisit eos Fadus ad experimentum suæ insipientiæ peruenire, sed repentè cohortem misit equestrem exercitum super eos: quę inopinabiliter irruens, multos quidem peremit, plurimos autẽ viuos cæpit, ipsumq; Theudam comprehendentes, capitis sectione multauerunt. Hactenùs Iosephus Antiquitatum lib. 20. cap. 4. Hanc ergo historiam recensuit etiam Gamaliel, cui & aliam eiusdem fecis addit.

Post hunc, inquit, extitit Iudas Galileus in diebus professionis, & auertit populum post se, & ipse perijt, & omnes quotquot consenserunt et dispersi sunt.

Rursum ex Iosepho recitemus copiosius, quod Gamaliel breuioribus recensuit. Igitur cum describeret Iosephus quomodo Cyrenus in Iudæos veniens censere vellet populum Iudaicũ, & hi quidem ab initio repugnarent, pòst verò suasu sacerdoris magni colla patientes submitterent, sic subdit: Sed Iudas Gaulonites, homo ex ciuitate cui nomen erat Gamala, Saddocũ pharisęum sibi coniungens, recessionem facere festinabat, depreciationẽq; ac censum nihil aliud esse dicebant, quàm integram seruitutem. Proindè ad suam defendendam libertatẽ, totam plebem diuersis exhortationibus incitabãt, omnẽ quoque illis cooperaturam esse creaturam, si pro bono libertatis honorem suũ & gloriam magnanimitate tuerentur: sed etiam Deum nó aliter illis auxiliatorẽ fore, nisi talibus consilijs ad agendum procederent. His ita dictis, amplius eorum animus concitatur, vt etiam homicidijs nullo modo parcerent, quoniam cum magna voluptate quidquid ab illis dicebatur hauriebãt. Atque hoc modo in magnum malum seditio illorum & audacia prorumpebat, nihilque fuit malorum, quod per illos non pullulauerit viros, & suprà quàm dici potest illa gens cõtinuationibus repleta est bellorum, & clades inter eos & latrocinia deprædationesque gerebantur, obtẽtu quidem vtilitatis defensionisque communis: reuerà autem propriorũ lucrorum gratia tota seditio gerebatur. Multæ itaque cædes ciuium sociorumque perpetrantur: postremò in inuicẽ conuertuntur, non secus quàm contra hostes infensiùs agerent bellũ. Itaq; quotidie deprędationes, captiuitates, cędes vbique concurrebant, ita vt etiam templũ Dei ignibus cremaretur. Tantum valuit nouitas, & institutionum mutatio paternarum. Siquidem iste Iudas & Saddocus quartam philosophiam nouitèr introduxerant &c. Huius autem philosophiæ & noui instituti inter cæteros hic articulus erat. Solum principem & dominũ dicũt Deum omnium: mortis etiam multas & varias species sustinere pro nihilo pẽdunt, vel cognatorum

Antiquitatum lib. 18. cap. 1. & 2.

torũ ſupplicia, vel amicorũ amiſſiones omninò contẽnunt, dũmodo nullũ hominem dominũ dicere cõpellantur. Cęterũ quo mortis genere capita ſeditionis Iudas & Saddocus interẽpti fuerĩt, Ioſephus nõ exprimit, ſed perditos eſſe apertè dicit. Vidit hoc ſæculum ferè parem Tragœdiam, & Anabaptiſtæ peſſima humani generis lues non omninò alieni ſunt ab hæreſi illa. Gamaliel itaque ille noſter (noſtrum dico, quia Apoſtolis noſtris patrocinatur) & hãc hiſtoriam, ſicut diximus, breuiter recẽ ſuit, reliquo Senatui iudicium permittens, an Apoſtoli aliquid ſimile habeãt aut commune cum illis. Operantur quidem Apoſtoli magnifica & mirabilia, ſed hæc tam aperta ſunt, vt nihil ſimile habeant cum magorum præſtigijs. Trahunt populum poſt ſe, ſed ad Deum, nec eximunt illum obedientiæ quæ magiſtratui debetur, ſed à vitijs liberant, quæ etiam magiſtratui diſplicere debebant. Nec Euangelium denegat magiſtratui tributa, vectigalia vel cenſus, ſed docet reddendum eſſe Cæſari quæ Cæſaris, & quę Dei Deo. Hęc ita cum ſe habeant, nullus eſt timendus tumultus, nihil per ſeditionem fiet, ſed omnia erunt pacata. Sed audiamus Gamalielem, & conſideremus quomodo hiſtorias has cruẽtas ſuo propoſito adaptare velit.

Et nunc dico uobis, diſcedite ab hominibus iſtis, & ſinite illos. Quoniam ſi eſt ex hominibus conſilium hoc aut opus, diſſoluetur: ſi uerò ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere, ne fortè & Deo repugnare uideamini.

Abſtinete, inquit, ab illis, neq; ſeueriùs quid aduerſum illos tẽtetis. Si eñi humano cõſilio vel aſtu hãc nouitatẽ inſtituunt, nihil durabit: ſin verò Dei voluntate & auxilio geritur, nihil proficiemus conatibus noſtris. Et hæc quidem ſentẽtia eſt Gamalielis, quantũ quidẽ ex ipſius verbis elici poteſt. Si verò rem penitiùs intellexerit, neq; tamen liberè eloqui auſus fuit, poteſt ex illius verbis bona deduci cõſequentia, nimirũ vt talis ſit Gamalielis ſentẽtia: Videtis quòd Deus mirabiliter per Apoſtolos ſuos operaſ, videtis quàm inuincibiles ſint, videtis quàm inanis ſit conatus noſter. Quid igitur nõ ceſſamus? an Deo impiè ac ſtultè repugnabimus? Si Apoſtoli humano vterentur conſilio, prædicatio non eſſet tam efficax, miracula non tam clara & ſolida, nec toties è manib° noſtris elaberentur: ſed omninò diuerſum accidit. Ergo meo iudicio abſtinendum eſt ab illis, nec aliquid ferocius cõtra illos tentandum. Sed apparet Gamalielem tum adhuc ex eis fuiſſe, qui non audebant liberè quæ de Chriſto ſentiebant profiteri, ne ſcilicet è Synagoga excluderentur: vnde duo circa hunc locum nobis obſeruanda ſunt. Et ſi enim Gamaliel non per omnia à nobis excuſari poſſit, vt qui non apertum teſtimonium veritati perhibuerit: tamen habet in quo non temerè imitandus venit, maximè verò illis qui Senatorij ſunt ordinis. Horum certè eſt, etſi infimo loco ſedeant, ſententiam ſuam liberè proferre, nullo reſpectu habito vel ſenioris vel iunioris. ſapientia enim nullæ ætati alligata eſt. Nefas enim eſt ſi quis pro veritate rogatus, ſententiam ſuam qualemcunque etiam diſſimulat: ſic enim fit, vt ſemper incertus & dubius ſit. Quòd ſi protuleris ſententiam tuam, ſi proba fuerit, fortè alij deſcendent in ſententiam tuam ſua ipſorum reiecta: ſin improba, hoc lucraberis, vt redargutus poſteà melius ſapias. Alterum quod hìc obſeruatione dignum cenſuimus eſt, ne quis dilemma illud Gamalielis ſic acceptet, quaſi ſacroſanctum ac per omnia verum ſit: neque enim Gamaliel eius notæ eſt, vt ipſius verbis contradicere audeat nemo. hoc non temerè admoneo. Sunt enim qui illa ſententia freti, nolint in quenquam à magiſtratu animaduerti. Sed ponderemus ſententiam Gamalielis, & dicamus de Mahometanis ſiue Turcis: aut ex hominibus eſt quod agunt, aut ex DEO. Si ex hominibus eſt, ergo non ſtabit: ſin verò ex DEO,

nō poteſt diſſolui. Iam rogo abs te, an Turcica impietas ex Deo ſit, ánne ex hominibus? Ex Deo illam eſſe nemo pius fatebitur: ſi verò ex hominibus, immò potiùs ex Satana eſt, quando tandem diſſoluetur? Verum quidem eſt non ſtabit perpetuò, ſed incertum eſt, quando tandem ſit caſura. Sic de Anabaptiſtis, & omnibus omnium ſæculorum hæreſibus ſentiendnm eſt. Ait quidem Chriſtus: Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus cæleſtis eradicabitur, ſed non dixit ſtatim futurum: ſed in conſummatione ſeculi mittet filius hominis Angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala. Ergo ſententia Iudæi Gamalielis non remorari debet pium magiſtratum, quo minus puniat atque coërceat malos, remuneret atq; defendat pios. Dei enim miniſter eſt, ait Paulus, vindex in iram ei, qui malum agit.

Conſenſerunt autem illi, et cōuocantes Apoſtolos cæſis denunciauerunt, ne omninò loquerentur in nomine Ieſu, & dimiſerunt eos.

Vides iam quantum profecerit Gamaliel ſua conſultatione, tantum ſcilicet vt non occiderentur Apoſtoli: et hoc quidem non debemus Gamalielis prudētiæ, ſed Dei ſapientiæ, qua ſolet per multa media pios ſuos liberare. Anteà audiuim. Summates timere populū, & ideo nihil grauius audere tentare contra Apoſtolos: iam conſilio Gamalielis vtcunq; cohibentur, ſed, ſicut dixi, Deus potiùs obſtitit illorum impijs conatibus. Nondum enim erat hora, vt pro Chriſto morerentur Apoſtoli, ſed latiùs ſpargēdum erat Euangelij ſemē. Diſce ergo hoc loci vt meliora monenti obtemperes, nec pudeat te mutare conſilium & ſententiam tuam, poſtquā meliora monentem audieris. ecce enim totus Senatus vni Gamalieli obtēperat. Quod ſi ille vel timore vel alia cauſſa motus ſententiam ſuam occultaſſet, fortè Senatus grauiora tentaſſet in Apoſtolos. Ergo bonum eſt vt in Senatu, ſicut in ſuperioribus diximus, ſinguli ſuam ſententiam liberè, modeſtè tamen proferant, ſemper parati melioribus cedere. Sed videamus quoúſque Gamalieli acquieuerint. Conuocarūt, inquit, Apoſtolos, nimirum ad concilium. nam Gamaliel ſententiam ſuam prolaturus, iuſſerat illos paululum ſecedere: conuocatos ergo cædi iubent. Quare hoc? in terrorem forſan Apoſtolis, quo poſthac timidius agerent, exſpectantes & præcauentes duriora. Et in lege ſcriptum eſt: Si eum qui peccauit dignum viderint plagis, proſternāt & faciāt vt coram ipſis verberetur, pro menſura peccati erit & plagarum modus, ita duntaxat vt quadragenarium numerum non excedant. Sub prætextu itaque hnius legis, opinor, flagellari fecerunt Apoſtolos: niſi enim eos cædi feciſſenr, omnis populus clamaſſet Apoſtolos innocentes proclamatos, & ideo tenacius eis adhæſiſſet. Poſtquam itaque cæſi ſunt, denunciant Apoſtolis hoc quod etiam iam anteà fecerant, ne omninò loquerentur in nomine Ieſu. Vides quare capiuntur Apoſtoli, quare flagellantur, non propter malum aliquod flagitium, ſed propter verbi Dei fidele miniſterium. Iam quid ad hæc Apoſtoli egerint videamus. Deut. 25.

Et illi quidem ibant gaudentes à conſpectu concilij, quia digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.

Vetus ac celebre dictum eſt iacula præuiſa minus lædere: hinc eſt quod Apoſtoli flagris & contumelijs parùm mouentur. Nihil enim eis accidit, ad quod nō iam olim præpararint animos ſuos, nihil patiuntur quod nō ipſos paſſuros dominus prædixerit: Ecce ego mitto vos, inquit, ſicut oues in medio luporum. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ: caſ uete autem ab hominibus. Tradent enim vos in cōcilijs, & in ſynagogis ſuis flagellabunt vos, & ad reges & præſides ducemini &c. Qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Et iterū: Beati eſtis cum maledixerint vos homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malū aduerſum vos, mentien- Matth. 10.

mentiẽtes propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis, &c. Horum verborum, talium consolationum Domini recordabantur sancti Apostoli, & ideo non poterant despõdere animos etiàm in grauissimis tribulationibus. Sed audi Lucam, quàm pulchrè Apostolorum fortitudinem & constantiam describat. Ibant, inquit, gaudẽtes à cõspectu cõcilij, nõ solùm nõ dolebãt, sed gaudebãt: nec coram Senatu tristabantur, remoti verò ab illo gaudebãt: sed videntibus Senatoribus gaudebant. Quare? fortè quia manus tyrannorũ effugerãt? non, sed quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliã pati. hãc enim lætitiæ caussam assignat noster historiographus. Nouerãt certè se nõ ingrato seruituros Dño, gaudebãt etiã plures homines lucrifacere Chro, & experiuntur Christi sermones oẽs iuxta cõdictum impleri. Quid igitur hæc ad nos? multum suprà modum. Neq; enim tantũ dictũ ꝙ Apostoli lætati sint in tribulationibus, cõtumelijs, & persecutionibus, sed ad simile certamẽ etiã nos prouocamur. Iacobus

Iacob. 1. enim Apostolus dicit: Omne gaudium existimate cùm in varias tẽtationes incideritis. Et D. Petrus nõ tantũ suo exẽplo, sed etiam pcepto adhortatur, vt tribulationes huius sæculi æquo suscipiamus aĩo, neq; illas feramus impatiẽter:

1. Petri 4. Cõmunicãtes Christi passionibus, inquit, gaudete, vt in reuelatione gloriæ eius gaudeatis. Et in Iudithę libro legi

Iudith 8. mus: Omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes trãsierũt fideles: qui autẽ tentationes non susceperunt in timore Dei & patientia sua, exterminati sunt. Sed hac de re alibi. Hoc vnicum hic adijcere placet, quod Satanas etiam in hac re Simius Dei effici conatur. Piorum est aduersitates quascunque à quocunque etiam illatas æquanimiter ferre. Habet igitur & Satanas suos impios, qui & ipsi piorum fortitudinẽ imitari vidẽtur: immò paratiores & audaciores sunt lõgè grauiora pro Satanę operibus perpeti, quàm aliquot pij pro Christi mandatis: sed hac audacia illi nihil efficient. Pœna, inquit ille, non facit martyrem, sed caussa. Diximus in superioribus de secta Iudæ Gaulonitæ, quomodo & hæc magna audacia quæcunque aduersa sustinent, sed ob hoc nec Deo, nec pijs hominibus probari possunt. Sic & Anabaptistæ huius sęculi vidẽtur sibimetipsis belli Christiani, si quãdo videntur ærumnas huius sęculi, & mortem ipsam contemnere: at eiusdem spiritus & audaciæ reperire licet multos latrones, phytonissas, vsurarios, & reliquam eius generis fecem omnis laboris & miseriæ patientissimos. Non igitur statim Apostolus vel pius Christianus es, etiamsi ad mortem ipsam suauiter cãtillaueris. Alia sunt quę de verè Christiano testificantur, fides scilicet, spes, charitas, & reliquus reliquarum virtutum chorus. Hæc fortè aliquibus parerga videntur, sed ego caussam habeo, quare hæc dissimulare noluerim. Redimus igitur ad pios, & dicimus hos decere vt aduersitates huius mundi æquis animis excipiant pro eo, qui longè duriora pro nobis sustinuit. Hęc fortè tibi videntur non solùm dura, sed & intolerabilia: vtcunque tibi videantur certa sunt quæ dico, nec tã dura erunt, si modò te ad illa perferenda rectè paraueris. Quomodo me parem, inquis? cogita tibi nihil posse cõtingere nisi à Deo patre tuo cælesti, cuius iudicia occulta esse possunt, iniusta esse non possunt. Deindè cogita Christum illum innocentissimum tua caussa longè acerbiora passum, quàm tu iam pateris. Hinc est quòd Diuus Petrus di

cit: Christus pro nobis passus est, vobis 1. Petr. 2.

relinquens exemplum vt sequamini vestigia eius, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius: qui cùm malediceretur, non maledicebat, cùm pateretur, non comminabatur. Tertiò cogita te longè duriora commeruisse flagella pro peccatis tuis, & Deum te hic flagellare vt tibi in ęternum parcat. Omnis enim pœna quæ tibi hic infertur, modò patienter eam tuleris,

aut ad peccatorum deletionem, aut ad maiorem remunerationem tibi proficiet. Adde quòd impatientia tua pœnam non mitiorem, sed grauiorem reddes. Postremò quod ab initio dictum oportuit, ne existimes virium tuarum esse vt aduersos euentus æquanimiter feras, sed donum Dei tibi ad hoc necessarium est, sine quo etiam leuissima tribulatio tibi videtur esse durissima. Vnde Psalmista loquitur: Deo subiecta est anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea. Et Diuus Paulus: Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum vt possitis sustinere, hoc est, qui passus est vos incidere in tentationem, idem dabit exitum bonum, vt onus illud qualecunque sit superare possitis. Huc etiã pertinet quod idem Apostolus ad Thessalonicenses scribens dicit: Et vos imitatores nostri facti estis, & Domini, excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus sancti. Et ad Philippenses: Vobis donatum est pro Christo, non solùm vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini. Sed hæc hactenus dixi, vt ad exemplum Apostolorum etiam discamus huius mundi tribulationes æquanimiter ferre: iam itaq; ad finem huius capitis venimus, audituri quàm morigeros se Apostoli exhibuerint decreto augustissimi Senatus.

Psalm. 61.
1. Corin. 10.
1. Thess. 1.
Philippẽ. 1.

Omni autem die non cessabant in templo & circa domos docentes & euangelizantes Christum.

Vide hic fortitudinem ac constantiam Apostolorum Christi, qui neque minis neque flagellis à verbi ministerio prohiberi possunt, tantum curant verbera quantum curârunt verba Pontificum. Dei erant ministri, & huius voluntati obtemperare studebant ex animo, ab eo exspectantes remunerationem, non à Pontificibus vel Pharisæis. Hinc Lucas alacritatem illorum exprimere volens, dicit: Omni die non cessabant euangelizare & docere Christi fidem nõ solùm in templo, sed etiam circa domos, hoc est, publicè & priuatìm inuitabant omnes ad Christianismum. Hic forsan occasionem venantur Anabaptistæ prædicandi in angulis domuum, & in latebris syluarum, dicentes verbum Dei non esse alligatum, quod etiam verum est. Atqui oportet diligenter considerare hoc loci, de quibus dicat Euangelista quòd in templo & circa domos prædicauerint. de Apostolis hoc dicit quibus ministerium verbi commissum. Et istis præ sacerdotum & principum inuidia non licebat semper in templo concionari: vnde cogebantur etiam in priuatis ædibus Euangelij sementem facere. Neque hoc dico quasi non liceat tibi in priuatis tuis ædibus tuos piè instituere (hoc enim vt assiduò facias diligenter admoneo) sed contra eos disputo errones, qui cùm mali sint & bona docere non possint, conuenticula instituunt, populum ad se trahunt, impia & seditiosa proponunt, & ideo lucem fugiunt. Sed de his aliàs: nos iam ad caput sextum procedamus, rogantes Dominũ vt nauem nostrã feliciter, & ad laudem sui nominis, atque ad profectum Ecclesię suæ dirigere velit.

CAPVT VI.

IN diebus illis crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quòd despicerẽtur in ministerio quotidiano uiduæ eorum.

Vide obsecro, optime frater, Ecclesiæ nostræ Catholicæ res nunquam fuisse tam felices & emunctas, vt nihil vitij in illa reperiri licuerit. Dicitur quidem Ecclesia esse lota sanguine Christi, vt sit sancta & sine macula: verùm vt hoc perfectę sit non est præsentis, sed futuri seculi. Et sancta dicitur propter sanctitatem & iustitiam, quæ Christus cum illa tanquã cum spõsa sua cõnupia habet.

Vbi ergo sunt nunc qui protinus atque næuum aliquem in aliquo collegio vident, statim cælum terræ miscent, non quærētes quomodo restituāt, sed quomodo quod reliquū est funditùs ꝑdāt. Et nūc multi propter abusus in Ecclesia exortos ab ipsa discedunt, & dū vitare volūt Charybdim, incidūt in Scyllam. Certè nō mirū est post mille quingētos annos tot abusus in Ecclesia nostra reperiri, quū Satanas statim ab initio suū loliū interseminauerit. Et quot abusus iam sunt apud noui Euangelij professores in viginti annis exorti? Sed sinamus hæc, & ad contextū nostrū accedamus. In diebus illis crescēte numero discipulorū, &c. Quid est ī dieb⁹ illis? hoc est, in illis ipsis diebus, quib⁹ & atrocissimè minabantur principes, & Apostoli flagra essent experti, creuit eredentiū numerus nouis subindè discipulis ad Ecclesiā proruentibus. Et hæc quidem testantur nullā sapientiā, nullam prudentiam, nullumq; cōsilium esse cōtra Dominū. Sed quid factū est? Satanas, ceu diximus, non potest quiescere, non potest patienter ferre, vt numerus discipulorum crescat ac augeatur: nam Satanę decedit quidquid Christo accedit. Igitur inimicus homo, vt cū Euangelio loquar, venit & superseminauit zizania, fecitq; vt fieret murmur Græcorū aduersus Hebræos, hoc est, gētium aduersus Iudæos, aut, vt apertius loquar, eorum ꝗ ex Gētilismo ad Christianismū venerāt, aduersus illos qui ex Iudaïsmo ad fidem nostram peruenerāt. Sed quæ caussa murmuris tam virulenti & inauspicati? Eo quòd despicerentur, inquit, hoc est, negligerētur viduæ, hoc est, inopes & egeni eorum Græcorū. In quo negligebantur? in ministerio, inquit, quotidiano. Nam cum egenis, sicut suprà audiuimus, de cōmunibus Ecclesiæ bonis, prout cuiq; opus erat, distribueretur victus, suspicabātur quidam hunc Iudæis liberalius, quàm Græcis suppeditari: hinc est exorta inuidētia & tam virulentum murmur. Quòd si etiā inæqualis fuit distributio, hoc quod Lucas neque negat, neque affirmat, non erat mirum in tanta multitudine populorum aliquos negligi, non per contemptum, sed quia non vacabat singulis singulariter prouidere. adde quod alias facilè timemus, ne ventri nostro aliquid decedat. Gula etiam in ipsis paradysi delicijs ꝓtoplastes nostros perdidit: vnde nō dubitauit & primis Christianis subrepere, ac ipsorum corda tentare. Annè Satanas hoc pessimo telo voracitatis Christum tentauit? ánne hoc telo Ananiā & Saphirā confodit atq; occidit? Fugiamus itaq;, o boni, tā fœtidum hostem, neq; sinamus vsq; adeò nobis dominare aqualiculū nostrum. Cæterùm quod Lucas hic de viduis dicit, non de solo sexu muliebri intelligēdum est. Nam viduæ in sacris literis nōnunquam citra sexus significationem ponuntur pro egenis & calamitosis, vt videre est in Prophetis, qui quoties monent pupillis & viduis subueniendum, calamitosos & humano præsidio destitutos quosque intelligunt: neque tamen ignoramus & viduas, quæ verè viduæ erant, stipe Ecclesiastica ali solitas, qua de re in Timotheo nostro diximus. Sunt qui putant hic in Actis nostris mentionem fieri non de ministerio quo inseruitur viduis, sed quo viduę inseruiunt alienis: vt sit sensus, Græcos ideo murmurasse contra Apostolos, ꝙ Hebræorum viduæ ad ministeria eligerētur, vt ministrarent sanctis, Græcę verò mulieres tanꝗ ad talia ministeria ineptiores, posthaberētur. Nō est periculosus error, vtrū hic intelligas mihi tamē prior expositio videtur esse potior. Habuit vetus Ecclesia suos gradus ordinatissimos, ꝗ sic obsoluērūt, vt nihil aut parū certi de illis habeamus: habuit collegia virginū, huius instituti sunt nostrę monachæ: habuit collegia viduarū, & earum quæ fuerāt vniuiræ, harum reliquiæ, opinor, sunt quę in hoc eleemosyna sustētantur, vt ægrotātibus & moriētib⁹ adsint ac inseruiāt, vulgò Beguttas siue Beguinas. D. Epiphanius sub finē Cōmētariorum suorū de octoginta Hæresibus,

Viduæ.

Pag. 530.

resibus veteris instituti meminit, atque Diaconissarũ officia describit. Et in veterũ concilijs frequens est viduarũ mẽtio, in quibus describitur quid eis Ecclesię, & quid illæ huic debeant: quę vt copiosius prosequamur, non est huius vel operis vel instituti. *Conuocantes aũt duodecim multitudinẽ discipulorum, dixerunt: Non est æquũ nos derelinquere uerbũ Dei, & ministrare mẽsis.* Sic solet fieri vt frequẽter murmura oriãtur inter eos q ex cõmuni alũtur, dũ ꝑpetuò alius putat meliorẽ partẽ ab alio ꝑoccupari, dũ ministri cõqueruntur de recipiẽtib⁹ quasi nulla re possint cõtẽtari, & rursum recipiẽtes de illis quasi ĩfideliter cõmunes opes administrẽt: vnde murmur hic inter Christianos exortus, alicui fortasse videri posset res leuicula. Atqui Apostoli non ignorantes ex breui aliquandò scintilla magnũ fieri incendium, ideoq; principijs obstandũ esse, putant se hoc in loco nihil dissimulare debere, ideoq; multitudinẽ discipulorũ, hoc est, Christianorum cõuocant, cõsulturi cũ eis quomodo res instituenda sit, vt murmur exortum sopiatur, & deinceps oĩa modestius & quietius agantur. Quoniam verò verisimile est totam multitudinem Apostolos maluisse dispensationem omnẽm rerũ victui necessariarum in se suscipere: ideo Apostoli se ante oĩa excusant quod ipsi his rebus licet alioqui sanctis incũbere non ꝑossint, ideoq; de alijs administris prouidendum esse. Sic ergo inquiunt: Non est æquum, nec est probandum, quũ Dominus nobis iniunxerit officiũ Euangelij deprędicandi, vt nos obmissa delegata functione euangelizãdi ministremus mẽsis, hoc est, occupemur circa res quę ad victum necessariæ sunt. Vtrunq; bonum est, & pauperum agere curam, & prædicare Euangelium. Atqui plures inueniuntur qui rem coquinariam curare possunt, quàm qui euangelizando populo præesse queant. Et Euangelica functio liberum requirit hominem, qui huic soli deditus sit, non qui alijs & ścularibus negocijs sit implicatus. Non est æquum, inquiunt, non est eiusmodi quod nobis placere possit, aut quod nos suscipere conueniat, vt posthabito Euangelij ministerio ministremus mensis. Hæc verba omnibus qui sacris initiati sunt diligenter ponderanda & iudicanda sunt. Certè si rem sanctam (quid enim sanctius quàm inopum gerere curam?) propter rem sanctiorem obire noluerunt Apostoli, quid respondebunt qui agriculturæ, piscationi, ludo, venationibus ita inuoluuntur, vt aut nullum, aut minimum temporis precationibus, & sacrarum studio literarum, prædicandoque Dei verbo impendant? An nõ legimus Paulum sic scribẽtem ad Timotheum: Incumbe lectioni & doctrinæ? Hæc exerce, (1. Timo. 4.) in his esto, vt tuus profectus manifestus fiat omnibus. Attende tibi ipsi & doctrinæ, persiste in his: id si feceris, te ipsum seruabis, & eos qui te audierunt. Hęc quidem Timotheo scribuntur, sed (2. Timot. 2.) sic vt ad omnes clericos pertineãt. Nemo militans Deo, inquit Apostolus, implicat se negocijs ścularibus. Et iam olim in concilio Episcoporum statutum est (sic enim scribit D. Cyprianus) nẽ (Lib. 1. epistol. 9.) quis de clericis & Dei ministris tutorẽ vel curatorem testamẽto suo cõstituat, cùm singuli diuino sacerdotio honorati, & cũcti in clericali statu cõstituti, nõ nisi altari & sacrificijs deseruire, & ꝑcibus atq; orõnib⁹ vacare debeãt. Quòd si qs cõtra hoc decretũ facere ꝑsumpserit, cẽsuerũt ijdẽ venerãdi Episcopi vt nõ offerretur ꝓ eo, nec sacrificiũ ꝓ dormitione eius celebraret. Verùm nostro tẽpore nullũ officiũ tã vile est, qn iniungatur sacerdotib⁹, & quod isti nõ libenter in se suscipiãt. Sed satis querelarũ.

Considerate ergo fratres, viros ex uobis boni testimonij septem, plenos Spiritu sancto & sapientia, quos cõstituamus super hoc opus: nos uerò orationi & ministerio uerbi Dei instantes erimus.

Vide hic obsecro, mi frater, quot virtutes requirant Apostoli in eo qui præficiendus est distribuendis eleemosynis. Neque enim volunt obuium quenquã eligi, sed talem qui habeat bonũ testimoniũ probatę nimirũ vitæ suæ, in quo

argu-

argumenta boni spiritus & sanctæ sapientiæ appareant. Sed vnde deprehendi potest hominem bono spiritu duci? ex fructib°, inquit Christus, deprehẽdi potest vtrũ arbor bona vel putris existat.
Galat. 5. Iã, iuxta Paulum, fructus spiritus sunt, charitas, gaudiũ, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mãsuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Igitur qui alienus est à charitate, qui iracundus, qui percussor, qui auarus, qui inuidus, qui elatus existit, hic non solùm indignus, sed etiam ineptus est qui eleemosynarum dispensationi præficiatur. Præfectus enim eiusmodi non dominus pauperum, sed humilis seruus eorum esse debet, persuasissimum habens se non tam pauperibus, quàm ipsi Christo inseruire. Sed expendamus verba Apostolorum. Primò non modicæ modestiæ ac humilitatis est, quòd Apostoli, reliquos licèt infimæ sortis homines fratrum nomine appellant, Viri fratres, inquientes. Secundò cùm dicit, Considerate ex vobis viros, ostendunt ex Christianis esse eligendos dispensatores eleemosynarum, non ex Iudæis vel Gentibus. Quam enim fidelitatem exhibuissent superstitiosi Iudęi, aut idololatræ gentes bonis Christianis? nam qui in vna religione non conueniunt, in rebus etiam sæcularibus rarò per omnia conueniunt. Exempla nostro sæculo clariora sunt quàm velimus. Tertiò non vnus aut alter eligendus est tantùm, sed septem, vt intelligamus Christianum populum non parùm fuisse auctum, nec illos paucas habuisse eleemosynas, ad quarum distributionem tam multis opus habuêre ministris. Quartò quales eligendi sint, docent: Viros, inquiunt, boni testimonij, plenos Spiritu sancto & sapientia, hoc est, viros de quibus certa & constans fama est, esse viros pios & prudentes. Sic alibi Dominus desiderat seruum fidelem & prudentem, quem constituat super familiam suam. Si enim pius tantùm est, elargietur quidem, sed citra discrimen, & facilè decipitur: si verò tantùm prudens est, non quæ Dei, sed quæ sunt mundi curabit. Atqui pietas & prudentia copulatæ, ad hoc ministerium sunt aptissimæ. Sed quid interim facient Apostoli? nunquid ipsi iterum ocientur? nequaquam: nos autem orationi & ministerio verbi, inquiunt, instantes erimus. Ergo ad solos Apostolos spectat orationi & ministerio verbi incumbere? an nõ & alij Christiani intenti debent esse orationibus? an & diaconis non licet instare verbi ministerio? Sed sequentia testatum facient etiam diaconos non abstinuisse à verbi ministerio. Quid verò de oratione dicendum? an ad solos Apostolos putemus pertinere vt orent pro Ecclesia? nequaquã: Omnium enim & singulorum est, & pro se & pro vniuersa Ecclesia orando intercedere. Vnde non est dubium apud me, quemadmodum & in superioribus etiam admonui, Apostolorum tẽpore Christianos etiam habuisse statas precandi horas, in quibus conueniebat populus Christianus, vt sic communibus votis Deum pro Ecclesiæ incolumitate precarentur. Vt sit sensus: Septem illi quos eligendos putamus, in hoc præcipuè sint intenti, vt eleemosyna rectè instituatur ac distribuatur, vt vnicuique prout habet administretur: nos verò in hoc toti erimus, vt omnia quæ vel ad precationes, vel ad verbi ministerium attinent, sedulò, ordinatè, & diligenter instituantur. Ex quibus discimus non solùm verbi ministerium ad clericos & ministros Ecclesiæ pertinere, sed etiam ministerium, vt ita loquar, precandi. Habeat ergo Ecclesia suos Ecclesiastes, habeat etiam suos precatores & psaltes, & benè habebit: atqui nostro tempore, quod ad hanc rem attinet, omninò circa extrema laboratur. Apud nostros circa psalmos, hymnos, & precationes occupantur, verbi Dei non est magna æstimatio: apud alios solùm verbi Dei ministerium ad astra extollitur, & est certè summis laudibus extollendum, sed ordinatus & Canonicus, vt vocãt, Eccle-

Lucæ 12.

ſiæ cantus, ac precandi ſtata tempora non ſolùm ſilent, ſed etiam peſſimè audiunt. at certum eſt, quòd in benè conſtitutis Eccleſijs vtrunque ſeruari debebat. An non apertum iam eſt, quod Apoſtoli dicunt: Nos autem orationi & verbi miniſterio inſtantes erimus?
1. Timot. 5. Et Paulus ad Timotheum Epiſcopum ſcribens, inquit: Qui benè præſunt preſbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo. Ergo ſunt etiam alij preſbyteri, qui in Eccleſia laborant, & honorari debent, etiamſi in verbo non laborent: verùm qui in verbo laborant, alijs præferri de-
1. Corin. 9. bent. Et in priori ad Corinthios ſcribit idem Apoſtolus: Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt? & qui altario deſeruiunt, cum altario participant? ita & Dominus ordinauit ijs qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Audis ergo hic operantes in ſacrario, audis altario inſeruientes, audis & Euãgelium annunciantes: ex quibus iam facilè iudicare potes quo loco habendi ſint, qui vel preces & cantus Eccleſiaſticos, vel verbi miniſterium in Eccleſia vel contemnunt, vel omninò calumniantur. Enimuero qui Eccleſiæ miniſteria vel remorantur, vel porrò abolere pergunt, ſtrictiſſimum experientur iudicem eum, in cuius gloriam templa & oratoria conſtructa ſunt. Videmus ô boni, videmus in hac re manifeſtiſſimam & grauiſſimam Dei vindictam. Per multa ſæcula verbi miniſterium in multis templis planè friguit: cantus verò Eccleſiaſticus mirè triumphauit. Iam per aliquot annos verbi (vtinam Dei) miniſterium ſic irrumpit apud multos, vt cantui Eccleſiaſtico nec contemptiſſimum quidem locum concedere velle videatur: verùm hoc non eſt reformare Eccleſias, ſed conculcare. Verùm ne plus æquo hic videar digreſſus eſſe, ad Lucam noſtrum redeamus, audituri quid populo Chriſtiano viſum ſuper ſententia & propoſitione Apoſtolorum.

Et placuit ſermo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum virum plenum fide & Spiritu ſancto, & Philippum, & Procorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum aduenam Antiochenum. Hos ſtatuerunt ante conſpectum Apoſtolorum, & orantes impoſuerunt eis manus.

Sanis obſequi conſilijs, non minima eſt felicitas: et hominibus ſpiritu Dei imbutis acquieſcere, eſt ipſi Deo acquieſcere. Qui vos audit, ait Chriſtus ad ſuos Apoſtolos, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit. Meritò itaque & placuit, & placere debuit Chriſti fidelibus conſilium Apoſtolorum, vt quos Spiritu ſancto in omnem veritatem duci cõpertiſſimum habebant. Elegerunt itaq; Stephanum, virum plenum fide & Spiritu ſancto, & reliquos de quibus etiã nihil mali timere poterant, ſed viros optimæ ſpei, quãtum quidem hominibus iudicare datum eſt. Septem itaque hos ex omni multitudine ſelectos præſentârunt Apoſtolis tanquam ducibus Chriſtiani gregis, tanq̃ præcipuis Eccleſiæ paſtoribus. Apoſtoli itaque pro ipſis orantes, impoſuerunt eis manus. Quòd orant pro ipſis, argumento eſt eos indigere peculiari gratia ad dignã huius muneris functionem: qua de re nõnihil paulò ſuperiùs diximus. Quòd verò eis imponunt manus, ritu & cæremonia hac externa declarare volũt, ſeptem illos viros dignos adiudicatos, qui tam ſancto poſthac fungantur miniſterio. Sed de impoſitione manuum alibi dicemus. Sunt iam qui ex huius facti hiſtoria contendunt non aliud eſſe aut fuiſſe Diaconorum miniſterium, quàm diſpẽſationem eleemoſynarum, quod quàm abſurdum ſit, quilibet vel mediocriter in ſacris & alijs hiſtorijs verſatus facilè iudicare poterit: neque ex Canonicis literis probari poſſe putamus in aliqua alia Eccleſia fuiſſe talem rerum communionem, qualis in prima Hieroſolymorum Eccleſia fuerat. Quid igitur neceſſum fuit ordinare Diaconos ad miniſteriũ, quod nullũ in alijs Eccleſijs erat? Et Paulus ipſe in ea quæ prior eſt ad Timotheum epiſt. deſcri-

describit quidē qualis debeat esse ordinādus Diaconus, sed dispēsationis eleemosynarū nullā facit mētionē. Vnde illi rectè sentire mihi videntur, qui Diaconū asserunt ministrū esse sacerdotis in oībus rebus sacris administrandis: hoc quod etiam praxis Ecclesiæ nostræ Catholicæ & vetustissimus mos habet. Vnico em̄ Missę sacro excepto quod Diacono facere non licet, reliqua oīa ferè cōmunia habet cū sacerdote. Potest em̄ baptizare, potest ꝑdicare, potest populis à sacerdote cōsecratū corporis & sanguinis Dn̄i Sacramentū administrare: breuiter Diaconus Episcoporū & sacerdotū minister est, vnde etiam nomē habet. Sed sinamus hæc ociosos discutere: nos ad alia properamus. Sequitur

Et uerbum Dei crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorum in Hierusalem ualdè: multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei.

Nihil hìc difficultatis est, nisi quod Lucas annotatione dignum censuit, quod in Hierusalem, in qua Christus occisus est, in qua Apostoli toties capti, in vincula coniecti ac flagris cæsi sunt, populus fidelium sic creuerit, sic multiplicatus fuerit, vt videamus Ecclesiam melius habere in persecutionibus, quàm in ipsis delicijs. Sic antiquus Israeliticus populus in captiuitate Ægyptiaca longè submissiùs se gessit, quàm quum promissa frueretur terra sancta. Sic & nos in rebus aduersis modestius nos habemus, quàm in prosperis. Bonum mihi, inquit Dauid, quoniam humiliasti me. Et: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.
Psalm. 72. De alijs verò dicitur: In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellantur: ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua. Addit Lucas quòd nō solùm ex plebeis multi accesserint Euāgelio, verumetiā complures ex ordine sacerdotum, qui priùs conspirauerant aduersus Christū & Apostolos, tacti pœnitentia, ac posito fastu submiserint sese iugo Euangelico. Et oportebat quidē istos ante oēm plebē venisse, vt qui legis cōsulti videbantur, & alijs in omnī virtutū generē prçire debebant: sed sat citò, vt ille ait, si sat benè. Cæterū hoc etiā magnum Dei opus censeri debet, ꝙ aduersantibus & repugnantibus tantis, & tot principibus viris Euangelico negocio, tamē hoc sic promouerit, vt non iam vnus & alter, sed & multitudo populi, & ingēs turba sacerdotum, qui prius & Iesum Christum in crucem adegerant, & discipulos eius extremo odio fuerant prosecuti, iam se numero discipulorū Christi adiungunt, neque hominū minas timentes, neque ipsorum magnifica promissa attendentes: hæc nimirū est mutatio dexteræ excelsi. Iam ex hoc facto etiā cōsideratur & obseruatur maxima Dei clementia, quando videmus quòd eis sacerdotibus, qui priùs Christū vnigenitū Dei filium persecuti sunt & occiderūt, nūc conferrur a Deo donū fidei & cognitionis Christi, vt & ipsi ꝑ Christū habeant remissionē peccatorū, & salutē cōsequātur ęternā. Vnde & nos docemur etiam remittere debere aduersarijs nostris sua in nos delicta, præsertim cùm illorū in nos delictum non possit esse tam graue, quàm vel sacerdotes in Deum deliquerint, vel nos ipsi aduersus Deum peccauerimus.

Stephanus autem plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo.

Descripta iam ordinaria vocatione & institutione Diaconorum, auspicatur nunc historiam Stephani elegātissimā quidē illā & fructu plenā. Præmittit autem in hac personæ descriptione, Stephanum fuisse virū veracē, fidelē, & firmū, pleuū sancto Spiritu, id est, omnibus præclaris & sanctis dotibus ornatum, atq; ob hæc plenum gratia, id est, prorsus gratum acceptumq; hoīb9 pijs, atq; impijs verēdū maximè propter inuictum animi robur. Huc accedebat miraculorum virtus, quæ spectabilem aliàs multò efficiebat illustriorē. Videmus autem ꝙ Lucas non instituerit oēs Apostolorū & Diaconorū actus describere, (qs em̄ hoc posset?) sed tantū ꝑcipuorū, nimirū Petri & Pauli, & Diaco-

norū Stephani & Philippi: vnde reliquorum historias ex alijs fide dignis scriptoribus colligere licebit. Sed redeamus rursum ad contextum. Stephanus autem plenus gratia &c. Ante diaconij ministeriū, licèt Stephanus prædicetur fide ac Spiritu sancto plenius fuisse, tamen non legitur quòd aliquod miraculum fecerit. Vnde putat Chrysostomus, ordinationē illi gratias auxisse. Obseruandum itaque hic statim ab initio huius historiæ, quòd Christus Iesus in ipso Stephano veritatem suarum promissionū, quas pollicitus est ijs qui suæ vocationi summa fide seruiunt, cōprobauit. Dixit enim Christus: Euge
Matth. 25. serue bone & fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Et rursus: Omni habenti dabitur, & abundabit. Itaque cùm Stephanus summa fide commissum munus administraret, & super pauca fidelis esset, maiora à domino beneficia ac planè apostolicas virtutes cōsecutus est. Pricipiò plenus fit grã, hoc est, apud eos qui Euãgelio credunt, gratiosissimus atq; acceptissimus redditur. Nemo quidē omnibus placere potest: at pijs placere, hoc demū ingens Dei beneficium est. Qui enim apud pios gratiosus est, is habet semper qui pro ipsius salute solliciti sint, & qui pro ipso apud Deum intercedant: nō potest autem fieri, vt piorum sollicitudo atque oratio vana & irrita sit. Deindè Stephanus redditur plenus fortitudine, hoc est, fortem & inuictū habet animum tolerãdi aduersa, quæ partim ipsi à quærulis & morosis quibusdam discipulis propter dispensationem, partim ab aduersarijs fidei accidebãt. Posse autem aduersa æquo & forti animo perferre, maxima virtus est, & ingens Dei beneficium. Mundus enim iudicat fortem virum, qui iniurias sibi illatas grauiter vindicat & seueriter vlciscitur: eum autem imbecillum censet, qui iniurias negligit. At quemadmodum is est corpore fortior, qui maius onus ferre potest, imbecillior qui non potest: ita is animo fortior est, non qui iniurias quæ sunt grauissima onera, ferre nō potest, sed qui iniurias suffert, & ijs animo non deijcitur: adeoque hæc fortitudo animi tanta virtus est, vt non nascatur in carne mortali, sed sit opus Spiritus sancti. Proinde à Domino postulanda est, & precibus ambienda, vt hoc dono præditi, aduersa magno animo toleremus. Vltimum donum, donum siue gratia miraculorum fuit, de qua nihil iam amplius dicemus, timentes ne prolixiores hic fuerimus. Sequitur autem.

Surrexerunt autem quidam de Synagoga quæ appellabatur Libertinorum, & Cyrenēsium, & Alexãdrinorum, & eorum qui erant à Cilicia & Asia disputantes cum Stephano, & non poterant resistere Spiritui qui loquebatur.

Rursus hic verificatur quod Christus discipulis suis pollicitus fuerat, dicens: Inijcient vobis manus suas, & persequētur, tradentes in Synagogas & custodias, trahētes ad reges & præsides propter nomen meum: continget autem vobis in testimonium. Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quēadmodum respondeatis. ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Quòd verò hæc verba non ad solos Apostolos dicta sint, sed ad omnes Christi discipulos, præsentis historiæ lectio arguit. Licet enim multi ac docti viri cum Stephano disputarent, tamen nullus erat in toto doctorum virorum numero, qui illum vincere posset, sed semper triumphabat veritas. Neque enim putare debes idiotas & indoctos homines contra Stephanū in arenam descendisse, sed qui eruditione & eloquentia videbantur omnium instructissimi. Erant enim Hierosolymis multa collegia studiosorum hominum, & illa sortiebantur nomina à patrijs & regionibus eorum qui illa præcipuè incolebant, quēadmodum & in ciuitatibus Christianorū, vbi celeberrima sunt studiosorum hominum Gymnasia. Sic Hierosolymis erat collegium siue Synagoga Libertinorū, eorū scilicet Iudæorum, qui licèt in Gentium dispersio-

dispersionem capti erant, sese tamē vel pecunia Romanis data, vel officijs fidelissimis se & suos filios à seruitute assertos ingenuos fecerant & liberos: hos enim Libertinorum nomine intelligit Chrysostomus. Sic erat collegium Cyrenensium, sic collegium Alexandrinorū, sic alia atque alia collegia in quibus operam dabant literis tam sacris q̃ prophanis. Certò enim persuasum habebant, nullam religionem posse consistere, in quo non floreant bona & sacra studia: quod vtinam & nostræ religionis homines pro dignitate expenderent. Omnes conquerimur nullos aut paucos esse doctos & eruditos, sed non sapientius conquerimur, atque si quis cōquereretur nullū esse messis prouentum, qui ne granulum quidem seminasset. O oscitantiam nostram non dico deplorandam, sed grauissimè puniendam, qui tā bona ingenia negligimus, qui tam pinguem prouentum Ecclesiæ inuidemus. Maiori cura prouidemus arboribus nostris, quàm liberis nostris. Quòd si cogitaremus quàm strictam rationem Deo reddituri sint parentes pro illis, haud dubiè maiori diligentia curarent eos, pro quibus Christus mortuus est. Sunt quidem qui corpora illorum satis curāt, sed de animorum cultu nihil cogitatur. Ferūt Crarem illum antiquum solitum dicere, exclamaturū se magna voce si licuisset ab altissima vrbis parte, accusaturumque hominū stoliditatem, qui cum cogendarum pecuniarum tanto ardore raperentur, filijs tamen, quibus eas relicturi essent, erudiendis vel minimam vel nullam curā impenderēt: ego verò non tantū hoc, quòd filios ad bona nō erudiūt, arguo, sed & illud maximè detestor, q̧ illos vi quadam ad mala discenda & sectanda compellunt. Malunt enim habere diuites, quàm bonos. Sed hæc parerga: ad Lucam nostrum reuertimur. Itaque docti illi viri ex varijs collegijs veluti coniurati coorti sunt aduersus Stephanū, disputantes aduersus illum. Qua de re disputarint Lucas non exprimit, sed facilè conijciendum est ex sequenti oratione Stephani. Cæterùm etsi enim illorum essent multi, & iuxta mundum valde docti, tñ non poterant vni resistere Stephano, propterea q̧ Spiritus sanctus, quo plenus erat, loqueret̄ p̄ illū. Hoc aūt nō sic intelligēdū est, quasi Iudæi illi nihil oīnō cōtradixerint, sed q̧ nihil probabile aut verisimile responderint: quamlibet, vt fit in huiusmodi concertationibus, non obticuerint, sed se victores iactarint, &c. Non puto me ingratum facturū vobis, si adiecero ex Ecclesiastica historia exemplum nostro proposito accommodatissimū. Hoc Eusebius sic refert. Cùm pro studio religiosi Imperatoris Cōstantini Augusti ex omni terra sacerdotes Dei coīssent, opinione commoti Philosophi quoq; & Dialectici valde nobiles & opinatissimi conuenerunt. In quibus quidā insignis in arte Dialectica per dies singulos conflictus summi certaminis cū Episcopis nr̄is viris, at æquè in Dialectica nō improbabiliter eruditis, mouebat, & fiebat ingēs spectaculū cōueniētib9 ad audiendum doctis & literatis viris: nec tamen vllo genere Philosophus concludi à quoquam poterat, aut constringi. Tanta enim dicēdi arte obiectis quæstionib9 occurrebat, vt vbi maximè putaretur astrictus, velut anguis lubricus elaberetur. Sed vt ostenderet Deus quia non in sermone regnum Dei, sed in virtute consistit, quidam ex confessoribus simplicissimæ naturæ vir, & nihil aliud sciens nisi Iesum Christum & hunc crucifixum, inter cæteros auditores Episcopos aderat. Qui cùm vidisset Philosophū insultantē nostris, & callida se disputationis arte iactantem, poscit ab omnibus locum, velle se paucis cum Philosopho sermocinari. Tum verò nostri, qui simplicitatem viri & imperitiam de sermone duntaxat nossent, pauere, & velut pudorem quēdam pati, ne fortè apud callidos homines risui efficeretur sancta simplicitas. Perstitit tñ senior, & hinc mouit sermonis exordiū: In noīe, inquit, Iesu Chri,

Li.10.ca.3.

Philosophe audi quæ vera sunt. Deus vnus est qui fecit cælum & terram, quique homini, quem de terræ limo formauerat, spiritum dedit, vniuersa quæ videntur & quæ non videntur, virtute verbi sui creauit, & spiritus sui sanctificatione firmauit. Hoc verbum ac sapiētia, quem nos filium dicimus, humanos miseratus errores ex virgine nascitur, & per passionē mortis à perpetua nos morte liberauit, ac resurrectione sua æternam nobis contulit vitam: quem & exspectamus iudicem omnium quæ gerimus esse venturum. Credis hoc ita esse Philosophe? At ille, velut si nūquam vllum sermonem contradicendi didicisset, ita obstupefactus virtute dictorū, mutus ad omnia hoc solùm potuit respondere, Ita sibi videri, nec aliud verū esse quàm quod dixerat. Tum senior: Si hęc, inquit, ita esse credis, surge & sequere ad Dominicum, & huius fidei signaculum (sic baptismum haud dubiè nominat) suscipe. Et Philosophus conuersus ad discipulos suos, vel ad eos qui audiendi gratia conuenerant, audite, inqt, ô eruditi viri: Donec verbis mecum gesta res est, verba verbis opposui, & quæ dicebantur, dicendi arte subuerti: vbi verò pro verbis virtus processit ex ore dicentis, non potuerunt resistere verba virtuti, nec homo potuit aduersari Deo. Et ideo si quis vestrûm potuit in his quæ dicta sunt sentire quæ sensi, credat Christo, & sequatur hunc senē in quo loquutus est Deus. Ita Philosophus Christianus est effectus, tandem se gratulatus est victum. Et hęc quidem hactehus, prolixè quidem, sed ni fallor, pulchrè.

Tunc submiserunt viros, qui dicerent se audiuisse eum dicentem uerba blasphemiæ in Moysen & Deum.

Hic impiorum est genius, vt si pios veritate vincere non possunt, ad calumnias & falsa testimonia currant. idem certè Christo Domino nostro accidit. Quū enim sisteretur coram Caiapha sacerdo-

Math. 26. tum principe Christus, quærebant Iudæorum reliqui proceres falsum testimonium cōtra Iesum, vt eum morti traderent, & non inuenerunt, cùm multi falsi testes accessissent. Nouissimè autē venerunt duo falsi testes, & dixerunt:

Hic dixit & nos audiuimus eum dicen- Marc 13.

tem: Ego dissoluam templum hoc manufactum, & post triduum aliud nō manufactum ædificabo. Eiusdem criminis accusatur etiam Stephanus: et verisimile est quòd dixerit veterem legem iam esse transferendam, sed non aliter atq; in ipsa lege veteri & typis prælusum, & disertis verbis prædictum fuerat. Cæterùm ex sequentibus rem hanc melius intelligemus. Hoc autem hic obseruan- Obserua.

dum, quòd etiam illi qui legis sunt trāsgressores perfidissimi, accusant Stephanū violatæ legis, non attendētes quòd seipsos cōdemnant in eo quod Stephanum accusant. Addam, tātum habebatur tum crimen blasphemasse Deum ac eius cultum, vt non esset aliud æquè ca-

pitale. Atqui apud nos licet Christianis Obserua.

dicere de Christo & Christianorū religione, quę etiam puderet Iudæos, & vererentur Gentiles coram nobis de nobis dicere: hinc fit quòd omnia tam pacata iā sint in Christi Ecclesia. Verùm apud Iudæos nullum crimen, sicut diximus, capitalius, quàm blasphemiæ, nec apud populum atrocius, vnde sequitur.

Commouerunt itaq; plebem, & Seniores, & Scribas, & concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium, & statuerunt falsos testes qui dicerent: Homo iste non cessat loqui uerba aduersus locum sanctum & legem. Audiuimus enim dicentem, quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locum istum, & mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses.

Iam diximus Iudæos quantumuis impios nūquam impunè siuisse quenquā calumniari religionem ipsorum, vtcunque ipsi parùm illam curarent. Ergo dū à doctis illis subornantur testes, qui affirmant Stephanum blasphemasse legem, & Deum, & Mosen per quem legem acceperant, continuò commouentur, non solùm plebs inerudita, sed & Seniores & Scribæ. Et quoniam nouerant ad se priuatim nō pertinere, vt de aliquo quātumuis impio poenas sumerēt, sed ad magistratum, duxerunt Ste-

phanum

phanum in concilium, & subornatos sycophantas & falsos testes producunt, qui dicerent quæ iam ex Luca prælecta sunt. Homo iste, inquiunt, homo iste; Magni contemptus verba sunt, Homo iste, impius, blasphemus, religionis nostræ apostata, Galilæi illius sectator, homo iste non cessat loqui verba blasphema aduersus locum sanctum, & legem: Non solùm templū blasphemat in quo Deus colitur, sed etiam legem, in qua quomodo Deus coli à nobis velit præscribitur. Adijciunt enim pro maiori interpretatione hæc verba: Audiuimus eum dicentem, inquiunt, quòd Iesus Nazarenus iste demolietur locum hūc, & mutabit instituta quæ tradidit nobis Moyses. Hoc an dixerit Stephanus, à Luca non significatur. Verùm solent falsi testes vel prorsus mentiri, & asserere factum esse quod reuerà factum non est, vel nonnihil de suo assuere, vt iam oratio longè aliam accipiat faciem quàm priùs, vel simpliciter dicta peruertere & adulterari: quæ omnia crediderim in hac Stephani accusatione facta esse. Ille fortassis dixerat Deum non probare cæremonias amplius veteris legis, quia quem illæ præfigurauerant iam aduenisse, nec iam sicut hactenus Mosen audiendum, sed potiùs Messiam ad quem Moses ipse populum miserat: neminem itèm posse salutem consequi, nisi in CHRISTVM credens vitæ veteris pœnitentiam ageret, nec quenquam excusari quòd externo illi cultui valdè addictus sit. Deum enim esse spiritum, & ideo in spiritu & veritate adorandum. Hæc, inquam, & alia in hunc sensum fortè dixerat Stephanus, quę omnia falsi testes aliò per calumniam detorquêt. Quòd si etiam dixisset Iesum Nazarenum destructurum locum sanctum, hoc est, cultum templi, & mutaturū instituta Mosis, nihil blasphemiæ dixisset. Nā in ipso Mose prædictum fuerat instituta sua non diutius duratura, quàm vsque ad Messiæ tempora: sed in sequenti capite audiemus Stephanum seipsum ma-

Sycophantarum indoles.

gna fiducia, summoque veritatis patrocinio defendentem. Certè Iudæi nunquam potuerunt æquo animo ferre eos, qui ipsis exprobrabant superstitionem & impietatem, & quòd alieni ab omni iustitia confidebant in externum illum templi cultum: neque tamen defuerunt qui etiam cum magno vitæ suæ periculo illis in faciem dicerent, quæ ægerrimè audiebant. Apud Hieremiam cap. septimo legimus Dominum sic Prophetæ dicentem atq; imperantem: Sta in porta domus Domini & prædica ibi verbum illud, & dic: Audite verbum Domini omnis Iuda, qui ingredimini per portas has vt adoretis Dñm. Hæc dicit Dñs exercituum Deus Israël. Bonas facite vias vestras & studia vestra, & habitabo vobiscū in loco isto. Nolite confidere in verbis mendacij, dicētes: Templū domini, templū domini, templū domini. Qm̄ si benedixeritis vias vestras & studia vestra, si feceritis iudicium inter virum & proximum eius, aduenæ & pupillo & viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinē innocentem effuderitis in loco hoc, & post deos alienos non ambulaueritis in malum vobismetipsis: habitabo vobiscum in loco isto, in terra quā dedi patribus vestris à seculo & vsque in seculum. Eadem ferè habes apud eundem Prophetam capite vndecimo. Sic apud Esaiam statim ab initio detestatur Dñs impudentem Iudæorum impietatem, atq; adeò impiā eorū impudentiā, qui cum omnibus vitijs ac sceleribus essent addictissimi: tamē ob externum cultum templi promittebant sibi certā à Dño salutem. Sed quid Dñs ad hæc per Prophetam? Audite verbū Domini principes Sodomorū, percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorræ. Quo mihi multitudinem victimarū dicit Dominus? plenus sum, holocausta arietū & adipē pinguiū, & sanguinē vitulorū & agnorū & hircorū nolui. Et post oīm cæremoniarū reiectionē subdit: Lauamini, mūdi estote, auferte malū cogitationū vestrarū ab oculis meis.

Obserua.

Sed

Sed hæc hactenùs. Det Dominus ne & in nobis sint, qui non recto pede ad pietatem incedunt. Sed redeamus ad verba Lucæ, & videamus quàm inuidiosè & odiosè omnia eloquantur falsi testes contra Stephanum: Homo iste qui coram vobis astat, hic homo nihili nõ cessat loqui, hoc est, indesinẽter loquitur verba blasphema contra tẽplum & instituta Mosis: quasi dicat, si semel tantũ aliquid dixisset tale, iudicari posset illi per imprudentiã fortè excidisse, sed quoniam perpetuò ac indesinenter paria dicit, quis non videt hominis peruicaciam? Et si homini alicui priuato, aut merè humanis constitutionibus detraheret, non esset tantum nefas: quoniã verò & in Deum, & in Prophetas, & in horum cultores inuehitur, quis hãc cõtumeliam æquanimiter ferre posset? Videmus ergo quàm eloquẽtes, & ad iniquitatem benè exercitatos habeat ministros Satanas: videmus itèm quàm credulum sit vulgus, & quàm euanidus sit fauor popularis. Iam non ita pridem ita adhærebant Apostolis, vt etiam magistratus præ illis nihil crudeliùs audebat tentare contra Apostolos: et ecce iam sese apponunt falsis illis calumniatoribus. Nos quidem impietatem vulgi execramur, sed tamen admonemur quatenus homines honorare & beneuolentia prosequi debeamus, nimirum donec pietati non cõtradixerint: quũ verò inceperint in Deum & huius verum cultum peccare, tũ porrò ablegandi & abnegandi sunt. Sequitur in contextu.

Vulgi incõstantia.

Quatenus homines amandi.

Et intuentes eum omnes qui sedebant in concilio, viderunt faciem eius tanquam faciem Angeli.

Res est pauida, vt ille inquit, animus sibi malè cõscius, sed hęc tandem virum fortem faciunt nil conscire sibi, nulla pallescere culpa. Et apud Poëtam Ethnicum legimus: Difficile est crimen nõ prodere vultu. Vnde hi qui aduersus Stephanum considebant in concilio intuentes eum & obseruantes qua fronte crimen obiectum exciperet, videbãt illum adeò nõ deijci aut exanimari, aut metu expallescere, vt facies illius quiddam homine maius, & angelicam quãdam alacritatem simul ac maiestatem præ se ferre videretur. Intuentes, inquit, eum omnes qui sedebant in concilio, viderunt faciem eius tanquam faciem angeli. Non vnus atque alter, sed omnes intuebantur eum, nec vni vel alteri visum est Stephani faciem plus q̃ hominis sit clarescere, sed omnibus: quia innocẽtia & pietas Stephani omnibus debebat innotescere, & volebat Dominus omnibus illis consiliarijs occasionem resipiscendi obijcere. Certè debebant illi in memoriam reuocare claritatem illam quæ apparebat olim in vultu Mosis, & ex hac conijcere quid de Stephano sentiendum: verùm sic eos inuidia excæcarat, vt videntes nihil viderent, & audientes nihil intelligerent, hoc quod iam continenter sequenti capite elucescet. Sequitur itaque in capite septimo.

CAPVT VII.

Dixit autem princeps Sacerdotum, si hæc ita se habent? Qui ait: Viri fratres & patres audite: Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ cùm esset in Mesopotamia, priusquàm moraretur in Charran, & dixit ad illum: Exi de terra tua & de cognatione tua, & veni in terram quam monstrauero tibi.

Rogat hic princeps ab Stephano, num verum sit quod testes contra ipsum dicunt. Hoc autem nõ facit quòd cupiat ipsam rei veritatem cognoscere, & tum vel innocentem absoluere, vel nocentem punire, sed tantùm vt aliquam saltèm iudicij speciem exhibeat, ne vis nõ ius videretur esse quod cum Stephano agere instituerant. Sed D. Stephanus non surdus vel mutus ad hæc apologiã instituit non tam prolixam quàm piã; in qua satis testatum facit, quàm probè ab adolescentia sua in sacris literis versatus fuerit, quàm sanè eas intelligat, & quòd lex ipsi verus pædagogus fuerit ad Christum. Nos itaq; ad defensionẽ

D. Ste-

D. Stephani iam accedimus. Primò captat beneuolentiam amicè ac familiariter eos alloquens: Viri patres & fratres, inquit, audite. Fratres illos vocat quia cum ipso eiusdem generis essent, & consuetudo patriæ & gentis habebat, vt Iudæus Iudæum fratris appellatione dignaretur. Patres verò vocat, q a & ætate & autoritate graues erant quos alloquebatur. Et probi & bene instituti filij est, vt honorificè seniores appellet, viros patrum, mulieres matrum appellatione cohonestans. Sed hæc alias: iam sic orditur. Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ, &c. Quid hęc ad accusationem illam? quid pro defensione Stephani? Audi obsecro diligēter capita accusationis, hoc est, statū causse qua de agitur, & q̃ sequūtur nequaquā futura sunt intellectu difficilia. Accusatur Stephanus quod dixerit Iesum demoliturū locum sanctū, hoc est, templū Hierosolymitanū, & instituta Mosis immutaturum, Ideoq; Stephanū esse blasphemum in Deum, in Mosen, & in legem. Iudæi verò persuasum habent, & templum Hierosolymitanum, & diuinum in ipso cultum, & legem à Mose traditam quo ad omnes circunstantias perpetuò duratura, nec quenquam præter & extra legis obseruationē posse saluari. Stephanus itaque probabit etiam Deum electos suos habuisse antequam lex inciperet, & multos præter legis Mosaicæ obseruationem & Deo placuisse, & salutē cōsecutos esse. Deinde quæ ratio templi sit, probè enarrat, interim legis Mosaicæ immutationem aliquando futuram esse, etiam in lege ipsa prædictum esse ostēdit. Sed nos hæc omnia suo loco, & quantū fieri potest breuissimis annotabimus. Deus gloriæ, inquit, apparuit patri nostro Abrahæ. Non simpliciter dicit, Deus apparuit Abrahæ: hoc enim cōtemptum Dei & Abrahæ præ se ferret. Ergo Deū vocat gloriæ, videlicet qui in se est gloriosissimus, & sine cuius fauore nemini vera gloria cōtingere potest. Vocat aūt Abrahā cōmunē patrē, vt innuat etiam se vnum esse ex filijs Abrahæ cui debeatur promissio. Hic ergo Deus glorię apparuit patri nostro Abrahæ cùm esset in Mesopotamia priusquam moraretur in Charran, hoc est, apparuit ei, id est, amauit eum, fauit ei antequā circunci-deretur, antequā exiret de terra sua, antequā immolaret filiū suū. Nullo ergo opere meruit Abrahā fauorē & gratiā Dei, sed Deus gratuitò & ex sola misericordia elegit sibi Abrahamum. Et dixit ad illū: Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram quam monstrauero tibi. Deus accepit Abrahā ex gratia in filiū, donās ei spiritū suum bonū: iā quomodo illius aīm exploret videamus. Iubet eū charissima quæq; deserere, nec apertis verbis quo ipsum dūcturus sit ostendit. Exi, inquit, de terra tua, & de cognatione tua. Quis aūt nō tenet amore patrij soli? qs sic oēm humanū exuit affectū, vt non p̄ alijs amet cognatos? Sed hæc iubet Abrahā relinquere, & addit Dñs: Veni in terrā quā mōstrauero tibi. Sed quā mōstrabit illi? an meliorē vel deteriorē illa quā relinquere iubetur? De hoc nihil loquit Deus, nec Abraham super ea re multū sollicitus est. Hinc sequitur in textu. Roman. 4. Gene. 12.

Tunc exijt de terra Chaldæorum, & habitauit in Charran. Et inde, postquam mortuus est pater eius, transtulit in terram istam, in qua nunc uos habitatis.

Magnū hic nobis in Abrahā exemplū obedientiæ p̄ponitur, quod tū intelligere poteritis, quādo animaduerteritis quām inobediētes & rebelles esse iā soleāt hoīes. Nā si Abrahā aliquis è vulgo fuisset, dixisset vtique: Agè, iubes relinquā terrā quā inhabito, cognationē, domū paternā, quare nō imperādo vt locum hunc relinquā certiorē me reddis quantum sit iter? vnde enim mihi illud innotesceret? quod hac quam relinquo vberior & præstantior sit illa? At Abraham nihil horum vel dixit vel cogitauit, sed respiciens ad magnitudinē eorum quæ imperata erant, ijs quę in manibus habebat incerta præferebat. Statim enim atq; pręceptum Domini audiuit, exijt de terra Chaldæorum, & habitauit

tauit in Charran ciuitate Mesopotamiæ: mortuo autem eius patre qui appellabatur Thare, transtulit illum Dominus in terram istam, in qua nunc vos habitatis. Nolumus in oratione siue apologia Stephani prolixiores esse: solum hoc vbique obseruandum, Iudæis nullum gloriandi ac sese extollendi locum relictum, quasi suis meritis in terram promissionis peruenerint, quum Dominus ex sola & magna gratia Abrahæ & posteris illam promiserit, antequam Abraham vel circumcideretur, vel aliquid aliud in gratiam Dei faceret. Ergo omnia beneficia Dei in Iudæos collata, Deo non illorum meritis asscribenda sunt.

Et non dedit illi hæreditatem in ea, nec passum pedis, sed repromisit dare illi eam in possessionem, & semini eius post ipsum cum non haberet illum.

Quæcunq; Stephanus in tota hac apologia adducit, videtur ea intentione adducere, vt probatam nobis redderet nō tam gratiam Dei, quàm Abrahæ ingentem & fortissimam fidem: quæ duo si ob oculos semper habebimus, non erit necessarium prolixiùs de omnibus historijs quæ producuntur disserere. Vide enim quid hoc loco dicat, vide quæ rerum sit consequentia, vide quàm mirabiliter probetur & agitetur Abrahæ fides. Pollicitus est Deus Abrahæ terram Palæstinorum sic, vt non solus Abraham, sed vniuersum huius semen illam quasi hæreditario iure possideret: iam vide quàm nulla rerum sit consequentia. Pollicitus quidem est Deus Abrahæ, sicut diximus, terram illam, sed ne passum quidem pedis dedit ei in illa, sed quæcunque in illa habere voluit non hæreditario, sed emptionis iure accipere debuit. Dein promisit Dominus posteros & hæredes Abrahæ illam terram possessuros, & ecce Abraham nullos liberos habet nec filios nec filias: verùm Abraham eiusmodi rerū absurditate (sic enim iudicat mundus) nihil mouetur, sed relinquit ea quibus assueuerat, & vadit ad occupanda quæ non nouerat. Et hęc est veræ fidei verus genius, Dei promissis nihil anteponere. Hæc omnia si quis singillatim excutere velit, & fidem Abrahæ cum nostra incredulitate conferre, quā latissimum haberet dicendi campum? sed nos nolumus prolixiores esse quàm argumenti ratio postulare, & vobis expedire videbitur. Sequentia itaque audiemus.

Locutus est autem ei Deus, quia erit semen eius accola in terra aliena, & seruituti eos subijcient, & malè tractabunt eos annis quadringentis, & gentem cui seruierint iudicabo ego dicit Dominus: & post hæc exibunt & seruient mihi in loco isto. Gene. 15.

Vide quot promissiones ad Abraham factæ sint. Locutus est ei Deus, quia semen, hoc est, posteritas eius erit accola siue inquilina in terra aliena. Nondum habet aliquem puerum Abrahā, & tamen de huius posteritate quid futurum sit prædicatur: & verè sic factum est. Neque enim Israëlitæ semen Abrahæ continuò venerunt in terram Palæstinorum, sed tandem post quadringentos triginta annos. Prius enim oportebat illos multa aduersa pati, seruituti subijci, & malè tractari, nō q̄ nō posset Deus illos statim in promissam terram introducere, sed quia tātas afflictiones peccata illorū merebanť: quibus verò medijs in Ægyptū venerint, notius est quàm vt hîc referri debeat. Addit Dominus. Gentē cui seruient iudicabo, hoc est, condēnabo & puniā ego. Hoc autem de Ægyptijs intelligendū, quibus seruierunt Israëlitæ durissima seruitute, sed quā pœnā de illis Deus sumpserit, nemini non notum est.

Et dedit illi testamentum circumcisionis, & sic genuit Isaac, & circumcidit eum die octauo, & Isaac Iacob, & Iacob duodecim patriarchas.

Et hæc notissima sunt nobis ex primo Moysis libro. sic autem incipiunt promissiones Dei Abrahę factæ verificari. Primò itaque hîc contra Iudæos obseruandum, quòd Abraham magnificas illas promissiones non accepit post circumcisionem, sed priusquā circumcideretur, ne quis putaret Abrahā propter circumcisionē Deo placuisse:

vnde & Paulus vocat circumcisionem signaculum iustitiæ fidei. Nam Abrahã circuncisionem in se recipiens, hoc ipso facto testatus est sese totum consecrasse Deo, se Deo in omnib⁹ credere, se Deo in nullo nõ obedire, se de illius magnificis ꝓmissis nihil dubitare. Hãc
Roman. 4. rem Diuus Paulus in Romanis suis pulcherrimè deducit de Abraham dicẽs: Qui contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum sicut stellæ cæli, & arena maris. Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cùm iam ferè centum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ. In repromissionem enim non dubitauit diffidẽtia, sed cõfortatus est fide dans gloriam Deo, plenissimè sciens quia quæcunq; promisit Deus, potens est & facere, &c. Abraham itaque iam circuncisus genuit Isaac, & circũcidit Isaac: nimirum rursum vt declararet se adhuc constantem ac fortem in fide esse. Sic Isaac ex se genitum Iacob circumcidit, non alia ratione quàm ipse circumcisus fuerat. Iam & Iacob duodecim patriarchas pari ratione circumcidi fecit, videlicet vt testarentur hoc signo sese de Dei promissis, quæ Abrahæ factæ fuerant, non dubitare, seseque totos Deo in obsequium consecrare. Iam per hos duodecim patriarchas multiplicata est Abrahæ posteritas, quæ quomodo in Ægyptum, in qua postea seruituti subiectæ fuerunt, peruenerint, statim incipiet Stephanus recensere. Multa verò hic dissimulat, tum quæ ad Dei beneficia, tum etiam quæ ad Israëlis ingratitudinem pertinere videntur. Neque enim instituerat totam illam veterũ patriarcharum texere historiam, sed tãtùm ea producere, quæ proximè ad institutũ suum pertinere videbantur.

Et Patriarchæ æmulãtes Ioseph uẽdiderũt ĩ Aegyptũ, & erat Deus cũ eo, & eripuit eũ ex omnibus tribulationibus eius, & dedit ei gratiam & sapientiam in conspectu Pharaonis regis Aegyptiorum, & constituit eũ præpositũ super Aegyptũ, & super omnem domũ suã.

Quare fratres Ioseph cõtra ipsum inuidia moti fuerint, testatur Moises li. 1. ca. 37. videlicet quòd inuidebãt ei gloriã, quam illi à Deo præparari Deus ipse iã somnijs quibusdã adumbrauerat. Noluit autẽ Stephanus nefas illud ꝓ merito exaggerare, sed breuibus tantũ attingere. Neque enim dicit quòd in animo iam cõceperant illũ occidere, quod etiã fecissent, nisi Ruben obstitisset suis cõsilijs, dicẽs: Quid nobis prodest, si occiderimus fratrẽ nostrũ, & celauerimus sanguinẽ ipsius? melius est vt vendatur Ismaëlitis, & manus nostræ non polluantur: frater enĩ, & caro nostra est, &c. Hæc, inquam, quæ Patriarchis magno dedecori esse possent, noluit pluribus referre, sed quę Dei benignitatem erga Ioseph declarant fusiùs recẽsuit, inquiens: Deus erat cũ Ioseph, & vt hoc intelligeremus, addit per interpretationem: Et eripuit eum ex omnibus tribulationibus eius. Quas tribulatiónes pertat? quas à fratribus, ab Ægyptijs, à Pharaonis vxore, & in carcere pertulit: de his, inquam, loquitur, quæ omnia in Genesi pulchrè descripta sunt. Vide autem quòd liberationes has non Ruben fratri, non Pharaoni, sed Deo adscribit, qui sua prouidentia passus quidem est tentari Iosephum suum dilectum, sed non passus est ipsum occumbere. Vnde etiam Stephanus addit: Deus dedit ei gratiam & sapientiam in conspectu Pharaonis regis Aegyptiorum, & constituit eum prępositum super Ægyptum, & super omnem domum suã. Hæc habentur Gene. cap. quadragesimo primo, q̃ breuitatis gratia huc transferre noluimus. Sed videamus rursum, quæ ad institutum Stephani pertinẽt. Patriarchæ licet signaculũ fidei in carne sua haberent, quo sese Deo, sicut diximus, obstrinxissent, tamẽ nihilo meliores facti sunt, sed per inuidiam fratrem suum, quem libẽtiùs occidissent, in Aegyptum vendiderunt. Tanta scilicet impietate meruerunt introduci in terram promissionis: immò meruerunt vt ipsi arctissimæ subijcerentur

 serui-

ſeruituti. Iam Ioſeph licèt inter medios idololatras, licèt miſerè afflictus, licèt multas & magnas peccandi occaſiones haberet: tamen ſigillaculo ſuo fidei reſpondit ſemper ad omnem voluntatem Dei ſeſe comparando, & ei fideliter obſequendo, nihil dubitans quin Deus promiſſionis ſuæ nunquam futurus eſſet immemor. Exemplum hic habes, vt tribulationibus varijs vexatus patiens ſis, nunquam deſperes, perpetuò illud cogitans quod Dominus de pio tribulato dicit: Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum.

Venit autem fames in vniuerſam Aegyptum & Chanaan, & tribulatio magna, & non inueniebant cibos patres noſtri.

Famem hanc ſignificauerat Dominus Pharaoni Ægyptiorum regi futurã per duo ſomnia, quorum alterum ſub imagine ſeptem boum macilẽtarum, & ſeptem ſpicarum tenuium alterum: quæ tamen ſomnia rex ipſe nõ intelligebat, nec quiſquam coniectorum vel ſapientum ſuorũ, illorum interpretationem exponere poterat. Tandem deuentum eſt ad Ioſeph, qui tum adhuc tenebatur in carcere, & ille interpretationẽ ſomniorum regi expoſuit, dicẽs: Septẽ boues pulchræ & ſeptẽ ſpicæ plenæ, ſeptẽ vbertatis anni ſunt, eãdẽq; vim ſomnij cõprehendunt. Septẽ quoq; boues tenues & macilẽtæ, quæ aſcenderũt poſt eas, & ſeptem ſpicæ tenues, & vento vrente percuſſæ, ſeptẽ anni venturę ſunt famis, qui hoc ordine cõplebũtur. Ecce ſeptẽ anni venient fertilitatis magnę in vniuerſa terra Ægypti, quos ſequentur ſeptem anni alij tantę ſterilitatis, vt obliuioni tradatur cũcta retrò abundãtia. Cõſumptura eſt enim fames oẽm terrã, & vbertatis magnitudinẽ perditura eſt inopiæ magnitudo. De hac itaq; fame Stephanus hoc loco loquitur, ſignificaturus qua occaſione Iacob cũ filijs ſuis in Ægyptum peruenerit, ſimul etiã intuens, quantas tribulationes veteres illi patres ſuſtinuerint, vtcunque magnas promiſſiones à Deo acceperant.

Magna certè tribulatio & afflictio eſt ſeptẽnem pati famem: nobis etiam annua intolerabilis videtur, quum tamen famis occaſionès non abſcindamus. Enimuero non eſſet tanta fames, ſi Dei donis cum gratiarum actione vti didiciſſemus, & temporalium bonorum fideles diſpenſatores eſſemus. Arqui quum iam nemo ſua contentus ſit ſorte, & ſinguli omnia ad ſe rapere feſtinant, & vnus helluo tantum conſumit, quantum multis ſufficere poſſet, non eſt mirabile quod etiam in magna rerum copia multi inopiam patiuntur. Verùm nos hæc non animaduertimus, ſed cauſſam famis & ſterilitatis nũc intemperiei aëris, nunc Satanæ, nunc verò veneficis aſſcribimus, quum illam potiùs peccatis noſtris aſſcribere debebemus. Sic enim in Deuteronomio legimus: Quòd ſi audire nolueris vocem Domini Dei tui vt cuſtodias & facias omnia mandata eius, mittet Dominus ſuper te famem, & eſuriem, & increpationem in omnia opera tua quæ tu facies, donec conterat te & perdat te velociter. Sed hæc aliâs: nam quæ ſequuntur adijcienda ſunt.

Fames unde. [illegible]

Deut. 28.

Cum audiſſet autem Iacob eſſe frumẽtum in Aegypto, miſit patres noſtros primùm, & in ſecundo cognitus eſt Ioſeph à fratribus ſuis, & manifeſtatum eſt Pharaoni genus eius. Mittens autem Ioſeph, accerſiuit Iacob patrem ſuum, & omnem cognationem ſuam in animabus ſeptuaginta quinq.

Stephanus oĩa hæc ꝙ poteſt breuiſſimè recenſet, quum tamẽ oĩa pulcherrimè per Moſen cõſcripta ſint, quomodo ſcilicet Iacob filios ſuos cũ muneribus in Ægyptum miſerit, quomodo ab Ioſeph interrogati, quomodo repoſitione pecuniarũ in ſaccis tentati, quomodo Ioſeph ab illis cognitus non potuerit lachrymas cohibere, quomodo veniam ab illo rogârint: hæc, inquam, oĩa noluit Stephanus copioſiùs proſequi, vt quæ erant apud Iudæos decantatiſſima. Diſcamus ex hac hiſtoria boni magiſtratus bonorumque Principum eſſe, vt prudentes ſint rerum æſtimatores, & prouidenter oĩa agant, vt ſemper

Obſerua.

habeant

habeant,quo subditorum suorũ inopiã subleuare possint. Videmus enim Pharaonem in annis fertilibus tantam frumentorum vim reposuisse, vt non tam suis, quàm peregrinis auxilio esse potuerit. Et solet quidem Deus aliquandò sic distribuere bona illa temporalia, vt hi omninò careant quibus alij abundant,vt sic & horum misericordiam, & illorum probet patiẽtiam. Secundò discimus Deum semper curam agere suorum,hisque varijs modis opitulari. Caret quidem Iacob frumento: atqui argentum habet vnde illud comparare possit. Adde quod Iacob de Dei prouidentia quidem nihil dubitat, sed interim non recusat filios suos mittere in Ægyptum ad emenda frumenta. Qui enim eiusmodi oblatas occasiones, & apta media,vt vocãt, negligit, nõ Deo fidere, sed potiùs Deum tentare dicendus est. Præsentibus itaq; occasionibus cum timore Dei vtendum est: absentibus verò illis nequaquam desperandũ est. Tertiò discamus hoc in loco ad exemplum Iosephi proximis & fratribus, qui in nos peccauerunt, non solũ ignoscere & nihil nocere, sed etiam illis ex animo benefacere. Scimus quàm parũ fraternè Ioseph à fratribus suis tractatus fuerit iam olim, & videmus q̃ beneficus iam sit in illos, quum tamen ipsis iam talionem reddere posset commodissimè. Nam Ioseph auctoritate valet, & illi huius opera indigent: neq; tamẽ illis quidq̃ mali facit, immò nec exprobrat quidẽ quæ olim in ipsum fecerãt, nec aliquid illorum inuidiæ, sed omnia diuinæ prouidentiæ asscribit, dicens: Præmisit me Deus, vt reseruemini super terrãm, & escas ad viuẽdum habere possitis. Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum, q fecit me quasi patrem Pharaonis, & dominum vniuersæ domus eius, ac principem in omni terra Ægypti. Quartò discant hoc in loco pueri siue liberi, vt in sublimitate constituti, vel diuitijs locupletati pauperum & miserorum parentum vel amicorum non obliuiscantur: quod exemplum vtinam multi imitarentur, quos pauperum amicorum & pudet & pœnitet, non cogitãtes quod scriptura dicit de Deo: Suscitãs de terra inopẽ, & de stercore erigens pauperem.

Et descendit Iacob in Aegyptum, & defunctus est ipse & patres nostri. Et translati in Sychem, & positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham precio argẽti à filijs Emor filij Sychem. Gene. 46.

Moses testatur quod quum Iacob iam esset in itinere Ægyptum versus, Deus illi apparuerit dicens: Ego sum fortissimus Deus patris tui. Noli timere, sed descende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi. Ego descendam tecum illuc, & ego inde adducam te reuertentem, Ioseph quoq; apponet manus tuas super oculos tuos. Audiẽs itaque Ioseph per Iudam internuncium patrem suum venientem, iuncto curru suo ascendit obuiam patri, irruitque super collũ eius, & inter amplexus fleuit, dixitque pater ad Ioseph: Iã lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo. vixit itaque Iacob in Gene. 47.
Ægypto decem & septem annos. Cùm autẽ appropinquare cerneret diẽ mortis suę, vocauit Ioseph filium suum & dixit ad eum: Si inueni gratiam in cõspectu tuo, pone manum tuam sub fœmore meo, & facias mihi misericordiam & veritatem, vt non sepelias me in Ægypto, sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condasq; in sepulchro maiorum meorum: quæ omnia pollicitus est Ioseph se facturum, id quod reipsa præstitit. Nec solus Iacob noluit in Ægypto sepeliri, sed & Ioseph Gene. 50.
ipse. Cùm enim esset annorum centum & decem, vocauit fratres suos & dixit eis: Post mortem meam Deus visitabit vos, & ascendere vos faciet de terra ista ad terram quam iurauit Abrahã, Isaac, & Iacob: asportate itaque ossa mea vobiscum de loco isto. Vnde & in Exodo legimus, quòd Moses relicturus Ægy- Exod. 13.
ptum tulerit ossa Ioseph secum: qua de re nonnihil dicemus, vbi nobis disputatio instituet de suffragijs, q̃ fiunt ꝓ vita defunctis. Iã ad cõtextũ reuertimur.

Cùm autem appropinquaret tempus promißionis quã confessus erat Deus Abrahæ, creuit populus & multiplicatus est in Aegypto, quoadusq; surrexit alius rex in Aegypto, qui non sciebat Ioseph.

Et hęc omnia clarissimè habẽtur in Mosis libris. Mortuo enim Ioseph & vniuersis fratribus eius, omniq́ue cognatione sua, filij Israël creuerunt, & quasi germinantes multiplicati sunt, ac roborati nimis impleuerunt terram. Surrexit interea rex nouus super Aegyptũ, q̃ ignorabat Ioseph, hoc est, lõgo tẽpore iam obierat Ioseph, vt nouus iste rex illum nec de facie noscere, nec illius beneficia olim Aegyptijs ꝑ illum præstita scire potuerit. Notatur autẽ hic ingratitudo & stultitia regis, imprudentiaq́; earum rerũ quę reges scire debẽt. nõ solũ futura, sed & ꝑterita nõ ignorare oportet mũdi rectores & magnos principes. Si annales ꝑdecessorũ suorũ legẽdo cõsuluisset, nõ ignoraret Iosephũ, & quãta ꝑ hunc beneficia Dñs exhibuerit v- Hester.6. niuersis Aegyptijs. Nã sic fecerat Assuerus iubẽs sibi afferri historias & annales priorum temporum, & hæc omnia ante se legi: quæ res non solùm Mardochęo tum profuit, sed omnes Iudæos à tyrannide superbissimi ac crudelissimi Haman liberauit. Nota est historia ex libello qui prudentissimè Hester inscribitur. Sed videamus sequentia ex oratione Stephani.

Hic circumueniens genus nostrum afflixit patres nostros, ut exponerent infantes suos, ne uiuificarentur.

Hanc rem sic describit Moses. Et ait rex Aegypti ad populum suum: Ecce populus filiorum Israël multus & fortior nobis, venite sapienter (callidè) opprimamus eum, ne fortè multiplicetur: et si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisq́; nobis egrediatur de terra, præposuitq́ue eis magistros operum, vt affligerẽt eos oneribus. Quantoq́ue opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur & crescebant. Oderantq́ue filios Israël Aegyptij, & affligebant illudentes eis & inuidentes, adq́; amaritudinem perducebãt vitam eorũ operibus duris luti & lateris, omniq́ue famulatu quo in terræ operibus premebantur. Dixit autem rex Aegypti obstetricibus Hebręorũ, quarum vna vocabatur Siphra, altera Phua, præcipiens eis: Quãdo obstetricabitis Hebræos, & partus tẽpus aduenerit, si masculus fuerit, interficite illum: si fœmina reseruate. Timuerunt autem obstetrices Deum, & non fecerunt iuxta præceptũ regis Aegypti, sed conseruabant mares. Quibus accersitis ad se rex, ait: Quídnam est hoc quod facere voluistis vt pueros seruaretis? Quę responderunt: Non sunt Hebrȩæ sicut Aegyptiæ mulieres. Ipsæ enim habent obstetricandi scientiam, & priusquã veniamus ad eas, pariunt. Hactenus ex secundo Mosis libro, ex quibus multa ꝓclara hic annotare possemus. Primò enim verificatur prophetia ad Abraham facta, quòd semen suũ grauissimas passiones & afflictiones esset passurum. Secundò ꝙ Satanas per suos ministros nunq̃ cessat persequi populum Dei, & in hoc filium Dei verum Messiã Dominum nostrũ Iesum Christum, qui ex Abrahę semine nasciturus exspectabatur. Et Aegypti quidẽ rex timebat, ne opprimeretur ab Hebræis: Satanas verò timebat, ne ex hoc semine progeneraretur Christus, à quo ille regno spoliaretur, &c. Sed hæc copiosiùs prosequi non est huius instituti.

Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, Exod. 2. *qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui. Exposito autem illo, sustulit eum filia Pharaonis, & nutriuit eum sibi in filium.*

Egressus est vir de domo Leui, ait vetus historia, & accepit vxorem stirpis suæ, quæ concepit & peperit filiũ, & videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Cumq́; iã cęlare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice, posuitq́; intus infantulũ, & exposuit eũ in carecto ripæ fluminis stante procul sorore eius, & considerante euentum rei. Ecce aũt descẽdebat filia Pharaonis vt lauaretur in flumine, & puellæ eius gradiebantur per crepidinem aluei. Quæ cùm vidisset fiscellam

fiſcellam in papyrione, miſit vnam è famulabus ſuis, & allatam aperiens, cernensq; in ea paruulum vagientem, miſerta eius ait: De infantibus Hebręorũ eſt hic. Cui ſoror pueri: Vis, inquit, vt vadam & vocem tibi mulierem Hebręam, quæ nutrire poſſit infantulum? Reſpondit, vade. Perrexit puella, & vocauit matrem ſuam. Ad quam locuta filia Pharaonis, Accipe, ait, puerum iſtum, & nutri mihi, & ego dabo tibi mercedem tuam. Suſcepit mulier puerum & nutriuit, adultumque tradidit filiæ Pharaonis, quem illa adoptauit in locum filij, vocauitque nomen eius Moyſes, dicens: Quia de aqua tuli eum. Moſche enim Hebræis idē ſonat quod extractus. Sic ergo ordinatione diuina euadit vnicus ille Moſes, contra quem ferè ſolum fuerat excogitata, & à dæmone ſuggeſta vniuerſalis crudelitas, vt diſcamus vbique confidere Domino, qui mirabiliter eximit ſuos, & conſolatur in ſe ſperantes. Plenos enim fuiſſe fide & pietate Moſis parentes, ſacra Scriptura diſertis verbis teſtatur. In Epiſtola enim ad Hebręos ita ſcriptum eſt: Per fidem cùm natus eſſet Moſes, occultatus eſt menſes tres à parentibus ſuis, propterea quòd viderent elegantem puellum, nec veriti ſunt edictum regis. Tametſi enim maxima Iſraëlitarum pars contempſerunt promiſſiones Dei Patriarchis dictas, & ſeruierunt Ægyptiacis idolis; tamen reſeruauit ſibi Deus aliquot pios, qui non ſunt obliti diuinarum promiſſionum. Inter quos & parentes Moſis, qui cùm viderent grauiſſimam Dei afflictionem, reuocauerunt in memoriam promiſſiones Dei, quas à patribus quaſi per manus traditas acceperant, fore aliquandò vt Abrahæ poſteritas in infinitum quaſi multiplicata poſſideret terram Chanaan. Hac ergo ſpe freti ſpacio trium menſium apud ſe puerum detinuerunt, deindè forſan timentes ne à Pharaonis miniſtris repertus occideretur, fiſcellæ benè diſpoſitæ incluſum in aquam ponunt, nimirùm nihil dubitantes DEVM non defore puello illi, nec ſpe ſua fruſtrati ſunt. Moſes enim mirabiliter, vt audiſtis, in aquis ſeruatur, à filia Pharaonis inuenitur & ex aquis extrahitur, à filia Pharaonis in filium adoptatur. Recitantur ab Hebræis varia & verè admiranda quæ circa Moſen puerum contigerunt. Scribit enim Ioſephus parentes Moſis antequam hunc generarent, à Deo per ſomnium intellexiſſe qualis & quantus futurus eſſet filius, quem propediem eſſent generaturi. Scribit etiam quòd quidam Sacrorum ſcriba apud Ægyptios vaticinatus fuerit regi ex Hebræis naſciturum, qui Ægyptum vniuerſam perditurus eſſet. His addit Moſen puerum tam elegantis fuiſſe ſpeciei & pulchritudinis, vt neminem non in ſui admirationem traheret ſoleret. Deindè addunt quòd regium diadema adhuc puer in terram proiecerit, ac pedibus calcauerit, omine quodam oſtendens ſe fore deuaſtatorem Ægyptiorum. Multa alia de hoc ſancto puero à Iudæis narrantur, quæ nos vt ſuperuacanea huc transſcribere noluimus: nos tamen ex hoc loco nonnulla quæ putamus obſeruatu digniſſima, hic annotemus. Et primò quidem obſeruandum, quòd Moſes prædicatur Deo fuiſſe gratus ſtatim atque à parentibus prognatus fuit, vbi necdũ templum, nec ſacerdotium, nec ſacrificia legis exiſtebãt: vt intelligamus Deo etiam eos placere qui legem Moſis iuxta Iudæorum ſententiam non obſeruant. Secundò obſeruandum, quòd his verbis Stephanus tacitè ſe purgat ab illorũ calũnijs qui ipſum accuſauerãt, quaſi blaſphemus & iniurius fuiſſet in Moyſen. hic enim Stephanus totus eſt in deprædicandis & celebrandis Dei laudibus. Tertiò vide mirabile Dei cõſiliũ in adimplendis ſuis promiſſionibus. In ſuperioribus audiuimus de ſancto Patriarcha Ioſeph, quomodo per ſomnium intellexerat ſe adorãdũ à parẽtibus & fra-

Hebr. 11.

Antiq. lib. 2. cap. 5.

& fratribus suis: verùm cùm à fratribus venditur, cùm in Ægypto seruit, cùm etiam in carcerem conijcitur, cùm non in priuatum quendam, sed in regẽ ipsum peccasse accusatur, quis putasset illum ad tantum tanti honoris peruenturum fastigium? Sic Moses à Deo electus est, vt tanquã fortissimus dux populum Israël ex Ægyptiaca seruitute eripiat. Sed quàm multa videntur Dei consilijs obstare? Cauet rex Aegyptius ne quenquã Hebræorum puerorum patianrur superuiuere, Moses in flumen mittitur, à Pharaonis filia & educitur & educatur. Quis putasset Pharaonem huic parsurum puero, nedum eum educaturũ? Atqui quoniam Deus Mosen voluit suo præfici populo, vniuersus, vt ita dicam, mundus ad hoc inseruire debet, vt fiat quod Deus futurũ esse præordinauit. Sed suffecerint hæc nobis q non ignoramus nullum consilium, nullamq́; sapientiam contra Dominũ esse. Si quis Iesu Christi Domini nostri infantiam cum Mosis infantia cõtulerit, inueniet collationem pulcherrimam. Nos ad alia properamus.

Et eruditus est Moyses omni sapientia Aegyptiorum, & erat potens in uerbis & in operibus suis.

Quæ hoc loco Iosephus narrat de bello aduersus Aethiopes à Mose administrato, & de filia regis Aethiopũ à Mose in vxorem ducta, nolumus hic prolixius prosequi: neq; tamen dubitamus Deũ sic omnia ordinasse circa Mosen, vt omnia ipsius seruierint consilijs. Sed de Moysis eruditione ac sapientia hic inuestigandum venit. Qualis Aegyptiorum sapientia fuerit, ex ipsis sacris literis non admodum apertè liquet. Videtur autem verisimile eos habuisse viros sapiẽtes, qui in Magia, quam vocãt, naturali fuerint exercitatissimi, quiq́; habuerint occultiora naturæ ipsius magis experta & cognita, quàm reliqui homines. Et ex ipso Exodo apparet quales fuerint Magi illi, qui suis præstigijs etiã diuina miracula obfuscare conati fuerunt. Et persuasum habebant Mosen quidquid miraculorum faceret, omne

Sapientia Aegyptiorum qualis.

id facere per Magiam naturalem, quomodo & illi sua figmẽta. Quum autem ipsi Pharaonis Magi miraculũ quo Moses adduxerat Cynifes imitari non possent, eo deducti sunt, vt faterentur Mosen eiusmodi opus non propria arte, sed Dei auxilio facere. Dicebãt enim, digitus Dei est. Diuus August. in 18 de ciuitate Dei libro, cap. 39. existimat Aegyptiorum sapiẽtes præcipuè in Astronomia excelluisse. Ego illis facilè subscribo qui putant Aegyptios in omnibus scientijs, quas mundus magni faciebat, excelluisse: vnde & multorum magni nominis virorum peregrinationes leguntur ad Aegyptios esse institutæ non alio nomine, nisi vt Aegyptiorum sapientia, qualis qualis fuerit, imbuerẽtur. Sed hæc res non tenebit diutius occupatos nos, qui maluimus dicere quæ ædificant, quam quæ tantùm delectãt. Obseruandum itaq; primùm quòd veteris Testamenti scriptura non testatur quòd Moses eruditus fuerit in omni sapientia Aegyptiorum: vnde Diuus Stephanus illud haud dubiè ex patrum traditione accepit, quemadmodum & D. Paulus alibi Magos illos qui Mosi obstiterunt, suis appellitat nominib. Iamnes & Iãbres, quod vetus historia nullibi dicit. Vnde vanum est, quòd quidã nihil vel credere vel audire velint, nisi quod in sacris literis quasi omnibus finibus suis sit descriptum. Atqui Paulus non ea tantùm obseruari vult, quæ Epistolis consignauit, sed etiam quæ viuo sermone auditores suos docuit. Obseruandum secundò, quòd Pharaonis filia Mosen in pueritia non neglexit, sed doctis viris erudiendum cõmendauit: quod exemplum vtinam & vos, quibus Deus liberos dedit, ex animo & diligẽter imitaremini. Nã qui à teneris, quod dicitur, vnguiculis benè instituuntur, ij tandem efficiuntur viri potentes sermone & operibus.

Vide Ludo. Celiũ lect. Antiquorũ lib. 9. ca. 3. & seq.

Non omnia sunt in ueteri Testam. conscripta, quæ in Nouo recitantur.

Liberi probè instituendi.

Cùm autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor eius, ut uisitaret fratres suos filios Israël.

Hoc non sic intelligendum est, quasi

Moses

Moses semper in aula Pharaonis fuerit, & interea temporis nonnunquam deambulãdi aut animi gratia fratres suos Israëlitas inuiserit: sed quòd cùm esset annorum quadraginta, aulam Pharaonis prorsus reliquerit, & recusauerit deinceps vocari filius filiæ Pharaonis, ac maluerit inter Israëlitas suos abiectus viuere, quàm in aula Pharaonis magna auctoritate præditus esse. Huius rei tibi fidem faciat, quòd Paulus in hæc verba scribens dicit: Fide Moyses iam grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cũ populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi: aspiciebat enim in remunerationem. Magnum hoc fidei exemplum est, relinquere immò & contemnere temporalia bona quæ vides, & ad q̃ non nisi per multas ac magnas tribulationes peruenire potes.

Moses quando aulã reliquerit.

Hebræ. 11.

Et cùm vidisset quendam iniuriam patientem, vindicauit illum, & fecit ultionem ei qui iniuriam sustinebat percusso Aegyptio. Existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi non intellexerunt.

Vellem hic rursus alloqui & admonere illos, qui sic extollunt Scripturæ auctoritatem, vt Ecclesiæ auctoritatem vix imis subsellijs dignentur, hoc est, aduersarios nostros hic admonere vellem, vt diligenter hunc Apostoli Lucæ locum, aut potiùs verba D. Stephani obseruent, quibus Mosen homicidij accusatione absoluit, docens quare Moses Ægyptium occiderit, non scilicet malo quodam odio, sed ductu bono Spiritus sancti. Atqui in Mose libris tacetur, qua ratione istud homicidium à Mose perpetratum fuerit. Quis hæc igitur significauit Diuo Stephano? vnde eius rei testimoniũ desumpsit? Certè aut ex libris quæ temporum iniuria, vel hominum iniuria perierunt, aut ex traditione parentum suorum, aut ex peculiari sancti Spiritus reuelatione. Igitur & quæ Ecclesia iam obseruat non expressè in literis Canonicis expressa, non statim reijcienda sunt, sed existimandum quòd illa vel ex deperditis iam libris, aut ex Apostolorum traditione, aut ex Spiritus sancti reuelatione didicerit, nobisque deinceps sic obseruanda præceperit. Sed ad contextum. Cùm Moyses vidisset, inquit Stephanus, quendam iniuriam patientem, vindicauit illum, & fecit vltionem ei qui iniuriam sustinebat percusso Ægyptio, &cæt. Hanc historiam in secundo Mosis libro sic descriptam legimus: In diebus illis postquam creuerat Moyses, egressus est ad fratres suos, viditque afflictionem eorum, & virum Aegyptium percutientem quendam de Hebræis fratribus: cumque circumspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum Aegyptium abscondit Sabulo. Hoc in loco aliqui disputant rectène an secùs fecerit Moyses occidendo Aegyptium, & huic quæstioni occasionẽ præbet liber Exodi, eo quòd non explicat quamobrem Moyses illum occiderit, aut à quo vt illud faceret mandatum acceperit. Atqui si verba Diui Stephani ritè intellexerimus, nullus nulli quæstioni relinquitur locus. Stephanus enim dicit, quòd Moyses percutiendo Aegyptium putauerit Israëlitas intellecturos, se esse qui liberaturus esset Israëlem. Iam qui potuisset hoc Moses putare, nisi per reuelationem aliquam cognouisset se ad hanc prouinciam vocatum? Si igitur à DEO populi Israëlitici dux constitutus fuit, illius intererat defendere sibi commissos Hebræos. Sed quid hîc opus est multa disputatione? Si Moyses vt priuatus homicidiũ perpetrauit, à peccato excusari nõ debet, sicut nec illum in hoc imitari debemus: si verò vt populi dux benefecit, & à magistratu imitandus est, vt scilicet & ipse innocentes à tyrannorum oppressione defendere non dubitet. Præmissis addit Stephanus quòd Iudæi non intellexerint quid Mosis factum portenderet. Quare putas hoc adiecit Stepha-

Ecclesiæ auctoritas nõ parui facienda.

An Moses peccarit occidendo Aegyptiũ.

Iudæi ignorāt tempus liberationis suæ.

Stephanus? haud dubiè vt ostenderet Iudæos ipsos non putasse instare iā tempus in quo liberarentur, quum summā paterentur ab Aegyptijs tyrānidem, & omnia viderentur Iudæis minari interitum. Porrò si Iudæi promissionum Dei ad Abraham fuissent memores, facilè potuissent intelligere quadringentos annos iam ferè cōpletos, de quibus Dominus ad Abraham dixerat, quòd illis finitis esset liberaturus Israëlitas. Verùm sicut Iudæi tempore Christi non animaduerterūt tēpus Messiæ instare: ita & patres illorum neglexerunt tempus destinatū liberationi ex Aegypto. Sed videamus sequentia.

Sequenti verò die apparuit illis litigantibus, & reconciliabat eos in pace dicēs: Viri, fratres estis, vt quid nocetis alterutrum? Qui autem iniuriam faciebat proximo, repulit eū, dicens: Quis te cōstituit principē & iudicem super nos? nūquid interficere me tu vis, quemadmodum interfecisti heri Aegyptium? Fugit ergo Moyses in verbo isto, & factus est aduena in terra Madian, vbi generauit filios duos.

Iudæi in Mosen ingrati.

Hic mihi vide obsecro magnam Iudæorum ingratitudinē. Etenim Moses propter populum Israël reliquerat aulam regiam, in qua summis honoribus fruebatur, & maxima veneratione vt filius regis obseruabatur, adiunxeratq; se populo Israël, apud quem necesse erat inglorium, ab omnibus Aegyptijs contemptum, & egenum viuere. Huc accedit quod periculo vitæ suæ Aegyptum inuadit & occidit, vt Hebræum suum liberet, & specimen vniuerso Israëli exhibeat se fore Israëlis liberatorē. Quæ ergo gratia illi refertur? profectò nulla alia quàm inuidia, contumelia, proditio, fuga, & exilium. Nam sicut hic Stephanus allegat, cùm sequēti die, postea quàm Aegyptum occidisset, Moses videret duos Hebræos inter se cōtendere de rebus nescio quibus, accessit iterum magistratus sui officio functurus, & enitebatur vt pacificaret eos; at reijcitur ab impio Hebræo, addita etiam contumelia. Qui enim propter iniuriam fratri illatam à Mose increpabatur, cōuersus in Mosen dicebat: Quis te cōstituit principem & iudicem super nos? nunquid interficere me vis, quemadmodū heri interfecisti Aegyptium? Ita impius ille Hebræus auctor fuit, vt Moses corā rege Pharaone proderetur, & coactus fuerit fuga sibi quærere salutem, atq; proficisci in exiliū, ne videlicet à rege interficeretur. Audiuit enim Pharao quod factum fuerat à Mose, & quærebat occidere eum: hoc quod Moses ipse in Exodo testatur. Cæterùm quemadmodum *Obserua.* Moses omnium eorum qui fideliter & diligenter suo munere maximo etiam vitæ suæ discrimē funguntur forma est: ita vnus ille impius Israëlita contumeliosè in Mosen inuehēs ingenij omniū fermè hominum simulachrum est, qui tanto cōtumeliosiùs suos magistratus, Præsides, Consultores, Ecclesiastas, & reliquos ministros tractant, quanto illi salubrius ipsis consultum cupiunt. Hæc enim fortuna est omnium ferè eorum, qui publicæ suæ vocationi fideliter inseruiunt, videlicet vt summo labore & fidelitate summam inuidiam & aduersa quæq; sibi parent. Præter Mosen exemplo sunt Prophetæ, Christus, & oēs ipsius Apostoli. Hoc autem proponitur nobis, non vt propter hominum ingratitudinē fidelitatē vocationis quisq; suæ negligat, sed vt admoneat, ne ob ingratitudinem hominū ab officij sui diligētia aliquid remittat. *Quare Moses fugit.* Sed quid illud est quod Moses fugit? cur non mansit in sua vocatione? cur reliquit populum timore mortis, ad quem liberandū ex vocatione Domini aulam Pharaonis reliquerat, & illi se adiunxerat? Respondemus probabile esse, Mosen nihil hic egisse præter diuinam reuelationem, etiamsi hoc literis expressum non sit. Sic David licèt in regem à Domino electus fuerat, tamen non semel fugit iram & tyrānidem Saulis. *1. Re. 19. 21.* Sic Christus ipse, *Matth. 2.* etsi in hoc venerat in hunc mundum vt *Ioā. 6. & 8.* pro nobis pateretur mortem, tamē non semel fugisse eum Euangelica testatur historia. Solet enim Deus sic temperare sua consilia, vt tunc maximè liberet suos, quando maximè videtur eos deserere.

rere. Sed reuertamur iterum ad prælectum contextum. Sequenti die, inquit, Moyses apparuit illis litigantibus, & re conciliabat eos in pace. Quis non hic miretur hominum malitiam? ecce nõ satis est Hebræis quòd miserè flagellãtur ab Ægyptijs, nisi & ipsi alter alterũ, Hebræus Hebræũ vexet ac perturbet: vnde non mirum est quòd Deus promissionem suam sic tardauerit. Si enim in tanta tribulatione nondum sunt humiliati, quid non facerent si nemo illos contristaret? Sed valeant sanguinolenti Iudæi: nos ad exemplum Moysis discamus esse pacifici, & quantum in nobis est cum omnibus pacem habere. Sequitur. Qui autem iniuriam faciebat proximo, repulit eum, &c. Exemplum hoc est pessimi & perferocis hominis, qui cùm omnibus molestus sit, tamen à nemine reprehendi vult, sed statim ad conuicia vertitur, non quidem suum crimen excusans, sed alios criminis accusans. Ecce enim impius iste Hebræus non excusat se quasi nihil per violentiam egerit, sed accusat Moysen quasi hic violenter aliquid agere velit. Iam quod Moyses fugit, præter alia quæ suprà diximus docet nos ne malo malum vincere attentemus, sed potiùs de nostro iure aliquid remittamus: quod verò sequitur Moysen fugisse in terram Madian, & iuxta quod Exodus dicit sacerdotis Madian generum factum, ostendit Deum suos nunquam negligere, sed semper illis de benignis susceptoribus prouidere. Ecce enim alienigena in generum accipit Hebræum, quem Hebræi respuunt. Quanquam enim homines ingrati sint ac immemores beneficiorum, Deus tamen gratissimus est, & nec obliuiscitur poculi aquæ frigidæ sitienti in nomine suo exhibitæ. Et quanquam homines nos abijciant, non tamen abijcit nos Deus, sed potiùs tanto magis nos agnoscit, quanto turpius homines nos conculcant. Sed quid hæc pro defensione Diui Stephani? multum supra modum. His enim non solùm gloriam Moysis vindicat, sed etiam Iudæis exprobrat quòd perpetuò contumaces fuerint, mutuo odio alter alterum molestauerint, benè monentes nunquam non persecuti fuerint. Sed satis superque de hac historia nos dixisse putamus.

Iudæi etiam afflicti nihilo meliores redduntur.

Et expletis annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sina Angelus in igne flammæ rubi. Moyses autem uidens admiratus est uisum.

Ex hoc apparet Moysen octoginta annorum fuisse, quando vocatus est à Deo vt liberaret siue educeret populum Israël ex Ægypto. Nam cùm esset Moyses quadraginta annorum, eiectus est in exilium, & profectus in Madian, habitauit illic quadraginta annis, sicut Diuus Stephanus hoc in loco testatur. Et primus quidem numerus in Exodo describitur: secundus verò à Diuo Stephano ponitur, cui hoc in loco rursum credendum est, etiamsi vetus Scriptura non expressè significet, quotennis fuerit Moyses dum vocaretur à Domino & eligeretur in ducem populi Israelitici. Itaque cùm vocatus est ad liberandum Israëlem, fuit octoginta annorum Moyses. In his autem quadraginta annis quibus ætatem egit in Madian, pauit oues soceri sui Raguelis & affinis sui Iethronis. Hic ergo rursum vide mihi quomodo Deus electos suos tractare soleat. Is Moyses fuit eo tempore Domino Deo nostro omnium hominum charissimus, & acceptissimus, quẽ etiam ab vtero matris selegerat in liberatorem & legislatorem Israëlis, &cæt: nihilominus tamen permittit ipsum quadraginta annis exulare, non solùm inter homines impios, verumetiam in durissima seruitute officij pastoralis. Quanto enim labore, & quanta sollicitudine constet pascere oues, Patriarcha Iacob satis perspicuè indicat, dicẽs: Die noctuq; æstu vrgebar, & gelu, fugiebatq; somnus ab oculis meis, &c. Quid ergo? nũ Deus ideo oblitus est Moysis, quia visus fuit ipsum tot annis, & in tantis laboribus negligere ac despicere? minimè

Obseru.

Gene. 31.

minimè omnium. Nam Domino Deo solenne est, vt quos habet charissimos, ad horum afflictiones aliquâdiu conniueat quidem, sed interea temporis tantam sollicitudinem pro salute ipsorû gerat, vt præparet ipsis excellentiorê gloriam & maiestatem, quàm vnquam ausi fuissent optare, nedum sperare. Sed hęc omnia prolixius prosequi nô est huius instituti. Cùm igitur Dominus vellet Israëlitas ex Ægypto liberare, vocat & constituit Moysen in ducem Israëlitarum. Et quia maximę molis erat miserâ & inermem ac oppressam gentem ex tâ graui & dura tyrânide liberare, nec cuiquam liceat sine certissima vocatione Dei publica officia inuadere: ideo Dominus Deus noster vocaturus Mosen principiò reuelat suam præsentiam magno & stupêdo miraculo, vt Mosen certificet hanc vocationem esse Dei vocationem. Miraculum hoc erat rubus ardens & non comburens, vnde & ad huius conspectum etiam multum admiratur Moses, nesciês quid hoc sibi vellet: sed statim audit quid sibi velit id miraculj. Nam sequitur.

Et accedente illo ut consideraret, facta est ad eum uox Domini, dicens: Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Tremefactus aût Moyses, non audebat considerare.

Hoc postremum nô legitur in Exodo: sed tamen hæc mutuò se côsequuntur, si quando hominum, hoc est, creaturæ rationali apparêt insolita. Ad primum conspectum miraculorum admiratio nos capit: dein paululùm recipientes animû, penitiùs illud considerare volumus. Postquam verò vidimus rem esse supra naturam, nec scimus quid portendat, timore corripimur, semper verêtes ne quod insolitum videmus nobis cedat in præiudicium. Verùm Deus non patitur suos tentari vltra quod sufferre possunt: vnde dum sic stupet Moses, statim consolatur, & omnis rei veritatem docetur. Ego sum, inquit, vox de rubo, Deus patrum tuorum, Deus Abrahâ, Deus Isaac, & Deus Iacob. Nô sum spectrum aliquod, aut Satanæ illusio, sed Deus ipse, qui pollicitus sum me Deû fore, & curam agere Abrahæ & huius seminis. Hæc nimirû ideo Mosi statim ab initio dicuntur, vt recordetur fœderis, quod Deus pepigerat cum antiquis Patriarchis. Neque enim dubium est, quin populus Israël illud nô tradiderit obliuioni, cuius testem & signaculum in propria carne gerebat circuncisionê: Adde quod certa côiectura colligimus etiam ante Mosis tempora Israëlitis nô defuisse scripturas, in quibus Dei promissiones fortè conscriptę conseruabantur in hominum memoria. Hinc est q̃ Iudas Apostolus in Epistola sua librum Enoch allegat: quem librum licèt non habeamus, tamen Iudam Apostolû vanitatis arguere non audemus. Sed hac de re nullam hic instituamus contêtionem: hoc vnicum hîc annotare placet p̃ Stephani defensione côtra Iudæos: Si nemo saluari potest nisi Mosis cæremonias, & omnem templi Hierosolymitani cultû obseruet, qui fit quòd Deus se eorum Deum appellat, qui Mosi legem multis annis p̃cesserût? Et si Deus in solo Hierosolymorum templo habitat, & precantes audit, qui fit quòd in eremo Mosi apparet, & ex rubo ei loquitur? Ergo Deus etiam eos amplectitur qui Mosis legem iuxta Iudæorû interpretationem non obseruant. Nunc itaque quæ sequuntur videamus.

Dixit autem illi Dominus: Solue calciamentum pedum tuorum. Locus enim in quo stas, terra sancta est.

Duo nobis hoc in loco discutienda veniunt, quæ vtinam probè explicare possimus. Alterum quòd Dominus iubet Moysen calceos exuere: alterum quòd Dominus terram in qua Moses stabat, sanctam vocat, quasi alia terra prophana sit. Iam quod solutionem calciamentorum, siue discalciationem attinet ob seruandum est quòd tale factum nô solùm hoc in loco, sed etiâ alibi legimus: vnde apparet solenne illi populo fuisse exuere calciamenta, si quando aliquod mâdatum aut oraculû diuinitùs essent accepturi. Nam Iosuæ capite quinto idem pręceptum, iisdemque pęnè verbis ad

bis ad Iosue factum esse legimus. Cùm enim Iosue staret in agro Hiericho, leuauit oculos, & vidit virum stantē contra se euaginatum tenentem gladium, perrexitq; ad eū & ait: Noster es, an aduersariorum? Qui respondit: Nequaq̄, sed princeps sum exercitus Domini, & nunc venio. Cecidit Iosue pronus in terram, & adorans ait: Quid Dn̄s meus loquitur ad seruum suū? Solue, inquit, calciamentū de pedibus tuis, locus enī in quo stas sanctus est. Sed quare hoc factum est? quid significat exuere calciamenta? ingenuè hîc fateor ignorātiam meam. Nescio enim q̄d hoc facto Deus significare voluerit, vel vnde vsus ille soluendorum calciamentorum enatus sit. Mysticum quidē sensum habemus, & possumus hîc forsan multa dicere q̄ consentanea sunt diuinis scripturis, & q̄ nō sunt cōtra Catholicā fidē. Exuere itaq; calciamēta, est deponere siue ablegare omnes impuros affectus, ac renunciare oībus secularibus negotijs: vnde admonētur verbi ministri, vt priùs semetipsos doceāt q̄ alios corripere & emēdare pergāt, hoc quod mihi, meiq; similibus dictū velim. Quod verò Angelus dicit ad Moysen, Locus in quo stas terra sancta est, si simpliciter interpretari volumus, hunc sensum habet, ac si dixisset: Hic locus à Deo electus est, vt suo ministerio inseruiat. Nā in hoc loco te, ô Moses, docebo q̄d Dn̄s à te requirat, quā prouinciā tibi delegare velit. Sic oīa loca sancta dicūtur, quæ alicui priuato negotio deputata sunt. Hierusalē ciuitas sancta dicitur, & tēplū Domini in illa sanctum dicitur, propterea quòd cultui diuino mancipata & dedicata sunt. Sic Palæstina terra sancta dicitur, quoniā Deus populū suū in illa habet, &c.

Videns vidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto, & gemitum eorum audiui, & descendi liberare eos: et nunc uenito, & mittam te in Aegyptum.

Hæc verba locutus est Dn̄s per Angelū ad Moysen, q̄ etiā magnarū rerum nos admonere possunt. Vidēs vidi, inquit, id est, diligenter & attentè consideraui afflictionē populi mei, &c. Quid ?an hactenùs nō vidit q̄ grauiter Ægyptij afflixerint Israëlitas? vtiq; vidit, nouit, sed dissimulauit, quia illorum peccata has tribulationes merebantur. Dicitur aūt Deus nos non videre quando finit nos affligi, & videre non dicitur quādo nos ex tribulationibus liberat. Eius rei multa exēpla in scripturis, præcipuè verò in Psalmis inuenire licebit: Dn̄e qn̄ respicies, restitue aīam meam à malignitate eorū, à leonibus vnicā meā. Et in eodē Psalmo: Vidisti dn̄e, scilicet q̄ grauiter ab impijs affligar, ne sileas, &c. Et rursum: Vide humilitatē meā, & eripe me. Et iterū in alio Psalmo: Miserere mei dn̄e, vide humilitatem meam. Contrarium est ab illo quod Psal. 12. legimus: Vsquequo dn̄e obliuisceris me in finē, vsq; quo auertis faciem tuam à me? Addam adhuc vnum ex Psal. 43. Quare faciem tuam auertis, obliuisceris inopiæ nostræ & tribulatiōis nostræ? Ex his itaque intelligimus quid sibi velit dominus, dicens: Videns vidi afflictionē populi mei qui est in Ægypto, hoc est, misereor super populum meum, qui tam miserè tractatur ab Ægyptijs. Addit: Et gemitum eorum audiui, & descendi liberare eos. Hæc nō ita scribunt quasi Deus nostrarū rerū nescius sit nisi nos videat, gemitū nostrum audiat, & quasi nos liberare non valeat nisi ad nos relicto cælo descēdat (Hæc enim omnia in Deū nō quadrant): sed scriptura tēperat verba sua ad captum nostrū, vt intelligamus quæ Deus de nobis statuerit. Duo autem hîc probè cōsideranda sunt. Primū quòd Deus Israëlitas illos certè non admodum probos vocat populum suum: alterum quòd etiā populum suum affligi patitur: addam & tertium, quòd scilicet misericordia mouetur erga tam improbum populū. Quid ergo aliud hîc docemur nisi etiā in populo Dei næuos & maculas inueniri? vnde semper precari opus habet, Dimitte nobis debita nostra. Adde quod etiam Dominus Deus illos hîc affligi patitur, quos tamen saluare statuit. Quin & hoc prætereundum nō est, q̄

Marginalia: Iosue 5. — Psalm. 34. — Psalm. 118. — Psalm. 9. — Hilarium uide lib. 9. de Trinit. pag. 182. — Ecclesiastica dogmata cap. 86.

etiam merita flagella à nobis amouet, etiamſi nondū ſatis emēdauimus nos. Sed quomodo liberabit dominus populum ſuum, quod, quoniā propoſuit dominus, omninò liberādū eſt? Et nūc, inquit dominus ad Moyſen, mittā te in Aegyptū, quaſi dicat: Non me latet, o Moſes, quo nomine ad Madianitas hos perueneris, quid prius in Aegypto egeris. Fugiſti ſcio iram Pharaonis, ecce ego nūc volo, antea nolui: nunc aūt volo vt vadas in Aegyptū ad Pharaonē (ſic eñ in Exodo legiſtius) vt educas populū meū filios Iſraël de Ægypto, &c. Rurſum hic videmus pro D. Stephano contra Iudęos Deū habere ſuū populū cuius miſereatur, etiāſi nulla adhuc ſit lex Moſis, nullū templū, nulla pręſcripta ſacrificia. Sed audiamus rurſum Stephanū.

Exod. 3.

Hunc Moſen quem negauerūt dicentes, Quis cōſtituit te principē & iudicem? hunc Deus principē & redēptorē miſit cū manu Angeli qui apparuit illi in rubo.

Iam proximius ad inſtitutum ſuum redit Stephanus, narraturus & explicaturus quid de Moſe, lege, tēplo, & tota vetere lege in vniuerſum ſentiat. Poſtquā eñ narrauerat quàm mirabiliter Moſes ſeruatus, vbi educatus, quomodo cōuerſatus & à Deo vocatus fuerat, ſtatim oſtēdit Iudæorū improbitatē, & dei benignitatē erga Moſen. Ego, īquit, nō ſum blaſphemus nec iniurius in Moſen, ſed apertè qđ credo ac ſcio fateor ꝙ deus conſtituerit ipſum vt eſſet princeps ac redemptor Iſraëlis, accepto in adiutorium Angelo qui etiam apparuit illi in rubo. Quem Moſen dicis? hunc, inquit, quem negauerūt dicētes: Quis conſtituit te Principem & iudicē ſuper nos. Ecce quem Deus in bonū Iudæis mittit, ipſi negāt: ecce quem homines odio ꝓſequuntur, Deus honeſtatū reddere ſolet. Sed nolumus hic ꝓlixiùs hęrere, ne non Apoſtolorum actus, ſed Moſis Exodum interpretari videamur.

Hic eduxit illos faciens prodigia & ſigna in terra Aegypti, & in rubro mari, & in deſerto annis quadraginta.

Neq; hîc erimus verboſiores. Si eñ vellem omnia prodigia & ſigna recenſere q̄ dn̄s per manum Moyſi in terra Aegypti, in mari rubro, & in deſertis per annos illos quadragenarię peregrinationis ediderat, oporteret totū pęnè Exodū, Leuiticū, & Numerorū librum hùc trāſcribere. Quis enim neſciat Moſen multa admiranda feciſſe, anteq̄ populum educere permitteretur? immò etiā antequam ad Pharaonem auderet ingredi? Nota ſunt quæ ſcribūtur in Exodo de manu Moſis lepra obducta, & rurſum ſanitati reſtituta: de virga Moſis in colubrum verſa, & rurſum in priſtinam formam & ſubſtātiam reſtituta. Et cui non auditum eſt, quod de decē plagis contra Pharaonem eiaculatis veteris hiſtoriæ volumen habet? Decantatiſſima ſunt & illa de manna, coturnicibus, aqua de petra fluente, & alterius aquæ amaritudine, per ligni cuiuſdam in aquam immiſſionem in dulcedinē conuerſa. Sed longum foret, ceu diximus, omnia hæc tantùm recenſere, nedum ſingula ad viuum excutere.

Hic eſt Moyſes qui dixit filijs Iſraël: Prophetā ſuſcitabit vobis Deus de fratrib. veſtris tāq̄ me, ipſū audietis.

De hac prophetia diximus in ſuperioribus dum interpretabamur concionem D. Petri. Et hac vnica prophetia conuincuntur Iudæi, quòd lex Moſaïca non in hoc inſtituta vel promulgata eſt vt perpetuò duraret, aut quaſi citra huius obſeruationem nemo ſaluari queat: ſed vt tantùm duraret vſque in aduētum alterius Prophetę, de quo hic Moſes vaticinat̄, ꝙ Deus ipſum exuſcitaturus ſit de fratribus Iudæorum, hoc eſt, ex ipſis Iudæis, qui Propheta ſit tanq̄ Moyſes, ſcilicet ꝙ ſigna & legis ꝓmulgationē attinet. Sicut eñ Moſes, quēadmodū iā diximus, multa & admirāda ſigna fecit, & deindè legē à Deo acceptā populo Dei obſeruandā ꝓpoſuit: ita & Chr̄s noſter ꝑ miraculorū operationē clarus factus Euāgelicā legē nobis obſeruandā ꝓpoſuit, de qua etiā dixerat, Mea doctrina non eſt mea, ſed eius q̄ miſit me patris. Quòd verò Propheta ille q̄ poſt Moſen futurus eſſe ꝑdicitur, ſimilis debeat eſſe Moſi, nō ſic intelligen-

telligendum est, quasi in nullo illi futurus sit dissimilis. Quomodo enim hoc fieri potest? nemo per oĩa Moysi similis est, nisi Moyses ipse sibi. Christus itaq; quia verè homo natus est, & Iudæa matre natus est, & signa fecit, & legẽ Euangelicã dedit, & mediator inter Deũ & hoĩes fuit, & nos per verum rubrũ mare (in baptismo videlicet) ꝑduxit, & manna cælesti nos pauit, Moysi similis, immò & superior factus est. Annẽ amplius cõtra Iudæos ꝓferemus, in quibus Chrs Moysi similis existit? Moyses i iuuẽtute periculis exponit, eiusque vitæ Pharao insidiat. An nõ Herodes infanti Chrõ insidiat, & Maria mater cũ puero in Ægyptũ fugere compellitur? annẽ rebelles sunt iã Iudæi Christo sicut olim fuerant Moysi? Ad Moysẽ dicunt: Quis te cõstituit principẽ & iudicẽ sup nos? contra Christũ ad Pilatũ dicunt: Non habemus regẽ nisi Cęsarem. Et in Euãgelica parabola: Nolumus hũc regnare super nos. vides itaq; quàm in multis Christus sit Moysi similis. Quòd verò Moyses homo & peccator, Chrs homo absq; peccato, quod ille ex coitu; Christus verò ex incorrupta virgine natus, quod Moyses inuitus in monte moritur, Christus verò volũtariò in cruce moritur: nihil remorat quominus prophetia illa de Christo intelligi debeat. Quasi verò cùm simile aliquid dicitur, ex omni parte atq; ex omni modo simile intelligatur, qa nõ ea tãtũ quæ vnius eiusdemq; naturæ sunt dicuntur inter se esse similia: sicut gemini hoĩes, vel filij parentibus, vel oẽs hoĩes oĩbus hominibus in quantũ hoĩes sunt similes vtique sunt. quod & in cæteris animalibus intueri facillimũ est, vel arborib9, velut olea oleæ, laurus lauro similis dicitur, &c. Hęc si obseruarent aduersarij nostri, nõ tam impudẽter precationes Canonis nostræ Missalis, vt ita loquar, calũniarentur, quasi precemur vt Christus Deo nõ magis placeat, atq; agnus ille quem Abel obtulerat. Sed hęc iam traducere non est huius instituti: ad contextum itaque rẽuertamur.

Hic est qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris: qui accepit uerba uitæ dare nobis. Exodi 19.

Hactenùs perstat in recẽsendo laudes Moysis, quẽ Iudæi mẽtiebantur à Stephano calumniã sustinuisse. Cõstãter, inquit, affirmo ac cõtestor Moysen sic placuisse Deo, vt ipsum angelico dignaretur alloquio. Angelus eñ locutus est Moysi in solitudine, & in monte Sina: illud remotis arbitris, hoc pſentib9 patribus nostris. Et qui audeã ego contẽnere nedũ blasphemare eũ, quẽ tãti fecerat Deus? Fateor & hoc, inquit diuus Stephanus, ꝙ Moses à Deo per Angelũ acceperit verba vitæ, hoc est, legem, vt hanc daret vobis. Ergo nec blasphemus est in legem Stephanus, qui eam dicit verba vitæ esse, hoc est, talem esse, vt si quis hanc perfecerit, verè habeat vitam æternam. Et tanta legis encomia vbique reperire licebit in Scripturis: Qui fecerit hæc, inquit Moyses, viuent in illis. Et iterum: Obserua & audi omnia quæ præcipio tibi, vt benè sit tibi, & filijs tuis post te in sempiternũ, cùm feceris quod bonum est & placitum coram Deo tuo, quod præcipio tibi, hoc tantùm facito, non addas nec minuas. Et Ioan. 5. dicit Christus ad Iudæos: Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et alibi ad legisperitum: Si vis, inquit, ad vitam ingredi, serua mandata. Quisquis enim quæ legis sunt obseruauerit, quisquis legem per omnia audierit, verè habebit vitam, eamque æternã. Lex autem non tantùm pręscribit qualia opera facere debeamus, nec tantũ externa illa opera, sed potiùs mundiciẽ cordis à nobis requirit, postulãs vt Deum ex toto corde amemus, & ꝓximos sicut nosmetipsos: prohibet itẽ ne ꝙ mala sunt cõcupiscamus. in his omnibus qui obtẽperauerit legi, certè vitam æternã habebit. Atqui qm̃ lex non ignorabat per se quidem cognitionem esse peccati non abolitionem, nec quenq̃ suis viribus eam posse implere: tacitè & sub inuolucris quibusdam nos remittit ad Leuit. 18. Deute. 4.

Christum, qui & spiritũ nobis dat quo legi obtemperare possimus,& sua iustitia nostram imperfectionem complet. Sed non est huius instituti hic vim legis copiosiùs exponere.

Cui noluerunt obedire patres nostri, sed repulerunt et auersi sunt cordibus suis in Aegyptum, dicentes ad Aaron: Fac nobis Deos qui nos præcedant. Moysi enim huic, qui eduxit nos de terra Aegypti, nescimus quid factum sit.

Hæc testantur populi Israëlis ingratitudinẽ aduersus Deũ & Moysen, qua certè nõ meruerunt introduci in terrã ꝓmissionis, sed potiùs ac vnũ oẽs internecioni dari: annẽ magna hæc est ingratitudo? Tam miserè tractati fuerũt in Ægypto, tã crudeliter vexati, vt nulla humana lingua eloqui valeat, & ex huiusmodi tribulationibus eripuit eos Dominus per manũ, hoc est, ministeriũ sanctissimi Moysis. Atqui Iudæi statim obliuiscuntur tantorũ beneficiorũ, nõ solùm iniurij sunt in Moysen hominẽ, sed etiã in Deũ blasphemi. Vide quot & quanta illorũ peccata recẽset Stephanus. Patres nostri, inquit, noluerũt obedire Moysi. Cui Moysi? Huic, inq̃, quẽ Deus ipsis ꝓfecerat, qui ipsos ex Ægypto eduxerat, qui se ipsorũ noĩe in magnum corporis ac vitæ periculum non semel tradiderat: huic, inquam, Moysi noluerũt patres nostri obedire, etiamsi scirent eum à Deo illis præfectum, sed repulerunt eum, hoc est, non solùm nullum beneficium in illum contulerunt, sed etiam maledictis persecuti sunt, hoc quod vetus historia dissimulare noluit. Iam quod dicunt ad Aaron, Fac nobis Deos qui nos præcedant, magna blasphemia est in Deum ipsum, magnus contemptus, magna ingratitudo. Iam iam, inquam, eduxerat illos Deus ex Aegypto, suamque potentiam aduersus Aegyptios pro Israëlitis egregiè exeruerat, iam multa & admiranda signa tam in Aegypto quàm in mari rubro & in deserto patrauerat Deus, sed hæc omnia nihil curantes Iudæi, postulant ab Aarone sibi fieri Deos, quorum patrocinio, auxilio, & præsidio tuti scilicet sint aduersus imminentes tribulationes. Scilicet Deus omnium creator imbecillis factus est, vt iam non valeat amplius Iudæis præsidio esse: vnde necesse est, vt miser homo fabrefaciat non vnum (nam vnus non suffecisset) sed multos Deos quorum præsidio Iudæi muniti & confirmati nullas posthac timeant aduersitates. Sed ô putidos & stupidos Deos, qui nisi ab hominibus fabricarentur esse non possent: immò ô stulti vos Iudæi quid cogitatis? Si Aaron tantus est vt possit facere Deos qui vos præcedentes omnem tribulationem & vexationem à vobis amouere possunt, quare non potiùs vos vestraq; omnia committitis Aaroni? qui quum Deos facere nouit, etiã Dijs fortior sit necesse est. Inquiunt autem, Nescimus quid acciderit Moysi qui eduxit nos de terra Aegypti. Necessarius scilicet timor est. Deus qui Mosen populo Israël prçfecerat, atq; à Pharaonis tyrannide tã mirabiliter prçseruauerat, multisque signis ac ꝓdigijs clarũ fecerat, iã dormit: forsan, ô impij Iudçi, nec potis est vt Mosen vno atq; altero die à ferarum morsibus seruet. Sed impietas semꝑ cõminiscit̃ excusatiões, quibus cũ peccatũ eleuare conatur, peccatũ grauius faciat atq; peccato peccatũ addat. Videamus rursũ verborũ structurã ab initio. Noluerũt, inqnit, patres nr̃i obedire Mosi, sed repulerunt eũ. Duplex peccatũ est nõ solũ nolle obedire, sed etiã iusta p̃cipiẽtẽ velle ꝯdire. Fac nobis Deos inquunt ad Aaronẽ. Deos, ĩquiũt, nõ Deũ, ignorãt em̃ q̃ sint & quales velint. Sed q̃d multis? Aegyptiorũ Idololatriã vero dei cultui prçferebãt, hoc ꝙ in sequẽtibus audiemus. Fac nobis Deos, inquiunt, qui nos præcedant. Quo? non in terram promissam, sed rursum in Aegyptum. Hoc enim illos voluisse & transmigrationis ex Aegypto pænituisse, multis in locis Sacræ scripturæ videre licèt. Disce & aliã illorũ stultitiã. Mosi qui nos eduxit de terra Aegypti, inquiunt, nescimus quid acciderit. Num. 14.

Vides

Vides quomodo miracula illa nõ Deo, sed Moysi adscribunt, quum Deus oĩa illa egerit solius Moysis ministerio ad illa vsus, non quasi aliter non potuerit, sed quia aliter noluerit. Hoc si meminisse voluissent Iudęi, non habuissent propter absentiam Moysis desperare, & ad idola Ægypti conuerti, sed cogitassent, qui nos tam mirabiliter liberauit, adhuc viuit, et si Moyses dux noster perijt, potens est Deus alium substituere qui nobis & præsit & præcedat: verùm quoniam à fide in Deum porrò alieni sunt, non mirum est quòd tam absurda loquuntur, & tam impia conantur. Sed ad contextum nos recipiemus.

Exod. 32. *Et vitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostiam simulachro, & lætabantur in operibus manuum suarum.*

Breuissimis his declarat Iudæos idololatriam instituisse iuxta quod viderant ab Ægyptijs fieri, & persuadebant sibi fortè sic fore, vt & Ægyptios & horum Deos magis habituri essent propitios, si viderent Ægyptij Israëlitas non abhorrere ab ipsorum idololatria. Neque enim facilè per omnia conueniunt qui diuersæ religionis sunt: hoc quod dies hodierna plus quàm velim, & certò arguit. Et vitulum fecerũt, inquit. Voluerunt habere Deos, & ecce vitulum faciunt. Et obtulerũt hostiã simulachro. Voluerunt sacrificare Deo cuius præsidio tuti sint, & ecce stupido & inanimato sacrificant simulachro. Et lætabãtur in operibus manuum suarum. Hoc est, videntur sibi rem egregiã fecisse, & vnde sibi meritò placeant. Iam enim habent pro multis dijs quos cupiebãt ab Aarone fieri (vitulum) huic faciunt sacrum: vnde posthac Deo illo qui vocauit se Deum Abraham, Isaac, & Iacob non habent opus, nec desiderant Moysen, nec cupiunt aliam terram, quum illis iam per omnia cum Ægyptijs conueniat. Cæterùm historia hæc de fabrefacto vitulo à Moyse ipso descripta est copiosius, vt Iudęi perpetuò suę impietatis, cõtumacię, ac ingratitudinis admoneantur. Nam paulò antè promulgatus erat Decalogus magna maiestate, in quo disertis verbis præcipiebatur, ne alieni dij colerentur, aut ne vlla sacra præterquam verbo Dei præscripta vsurparentur. Præterea conuenerat publico fœdere inter Deum & Israëlitas, vt tam ciuilis quàm ecclesiastica respublica eorum institueretur & gubernaretur iuxta verbum Domini per Moysen à Deo audiendum & populo manifestandum, quemadmodum Exod. 20. & 21. scriptum est: nunc autem neglecto tam Decalegi præcepto, quàm publico fœdere non solùm idolum & idololatriam instituunt, sed etiam, sicut suprà dictum est, Moysen reijciunt. Iam quid senserint Iudæi de fabrefacto illo aureo vitulo operosiùs tractare, prolixiorem requireret disputationẽ, quàm huic instituto nostro conuenire possit: verùm vbi suo loco instituerimus disputationem de imaginum vsu apud Christianos, fortè de vitulo hoc Iudaico nõnihil dicemus.

Conuertit autem Deus & tradidit eos seruire militiæ cæli, sicut scriptum est in libro Prophetarum: Nunquid victimas aut hostias obtulistis mihi annis 40. in deserto domus Israël?

Iustè à Deo relinquitur, qui Deo adhęrere noluit, sicq; contingit vt peccatũ peccati pœna fiat. hoc in primo homine cœpit, & in omnibus impijs perseuerat. Deus condidit hominem, & huius curã agere voluit, nihil ab homine nisi modicam obedientiam petens: atqui homo Satanam audiens maluit sui ipsius curam agere, quam à Deo pẽdere. Deus ergo reliquit hominem consilijs suis, & sequuta est oĩa miseria quam iam siue velimus siue nolimus experimur. Sic Deus elegit sibi populum Israëliticum in peculium, huiusq; curam in se suscepit, pollicens se illorum fore Deũ, hoc est, in omnibus illis prouisurũ, hoc quod etiam fecit: verùm Israëlitæ de Deo diffidentes, aut Deum potiùs contemnentes, alios elegerunt Deos, hoc est, alios tutores & prouisores, putãtes se meliorem sui curam gerere posse, & melius habituros, si suis proprijs consilijs ac-

Vide August. de salutaribus documentis cap. 54.

filijs acquiescerent, quàm si Deum audirent. Reliquit ergo Deus illos ire in adinuentionibus suis proprijs, vt tandē intelligerent quàm impiè ac stultè cōmutassent Deum verum dijs alienis. Et hoc est quod Diuus Stephanus iam dicit: Conuertit autem Deus, & tradidit eos seruire militiæ cęli. Hoc est, quoniā populus cōtempsit Deum & auertit se à Deo vero & viuo & dereliquit Deū creatorē suū, ideo & Deus auersus est ab illis perfidis scilicet Iudęis, & permisit eos ire viam quā elegerūt, vt creaturis potiùs inseruirent quàm creatori, vt neglecto Deo colerent militiam cæli, hoc est, Saturnū, Venerem, Mercuriū, Solem, & Lunam, & reliqua portenta q̄ Deos esse stulta gentilitas finxerat. Cæterùm quoniā hæc ingrata erant auditu Iudæis, & ne q̄s putaret hæc à Stephano conficta in ipsorum odiū, statim testē aduocat Prophetam Amos, apud

Amos 5. quem Dn̄s Iudæis suam ipsorū improbitatē exprobrat, dicens: Nunquid victimas aut hostias obtulistis mihi annis 40. in deserto domus Israël? Exprobrat autē Dominus Iudęis quod mensuram patrum suorū impleant, hoc est, in vijs patrum suorum ambulent, qui nunquā vero corde Deo adhæserunt, sed perpetuò idololatriam sectati sint: vnde per expositionem addit.

Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sydus Dei vestri Remphan, figuras quas fecistis ut adoraretis eas. Et transferam vos trans Babylonem.

Hoc est, quoniam tam gratus est vobis idolorū cultus, agè siue velitis siue nolitis transferam vos ex hac terra sancta trans Babylonem, vt idololatriam amantes in medio idololatrarum habitetis, & intelligatis vtrum idola maiorem vestri curam habitura sint quàm ego hactenùs. In sancta mea terra abominationes vestras non feram. Vocat autem hic Propheta tabernaculū Moloch cultum & omnia instrumenta ad colendum Moloch idolū Ammonitarum. Deinde portauerunt etiam secum idolum sýderis cuiusdā quod vocabant Remphan: aiunt idolum esse quod Saracæni pro Deo colunt. Cæterùm nemo hoc loci magnam patiatur difficultatē, quando audit Dn̄m cōquerentem quod Iudæi illi per quadraginta annos in deserto non obtulerunt hostias vel victimas, quū ex Scripturis cōstet illos subindè etiā Deo iuxta pscriptū legis sacrificasse. Voluit enim Dn̄s hac hyperbolica locutione ostendere, q̄ maior pars populi Iudęorum sibi vnī non adhæserit ex corde, nec Dei gloriā ante oīa quæsierit, sed solis externis ceremonijs timorem ac reuerentiam Dei simulârit potiùs q̄ pręstiterit. Hic enim solus dicit rectè colere Deū, qui nō suū priuatum cōmodū, sed gloriā Dei ante oia pmotā cupit. Nec possum dissimulare, q̄ Iudæi multis in locis Bibliorum abominādę idololatriæ accusantur. Nā 4. Reg. 17. de Iudæis legit: Adorauerūt vniuersam militiā cæli. Et Hiere. 19. Sacrificauerūt omni militiæ cæli. Et apud eundem cap. 44. Sacrificabimus reginę cæli, & libabimus ei libamina, sicut fecerunt patres nostri, reges & principes nostri. Sed hæc hactenùs.

Tabernaculum testimonij fuit patribus nostris in deserto, sicut disposuit illis Deus loquens ad Moysen ut faceret illud secundum formam quam viderat.

In præmissis D. Stephanus ad sui defensionē multis explanauit quid de Deo, quid de Moyse, & quid de lege sentiat, vt nemo non videat Stephanū de oībus illis rectè sentire, nec erga aliquot illorū blasphemus esse: iam igitur postremā accusationis partē arripit, ostēsurus scilicet quid de templo & vniuerso illo externo templi siue Dei cultu sentiendū sit. Hactenùs enim de nullo templo Dei viui cultui mancipato auditū est, quū interim certum sit Deum etiā suos amicos habuisse. Qualis igitur fuit externus ille cultus? audiamus diuū Stephanum hanc rē paucissimis explicantem: Tabernaculum, inquit, habuerūt patres nostri, quod vocabatur tabernaculum testimonij. Vnde illud acceperant? Moses illud fecit, inquit diuus Stephanus. Quo iubente? cuius itē formæ? Deus Moysi locutus est, inquit, vt face-

retil-

ret illud, & faceret iuxta formam quã viderat. Nam in Exodo legimus quòd Dominus vocauerit Mosen in monrẽ, & indicauerit ei formam iuxta quam tabernaculum facere deberet, ad finẽ inquiens: Inspice & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est. Sed ad quod opus institutum fuit hoc tabernaculum? quæ caussa huius structuræ? paucis accipite. Cùm multæ caussæ vrgerent vt non solùm iura ciuilia, sed & publica sacra instituerẽtur in Israël, necesse erat vt & publicus locus designaretur in quo sacra peragi possent: cùm autem Israëlitis in deserto quadraginta annis errandum, & locus subindè mutandus esset, non fuit eis integrum vt in deserto domum fixam & immobilem pro templo aut loco sacrorum ædificarent. Quare præcepit eis Dominus per Moysen, vt construerent tabernaculum quod de loco in locum transferri possit: quo etiam pro templo non in deserto tantùm, verùm etiam in terra Chanaan tantisper vsi sunt, dum Salomon suum illud memorabile templum ædificaret. Vocabatur autem tabernaculum testimonij aut potiùs fœderis, quia Israëlitæ habuerunt necesse ad eum locum in quo erat fixum tabernaculum & constituta arca propitiatorij, certis temporibus tanquam ad publicam, vt vocant, parochiam cõuenire, festa celebrare, verbũ Dei audire, adeoq; legitima sua sacra facere. Et hæc hactenùs.

Cap. 25. & 26.

Quod & induxerunt suscipientes patres nostri cum Iesu in possessionem gentium, quas expulit Deus à facie patrum nostrorum usq; in diebus David, qui inuenit gratiam ante Deum, & petijt ut inueniret tabernaculum Deo Iacob. Salomon autem ædificauit illi domũ.

Nolumus hîc verbosiores esse, ne videamur nõ acta Apostolorum, sed veteris Testamẽti historiam interpretari. Membratim itaque verba Stephani recẽseamus. Primò dicit Patres Iudæorũ tabernaculũ illud cultui Dei dedicatũ nõ cõtempsisse, sed illo vsos fuisse in deserto, in terris gentiũ, quas Deo auxiliante & Iosue duce expugnârunt: vsos, inq̃, illo fuisse tã in bello q̃ in pace, & hoc vsq; ad tẽpora Dauidis sancti illius regis. Vide ergo q̃diu caruerint Iudæi tẽplo Hierosolymitano, neq; tamẽ minus placuerũt Deo. Secũdò dicit q̃ Dauid cupierit Deo ædificare tẽplũ huius magnificẽtia dignũ: verùm licèt Dauid magnã gratiã haberet corã Deo, tamẽ noluit sibi Deus à Dauide ædificari tẽplum. Sic enim in Regnorum libro legimus lib. 2. cap. 7. Factum est cùm sedisset rex Dauid in domo sua, & Dñs dedisset ei requiem vndique ab vniuersis inimicis suis, dixit ad Nathan Prophetam: Vidésne quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei deposita sit in medio pellium? Dixitque Nathan ad regem: Omne quod est in corde tuo fac, quia Dominus tecum est. Factum est autẽ in illa nocte, & ecce sermo Domini ad Nathan dicens: Vade loquere ad seruum meũ Dauid, hæc dicit Dominus: Nunquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum? Neque enim habitaui in domo ex die illa, qua eduxi Israël de terra Ægypti vsque in diẽ hãc, sed ambulabã in tabernaculo & in tentorio per cuncta loca quæ transiui cum omnibus filijs Israël. Nunquid loquẽs locuturus sum ad vitam de tribubus Israël? cui præcepi vt pasceret populum meum Israël, dicens: Quare non ædificastis mihi domum cedrinam? &c. Et post aliqua interposita iubetur Nathã Dauidi hæc dicere: Cùm completi fuerint dies tui, & dormiens cum patribus tuis suscitabo semẽ tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius, ipse ædificabit domum nomini meo, &c. Hæc in Dauidis filiũ Salomonem conueniunt, de quo iam Stephanus dicit: Salomon autem ædificauit illi domum. Videmus ergo q̃ Deus nõ tam magnifecerit templum atq; Iudæi hactenùs putârũt: immò de illo sic loquitur Dñs ac si parùm curet. Dicit enim se cum patribus fuisse etiamsi caruerint templo, testaturq; se nunq̃ à patrib. petijsse aliquod tẽplũ. Adde quod dicit se illo non opus habere, quemadmo-

2. Reg. 7.

admodum in sequentibus audiemus. Quid? quòd non vult templum ab ipso Dauide ædificari? Facit autem hoc ad institutum Stephani quòd Deus etiã eis propitius fuit, qui templum nunquã habuerunt. Quòd si Iudæi dixerint tabernaculum vicem templi obtinuisse, nihil euincent, quum Patriarchæ nec tabernaculum, nec templũ habuerunt. Facit & hoc ad institutum Stephani, quòd his probat cultum Dei externũ nunquàm sic fuisse cõfirmatũ, vt nõ licuerit aliquo modo ab ipso deficere: vnde nulla erit blasphemia dicere Iesum mutaturum traditiones, quas Iudęi à Mose vel patribus acceperant. Sed videamus sequentia.

3.Reg.8. Esai. 66. *Sed excelsus non in manufactis habitat, sicut per Prophetam dicit: Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit Dominus, aut quis locus requietionis meæ est? nónne manus mea fecit hæc omnia?*

Locus hic diligenter tractandus venit. Et primùm quidem omnium considerandum est quid Iudæorum maxima, hoc est, peior pars de externo illo templo, & qui in hoc fiebat cultu senserint: hoc enim præmisso cætera erunt facillima. Quæ enim hîc à Diuo Stephano dicuntur, non contra templum ipsum, sed potiùs contra Iudęos & horum hypocrisin dicuntur. Quòd enim templũ & huius cultura Deo non displiceat, multis scripturæ testimonijs conuincitur. Nã Dauid qui sumptus ad structuram templi collectos reposuerat, & Salomon qui vt templum ędificaretur procurauit, vterq; hoc nomine à Deo laudatur. Et ait Dominus ad Salomonem: Exaudiui orationem tuam & deprecationem tuam, quam deprecatus es coram me, sanctificaui domum hanc quã ædificasti, vt ponerem nomen meũ ibi in sempiternum, & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. Et de hoc tẽplo Dominus dicit: Domus mea domus orationis vocabitur. Tantumque abest vt Christus hoc detestatus fuerit, vt in eo & orârit & prædicârit. Ergo tẽplum Hierosolymitanũ quod in se est

3.Reg.8.

Deo nunquam displicuit, sed Iudęorũ hypocrisis & superstitio illi displicuit. Templum Domini in hoc institutum erat, vt populus Israël certum haberet locum quo ad precandum, verbũ Dei audiendum, & sacrificandum conueniret, hoc est, in quo fidem, spem, & charitatem suam declararent. Atqui populus de fide, spe, & charitate parùm solli citus, putabat se egregiè pensum absoluisse, si tantùm templi cultus egregiè & splendidè se haberet, si certis temporibus illuc conuenirent, si præscriptas victimas sacrificarent: quasi scilicet Deus tam speciosa domo, tam crassis bubus opus haberet. Contra vanam itaque ac stultam eiusmodi opinionem Iudęorũ loquitur diuus Stephanus, præposterã Iudæorum redarguens religionem. Dicit ergo: Excelsus non in manufactis tẽplis habitat, hoc est, nõ eget aliqua domo, quum ipse omnium creaturarum creator & Dominus sit. Adducit verò testimonium Esaiæ, vt sermo ipsius plus habeat auctoritatis. Apud Esaiã enim sic loquitur: Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorũ, hoc est, sicut alibi dicit: Cælum & terrã ego impleo, vbique sum, & nullibi concludor. Vnde alius Propheta dicit: Si ascẽdero in cælum tu illic es, si descendero ad infernum ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me. Quo ibo igitur à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? ergo qui cęli & terræ Dominus est, quique omnia & continet & implet, per se nulla domo opus habet. Vnde apud Esaiam addit: Quam igitur domum mihi ædificabitis, aut quis locus requietionis meæ erit? nónne manus mea fecit hæc omnia? ac si vellet dicere: Si vultis mihi dare quod meum non sit anteà, necesse est vt mihi aliquid extra cælum & terram, hoc est, extra omnem creaturã detis. Nam quidquid cęli ac terræ ambitu cõtinetur meum est, huius dominus sum, hocque pro libitu meo vtor. Ergo templum non ædificari voluit Dominus,

quasi

quasi ipso egeat, qui nulla re eget, sed ideo ædificatum est, vt haberet populus locum vbi côueniret ad testificandum pietatem suam, fidem, spē, & charitatē, hoc quod iā sæpè diximus. Ergo Deus nō curat templū et huius cultū, sed potiùs hoīes qui ad tēplum conueniunt, horū affectus considerat, & si boni sunt egregiè remunerat. Plus enim delectatur mūdis cordibus, q̄ splēdidè instructis templis, nisi sint templa viua, de quibus Petrus dicit: Ipsi dño Iesu Christo tanq̄ lapides viui superædificamini, domus spiritualis. Et D. Paulus: Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et iterū: An nescitis quia corpora vestra tēplum sunt Spūs sancti? empti estis precio magno, glorificate & portate Deū in corpore vestro. Huc facit quod Deus ipse in loco prærallegato apud Esaiā, postq̄ reiecerat Iudæorū tēplū & sacrificia, statim adiecit: Ad quē autem respiciā? ad eum qui est humili & fracto spiritu, quique contremiscit ad sermonem meum. Ergo si Iudæi humili & contrito spiritu ad templū Dñi venissent, & cū timore Dñi sacrificassent, minimè fuissent à domino reiecti. Præcepit itaq; tunc Dñs populo Iudæorum, sicut diuus Hieronymus rectè admonuit, & hodie nobis, qui videmur in Ecclesia constituti, ne fiduciam habeamus in ædificiorum splēdore, auratisq; laquearibus, & vestitis parietibus marmoris crustis, & dicamus: Templū Dñi, templū Domini est. Illud enim tēplum Domini est, in quo habitat vera fides, sancta côuersatio, oīmque virtutū chorus. Hæc ille. Sanè igitur intelligendū est quod diuus Stephanus hic de tēplo Dei dicit, ne Petrobrusianorum, vel Anabaptistarū errori, quo oīa tēpla abominantur, occasionem demus. erratur pessimè, & in vtrâque partem hac in re. Nam ante nostra sæcula multos sumptus fecerunt quidam in templa, côtemptis interim pauperibus, viuis scilicet Dei templis: iam sub prætextu eleemosynarum quæ pauperibus colliguntur, templa redduntur deserta, ministri Ecclesiæ non solùm negliguntur, sed etiam præter omne ius ac fas spoliantur. Verùm, si Deum audire volumus, & in neutram partem peccare cupimus, sic prouideamus pauperibus, vt Christi honore nihil derogetur, sic ornemus templa, vt pauperes non negligantur. Et hæc quidem hactenùs.

1. Petr. 2.

Dura ceruice, & incircumcisi cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri, ita & vos. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri?

Et hactenùs quidem satis declarauit Stephanus quid veri Israëlitæ vel de Deo, de Moyse, de templo, & omnibus externis cæremonijs sentire debeant: iam igitur acerrimè in ipsos inuehitur, verbis admodum duris, sed qualia & à Prophetis, & ab ipso CHRISTO non semel audierant. In Deuteronomio enim audierant: Circumcidite præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis amplius. Deuter. 10.
Et iterum: Circūcidet dñs Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas dominum Deum tuum ex toto corde, & in tota anima tua, vt possis viuere. Deute. 30.
Et apud Hieremiam: Circumcidimini domino, & auferte præputia cordium vestrorum, viri Iuda, & habitatores Hierusalem. Rursum apud eundem: Omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Israël incircumcisi sunt corde. Ex his & similibus locis facilè potuerunt intelligere quid vellet diuus Stephanus. Si enim patres ipsorum verè circumcisi sunt, quid sibi volunt tam seueræ propheticæ obiurgationes? Quod verò Stephanus de interfectis Prophetis dicit, non ita dudum à Christo ipso audierūt. Sic enim Christus dicebat: Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulchra Prophetarū, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis: Si fuissemus in diebus patrū nostrorū, nō fuissemus socij eorū i sanguine Prophetarū. Itaq; testimonio estis vobismetipsis, q̄a filij estis eorū q̄ pphetas occiderūt. Et vos

Hierem. 4.
Hierem. 9.
Matth. 23.

implete

erat. Et Christus non secundum quod Deus, sed secundú quod homo est mortem sustinuit, licèt Deus & homo vnus sit Christus: vnde etiam indifferéter de vtraq; eius natura scriptura loqui solet, &c. Obserua hic interdum licere viris Apostolicis, vt sæuiùs obiurgent eos q veritati impudéter repugnant. Interest em̃ pdicatoris vt peccatũ arguat, & peccatores increpet, quo ad agnitioné peccatorũ ducátur, & ad Chr̃m ppitiatoré peccatorum pducantur. Si dicéte me, ait Dñs ad Ezechielé, ad impiũ, Morte morieris, nõ annũciaueris ei, neq; locutus fueris vt auertat̃ à via sua impia & viuat, ipse impius morief̃, sanguiné auté eius de manu tua requirã. Videtur quidẽ in hac apologia Stephanus satis grauiter increpare summos sacerdotes & totũ cõsiliũ: verùm nihil facit ex ira vel impoté tia animi, sed pio zelo, & magna boni spũs fortitudine, officiũ est quod facit, non conuiciũ. Sed hæc hactenùs.

Audientes autem hæc dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum.

His ostendere vult Lucas, quomodo summi sacerdotes illi orationé Stephani exceperint, nimirũ iniquo & imposé ti aĩo, vt qui nõ ad menté, sed ad verba tantùm Stephani respiciebant. Si enim æqui fuissent põderatores & æstimatores probi verborum Stephani, cogitassent illũ hæc ex officio & merito facere, hũcq; nihil in illos cõfingere. Anné in sacris literis sunt q̃ Stephanus produxit? an non patres ipsorũ pessimè audiunt vbiq; in Scripturis? an nõ multos Prophetas occiderunt? an nõ ipsi sacerdotes in crucem egerunt Christum? Quare igitur sic aduersus cõfessam veritatem tumultuantur? quia scilicet maluerunt probi ab hoĩbus videri quàm esse. Cur non dicunt quod turba ad Petrum & Ioannem, Viri fratres, quid faciemus? Sed horum nihil hic auditur, fremunt dentibus, & rumpuntur vt ilia Cedro. Est enim hic genius impiorum, & omnium qui aduersus veritaté aĩos suos obfirmârũt, vt audita veritate magis cæci, & proposita increpatione magis furiosi reddantur, atq; in monitores suos verbis & verberibus vertantur. Etenim quemadmodum canes vel in flumen proiecti, vel vinculis irretiti vertunt se in illos qui extensa manu cupiunt eos liberare, & lacerant illos (existimant enim liberatorem ideo porrigere manum, vt plus eis incõmodet): ita q sunt vinculis impietatis irretiti, non possunt liberatoris sui increpationem boni consulere, sed interpretantur eam sibi cõtumeliam & exitium esse. Proindè more canum vertunt sese ad increpatores, & lacerant eos. Exemplorũ magnam copiam nobis suppeditant non solum sacræ scripturæ, sed mores huius corruptissimi sæculi: nos verò his posthabitis ad sanctiora properemus comitaturi diuum Stephanum ad mortem vsque.

Cum autem esset plenus Spiritu sancto, intendens in cælum uidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris uirtutis Dei, & ait: Ecce uideo cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris uirtutis Dei.

Sentit diuus Stephanus sibi paratam mortem, videt pontifices & asseclas in necem eius iam conspirasse, habet mortem ob oculos positam: quid igitur faceret? An spectabit se à Christianis defensum iri? anné precabitur veniam? an meditetur palinodiam? nihil tale. Sed quid? cùm ab omnibus est derelictus, hoc solùm reliquum habet, vt oculos in cælum dirigat ad Dominum Iesum CHRISTVM, cuius nomine sese in hoc periculum dederat, & cuius caussa agebatur. Cùm enim esset plenus Spiritu sancto, intendẽs in cælum vidit gloriã Dei, &c. Hæc per singula discutienda sunt, & per partes suas interpretanda. Primò dicit D. Stephanum plenũ fuisse Spiritu sancto, quo docemur Stephanũ in hac tota apologia per iram vel odium, vel aliquo alio malo affectu nihil dixisse, sed oĩa prout spiritus ei suggesserat. Docemur etiam illis tandem manifestari gloriam Dei, qui Spiritus sancti sequuntur ductum, atq; illius monitis non abhorrẽt.

Secundò

Secundò videt Stephanus gloriã Dei, vt qui contumelias hominũ sustinebat, sciret se gloriæ Dei fore participẽ. Tertiò videt Iesum stantem à dextris virtutis Dei, hoc est, in æquali gloria cum patre, quod magnæ consolationi esse debuit Stephano, sicut haud dubiè fuit. Quis enim nõ libens pro eo pateretur contumelias, quem videt Deo patri ad dexteram sedere? Quartò non potest Stephanus sua cęlare gaudia, sed continuò hæc exponit dicẽs: Ecce video cęlos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis Dei. Filium hominis inquit, vt arguat Christũ secundũ quod homo est esse ad dexterã Dei: qua de re Paulus in Philippen. & Hebræis. Iã quæstio est quomodo Stephanus videre potuerit cælos apertos: nos paucis respondemus. Neque Lucam, neq; Stephanum hic quicquam fingere scimus: quomodo verò Stephanus in cælos videre potuerit planè ignoramus. Vidit itaq; Stephanus eo modo quo ipsi videre concessum est. Et Christus eo modo se visendum exhibuit quo sibi placuit, quum omnia quæ ei placent facere possit. Extat inter opera quæ D. Augustino inscribuntur, libellus sub titulo de cognitione veræ vitæ, in eo legimus cap. 42. in hæc verba: Stephanus non corporeis oculis Dominum in cęlo vltra firmamẽtum vidit, cùm nullius hominis visus vllo modo vsq; ad cęlum pertingere possit: sed & concio illa in qua Stephanus stans Christum conspexit, in domo aliqua fuit, cuius tecti culmen, ipsius corporeus oculus penetrare minimè potuit. Constat igitur quòd non oculo corporis, sed intuitu interioris hominis Christum nõ in corporeo, sed intellectuali cælo viderit. Hæc ille, quæ si de naturali visus humani acumine dicuntur, verissima esse non dubitamus: atqui nemo prohibet Christũ miraculosè Stephano apparuisse. Vnde & absurdum & impium fuerit statim negare posse fieri, quę naturaliter fieri nõ possunt.

Exclamantes autem voce magna continuerunt aures suas, & impetum fecerunt unanimiter in eum, & eijcientes eum extra ciuitatem lapidabant.

Sic scilicet oportet disputare cum abominandis Christianis: sic soluta sunt argumenta, sic probata sunt allegata, sic interpretata est Scriptura. Sed trãquilliori animo rem omnem expendamus. Quare sic clamant? quare sic tumultuãtur? quare obturant aures suas? propter blasphemiam videlicet quã locutus est Stephanus. Dixit enim se videre gloriã Dei, & dixit Iesum stare à dextris Dei, hoc est, æqualem esse Deo. Duplex itaque blasphemia est si Iudęis credimus, & tanta quæ impunita esse non possit. Dixerat olim Esaias: Vidi Dñm sedentem super solium excelsum, & eius blasphemiæ pœnas Iudæis dedit. Dixit enim Dominus Deus: Non videbit me homo, & viuet. Dixerat Christus in cõcilio ad Caiapham principem sacerdotum: Veruntamen dico vobis, amodò videbitis filium hominis sedentẽ à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli. Ad hæc summus sacerdos, Blasphemauit, aiebat, quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiã, quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis. Iam si Esaiæ non pepercerunt, si Christum Dei filium ob tales voces in crucẽ egerunt, quomodo impunitum dimitterẽt diaconum? Laude igitur digni sunt Iudæi, qui tales blasphemos viuere diutiùs nolunt. Sed in re seria satis iocatũ est. Quis non abominetur tale consilium, in quo innocentia tãtam iniuriam sustinet? annè omnia Scripturis cõsentanea dixit Stephanus? Quòd si dixit se videre cælos apertos, nihil incredibile dixit. nam Deus pollicitus est se affore eis qui pro ipsius nomine iniurias & tribulationes sustinent: Cum ipso sum in tribulatione, inquit, eripiã eum, & glorificabo eum. Quòd dicit se videre Iesum stantem à dextris Dei, tantisper verum erit donec Iudæi probauerint in Christum nõ competere quod in Psalmis legunt: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Sed his nihil mouen-

mouentur pontifices: verùm voce magna clamāt ne audiatur Stephanus ab alijs,& ipsi aures suas obturant ne veritatem audire cogantur, et vnanimiter impetum faciunt in Stephanum, vt nō immeritò dixisset: Circundederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens ac rugiens. Postremò eijciunt eum extra ciuitatem & lapidibus obrutum interficiunt, in hoc, scilicet legi obtēperantes. Lex enim sic
Leui.24. habet: Educ blasphemū extra castra, & ponant omnes qui audierunt manus suas super caput eius,& lapidet eum populus vniuersus, et ad filios Israël loqueris: Homo qui maledixerit Deo suo portabit peccatum suum,&qui blasphemauerit nomē Domini, morte moriatur. Lapidibus opprimet eum omnis populus, siue ille ciuis fuerit siue peregrinus. Qui blasphemauerit nomē Domini, morte moriatur. Cùm itaque Deus tanta seueritate mandauerit blasphemum lapidandum esse, non potuerunt pontifices Stephano parcere, sed priùs probanda fuerat blasphemia, & testibus non falsò subornatis, sed veracibus confirmanda. Præserua, ó bone Deus, iudices nostros ne temerè quidquam contra innocentem sanguinem tentare prēsumant. Et, ó bone Iesu, qui innocenter mortem pro nobis passus es, da omnibus innocentibus patientiam, vt impiorum morsus æquanimiter ferre valeant. Quotquot iniuriam & calumnias sustinent miseri homines, hic habent vnde se consolentur. Vides enim innocentibus dum iniurias sustinent & cælos aperiri, & Iesum assistere vt liberet eos, secumque ad gaudia æterna perducat. Det Dominus magistratui nostro eam mentem, vt tanta seueritate animaduertant in veros blasphemos, quāta illi sæuierūt in innocentem Stephanū. Et hæc quidē hactenùs.

Et testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis qui vocabatur Saulus

Et hæc fecissent iuxta legem, si D. Stephanus conuictus fuisset blasphemiæ. Sic enim habet lex: In ore duorum aut Deute.17. trium testium peribit qui interficietur; manus testium prima interficiet eum, & manus reliqui populi extrema mittetur. Ponunt autem falsi testes vestimenta sua secus pedes adolescentis Sauli, quo scilicet expeditiores sint ad mittendū lapides in Stephanū. Sed qd est quod Lucas nobis tam diligenter describit nomen adolescentis, videlicet q vocatus fuerit Saulus? Parasceue est ad futuram historiam de conuersione Pauli. Nam Saulus hic adhuc adolescēs videtur Christianos & horum religionem ex animo odisse, quum lapidantibus adest & horum vestes custodit. Sed de Saulo in sequentibus.

Et lapidabant Stephanum inuocantem & dicentem: Domine Iesu suscipe spiritum meum.

Dominus Iesus pro nobis iam iā in cruce moriturus dicebat, Pater in manus tuas cōmendo spiritum meum. Hoc dicebat Christus, qui tamen potestatē habebat ponēdi animam suam & iterum sumendi eam. Stephanus verò vt ostenderet quantum fideret Christo, doceretq; eū esse vnū Deū cū Patre, precatur dicēs: Dñe Iesu accipe spiritū meū. Vide piū ac mansuetū aīm, nō reluctatur, nō cōuiciatur, nō iactat innocētiā, nō imprecatur vindictā, sed eū quē viderat inuocat, Dñe Iesu, inquit, suscipe spiritū meū. Refert D. Augustinus lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. historiam elegantem, & huic loco vt inseratur dignissimā: Fuit, inquit, vir ibi (in castello opinor Synicensi) in ordine suo primarius nomine Martialis æuo iam grauis, & multum ab religione abhorrens Christiana. Habebat sanè fidelē filiā, & generum eodē anno baptizatū, qui cùm ægrotantē multis & magnis precibus & lachrymis rogarent vt Chrīanus fieret, prorsus abnuit, eosq; à se turbida indignatione submouit. Visum est generō eius vt iret ad memoriam sancti Stephani, & illic ꝓ eo quātū posset oraret, vt Deus illi daret mētē bonā qua credere nō differret in Christū. Fecit hoc ingēti gemitu & fletu, & sinceriter ardēte

pietatis affectu. Deindè abscedens, aliquid de altari florum quod occurrit tulit, eiq; cùm iam nox esset ad caput posuit. Tūc dormitum est, & ecce ante diluculū clamat vt ad Episcopum curreretur, qui mecum tunc fortè erat apud Hiponem: cùm verò eum audisset absentem, venire presbyteros postulauit. Venerūt, & statim se credere dixit, admirantibus atq; gaudentibus omnibus baptizatus est: hoc quamdiu vixit in ore habebat, Christe accipe spiritū meū, cùm hæc verba Stephani beatissimi, quando lapidatus est à Iudæis, vltima fuisse nesciret, quæ huic quoque vltima fuerunt. Nam non multò pòst etiā ipse defunctus est. Hactenùs D. Augustinus, qui hoc recensuit nō solùm vt ostenderet quanta miracula per merita D. Stephani Deus facere soleat, sed etiam vt intelligeremus verba illa D. Stephani, quibus commendauit Spiritum suū Iesu Christo, etiam in vsum nostrum vertenda esse. Domine Iesu, inquit, suscipe spiritum meum. Vide vt Iesum pro Domino & seruatore tuo habeas dum adhuc sanus & incolumis existis, & sub mortis horam sana conscientia licebit dicere: Domine Iesu accipe spiritum meum.

Positis autem genibus clamauit voce magna: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et cùm hoc dixisset, obdormiuit in Domino.

Non potest non obdormire in Domino, qui in tam multis Dominum imitatur, qui tanta ardet charitate, vt etiam pro inimicis suis exorare non dubitet. Vide enim quod exemplū Christi imitetur. Christus in cruce pendens, & peccata nostra dependens sic ad Patrem suum cælestem precatur: Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Stephanus verò: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Illis. Quibus? qui me innocentem tanta crudelitate lapidare pergunt. Positis autem genibus orat, vt videas illum rem tantam seriò agere. Meminerat enim Dominum dixisse: Mihi vindictam, & ego retribuam. Meminerat Christum dixisse. Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt, & orate pro persequentibus vos, &c. Hoc præcepit Dominus, hoc impleuit seruus. Tu autem ô Christiane, queris vindicari de aduersario tuo qui tibi forsan iniuriam fecit, æstuas, furis, anhelas, festinas vindicari. Attēde medicum ægritudinis tuæ, ait Augustinus, attende redemptorem animæ tuæ. Propter te pependit in ligno, & nondum est vindicatus, & tu vis vindicari, & non vis talem ac tantum magistrum imitari? Ideo pati voluit, vt tibi patientiæ suæ demonstraret exemplum. Sequitur.

Saulus autem erat consentiens neci eius.

Saulus hic dicitur quem nos Paulum vocamus: hunc itaque dicit consensisse in necem Stephani prothomartyris. Putabat enim Deo gratissimum exhiberi cultum, si quādo interficeretur aliquis Christianus: verùm non ita multò pòst audiemus ex rapacissimo ac crudelissimo lupo mansuetissimum effici agnū. Neq; enim ita multò pòst describet nobis Lucas conuersionem Pauli, qui iam magna voluptate videt Stephanum lapidari. Non enim est dubium, quin lapidatio Stephani Saulum magna affecerit voluptate, non quòd delectaretur effusione sanguinis, sed quòd tantus esset paternarum traditionū zelator. Quod igitur Lucas hoc in loco scribit Saulum & consensisse in necem Stephani, & lapidantium custodijsse vestes, non facit vt Saulum à peccato excusare velit, sed multò magis vt eum magnitudine peccatorum grauet: non quòd Saulum ex malitia traducere, sed quòd nobis Dei misericordiam erga Saulum declarare velit. Sed quoniam nobis hac de re in sequentibus copiosior restat tractatus, nos relicto hoc capite ad sequens nos recipiemus, non diffidentes quin & nobis propitius futurus sit, qui diuum Stephanum ad se vocauit.

CAPVT

CAPVT VIII.

ACTA est autem illa die persecutio magna in Ecclesia quæ erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudeæ & Samariæ præter Apostolos.

Impletur iam quod Dñs noster Iesus
Luce 21. Christus iam olim discipulis suis dixerat: Anteq̃ destruetur ciuitas Hierosolymorũ, iniicient vobis Iudæi manus suas, & persequentur tradentes in Synagogas & custodias, &c. Et ad ipsos Iu-
Matth. 23. dæos dixerat: Ecce ego mitto ad vos Prophetas & sapientes & scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatẽ, &c. Postq̃ enim Iudæi Stephanum occiderant, & viderent neminẽ suis ipsorũ conatibus obsistere, tum impetũ faciũt in oẽs Christianos, Christianũ populum funditùs extinguere, hoc est, rẽ impossibilem tentantes. Et hoc quidẽ malo odio in Christianos agebant Iudæi: verũ Dei prouidẽtia rem in diuersum deduxit. Dum eñi Iudæi persequuntur Christianos vt Christianismus aboleatur, fit vt hic per piorum peregrinationẽ propagetur. Quocunq; enim Christiani veniunt, Christianæ fidei semina spargũr, vt perpetuò humanũ cõsiliũ nihil efficere potest contra diuinũ. Christianus itaq; populus dispersus est per regiones Iudææ & Samariæ: Apostoli verò permanent Hierosolymis, & hoc nõ vnam tãtùm ob caussam. Prima est, vt Iudæis nulla remaneret tergiuersandi occasiõ, quasi ob defectum Ecclesiastarum credere non potuerint. Secũda est vt Dei misericordia erga Iudæorũ populũ declararetur, qui ob mortẽ Stephani nõ statim offensus illos statim omnibus prædicatorib⁹ spoliare voluit. Adde quod adhuc multi latebant in Iudæorũ populo, qui rebus altiùs perpensis relicto Iudaismo ad Chrm̃ huiusq; religionẽ cõcessuri erãt. Tertiò declarat in hoc Dei virtus ac potẽtia, qua Iudæorũ violentiã sic cohibuit, vt Apostolorum choro nullã vim inferre valuerint. Neq; enim dubiũ est Iudęos crudeliùs tractasse Apostolos si licuisset, q̃ plebeios Christianos: nec dubiũ est qn & reliquos Christianos custodire ac defendere potuisset, qui Apostolos custodiuit, si modò in rẽ Ecclesiæ fuisset. Tu itaq; nõ statim despondeas aĩm si qñ præter meritum persecutionem passus fueris, sed cogita hoc Christianorũ fatum esse vt in hoc mundo raro benè habeant.

Curauerunt autem Stephanum viri timorati, & fecerunt planctum magnum super eum.

Stephanũ infami corã mũdo mortis genere extinctum curãrunt honestè humandũ viri quidã pietatis cultores, q intelligerẽt illũ præter meritũ per subornatos testes oppressum. Hoc studio Ioseph & Nicodemus curãrũt funus Dñi nostri Iesu Christi: & senior Tobias plurimũ cõmendatur ob studiũ sepeliendi mortuos. Testantur itaq; viri illi q Stephanũ sepelierũt, suã fidẽ in Chrm̃ & charitatẽ in Stephanũ. Nisi eñi credidissent in Chrm̃, duxissent impiũ pro Christo occũbere, nequaq̃ sepultura dignati fuissent Stephanũ, maximè cũ tanto periculo. Nõ enim est dubiũ quin eiusmodi viri malè audierint apud Iudæos, q hosti Iudaïcæ religionis tãtum honoris impendũnt. Amauerunt ĩrẽ Stephanũ, quẽ nõ tãtum sepelierunt honorificè, sed etiã ppter eũ fecerunt planctũ magnũ. Quare planctum magnũ? nõ q huius aĩæ timerẽt, sed q dolebant vicẽ Ecclesię, q̃ tam fidũ ac fidelẽ ministrum amiserat. Et hic locus certè postulare videtur longiorem tractatum de mortuorum sepulturis, & de oĩbus quæ circa mortuos fieri solent. Nemo certe sanæ mentis damnauerit moderatam & iustam mortuorum curã. Quis enim probauerit Scythicę gentis inhumanũ morẽ, q̃ nullos impendit corporibus honores? neq; enim latere vos puto quãta cura tenuerit priscos patres, vt vbi vellent sepelirentur. Non sunt ergo cõtemnenda & abijcienda corpora defunctorum,

Ex D. August. de cura pro mortuis gerēda

vt D. August. maximeq; iustorū ac fideliū, quibus tanq̃ organis & vasis ad oīa bona opera sanctus vsus est spiritus. Si enim paterna vestis & annulus ac si qd eiusmodi tāto charius est posteris, quāto erga parentes maior extitit affectus: nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ vtiq; multo familiariùs atq; cōiunctiùs, quàm quælibet indumenta q̃ gestamus. Hæc enim non ad ornamentum vel adiutoriū qu d adhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturā hoīs pertinēt. Vnde & antiquorū iustorū funera officiola pietate curata sunt, & exequiæ celebratæ, & sepultura prouisa, ipsiq; cùm viuerēt, hęc de sepeliēdis vel etiā trāsferēdis suis corporib⁹ filijs mādauerunt. Et Tobias sepeliendo mortuos Deū promeruisse teste Angelo cōmendatur. Et laudabiliter cōmemorantur in Euangelio, q̃ corpus Dñi de cruce acceptū diligenter atq; honorificè tegendū sepeliendūq; curārunt. Hæc verò non in hoc dicuntur quasi aliquis insit sensus cadaueribus, sed quia eiusmodi pietatis officijs testamur fidē nostram de futura corporum resurrectione. Quod verò locū sepulturæ attinet, placet mihi quod D. Augustin⁹ scriptū reliquit, inquiens: Si aliquid ꝓdest impio sepultura preciosa, oberit pio vilis aut nulla. Præclaras exequias in cōspectu hoīm purpurato illi diuiti turba exhibuit famulorū, sed multò clariores in cōspectu Dñi hulceroso illi pauperi ministerium præbuit Angelorū: qui eum non extulerunt in marmoreum tumulum, sed in Abrahæ sinum sustulerunt. Igitur si quis quærat ad quid ꝓsit corpora mortuorum sepeliri in basilicas diuorū, respōdeo cū eodē Augustino nō nisi ad hoc, vt dum animi recolunt vbi sint posita eorum quos diligunt corpora, eisdem sanctis illos tanquā Patronis susceptos apud Dñm adiuuandos orando commendent: quod quidem facere possent, etiāsi talibus locis eos humare non possent. Cùm itaq; recolit animus vbi sepultum sit charissimi corpus, & occurrit locus noīe martyris venerabilis, eidē martyri aīam dilectam cōmendat recordantis & precantis affectus. Qui cùm defunctis a fidelib⁹ charissimis exhibetur, eum prodesse non dubium est his, qui cùm in corpore viuerent, talia sibi post hanc vitam prodesse meruerunt. Verùm etsi aliqua necessitas vel humari corpora, vel in talibus locis humari nulla data facultate permittat, nō sunt prætermittendæ supplicationes ꝓ spiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Christiana societate defunctis, etiā tacitis nominibus quorumque sub generali cōmemoratione suscepit Ecclesia: vt quibus ad ista desunt parētes, aut filij, aut quicunq; cognati vel amici, ab vna eis exhibeat pia matre cōmuni. Si aūt deessent istæ supplicationes, q̃ fiūt recta fide ac pietate pro mortuis, puto q nihil prodesset spiritibus eorū, quamlibet in locis sanctis exanima corpora ponerentur. Hæc hactenùs oīa diximus ex D. Augustini sententia: vnde intelligimus q̃ tum fuerit Ecclesię sentētia de Christianis vita defunctis, nimirū vt honorificè sepeliantur, vt diuorū patrocinijs cōmendētur, vt ꝓ ipsis precemur & eleemosynas demus. Quę oīa nisi sacris literis essent cōsentanea, neq; Ecclesia fecisset, neq; August. tātus scilicet antistes docuisset, atq; magna diligētia defendere i aīm suū induxisset. Nā illa q̃ adduximus nō iuuenis adhuc i Episcopatu suo scripsit, sed quū iā multa legēdo & scribēdo didicisset, nec semel talia scripsit, sed sæpiùs & in multis locis. Neque ab aliquo vnq̃ hoc noīe accusatus fuisse legitur, nisi q aduersarij nostri calūniātur piū alioqui Episcopū in re mortuaria, vt ita dicā, lapsum fuisse. Sed forsan alibi plura de hac re dicemus: nūc ad cōtextū nostrū reuertimur. *Saulus aūt deuastabat Ecclesiā, per domos intrans, & trahēs uiros ac mulieres tradebat in custodiā.* Qm̄ Lucas noster in sequentibus descripturus est, quanto studio D. Paulus propagaturus & propugnaturus est Ecclesiam Christi, ideo iam describit etiam quanto studio idem Paulus iam propugnat Synagogam, vt sic appareat

Dei magna misericordia & potentia; qua tantū Christianæ fidei hostē in ardentissimum fidei preconem cōuertit. Neq; enim Lucas hanc tyrannidē Pauli depingit calumniandi vel cōuiciandi libidine, (absit hoc à sanctissimo viro) sed multis alijs de caussis. Vnam nec postremam iam diximus, nimirū q̧ his declaratur Deū verè posse ex lapidibus Abrahæ filios facere, posse & mortificare & viuificare, posse ad inferos ducere & reducere, posse hominem leone crudeliorē sic cicurare, vt putes leonem in ouem mā suetissimam mutatū. An non magnam crudelitatem Sauli iam audimus? deuastat Ecclesiam, Christianis molestus est, intrat domos Christianorū, vi extrahit, tradit in custodiā, nec viris nec fœminis parcit, nullū hic humanitatis vestigium vides, nihil nisi sanguinē Christianorū sitit: felicē igitur Ecclesiā q̄ tāto hoste liberatur. Sed quis credet fore vt Saulus non solū desistat impugnare Ecclesiam, sed etiā magno spiritu illam pergat & ꝓpagare & propugnare? verùm in sequentibus videbimus mutationem excelsi. Altera caussa est quare Stephanus tyrānidem Pauli describit, quòd nobis indicare vóluit tribulationes & persecutiones fratrum nostrorum primitiuæ Ecclesiæ, vt nobis non videatur nouum, etiamsi nō omnia statim nobis ex animi sententia cesserint. Tertia est ne facilè de aliquo quantumuis malo desperemus, quum tantus Ecclesiæ persecutor animū mutauerit. Sed hæc de re forsan in sequentibus rursum dicemus.

Igitur qui dispersi erant pertransibant, euangelizātes uerbum Dei.

Hoc est quod in superioribus diximus, videlicet impiorum cōsilia q̄ cōtra pietatem instituunt, perpetuò in cōtrariū verti. Christiani hoc tantùm nomine à Iudæis affliguntur, tribulantur, disperguntur, ne Christianismus propagetur, & dum hoc cauere volunt, promouēt. Christiani enim quocunq; perueniūt, prædicant Christi fidem, annunciant Euangelium, & sic multos conuertunt ad Christianismum. Quòd si Iudæis ꝑmisissent Chrianos Hierosolymis quietè agere & in trāquillo esse, fortè Christiana religio non tam citò etiam alias ciuitates occupasset: verùm dum ipsi nolunt Christianos diutius ferre, sed persequuntur de ciuitate in ciuitatem, bonam occasionem eis dant prorogare Christianæ religionis pomeria. Et haud dubiè Dominus ob eam caussam passus est fideles suos sic dispergi, nec voluit vt omnes statim sese offerrēt moriendos pro Christo. Vnde in Euangelio dicebat: Si persecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Et spiritus Domini suggerit suis quando vel fugere, vel mori pro Christo debeant: qua de re fusiùs dicemus in fuga diui Pauli Apostoli. Sequitur in contextu.

Philippus autem descendens in ciuitatem Samariæ, prædicabat illis christum. intendebant autē turbæ his quæ à Philippo docebantur, unanimiter audientes, & uidentes signa quæ faciebat.

Diuus Augustinus tractatu in Euangelium Ioannis 6. non certò pronunciat quisnam fuerit ille Philippus de quo iam nobis sermo. dubitat enim Apostolusne fuerit an diaconus. Atqui omnis rerum consequentia satis arguit fuisse Philippum vnum ex septem diaconorum numero, qui etiam non ineptè Apostolus dici potest, non quòd ex duodecim Apostolorū collegio fuerit, sed quòd Euangelicum & Apostolicū munus prædicando & baptizando impleuerit. Vides ergo hoc in loco rursum diaconorum officium nō sic alligatum fuisse dispensationi eleemosynarum, vt non licuerit ipsis concionatorio fungi munere. Philippus itaque diaconus cùm non posset propter Iudæorum & præcipuè Pauli persecutoris tyrannidem in Hierosolymorum vrbe locū habere, inde discedēs venit in ciuitatem Samariæ, & ibi prædicabat Christum, hoc est, fidem in Christum: prædicabat, inquit, Christum, vt intelligas Philippum propter persecutionem nihilò frigidius Christi Euangelium annunciasse. Si enī voluisset abnegato Chro

 Mosen,

Mosen iuxta Iudæorum opinionem prædicare, nulla fuisset necessitas vt ad Samaritas fugeret. Commendatur itaque hoc in loco fortitudo diui Philippi, qui nulla tribulatione coërceri potuit, quominus prædicaret Euangelium Christi. Quomodo igitur susceptus est à Samaritanis? satis benignè, vt iam quasi præfiguraretur, Euangeliū quod Iudæis displicebat, Samaritanos & reliquos infideles amplexaturos. Ait enim Lucas: Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, vnanimiter audientes. Magna laus est Samaritanorum quòd diligenter auscultant verbis diaconi, & hoc vnanimiter & magno consensu. hoc enim dicitur, ne existimemus aliquid apud illos per tumultum fuisse factum. Et ex Euangelio apparet Samaritanos fuisse homines humanos & parùm difficiles, & qui etiam nonnullam spem de futuro Messia conceperant. Quis enim non legit pulcherrimum illum Dialogum in Euangelio Ioannis inter Christum & Samaritidem? Mulieris verba sunt: Domine vt video Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis quia Hierosolymis est locus vbi adorare oportet. Et iterum: Scio quia Messias venit qui dicitur Christus, cùm ergo venerit, ille annunciabit nobis omnia. Et rursum: Venite & videte hominem, qui dixit mihi omnia quęcunq; feci: nūquid ipse est Christus? Si igitur hæc mulier nō admodum pudica, vt apparet, tam piè de Messia commētatur, facilè iudicandum est quid reliquus populus de illo senserit. Cum itaque res sic se habeat cum Samaritanis, non est mirum quòd Philippus beneuolos auditores habuerit, maximè quòd prædicationi illius etiam multa miracula successerint.

Multi enim eorum qui habebant spiritus immūdos, clamantes voce magna, exibant: multi autē paralytici & claudi curati sunt. Factum est ergo gaudium magnum in illa ciuitate.

Diuersi sunt effectus Euangelij. Dæmones audientes nomen Dñi Iesu Christi, vociferantur, clamant, & vlulant, vt qui sentiunt & experiūtur iam adesse eum, qui ex illorum captiuitate & tyrannide miseros homines liberare valeat. Sic in Euangelio clamant: Quid tibi & nobis Iesu Nazarene? venisti ante tempus torquere nos. Hactenùs enim vniuersam terram occupauerāt, populum sibi subditū ac deuotū reddiderant, & nusquam non tanq̃ Dij culti fuerant: iam ergo cōspectum vnius Christiani hoīs ferre nō possunt, & audientes tantū nomē Iesu Nazareni, ex hoībus quos possederant exire cōpellebantur. Hinc illæ lachrymæ, hinc eiulatus illi, hinc tanti clamores. E contra verò Samaritæ audientes Euangelium salutiferū de Christo, videntes dæmones effugari, paralyticos & cæteros malè habentes curari, maximo afficiuntur gaudio, hoc quod nobis Lucas noster occultare noluit. Vides igitur hic quem nobis referunt qui Euangelium audire nolunt, & qui alienæ inuident saluti; nimirum ipsum dæmonem malum qui inuitus exit ab homine, & cui magna pœna est audire veritatem Euangelij. Valeat itaque Satan cum sua inuidentia: nos potiùs imitemur Samaritas illos qui diligenter & vnanimiter student Euangelio Christi, & ob incolumitatem proximorum lætantur quàmplurimùm.

Vir autem quidam nomine Simon, qui anteà fuerat in ciuitate magus, seducens gentem Samariæ, dicens se esse aliquem magnum: cui auscultabant omnes à minimo usq; ad maximum, dicentes: Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna. Attendebant autem eum, propterea quòd multo tempore magicis suis dementasset eos. Eccle. hist. lib. 1. cap. 1.

Multa de pessimo hoc homine Simone mago scribuntur à veteribus, quæ omnia huc referre consultum mihi videtur minimè. Diuus Clemens Petri & Pauli Apostolorum discipulus multas eius recenset præstigias, & longam ipsius disputationem, quam aduersus Petrum Apostolum instituerat. Epiphanius in hęc verba de illo scribit: Hic Simon præstigiator erat, & à Gitthæorum ciuitate in Samaria originē trahebat, Lib. recognitionū. 2.

bat, quæ nunc vicus exiſtit. Incantationibus autem Samaritas decipiebat, fallebatq́; & ineſcabat. Dicebat ſe ipſum eſſe magnam virtutem Dei, & ex ſuper nis deſcẽdiſſe. Patrẽ verò dicebat ſeipſum eſſe apud Samaritas: apud Iudæos verò ſe filiũ eſſe dicebat, paſſum aũt ſe nõ eſſe, ſed ſolũ apparentia. Et poſt pauca de eodẽ ſcribit. Nã cũ reperiſſet ſibi ipſi mulierem circulatricem Helenam nomine à Tyriorum vrbe ortam, ipſam in vxorem ducit, non iudicans ſe conſuetudinem cum ipſa habere: verùm in abſcondito turpitudine mulieri permixtus ille præſtigiator, fabuloſam quãdam amœnitatem diſcipulis ſuis exponebat, nimirum dicens ſeipſum virtutem Dei eſſe magnam: coniugẽ verò ſcortatricem, Spiritum ſanctum eſſe dicere auſus eſt, & propter hanc ſe deſcẽdiſſe dixit. Hæc & multa alia abſurda & impia de illo peſſimo præſtigiatore ſcribit Epiphanius Tomi ſecundi libro 1. capite 21. Ibidem ſcribit de Simone Mago quod in media Romanorum vrbe collapſus interierit. De hoc itaque nequiſſimo impoſtore ſcribit hic Lucas noſter, quod ille gentem Samariæ ſeduxerit, ita vt hominem impijſſimum diligenter & ſtudioſiſſimè coluerint: mihi verò videtur quòd res ſic ſe habuerit. Samaritanis non ſecus atque Iudæis perſuaſum erat, Meſſiam certò venturum, & hoc in breui, illumq́ue admiranda operaturum. Satan itaque animaduertens hanc hominum ſimplicitatem, excitauit organum ſuum Simonem Magum, qui magicis ſuis artibus populum ſimplicem ſeduceret, quo minus verum Meſſiam poſteà amplecterentur. Nam Chriſtus, ſicut nouimus, ab infantia pauca miraculosè operatus eſt, & nihil magnificè ſuper cæteros homines præ ſe tulit: quum autem Simon magicis ſuis artibus tam admiranda operaretur, facilè fidem inuenit apud ſimplicem ac credulum populum. Atqui Deus populi huius ſimplicitatem nolebat diutiùs ſeduci: vnde miſit Philippum diaconum ad illum, qui & ipſe multa admiranda faceret, nõ magicis artib9, ſed virtute Chriſti. Quæ cũ eſſent multa & aperta, ſic vt nemo eis contradicere poſſet, facilè deſecit populus nouarum rerum cupidus à Simone, & adhæſit Diuo Philippo. Quin & Simon ipſe videns Philippi miracula eſſe vera, & ſibi malarũ artiũ cõſcius, ad Philippũ acceſſit, ab eoq́; baptiſmum accepit, hoc quod Lucas continenter ſcribit.

Cum verò credidiſſent Philippo Euangelizanti de regno Dei, in nomine Ieſu Chriſti baptizabantur uiri ac mulieres. Tunc Simon & ipſe credidit, & cum baptizatus eſſet adhærebat Philippo. Videns etiam ſigna & uirtutes maximas fieri, ſtupens admirabatur.

Sunt qui exiſtiment Simonẽ hunc magũ non verè & ex animo credidiſſe, ſed fidẽ ſimulaſſe. Horũ opinionẽ reijcere nolim, ſed videtur mihi veriſimile ꝙ verè crediderit, verèq́; baptizatus fuerit, ſed poſt baptiſmũ à Chriſto rurſum deſciuerit, ac Satanam priſtinum ſuum dominũ ſecutus fuerit Neque enim adeò rarum eſt hominem benè incipere & aliquandiu ſuum officium ſtrenuè perficere: poſteà verò vel à Satana vel à propria carne deceptũ poſt Satanam ire. Vtinam exempla nõ extarent plura quàm velim. Sunt enim multi qui cum vxore iuſti Loth Sodomam deſerunt, ſed paululum progreſſi reſpuunt. Sunt qui cum Iſraëlitis ex Aegypto proficiſcuntur, mare rubrum tranſeunt, manna veſcũtur: ſed poſteà in cordibus ſuis Aegyptios repetunt. Sunt qui manum aratro dominico admouent, ſed tædio victi poſt tergum reſpiciunt, ſeq́; regno Dei indignos faciunt. Sic, inquã, mihi perſuadeo Simonem prædicatione ac miraculis Diui Philippi commotum in CHRISTVM credidiſſe, baptiſmum verè accepiſſe, ſed poſteà rurſum relicto CHRISTO ad Satanã conceſſiſſe. Nam Lucas diſertis verbis dicit: Cum credidiſſent Philippo Euangelizanti de regno Dei, in nomine Ieſu CHRISTI baptizabantur viri ac mulieres. Tunc Simon ipſe credidit, & baptizatus eſt, & adhæſit Philippo.

quadam visibili, vt in die Pentecostes visum est, & credentes baptizati omnino in alios homines, vt ita loquar, trãsformabantur, vt res ipsa declararet eos non frustrà baptizatos. Accipiebãt enim varia illa dona Spiritus sancti, de quibus Apostolus in Corinthijs loquit. Talia itaque dona Samaritani tum à Philippo baptizati non acceperant, & ideo periculũ erat, ne rursus à Christiana religione deficerent, arbitrantes se vel nõ rectè baptizatos, vel donis spiritus idignos reputatos. Ne igitur sic scãdalizarentur Samaritani, missi sunt ad eos duo Apostoli Petrus & Ioannes, ꝑ quorũ manuũ impositionẽ, & deuotam imprecationẽ acceperũt illi Spiritũ sanctum, hoc est, dona illa externa & manifesta Spiritus sancti de quibus diximus, & haud dubiè maiorẽ & copiosiorem eiusdẽ Spũs sancti gratiã. Quare verò Samaritani illi nõ statim ab initio fidei suę & dũ baptizarẽtur acceperint exter na illa dona Spiritus sancti, planè ignoro, licèt eius aliquas caussas, nec impias dicere possemus. Signa ꝓpter infideles fieri, nimirũ vt fideles fiant, ex Apostolo certũ est, nec vnq̃ legimus visibilia illa dona in baptizatos venisse, nisi ad impositionẽ manuũ Apostolorũ. Vnde & in decimo nono huius libri audiemus, q̃ ad impositionẽ manuũ Pauli venerit Spiritus sanctus in Ephesios, ita vt loquerent linguis & prophetarẽt: ad quẽ locũ cũ ꝑuentũ fuerit, differemus, quæ Dominus dederit, de Sacramẽto cõfir mationis. Nã ex his duobus locis argumẽta & ꝓbationes sumũt, qui Sacramentũ illud Ecclesię cõmendãt, nec destituunt testimonijs antiquissimorũ patrũ, Pontificũ & Martyrũ. Et si vnq̃ fuerat necessitas hoc sacramentũ administrari i ecclesijs, certè hoc nr̃o sęculò, in quo tã varię de Baptismi Sacramẽto sententię, summa esset necessitas vt paruulis cõferretur, licèt Episcopi nr̃i ad hęc tam neglig ẽter habeant sese, vt multis persuasum sit nec illos illud Sacramentum magni facere. His igitur sic declaratis, ad sequentia eamus.

Cùm vidisset autem Simon quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniã dicens: Date & mihi hãc potestatẽ, ut cuicũq; imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum.

Sicut in veteri Testamento Iudęorum multi à Pharaonis tyrannide liberati, ex Aegypto educti per mare transierunt, neque tamen vsque ad possessionem terræ sanctę peruenerũt, nõ quod Deus non potuerit, sed quod illi noluerunt: ita & multi per baptismi Sacramẽtum ex Satanæ liberantur tyrannide, nec tamen hæredes fiunt vitæ æternæ: non quod Deus nõ sit verax, nec quod baptismus sit inefficax, sed quod illi volentes relicto Deo ad Satanæ castra concedunt, atque fœderis inter Deum & ipsos facti ruptores & præuaricatores fiunt. Hac de re loquitur Diuus Paulus in Corinthijs scribens: Patres nostri omnes sub nube fuerunt &cæt. Et addit: Neque tamen in omnibus illis beneplacitum est domino. Sic Simõ ille Magus ex Aegypto quidẽ abierat, mare transierat, Pharaonem effugerat: verùm simulatque sibi succurrunt ollæ Aegyptiorum, corde & corpore reuertitur in Aegyptum, & volens sese rursum grauissimæ Pharaonis seruituti subijcit. Hoc est, Simõ ille verè haud dubiè baptizatus fuerat, ceu supra diximus, sed statim obliuiscitur voti sui, pœnitet eum professionis, aut potiùs conatur sub professionem Christianæ religionis Satanæ inseruire, & iuxta veterem historiam in terra sancta Idolo Moloch sacrum facere. Cùm enim vidisset Simon quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam dicens: Date & mihi hanc potestatem, vt cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Quare hanc potestatem ambit? quid consilij cæpit Simon? audi diligẽter ac attente, & intelliges quid voluerit bestia. Simon Magus nõ aliter reputat Christianismum, atque si esset mercatura aliqua institoria, in qua merces precio emuntur, vt pluris emptoribus obtrudantur & reuendantur.

Sic enim in animum suum induxit Simon, quid cessas? quid torpes? en oblata est tibi maxima conquirendi lucri occasio. Apostoli hoc habent donum, vt cuicunq; velint communicent donum Spiritus sancti. Vides autem ipsos esse imperitos homines, qui sua commoda negligunt: proindè emitere tu, vt ab ipsis hanc facultatem coëmas. Sic enim paruum sumptum facies, sed ingens lucrum parabis, paucos nummos expendes, sed hinc multos thesauros non diuitiarum solùm, sed & honoris & gloriæ acquires. Quisquis enim voluerit à te hoc dono particeps fieri, non paruo precio id impetrabit. Hæc & huiusmodi haud dubiè cogitauit Simon, nimirum ex eorum nume-
1 Timo. 6. ro existens, qui, iuxta quod Paulus conqueritur, existimant quæstum esse pietatē: quales haud dubiè nostro sæculo multos reperire licet siue ad nos, siue ad aduersarios nostros respexeris. Multi enim nobiscū iā manēt, qui nisi timerent inopiam & egestatem, permanerent minimè. Aduersariæ autem partis concionatorum tales sunt querelæ: Simoni huic, aiunt, maximè similes sunt, qui nostra tempestate Euangelio subscribunt, non quia magno desiderio requirant veram iustitiam & beatitudinem: sed quia inhiant in opes Ecclesiasticas, ambiunt principatum super sacerdotes, quærunt famam apud exteros student delicijs, & amant licentiam audendi ac faciendi quiduis: sic Euang[illegible]t. Hactenus illi. Cæterùm, vt rursum ad Simonē redeamus, si in hoc affectasset potestatem imponendi manus quo pluribus prodesset, & multos ad Christianismum adduceret, nequaquam in accusationem veniret (Apostolus enim dicit, Qui Episcopatum desiderat, bonū opus desiderat): quoniam verò cupierit per hanc potestatem magnas sibi opes acquirere, merito accusatē. Nemo potest em̄ duobus domi-
1. Tim. 6. nis seruire, ait Christus. Et Apostolus: Radix omniu malorum est cupiditas, hoc est, amor habendi. Quod si sese totum consecrasset Deo Simon, nulla foret necessitas sollicitū esse pro diuitijs, honoribus, & potestatibus: Deus enim filios suos nunquam derelinquet. Ait enim scriptura: Nemo vnquam sperauit in Deo, & confusus est. Obserua hic Simonē eodem morbo laborare, quo laborauit Ananias cum vxore sua Saphira. Sed quid ad hanc petitionem Apostoli?

Petrus autem dixit ad eum: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri, non est tibi pars, neq; sors in sermone isto. Cor enim tuum non est rectum coram Deo.

Perdat, inquit, te Deus cum tua pecunia, quoniam de professione nostra, hoc est, de Christianismo tam impiè ac iniquè iudicas. Existimasti enim donū Dei pecunia possideri. A Deo est quidquid habemus & sumus, & ille cum sit creator omnium nulla re opus habet. Et quod nos ab illo accepimus, neque meritis, neque aliquo precio comparauimus, sed ab humanissimo Deo dono & gratis accepimus, et sicut gratis accepimus, ita & gratis dare debemus alijs. Quum igitur tam iniquus sis rerum æstimator, tibi in nullo nobiscum conuenit, neque in societatem nostram te recipiemus: cor enim tuum non est rectum coram Deo. Licèt enim baptismum acceperis, Christianis te adiunxeris, tamen cor tuum non est rectum coram Deo. Hypocrita es, aliud externè simulas, aliud internè cogitas, cor tuū non est rectum coram Deo. Etsi enim reliquos homines lateat quod corde concepisti, tamen Deum latere nō potuisti, cor tuum non est rectum coram Deo. Pollicitus es in baptismo te renūciaturum Satanæ & omnibus pompis eius, & iam rursum ad illius castra concessisti. Pollicitus es te in omnibus & gloriæ Dei, & fraternæ charitatis studiosum fore, & ecce posito timore Dei, contempta charitate proximi in hoc totus es, vt gloriosus appareas & diues euadas quidquid tandem de Christo vel Christianis fiat. His addit Petrus & alia præmissis nequaquam mitiora.

Pœniten-

Pœnitentiam itaq; age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse.

Præmissis verbis exprobrauit illi Petrus ingens peccatum illius: nunc verò ad pœnitētiā adhortatur. hoc enī muneris Apostolici est, videlicet homines ob peccata arguere, deindè quomodo peccatorū remissam accipere possint ostēdere. Dicit itaq; Petrus ad Simonē: Pœnitentiā age ab hac nequitia tua, hoc est, pœniteat te mali cōsilij tui, de indè roga Deum, si fortè remittatur tibi hęc cogitatio cordis tui. Licet opere non perfeceris quod corde cogitasti, tamen nequaquam immunis à peccato es. Deus enim ad cor respicit magis, quàm ad opera. Quoniā itaq; certo ac firmiter apud te statuisti sub prætextu nominis Christi lucris tuis studere, & hoc cū aliorū incommodo, Deū grauiter aduersum te prouocasti: hunc itaque roga quatenus tibi hanc pessimam cogitationem, & iniquum consilium remittat. Addit Petrus: In felle amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te esse. Poterant verba Simonis Magi aliquo modo apud homines qui amicorum consilia non cernunt, excusari. Posset enim quis dicere: Quod Simon Apostolis pecuniam dedit, laude dignum est. Nam ex Christiana & fraterna charitate illud fecit ad exemplū illorum Christianorū, qui in Hierosolymis primi post Christi ascensionem ad fidem nostrā peruenerunt. Adde quod Simon petijt sibi dari donum illud impositionis manuum, quo multis Christianis prodesset. Quis enim nō cuperet omnes Christianos multis & varijs Dei donis esse præditos? hęc, inq̄, posset quis de Simone Mago suspicari, & illi omnia sua dicta in meliorem partem interpretari. Atqui Petrus per spiritū haud dubiè cognouit quid in corde Simonis lateret, vnde ait: Video te esse amaro, hoc est, inuido & ambitioso corde in nos, & video te ab iniquitate implicatum & obligatum. Inuides nobis honorem nostrum, & dolet tibi quod nobis par esse non possis: inuides nobis quæ à Deo accepimus, & ideo inuides, quia tu illa accipere non possis. Cæterùm vt singula Petri verba probè intelligatis, rursum illa expendamus. Primò iubet Petrus Simonem pœnitentiam agere ab iniquitate sua, hoc est, animum & mores mutare: quoniam verò nunq̄ pro peccatis nostris sufficiēter satisfacere possumus, iubet Petrus vt Simon roget DEVM pro remissione peccatorū. Nā hic solus est qui verè clamat: Ego sum, ego sum qui doleo iniquitates tuas &cæt. Sed quid est quod Petrus non certò promittit pœnitēti veniam? Ecce enim ad crucifixores Christi dixerat, Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Iesu Christi, & accipietis remissionē peccatorū: ad Simonem verò dicit, Pœnitentiā age & roga Deū, si fortè remittatur tibi hæc cogitatio tua. Voluit Apostolus his verbis Simoni grauitatē peccati sui ostēdere, quo magis illū moueret ad pœnitētiā: aut forsan videbat Petrus per spiritus significationē, illū nunq̄ ex animo pœnitentiā acturū. Hic locus certè probè obseruandus est. Ad crucifixores domini dictū est, ceu iam diximus, Pœnitentiam agite, & delebūtur peccata vestra, & accipietis Spiritū sanctū. Ananias verò & Saphira postquā peccauerūt statim morte repentina periêre. Ad Simonem verò qui non minus peccauit quā Ananias (quantū quidē homo iudicare potest) dicitur vt pœniteat & roget veniā. Quid hic dicemus nisi iudicia Dei occulta esse, nec tamen minus certa & iusta? In Anania & Saphira ostēdit dominus quā graue sit peccarū sub prętextu pietatis quęstū facere, & Māmonę studere: in Simone verò declarat in hac vita nō esse locū omnodę retributionis, Deūq; non statim se de peccatore vindicare. Si enī Deus oēs impios in præsenti puniret, posset homines de vita futura dubitare: si aūt nemi[illegible] puniret, putare posset homines, Deū impietate nostra nequa-

nequaquam offendi. Punit itaque aliquos, vt sciamus Deum odire iniquitatem & curare res nostras: parcit autẽ aliquibus, vt vel ad pœnitẽtiam in tempore conuertantur, aut si minus pœnitentiam egerint, in futuro puniãtur. Sed hæc hactenùs. Tertium quod obseruatione dignum putamus hoc est, ꝙ Petrus dicit Simonẽ in felle amaritudinis esse, quod nihil aliud est dicere nisi Simonem inuidia quadã teneri aduersus Apostolos, & atra, quod dicitur, torqueri bile: sicut & nos vulgo dicimus: Er ist gantz verbittert, aut alijs verbis, in eundẽ tamẽ sensum Es ist gifft vnd gall was er redt. Sic ergo Simon nõ potest aurea & blanda verba loqui, sed totus peruersus est in corde suo, nihil nisi cicutam spirat, omnibus malè, sibi verò benè vult. Quartum est quod dicit eum esse in obligatione iniquitatis, hoc est, iniquitatibus implicatum ita, vt se amplius explicare nequeat. Hoc enim plerunque fit, vt qui vitijs assueuerunt & in peccatorum profundum peruenerunt, rarò ad meliorem mentem redire queant. Iam verò de Simone illo Mago abundè diximus, et locus postularet, vt etiam de illius hæredibus diceremus. Nam quotquot in Ecclesia Christi non Christum neque Ecclesię, sed suum commodum quærunt, Simoniani sunt, & sicut Simonem peccãtem imitantur, ita pœnas dantem haud dubiè sequentur. Bone Deus, quot Herodes pessimus ille nequam post se reliquit? Quid enim non est venale in Ecclesia? quotusquisque ad sacerdotium accedit vt Ecclesiæ inseruiat, & non potiùs vt ipse ab Ecclesia alatur siue Christo, siue Satanę inseruiat? Sed nolim hic prolixiorem querulationem instituere: vtrinque peccatur & à clericis & à Laicis. Nos toti studemus auaritiæ, illi toti rapinæ: nos plura cupimus semper, illi etiam debitam mercedem nobis denegant, ita fit vt alter alteri ne teruncio quidem præualeat. Det dominus vt nemo non sui officij tandem memor sit: nos ad historiã nostrã nos recipiemus.

Respondens autem Simon, dixit. Precamini vos pro me ad dominum, ut nihil ueniat super me horum quæ dixisti.

Bona sunt verba licèt sit quod in his non immeritò desideremus. Petrus illum adhortatus fuerat ad pœnitẽtiam: atqui Simon tacita pœnitẽtia rogat tãtùm vt pro seipso orẽt Apostoli. Sic enĩ hominum genius est, vt cuperẽt quidẽ benè ac beatè viuere, si modo hoc illis contingere posset alienis laboribus, vt illi scilicet interim genio indulgerent & cutem curarẽt. Obseruandũ & hoc, quod non dicit, Precamini pro me, vt peccatorum venia impetrata posthac & Christo & Christianis inseruiã diligentius, sed vt nihil horum quę vos mihi cõminati estis super me veniat. Verum enim est quod Ethnicus ille dicit: Oderunt peccare boni virtutis amore. Oderunt peccare mali formidine pœnæ. A peccatis enim discedendũ, & pœnitẽtia agenda est, nõ solùm vt pœnas effugiamus, sed etiam vt Deo gratum faciamus. Nã qui solius pœnę metu à vitijs se abstinet, nõ detestatur scelera, sed odit iustitiam. Sed ad Simonẽ redimus. Hic ab Apostolis increpatus non potest tergiuersari, nec impietatẽ suam negare, ideoq; fatetur culpam, timet pœnam, & rogat veniam: verùm quod petijt non impetrauit, quia non vt debuit postulauit. Neq; enim sufficerit dicere, Peccaui, sed à peccatis cessandum, & pijs operibus posthac incumbendũ est, & sic frugifera erit pœnitentia. Simon autem confusus & increpatus non desijt à nequitia, sed Romam profectus ibi multos demẽtauit, omnibus Christianis, & Petro ipsi molestus fuit: hoc quod ex Clementis & aliorum historijs probatur.

Et illi quidem testificati & locuti uerbum domini redibant Hierosolymam, & multis regionibus Samaritanorum Euangelizabant.

Tam aperta sunt hæc, vt nulla interpretatione opus habeãt: possunt tamẽ nobis nõnullã dare occasionẽ cõmonẽdi vos, vt & vos ipsi ad exemplum Apostolorum relicta Samaria Hierosolymam conscen-

conſcendatis, hoc eſt, vt contẽpto mundo ad cælestem patriam meditemini profectionem. Sic enim loquitur Apoſtolus: Si cõſurrexiſtis, inquit, cũ Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite vbi Chriſtus eſt in dextera patris, q̃ ſurſum ſunt ſapite nõ quæ ſuper terram. Et iam reſpice ad exẽplum Apoſtolorũ, qui in Samariã miſſi verbo Dei annunciãdo occupantur, Euãgelium depręedicãt, vt ſcilicet ex Samaritanis Chriſtianos faciãt, nõ vt Apoſtoli Samaritanorum mores induãt: ſic & noſtrũ erit quãdiu ſumus in hoc mundo nõ cõformari huic ſæculo, ſed verbis & factis operã dare, vt homines deditos mundo lucrifaciamus Chriſto. Sic enim Apoſtolos feciſſe Lucas noſter teſtatur, licèt nõ exponat q̃ & qualia, quibúſue verbis euangelizauerint. Euãgelizãrunt aũt haud dubiè qualia à Chriſto didicerant, & inſtituerunt Samaritanos in oĩbus q̃ ad Chriſtianam religionem pertinẽt, & deindè redierũt Hieroſolymã, quũ tamẽ haud dubiè apud Samaritanos & quietiùs & honoratiùs viuere potuiſſent. Nondũ enim ceſſauerat Iudęorũ tyrannis cõtra Chriſtianos. Atqui quiſquis euãgelizandi munere ritè fungi cupit, is vt huius mũdi procellas nihili faciat neceſſe eſt.

Angelus autem Domini locutus eſt ad Philippum, dicens: Surge & uade contra meridiem, ad uiam quæ deſcendit ab Hieruſalem in Gazam: hæc eſt deſerta. Et ſurgens abijt.

Bonis perpetuò benefaciendi offertur occaſio. Philippus ille diaconus gnauiter iam laborauerat, & hoc cum magna fidelium ad Eccleſiam acceſſione: accipit igitur iam in mandatis vt aliò ſe conferat, nimirum rurſus operam ſuo Chriſto locaturus. Vide autem hîc promptiſſimam Philippi obedientiam. Mãdatur ei ab Angelo, vt ad eam viam vadat quæ ducit ad Gazam vrbem Philiſtinorum: ille autem confeſtim mandato Angeli obſequitur, nihil reſpõdet, nihil requirit, nihil interrogat quid illic facturus aut paſſurus ſit, num prædicaturus Euangelium, & cæt. ſed ſtatim Angelo vocanti obſecundat. Exemplum itaque hoc nobis imitandum eſt, vt ſcilicet p̃cepta Dei quæ nobis diuinitùs proponunt nõ curioſè ſcrutemur, ſed pla ſimplicitate eis obediamus. Etenim Dñs Deus noſter hanc ferè conſuetudinem habet, vt in mandatis ſuis quæ in præſentiarum quidem faciẽda ſunt, palàm præcipiat: quæ verò in futurum facienda ſunt, ea vſque ad ſuum tempus reuelanda celet. Sic præcepit Abrahamo, vt exiret de terra, de cognatione, & de domo patris ſui, & veni, inquit, in terram quam mõſtrauero tibi. Exire iubet, terram autem ad quam exire debet, vſque ad ſuum tempus reuelandam cælat. Sic Samuëli præcipit vt impleat cornu ſuum oleo, & vadat ad Iſaï Bethleemitã, vt vnum ex filijs eius in regem vngat: nec tamen ei reuelat quẽnam ex omnibus vngere debeat. Sic & Angelus Philippo præcipit, vt abeat ad viam quæ ducit ad Gazam: non autem oſtendit ei quid illic agere debeat, donec ad eum locum perueniat. Diſcamus itaque & nos Dei mandatis ſedulò obedire, exitum rei Deo præceptori committentes. Neque enim æquanimiter feret Dominus cenſores ſuorũ mãdatorum, ſed factores. Sed audiamus quid rerum agere debeat Philippus.

Gene. 12.

1. Reg. 16.

Et ecce uir Aethiops Eunuchus potens Candaces Reginæ Aethiopum, qui erat ſuper omnes gazas eius, uenerat adorare in Hieruſalem, & reuertebatur ſedens ſuper currum ſuum, legenſq; Eſaiam Prophetam.

Quænam & qualis fuerit regina hæc Æthiopum nomine Candace, & quis ille dynaſtes ſiue præfectus regij theſauri, non habebit nos diu occupatos: ad alia enim, & màgis neceſſaria properamus. Et multis quidem nominibus cõmendatur Eunuchus ille, nimirũ à muneris ſui dignitate & potentia, vt qui alijs omnibus regijs miniſtris prælatus fuerat. Deindè à pietate, ſi modò vir Ethnicus pietatis nomine commendari meretur. Sed tantum profecerat in pietate, vt nihil illi niſi cognitio Chriſti deeſſet, ſine qua certè ſaluari non potuiſſet. Pium verò eius animum declarat, quod pietatis & religionis ergò

tantum itineris conficere non dubitauit, sed profectus Hierosolymam preces suas illic absoluit. Tanta enim fuit apud omnes Gentes templi Iudaici gloria & opinio, vt ex remotissimis etiam terris religionis gratia Hierosolymam venirent. Nam & in 2. Machabæorum libro, capite secundo scribitur, templũ illud famosissimum fuisse in toto orbe. Et in Ioannis Euangelio legimus gentiles etiam in festiuitatibus templi huius Hierosolymam venisse religionis gratia: et hoc nomine etiam Eunuchus ille Hierosolymam venerat. Cæterùm cùm pararet reditum, & iam in itinere curru veheretur, habebat secum librũ Esaiæ Prophetæ, inq; hoc legebat: quo nomine etiam meritò commendatur. Si enim currui insidens atque in ipso itinere sacris literis studiose insistit, quid putamus eum fecisse, si quando domi vacationem ab aulicis negotijs habere potuit? Discamus, ô boni, exemplo huius Gentilis, quomodo à templis discedere oporteat. Ego non dubito quin Æthiops ille etiam in adeundo templum non fabulis, iocis, aut alijs nugis in curru studuerit, quum in redeundo tam pius nobis depingitur. Quid verò nos? dum adimus templa inanibus fabellis fallimus iter, in sacro ipso corpore quidem aris aliquãtisper adstamus, corde verò in foro vél œnopolio versamur. Finito verò sacro (si modò finẽ huius exspectamus) sic vadimus domum nostram, vt qui nos vident, nesciant è templóne, an è meritorijs tabernis veniamus, quasi scilicet suffecerit vno atque altero verbulo Deum diuosque salutasse. Longè igitur à tergo nos cum nostra pietate relinquit Eunuchus ille. Sed miraris forsan qd homini Ethnico cũ libris sacris? Ad hanc quæstionem post alios respondemus, Eunuchum illum forsan fuisse proselytum, hoc est, ex Ethnico in Iudæum conuersum: quod si verum est, non miramur illum Propheticæ lectioni incubuisse. Deinde tanta fuit semper Æthiopibus cum Iudæis familiaritas, vt aliquando etiam publico nexi fuerint fœdere, id quod Esaias decimo nono capite testatur. Non itaque mirum etiamsi, Aethiopes nonnihil delectati fuerint Iudæorum scriptis. Quid? quòd ante ducentos annos rex Aegyptiorum Ptolomęus curauerat legem Iudaicam opera septuaginta interpretum transferri in linguam Græcanicam, quæ tunc temporis omnibus ferè nationibus erat notissima, ac Aegyptijs maximè. Sed hac de re plus satis.

Dixit autem spiritus Philippo: Accede & adiunge te ad currum istum. Accurrens autem Philippus, audiuit eum legentem Esaiam Prophetam, & dixit: Putásne intelligis quæ legis?

Vbi res per se aperta est, conabimur etiam breuiter rem ipsam absoluere, vt videlicet circa loca difficiliora longiores esse possimus. Nihil autem hoc in loco difficultatis est, nisi fortè hic aliquis quærere velit, quomodo aut qualiter spiritus Domini ad Philippum locutus fuerit, internène, an externè: sed parùm refert vtcunque accipiamus, quũ vtroque modo commodè potuerit fieri. Vide autem quomodo Philippus successiuè quasi manu ducatur ad catechizãdum Eunuchum. Primò iubetur Philippus ad viam illam abire, nec dicitur ei quid se facere oporteat. Secundò iubetur se ad currum illum in quo sedebat Eunuchus, conferre, & necdum audit quid rei sit. Cùm autem ad currum venit, & Eunuchum legentem audit, non putat sibi exspectandum donec vltra admoneatur, sed statim alloquitur illum, rogitans num quæ legeret intelligat. putabat enim se non præter caussam ad hunc currum missum. Quid igitur hîc admonemur aliud, nisi vt perpetuò Deum ob oculos habeamus? & nunquam patietur nos errare. Admonentur & Euangelij precones, vt diligenter verbi Dei sementem faciant, & Deus perpetuò illis de bona & frugifera terra prouidebit. Qualis verò esse terra debeat quæ digna cupit esse semine verbi Dei, iã audiemus. Sequitur enim.

Qui ait: Et quomodo possim, si non aliquis ostenderit mihi? Rogauitq; Philippum ut ascenderet, & sederet secum.

Vides quàm humilis sit, & quàm submissè se gerat Eunuchus. Etsi enim vir potens sit, & magni nominis apud suos, tamen nihil arroganter dicit vel facit, sed omninò se gerit ac si ex infima plebe quispiam esset. Ecce enim vir potēs multa humanitate Philippum inuitat ad se in currum suum, & huic apertè ignorantiam suam fatetur. Sed ait quispiam: Quis non ad se vocasset tam sanctum & iustum virum? quis non libenter disceret ab illo, q̄ Spiritu sancto plenus est? Atqui necesse est vt cogites, Eunuchum non cognouisse quisnam esset Philippus, quid sciret, quantaq; posset: sed incognitum, & fortè fortuna obuium ad se inuitat, & se non intelligere quæ legebat, fatetur. Quum igitur homini incognito tantum honoris defert, quid non fecisset noto Christi discipulo? Hæc autem tum rectè intelliges, quando mores huius sæculi penitiùs expendes. nam multi nostrûm q̄ longissimè ab his virtutibus absumus. Si enim vel paucissimo honore in hoc sæculo præditi sumus quasi nos soli viueremus: ita alios præ nobis fastidimus, ac præsumimus nos omnia, non solùm quæ ad ciuilem rerum administrationem, sed etiam quæ ad religionē pertinēt, scire, nec cuiusquam indigere, qui nos in rebus sacris erudiat. Quid autem ista arrogantia efficiunt, nisi vt dum se existimant sapientes, stultiores efficiantur, ignorantes quid doceāt, & de quibus affirment? Tritissimū est apud nos prouerbium, nescire non esse dignum cōfusione siue pudore, sed nolle discere & confusionem parit, & confusione & contemptu dignissimum existit. Tu itaque cum Maria Magdalena ad Domini pedes sede, & illius verbis rectè ac probè ædificaberis.

Locus autem scripturæ quam legebat erat hic: Tanq̄ ouis ad occisionē ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine uoce, sic non aperuit os suum. in humilitate iudicium eius sublatum est. Generationem eius quis enarrabit? quoniam tolletur de terra uita eius.

Nō est alius Propheta qui clarius & dilucidius de Iesu Christo scripserit q̄ Esaias, quē D. Hieronymus putat Euāgelium potiùs, q̄ prophetiā texere, ideoq; cum non tā Prophetā, q̄ Euangelistam appellandū iudicat. Et nostri Euangelistæ testimonijs huius Prophetæ ad illū strandum negotiū Christi frequentissimè vtuntur. Est & huius Prophetæ liber oblatus Christo surgenti ad legendū in Synagoga Nazarethana, & statim vt Christus librū explicauit, inuenit locū vbi scriptū erat: Spiritus Dñi super me, &c. Vnde apparet Esaiæ propheriā in magna auctoritate, & in frequēti vsu apud Iudæos fuisse, illāq; oībus vt Messiæ preconē cōmendasse. Et D. Augustinus meus dū iam aliquantulū aspiraret ad Christianismū, insinuauit votum suū per literas D. Ambrosio Mediolanēsiū Episcopo, rogās qd legere deberet, quo percipiēdæ tantæ gratiæ paratior aptiorq; fieret. At ille iussit Esaiā Prophetā legeret Augustinus. Credo, inquit Augustinus, quòd præ cæteris Euangelij, vocationisq; gentium sit prænunciator apertior. Cæterùm idem cōtigit Augustino, quod Eunucho. De se enim scribit Augustinus: Veruntamen ego primā Esaiæ lectionē nō intelligēs, totumq; talē arbitrans, distuli repetendū exercitatior in dominico eloquio. Sic Eunuchus quidē legit, sed nō intelligit, sicut sequētia docebūt. Nos porrò sensum Esaiæ vaticinij breuissimis aperiemus. Locus est apud hunc Prophetā cap. 53. significat autē Christi Iesu Dñi nostri innocentē ac voluntariā passionē. Nā ipse agnus ille est, qui tollit peccata mūdi, & ille est quē tot bruti agni in veteri Testamēto præfigurârunt, vnde etiā Ioannes in Apocalypsi dicit, agnū illū ab origine mundi occisum fuisse. Et D. Paulus, Pascha nostrū, inquit, immolatus est Chrs. Quòd si queras vbi tanq̄ ouis ad occisionē ductus fuerit, & vbi nō aperuerit os suum, vide Dñicæ passionis historiā, & inuenies eum à Iudæis tanq̄ à rabidis lupis raptum ad Pi-

Confess. li. 9. cap. 5.

latum duci, vbi tam pauca respondit vt etiam miraretur Præses. Quid verò est quod in Propheta sequitur, In humilitate iudicium eius sublatum est? Diuus Hieronymus ideò dictum putat, quod de tribulatione atque iudicio ad patrem victor ascenderit, siue quòd iudex omnium iudicij non reperit veritatem: sed absque vlla culpa, seditione Iudæorum & Pilati voce damnatus sit. Mihi videtur quòd Apostolus Paulus hunc locum explicarit, dum in Philippensium Epistola scribit Iesum Christum patri suo cælesti obedijsse vsque ad mortem, mortem autē crucis. Et addit: Propter quod exaltauit eū Dominus, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, &c. In primo ergo habes humilitatem, dolores, afflictiones: in altero gloriam & honorem. Sequitur deindè: Generationem eius quis enarrabit? Non immeritò rapitur Propheta in admirationem, quū Deus diuina sua consilia tam mirabiliter dispensat, vt filium suum tam miserè sinat tractari, & deindè ad dexteram suam collocet in excelsis. Solutis enim doloribus inferni, suscitauit illum Deus, iuxta quod impossibile erat teneri illū ab eo. Vnde postquā de angustia & de iudicio sublatus est resurgēdo à mortuis, vt iam non moriatur amplius, & mors vltra illi non dominetur, quis generationem eius eloquetur? Siue enim de diuina, siue de humana generatione Prophetam loqui putes, vtraq; ineffabilis est. Videmus quidem Iesum Christū verum esse Deū, & verū hoīem, vtrunq;, inquam, videmus & reipsa experimur: quomodo verò filius Dei ab æterno ex paterno corde genitus sit, aut quomodo verbū caro factū sit, quis eloqui poterit? Itaq; Deum & dñm nostrū Iesum Christum Dei viuētis esse filium ab æterno, & eundem virginis Mariæ verum esse filium, ex tempore firmiter credamus: quomodo verò hoc vel illud factū sit, ei cōmittamus cui nihil est impossibile. Addit Propheta: Quoniā tolletur de terra vita eius. Hæc augent admirationē illā, & negotiū hoc reddūt ineffabile. Si enim mori potest, quomodo nō potest enarrari ipsius generatio? et si in hūc mūdū venit saluare quod perierat, quomodo seruabit alios q ipse à Iudæis occiditur? Sed nobis hæc inenarrabilia sunt, nō aūt īcredibilia: ad cōtextū itaq; nos recipiemus. Sequit̄ em̄ cōtinēter.

Respondens autem Eunuchus Philippo, dixit: Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens a scriptura ista, euangelizauit illi Iesum.

Non potest non ingens esse profectus, vbi alter docendi auidus accurrit, alter discendi cupidus inuitat ad consessum. Vix potest discerni vter auidior sit verbi Dei æstimator. Philippus gaudet sibi oblatum discipulum: Eunuchus gratulatur sibi oblatum doctorem & magistrum. Vide diligens & ardens studium discendi in Eunucho, audi quàm prudēter interroget, quàm humiliter precetur instrui. Obsecro, inquit ad Philippum, de quo dicit Propheta hoc? de se, an de aliquo alio? Persuasum habet scripturam eiusmodi non esse vanā, nō esse contemnēdam, sed piè intelligendam. Et fortè intellexerat Eunuchus locum siue contextum illum non conuenire in Prophetam ipsum. Et scribit quidem hæc Esaias, & passus est multa dura sub rege Manasse, a quo dicitur esse in duas partes sectus: sed neque præcedentia, neque subsequentia in alium quàm in Iesum Christum seruatorem nostrū cōueniūt. Præcedit enim in loco illo Prophetæ huius: Verè lāguores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ac mox: Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, &c. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisq; in viam suā declinauit, & posuit Dñs in eo iniquitatem oīm nostrūm. Qui possunt hæc vel in Esaiam, vel in quemuis alium aut Patriarcham, aut Prophetam, aut martyrem conuenire? Tametsi enim Esaias & multi alij iniuriam à persecutoribus passi sint: nullus tamen eorum languores nostros & dolores portauit, nullus propter scelera nostra occisus est. Quin

Quin & ipsi quoq; Patriarchæ, Prophetæ & Martyres ad eũ quoq; catalogum pertinent, de quo Esaias dicit: Omnes nos quasi oues errauimus. Aperiẽs itaque Philippus os suum, euãgelizat Eunucho Iesum, sumens exordiũ ab eo loco, quem iã ex Esaia audiuimus. Et cuperem quidem concionem hanc Philippi extare, vt sciremus quanta dexteritate Prophetas enarrauerit: verùm quoniã non extat, his q̃ scripta sunt contẽti simus. hæc enim suffecerint hominem ad perfectionem vsque instituere.

Et dum irent per uiam, uenerunt ad quandam aquam, & ait Eunuchus: Ecce aqua, q̃d prohibet me baptizari?

Quandoquidẽ Lucas noster scribit Philippum exposuisse Eunucho negotium Christi, verisimile est quod etiam exposuerit rationem, vsum, & fructũ baptismi, qui etiam, sicut alia noui testamenti, in veteri testamento & typis prælusus, & à Prophetis non tam prædictus quàm promissus est. Nam mare rubrũ fuisse typũ baptismi nostri, testatur D. Paulus, quãdo dicit patres nostros mare transijsse, in Moyse & in nube baptizatos fuisse: diluuiũ itèm figurã fuisse baptismi nostri D. Petrus testatur. Iam
Ezech. 36. per Prophetam dicit Dominus: Effundam super vos aquã mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & dabo vobis cor nouũ & spiritum nouũ, &c. Hæc & fortè huius generis alia verisimile est Philippũ narrasse & recensuisse Eunucho Spiritu etiam sancto interim in huius corde efficaciter operante, quibus permotus Eunuchus & ad aquam veniens, rogat num ibi liceat baptizari. Vide autem humilitatem pariter & prudentiam Eunuchi. Non dicit, Ecce aqua, descende ergo & baptiza me, sed dicit, Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? Nescit enim capáxne sit baptismi, an non. Licétne baptizari? hoc est, quid me facere necesse est? quid à me cupis, vt & ipse Christo per baptismum inserar?

Dixit autem Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait: Credo filium Dei esse Iesum Christum.

Hic mihi rursum appellandi veniunt Anabaptistæ, & reliqui baptismi Ecclesiastici impugnatores, qui venari solent vbique, vnde possint Ecclesiæ negotiũ facessere. Anabaptistę ex hoc loco vidẽtur sibi egregiũ habere argumẽtũ, quare pueros siue infantes baptismo abstineant, quòd isti scilicet nullã fidẽ habeant: Philippus verò noluerit Eunuchũ baptizare, nisi prius fateretur se ex toto corde credere. Quum igitur infantes ex toto corde credere non possint, aiũt illi, ergo baptizandi sunt minimè. Ad hæc ego tam paucis respondebo: Eunuchus quidẽ dicit se credere Iesum esse filiũ Dei, sed quis certò testabitur Philippo illum ex animo credere? Quid si hypocritam ageret? non minus enim certus est Philippus de vera fide Eunuchi, q̃ de fide infantis. Nisi non possit Deus in infante verã operari fidẽ, quũ Satanas in adultis possit operari hypocriticam fidem. Sed de hoc in sequentibus. Iã sunt alij hostes Ecclesiæ, qui sic solam fidem extollunt, vt cætera q̃ Ecclesia baptismo addit, porrò reijciant: Inquiunt enim Philippum hoc in loco simplici aqua baptizasse Eunuchũ, nullamq; fieri hic mentionem vel chrismatis, vel exorcismi, vel salis, vel sputi: hinc probari verum esse baptisma etiãsi horum nihil accesserit. Ad hæc oĩa in sequẽti capite respõdere curabimus, hoc vnicũ adijcientes quod aduersarij nostri qui prædobaptismum probant, occasionẽ dederunt Anabaptistis, dum hi ex illis audierunt nihil faciendũ quod non expressis verbis in sacris literis habeatur, licereq; impunè ab Ecclesiæ cõsuetudinibus & legibus deficere. Et certè qua auctoritate aduersarij nostri saniores cæremonias baptismi reijciunt, eadem Anabaptistæ neminem nisi qui fidem profiteri per se potest baptizant. Nam Lucas qui scripsit Philippũ in simplici aqua baptizasse Eunuchum, quod probatur illis, idem Lucas scribit fidei professionem Philippum ab Eunucho baptizando postulasse; hoc quod vrgent Anabaptistæ. Hæc non dicũtur

à me pro defensione impiorum Anabaptistarum, quorum dogmata angue peius & cane odi: sed in hoc produxi, vt intelligas quomodo vnus error alium errorem pariat, & quomodo qui semel ab Ecclesia deficit, semetipsum & alios sic erroribus inuoluat, vt difficilè se hinc explicare queat. Sed redeamus tandem ad historiam. Benè facit Philippus quod fidei professionem ab Eunucho rogat, ab eo scilicet homine, qui iuxta consecutam ætatem potuit ex auditu verbi corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem. Quid autẽ postulas ab infante confessionem fidei, quum nec alia effari possit? Postula ab eodem, si lubet, vt dicẽti obtemperet, vt præeuntem te sequatur, vt onera ferat: ea enim ratione hæc ab illo postulas, qua fidei confessionem. Iam si rursum tam iniquus verborum censor esse voles, vide quæ absurda sequantur. Si credis ex toto corde licet baptizari, inquit Philippus. Quid deberet credere? hoc nimirum quod à Philippo interpretante Prophetam audierat. Respondet ergo Eunuchus: Credo filium Dei esse Iesum Christum, an hæc ad salutem consequendam sufficiũt? Paulus dicit, Quod si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde credideris quod Deus illum suscitauerit à mortuis, saluus eris. Hæc Paulus. Quid? si quis reliquos fidei articulos nõ credat, num & ille salutem cõsequetur? Atqui Christus amandans discipulos suos ad prędicandum dicebat: Euntes docete omnes gẽtes, baptizãtes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docẽtes eos seruare omnia quęcunq; mandaui vobis. Vide qualis & quanta sit differentia inter Christi, Pauli, & diaconi Philippi doctrinam: immò nulla est si modo tu singula commodè, ac vt oportet intelligas. Lucas breuissimis describit conuersionem Eunuchi, nimirum eis scribens, qui non ignorabant quæ à baptizandis rogarentur. Et Eunuchus dũ fatetũ se credere Christũ Iesum esse filiũ Dei, oĩa fatetur vera esse quæ ad integrum Christianismũ pertinẽt: idcoque baptismo dignus iudicatur. Sic enim sequitur.

Vide Au. de Fide & operibus cap. 9. & 12.

Rom. 10.

Matth. 28.

Et iussit stare currum, & descenderunt uterq; in aquam Philippus & Eunuchus, & baptizauit eum.

Rursum hic dico, si quis scripturam calumniari quam interpretari malit, non defore occasionem. Rogat hic quis vbi exorcismus, vbi sal, vbi panis, vbi aqua consecrata? ego è contra rogo, quibus verbis baptizauerit Philippus Eunuchum. Quid facit vterque in aqua? qua re non descendunt etiam aduersarij cũ suis Catechumenis in aquam fluentem? Quid faciunt in templo? quid sibi vult conuentus populi? Vide quot absurda sese exerunt, quoties magis nostrum quàm scripturæ sensum sequi volumus. Cæterùm non dubitamus quin Philippus omnia rectè & suo ordine perfecerit, nec video q̃d hac de re magis adijcere debeam, quum receperimus nos in capite sequenti peculiarem de Baptismo disputationem instituturos. Ad sequentia itaque properemus.

Cùm autem ascendisset de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, & amplius nõ uidit eum Eunuchus: ibat autem per uiam suam gaudens.

Quisquis semetipsum totum quantus quantus est Deo committit, nunquam non prosperabitur in omnibus actibus suis. Philippus itaque noster ad omnem Dei voluntatem paratus est, malens præceptorum Dei sedulus esse executor, quàm illorum curiosus censor: hinc illi omnia cedunt ex animi sententia. Iam Eunuchũ baptizauerat, & ecce statim aliò rapitur, nimirum vt & alibi Euangelium Christi annunciare pergat. Quare autem sic rapuit Philippum Spiritus domini? nimirum vt Eunuchus intelligat qualis sit Philippus à quo missus, & sic constantior permaneat in fide Christiana. Quantum enim Eunuchus ex hac re lucratus fuerit, cõsequentia textus abundè docet. Eunuchus enim, Luca teste, ibat per viam suam gaudens. Ego putassem eum plurimum contristatũ fuisse, quòd tali ac tanto congerrone priuaretur: atqui ille

ille gaudet ac lætatur quòd Deus ipsi talem Catechistam miserit, à quo in perfectam Christi cognitionem perductus fuerat. Et sic planè conueniebat, vt Eunuchus Æthiopibus suis Euangelium prædicaret: Philippus verò alibi verbi sementem faceret. Obserua hic verum esse quod in Euangelio didicimus, seruum in modico fidelem à Domino super longè plura constituendũ. Ecce enim Eunuchus ille sacræ scripturæ studiosus est, quam tamen non intelligit, & meretur vt à Domino ad illum Philippus mittatur. Sed de hoc in superioribus. Obserua & hoc quod Eunuchus ad vnam solam concionem Philippi resipiscit, quũ tamen à pueritia inter idololatras educatus fuerit, miracula nulla viderit: nos verò qui ab infantia Christum nouimus, qui singulis diebus manum Domini nobis minantem videmus & sentimus, nihilo meliores reddimur. Eunuchus itaque, sicut Ionas contra Niniuitas, etiam contra nos surget in iudicio, quia ille ad vnicam Philippi concionem, sicut diximus, resipuit: nos verò nullum quantumuis improbum monitorem admittimus.

Philippus autem inuentus est in Azoto, & pertransiens euangelizabat ciuitatibus cunctis, donec ueniret Cæsaream.

Azotum non admodum longè distare à Gaza testantur Geographi. Cæsarea verò, cuius etiam in Euangelio alibi mentio fit, vrbs est clarissima Palæstinæ anteà turris Stratonis vocitata, quam bellis fractam Herodes Antipatri filius continuò decennio non æstimandis sumptibus extructam, Cæsaream in gratiam Augusti Cæsaris vocauit. In hac ciuitate audiemus Petrum baptizare Cornelium illum famosissimum Centurionem. Habuit etiam Philippus cuius historiam hic tractamus domum in illa, quemadmodum in sequentibus audiemus. Aluit hæc vrbs etiam Originem illum celeberrimum Græciæ Theologum. Huius Cæsareæ episcopus fuit Eusebius ille Pamphili cognomento nobilis, cuius opera adiuuante etiam Pamphilo instructa est nobilis illa Bibliotheca, cuius diuus Hieronymus toties mentionem facit. Sed ad historiam. Eunuchus quidem ille ignorabat quò raptus fuisset Philippus, sed hic inuentus est in Azota. Verùm non diu in hac vrbe permansit, sed pertransiuit reliqua circumiacentia oppida nõ vagus & ociosus spectator, sed diligens & fidelis sancti Euangelij annunciator. Nam sicut ex Luca audimus Philippus pertransit, & euangelizat cunctis: cunctis, inquam, ad quos ipsum venire contigerat, non tam gẽtibus quàm Iudæis. Ad Apostolos enim dixerat Dominus: Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ. Item: Euntes, inquit, docete omnes gentes. Et rursum: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Philippus itaq; noster hæc etiam ad se pertinere arbitratus, grauiter in Euangelio laborat, donec venit Cæsaream, in qua haud dubiè ociosus non fuit. Qui enim alienis & alienigenis tam fideliter prædicauit Euangelium, quomodo suos negligeret conciues? Et hactenùs quidem accepimus quomodo Philippus negotium suum expedierit: iam continenter conuersionem Diui Pauli in sequenti capite audiemus. Det Dominus vt in tempore etiã nos ad Dominum conuertamur, vt in tempore oportuno veniam cõsequamur,

AMEN.

CAPVT IX.

AVLVS autem adhuc spirās minarum, & cædis in discipulos Domini, accessit ad Principē Sacerdotum, & petijt ab eo Epistolas in Damascū ad synagogas, ut si quos inuenisset huius uiæ uiros ac mulieres, uinctos perduceret in Hierusalem.

In præcedentibus attigit Lucas paucissimis crudelitatem Sauli, dicens eum consensisse iu necem D. Stephani, custodijsseque vestes eorum qui lapidabant Stephanum, & addit. Saulus autē deuastabat Ecclesiā per domos intrās, & trahens viros ac mulieres tradebat in custodiā: hæc, inquam, paucissimis quasi prælibādo attigerat Lucas. Verū quoniam Philippi diaconi historiā sibi sumpserat describendam, non potuit historiam Sauli latiùs prosequi: hanc igitur perficiēdam sibi hoc loco resumit. Nos quæ in hac historia aperta sunt breuissimis absoluemus, vt circa abstrusiora citra tædium prolixiores esse possimus. Inquit ergo: Saulus autē adhuc spirans minas & cædes contra discipulos domini. Vide singula verba. Saulus spirat minas & cædes, hoc est, furit, insanit contra discipulos domini, hoc est, contra eos, qui siue Iudaismo siue Ethnicismo reiecto nomen dederāt Chro. Saulus spirat minas & cædes. Nemóne alius? immò & multi alij, sed nemo maiori studio, aut potius nemo crudeliori odio quàm Saulus. Saulus adhuc spirat &cæt. Quid est adhuc? hoc est, iam diu hostiliter persecutus est Christianos, multos perdidit, multis molestus fuit, ueque tamen adhuc cessat, nō dum satiatus est Christianorum sanguine. Videt se inanem ludere operam, videt ex vnius Christiani sanguine multa milia Christianorum renasci, videt Christianismum indies latiùs porrigere sua pomeria, videt Iudęorum religionem à multis contemni: nihil tamē his mouetur ad pœnitentiam, sed adhuc spirat minas & cædes coutra discipulos domini. Primò Christianis ni abnegare velint Christū, grauia ac dira minatur: vbi verò videt se minis apud Christianos nihil proficere, ad cædes vertitur, persuasum habens Christum apud homines non esse tanti, vt quis pro illo mortem subiret. Sequitur. Saulus accessit ad Principem sacerdotum (nam hic nō erat tum omni potestate exutus) & petijt ab eo Epistolas in Damascum. Proximè Galilæam & Libanum illum ex quo Iordanis nascitur, Damascus iacet. Vide rursum exempla diræ crudelitatis in Saulo. Non cōtentus est Christianos persequi in ciuitate Hierosolymorum, sed etiam ad exteras ciuitates pergit, non alio nomine quàm vt Christianis valdè molestus sit. Et vt maiori auctoritate negotium hoc pessimum agat, immò vt nemo illius impijs & sanguinolentis conatibus se opponat, literas petit à summo Sacerdote, sctiptas scilicet ad Synagogas Iudæorū iu Damasco, vt his ex auctoritate summi sacerdotis opitulantibus, quæ vellet perficere commodius posset. Hoc est, sicut Lucas dicit, vt si quos inuenisset huius viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Hierusalem haud dubiè puniēdos, & ni abnegarent Christum interficiendos.

Et cum iter faceret, contigit ut appropinquaret Damasco, & subitò circumfulsit eum lux de cælo. Et cadens in terram audiuit uocem dicentem sibi: Saul, Saul, quid me persequeris?

Tanto odio tantaque inuidia accensi erant Iudæorū proceres Hierosolymis contra Christianos, vt Saulus non difficilè impetrauerit literas delegatorias quas petierat, vt sic appareat quā nullus fuisset Christianorum profectus, si hos nou seruasset Christus. Et quomodo possent Christiani proficere in tāta Iudæorum tyrannide, vbi summi Sacerdotes tam crudeli homini indulgēt, vt pro animi sui libidine possit in Christianos sęuire? Lætantur summi sacerdotes ꝙ tantū Christiani hominem hostē habeant, lętaē Saulus de accepta potestate. O miseros igiē Christianos, in quos

in quos nō secus atq; in furentes canes sæuire licet: sed fidelis Deus, qui non sinit suos tentari vltra quā sufferre possunt. Ecce eñ Saulus acceptis literis de legatorijs totus in hoc est, vt si fieri posset, funditùs perderet Christianismũ, & huius rei gratia accingit se ad iter, habet secũ comites, ad hoc videlicet, vt etiam repugnantibus Christianis præualere posset. Rectà igitur ꝓficiscitur Damascũ versus. Quid acturus? vt si quos inueniret Christiani nominis tam viros quàm mulieres, vinctos ꝑduceret in Hierusalem. Quid? an perpetuò silebit dominus ad tantam crudelitatem? an
Act. 2. perpetuò negliget suos? an ad exemplũ Stephani omnes interficiendi sunt? ne quaquā. Nouit enim dominus pios de tentatione eripere. Ecce enim simulatque Saulus appropinquat Damasco, & putat haud dubiè sibi omnia ex voto successura, nihilq; iā ampliùs obsistere quo minus cōprehendat Christianos, subito circumfulget eum lux de cælo: ipse verò præ timore nimirũ in terrā cadēs, audit vocē dicentē sibi, Saul, Saul, quid me ꝑsequeris? Repētinus ille fulgor arguebat nō esse humanum quod fiebat. Et carnis nostræ fragilitas maiestatis diuinæ vel modicā speciem ferre non potest. Sic in transfiguratione domini legimus, ad tantum fulgorē, & ad Dei vocē tres discipulos valde fuisse ꝑterrefactos. Cęterùm nihilo melior factus fuisset Saulus ex fulgore illo inopinato, nisi & verba domini audiuisset dicētis, Saul, Saul, quid me persequeris? Verba hęc, inquit Chrysostomus, nō tā arguentis, quàm defendētis sunt. Quid me ꝑsequeris? Multa bona vobis Iudęis ostendi, propter quod illorum tu Iudęe me ꝑsequeris? an quod mortuos vestros suscitaui, vel quod leprosos purgaui, vel quod dęmones effugaui? Saul, Saul, quid me ꝑsequeris? ecce iaces supinus, ecce ligatus absque catena. Quo nunc peruenit ferorum ille furor tuus? vbi insania? vbi zelus intēpestiuus? vbi vincula & circūcursationes? Saul, Saul, quid me persequeris?

Qui dixit, Quis es domine? Et ille: Ego sum Iesus quem tu persequeris, durũ est tibi cōtra stimulũ calcitrare.

Pauca sunt hæc verba, sed multũ preciosa, & digna quę probè expēdantur. Det dominus vt illa ꝓ merito excutere possimus. Sed exponamus primum corticē literarum, deinde abstrusiora expediemus. Saulus, sicut auditum est, inopinato fulgore sic perterritus vt in terrā caderet, audit dominum loquentē, Saul, Saul, quid me persequeris? Respondet ergo, Quis es domine? Ignorabat enim quænam esset hæc vox, & nihil minus putabat quā D. ũ esse quē persequeretē, aut potius cuius discipulos ꝑsequeretur. Nam si dominus dixisset Saul, Saul quare persequeris discipulos meos, facilliter potuisset intelligere quid ille vellet: iam verò omnia illi sunt occulta. Non eñ credit Iesum in cęlis dominari, nec huius discipulos putat Deo curę esse, nec quēquam aliũ nouit Saulus cui molestus sit præter Christianos: immò persequendo hos putat se gratũ sacrificium exhibere Deo. Inquit ergo, Quis es domine? Dominum appellat, nō dubitans aliquid homine maius adesse. Respondit autem Iesus dicens: Ego sum Iesus Nazarenus quem tu persequeris. Quare non dicis, Ego sum Iesus Christus filius Dei viuentis, verus Deus, verbum Dei ab æterno apud patrem existēs? Poterat quidem Christus hæc & eius generis alia dicere, sed voluit indicare suam humilitatē iam ad dexterā patris exaltatā. Sic D. Stephanus in cęlũ suspiciens inquiebat: Ecce video cęlos apertos, & filiũ hominis stantem à dextris virtutis Dei. Et Christus alibi: Videbitis filiũ hominis venientē in nubibus cum potestate magna. Sic vbiq; nobis commendatur humilitas Christi, qua dignatus est carnē nostrā in se suscipere, caro & frater noster fieri. Si dixisset dominus, Ego sum filius Dei, fortè non intellexisset Saulus quem vellet: quum verò dicit, Ego sum Iesus Nazarenus quem tu persequeris, facilè potuit intelligere quid vellet. Sed quare non dicit Dominus, Ego

Ego sum Iesus Nazarenus, cuius discipulos tu persequeris? quoniam Saulus magis Christo infensus erat, quã Christianis. Quidquid enim fecissent homines non curasset Saulus, modo non sese tradidissent in discipulatum domini. Et successu temporis nihil magis rogabatur à Christianis, quàm vt abnegarẽt Christum. Christum igitur magis odio prosequebantur Iudæi, quàm Christianos. Rectè ergo dicit, Ego sum Iesus ille Nazarenus, quem tu persequeris, cuius religionem odis, cuius nomini contumeliam facis, quem Mosi præferri non vis, &c. Est & alia ratio horum verborum, quæ altiorem sensum postu-
Ephe. 5. lat. Quoniam eñ Christus & Christiani vnum corpus sunt, ille caput, nos membra, ille sponsus, nos sponsa, & ea est communicatio inter Christum & Christianos, quæ est inter vnius corporis membra: meritò conqueritur Christus sibi irrogatam iniuriam, si quando ipsius membra iniuriam ab aliquibus
1.Cor.12. sustinent. Sed audiamus Apostolum: Sicut corpus vnum est & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa vnum tamen corpus sunt: ita & Christus. Et post aliqua dicit: Membra autem in idipsum pro se inuicem sunt sollicita, & si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra, siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra. Et ne quis putaret Apostolum hæc tantũ dicere de nostris corporibus quę sic nobiscum circumferre cogimur, statim adijcit: Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro. Eadem ferè & propè iisdem verbis scribit idem Apo-
Rom. 12. stolus ad Romanos inquiens: Sicut in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Huc pertinet quod rursum in Corinthijs dicit: Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Et ibi docet quòd peccantes non tantùm in se, sed etiam in Christũ peccent. Vt sicut vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier, & è conuerso: ita & homo non habet potestatem sui corporis (de Christianis loquimur) sed Christus. Hinc est quod Paulus rursum dicit: An nescitis quoniam 1. Cor. 6. membra vestra templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? empti enim estis precio magno. Vides quãta sit communio inter Christum & Christianos? Christus caput nostrum est, nos sumus corpus illius: immò, sicut Paulus in Ephesijs loquitur, non solùm sumus membra corporis eius, sed etiam de carne eius & de ossibus eius. Huc etiã referri debet parabola illa Euangelica, in qua se dicit vitem verã, nos autẽ palmites eius vitis. Quæ autem maior potest esse communio quàm palmitũ ad vitem? membrorum corporis ad eiusdẽ corporis caput? sponsi ad sponsam, de quibus scriptum est, Erũt duo in carne vna? Iam vtri coniugum contumeliam feceris redundabit in alterum, et si palmites perdas viti molestus es, et si aliquod membrum corporis tui lędas, toti corpori incõmodasti. Nam membra sicut ex Apostolo auditum est, & sicut experientia ipsa probat, pro se inuicem sunt sollicita, et si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Exemplum hoc sit ex Diuo Chrysostomo: Calcaneo spina infixa est, sentit totum corpus, cruciaturque, incuruatur dorsum & venter, fæmora corripiuntur, manus ceu satellites ministrique properantes retrahunt infixam, inflectitur caput, solliciti oculi intuentur: ita fit vt pes, quantum relinquitur ascendere non valens tanto superet, ad se caput quod summum est deducens, idq; non amicitia, sed debiti & officij iure. Iam aliud ex D. Augustino adijciam: Caput nostrũ sursum est, inquit, pedes in terra sunt, tamen in aliqua cõstipatione hominum. Quãdo quis tibi pedem calcat, nónne dicit caput, Calcas me? nec caput tuum, nec linguam tuam quisquam calcauit. Sursum est, in

tuto est

tuto est caput, nihil ei mali contigit: & tamen quia per connexionem charitatis vnitas est à capite vsque ad pedes, non se inde lingua separauit, sed dixit, Calcas me, cum eam nemo contigerit. Quoniã igit Christus caput est Christianorum, non potest negligere membra sua: quoniam sponsus est Ecclesiæ, nõ potest cõtemnere sponsam suã. Sed adest Saulus ille crudelis tyrannus lupus ille voracissimus ac rapacissimus, insidiatur ouili, annè ad hæc conniuebit Pastor? Adest tortor, vim facit Christi membris, an hęc ad se nihil pertinere putabit caput? Adest adulter & spõsam Christi cupit corrumpere, an hæc animo æquo feret Christus sponsus? Est aper ferus qui demoliri conatur domini vineam, sed agricola non sinet. Sed apertius eloquar. Adest Saulus Iudæus de tribu Beniamin, Pharisæus & interitum machinatur discipulis domini? Quinam aut quales sunt isti? oues cælestis pastoris, membra Christi, sponsa filij Dei. Annè filius DEI patietur sponsam suam tam miserè ac crudeliter tractari? nequaquam. De cælo enim loquitur, & persecutorem alloquitur dicens: Saul, Saul, quid me persequeris? Ego sum Iesus Nazarenus quem tu persequeris. Non hominibus tantùm molestus es, sed etiam Deo: Non possum amplius dissimulare tyrannidem tuam, satis sæuitum est. Ego caput Christianorum sum, corpus meum negligere non possum. Quidquid vel beneficij vel maleficij in illos contuleris, in me collatum esse scias: quid ergo me persequeris? Tu putas te gratum exhibere cultum persequendo Christianos: verùm ego sum Iesus, ego sum filius Dei, ego sum Messias ille iam olim à vobis Iudæis exspectatus, quem tu persequeris. Et addit: Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Hac paræmia significatur eos frustrà pugnare, immò cum suo maximo damno, qui potentioribus repugnant. Metaphora autem ducta est à bubus, quos agricolæ lignis præacutis à tergo fodiunt, quibus si recalcitrent, tantum abest vt stimulo noceant, vt se etiam grauius lædant. Discimus autem ex hoc loco in Christum redundare, quidquid cum pijs vel boni vel mali agimus: quod vtinam multi expenderent, qui cum hominibus nocere cupiunt, in Deum ipsum sunt iniurij. Discimus itèm ex hoc loco, Christum suorum perpetuò habere curam, etiamsi interdum ad impiorum improbitatem cõniuere videatur, & eam dissimulare. Cæterùm quoniam eiusmodi loci nobis sępissimè occurrũt tractãdi, his post habitis ad consequentiam textûs nos recipiemus.

Et tremens ac stupens, dixit: Domine quid me uis facere? Et dominus ad eum: Surge & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere.

Hic satis apparet Saulum non ex malitia, sed ex ignorantia tam crudeliter sæuijsse in Christianos. Zelum Dei habebat, sed non secundum scientiam. Non Deũ, nõ homines oderat. Persequebat̃ Christianos nõ quia homines, sed quia Christiani fuerant. Non em̃ poterat æquo animo ferre, vt Dei cultus per aliquẽ minueretur, vel contẽneretur. Putabat verò, ceu diximus, Christianã religionẽ Deo multũ supra modũ aduersari: verũ cum audit Iesum in cęlis esse (huius em̃ corpus à discipulis domini nostri furto sublatũ esse persuasum habebat) & ipsius vocẽ obiurgatricẽ audit mãsuefactus, & mitior redditus nõ amplius furit, sed tremit ac stupet, ignorans qui fiat quod Iesus Nazarenus cælum inhabitet, & ꝓ Christianis loquatur. Dicit ergo: Domine, quid me vis facere? hæc nimirũ est mutatio dexteræ excelsi. Anteà haud dubiè Christũ vocauit blasphemum, Pseudoprophetam, epulonẽ publicanorũ & meretricũ collegã ac amicũ: iã verò dominũ vocat, & huius seruitio sese dedicat. Domine, inquit, quid vis me facere? O potentem domini vocem, quæ tam citò tantum peccatorem ad pœnitẽtiam adducere potuit. Et ô miseros nos qui toties à domino vocati venire non solùm differi-

differimus, sed etiam contemnimus. Paulus vnicã quasi vocem tantũ audit & resipiscit, non obluctatur, non contendit, sed statim cognoscit dominum. Sed aggrediuntur hic nos quidam, dicẽtes: Et quid mirum quod Paulus ad fidem peruenit, cum Deus vocem illam quasi funem ceruici eius iniecerit, viq; ipsum adduxerit? Respondemus cũ D. Chrysostomo, Qualis illa vis ac necessitas dic ô homo? vocauit eum supernè. Credis omninò quod vocauit eum supernè, igitur & te hodie vocat per illã vocem, cur non & tu obedis? Vides nõ esse necessitatis negotium? Nam si necessitas quædam foret, oportebat & te obedire: cum autem tu non obedis, manifestum quod ille voluntarius obediuit. Et vt discatis quòd multum quidẽ fecit ad salutem Pauli talis vocatio, sicut & ad aliorum omnium hominum facere solet: non tamen destituit eum à suis operibus, & suæ propriæ voluntatis laude, neque nocuit eius libero arbitrio, sed voluntarius venit ipse, atque sua bona voluntate. Faciam hoc & alio exemplo liquidum: Audiuerunt & Iudæi vocem supernè loquentem non filij, sed patris de Christo dicentis circa Iordanis fluenta: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et dicũt ei: Hic est deceptor. Vides manifestam pugnam? vides apertum bellum? ecce & illic vox & hic vox, sed hic obtemperat, illi autem contradicunt, et non solùm illic vox auditur, sed & Spiritus sanctus in specie columbæ videtur: sed post hæc omnia Iudæi in sua cæcitate manserunt, neque dictis neque factis Christi crediderunt. Dicemus & aliud exemplum adhuc proximius: Iudæi & filium Dei dominum Iesum audierũt, & sic audierunt vt Paulus audiuit, & neque sic crediderunt. Nam sicut Paulus audiuit vocem cùm adhuc fureret, & in discipulos sæuiret: ita & Iudæi aliquando alicubi audierunt vocem, cum egrederentur cum facibus & lampadibus ad comprehendendum eum. Putabat enim se non nisi hominem adoriri. At ille volens eos docere virtutem suã, & se Deum, eosq; frustrà contra stimulum calcitrare, dicit eis: Quem quæritis? Stabant autem & iuxta eum, & ante eum, & non videbant eum. Christus autem quærebat, & manu ducebat vt se inuenirent, ac discerent quod non inuitus ad passionem iret, neque superabilis esset nisi sponte sua eis permitteret. Aut quomodo superarent, quẽ inuenire non potuerunt? quid dico inuenire? neque præsentem videre valuerunt: sed & rogãti respõdentes nesciebant quisnam ille præsens, qui tam potenter oculos eorũ excæcauerat, & voce sua eos prostrauerat. Nam vt dixit, Ego sum, voce ea perculsi retrorsum abierunt, & ceciderunt omnes. Itaque vt Paulum vox prostrauit & supinũ iacere fecit: ita & illos omnes vox prosternebat. Et sicut Paulus non vidit eũ quem persequebatur, ita & illi non videbant, quem quærerent. Et sicut Paulus tẽpore quo furebat excæcatus est: ita & illi tẽpore furoris sunt excæcati. Et sicut Paulus cum iret vt comprehẽderet discipulos, hæc passus est: ita & illi cum exirent vt cõprehenderẽt Christum, talia passi sunt. Vtrobique vincula, vtrobique persecutio. Simile vtrobique virtutis Christi iudicium, similiaq; remedia: at nõ similis correctio. ægri enim multum inter se distabant. Quid enim stupidius illis, quid reprobatius illis qui retrorsum corruerunt, iterumque surrexerunt, & iterum inuadunt? Paulus verò simul atq; audit, Ego sum Iesus quem tu persequeris? statim timore corripitur, factorũ pœnitet, & quid posthac facto opus sit interrogat. Quare hoc? quia, ceu diximus, non ex malitia, non ex inuidia, non ex vana gloria, sed ex ignorãtia persequebatͫ Christianos, & nequaquam agnitæ veritati repugnabat. Iudæi enim etsi dominũ gloriæ non per omnia nouissent, tamẽ ex inuidia & ambitione persequebãtur Christum, neque benè docentem audire volebant. Hæc contra eos dicimus, qui Deũ perditionis nostræ auctorem

facere conantur, quasi qui pereunt nō voluntariè, sed inuiti & ex necessitate perire cogātur. Verum quidē est quod Christus dicit, Nemo venit ad me, nisi pater ad me traxerit eum: sed nec hoc vanum est quod alibi ad Hierusalem dicit, Quoties volui cōgregare filios tuos & noluisti. Verum est quod Paulus dicit, Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis: sed non minus verum est quod idem Apostolus dicit; Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad cognitionem veritatis peruenire. Et ad quosdam dicit: An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Qui te creauit sine te, ait Diuus Augustinus meus, non iustificabit te sine te. Et quemadmodum idem dicit. Salus religionis huius per quam solam veram salus vera veraciterque promittitur; nulli vnquam defuit, qui dignus fuit, & cui defuit, dignus non fuit. Magna sunt hæc mysteria fidei nostrę, quæ non sunt curiosè scrutanda, sed reuerenter adoranda. Habet Scriptura quòd eis dicat qui omnia sic attribuunt Deo, vt siue pereat siue saluetur homo, nihil ad hunc, sed omnia ad illum pertineant. Habet eadem Scriptura quod dicat etiam illis qui iuxta Pelagianorum dogma impium, impiè dicunt se quod homines sunt, à Deo habere: quod verò iusti, à semetipsis. Sed nos his posthabitis; paucissimis nos hoc loci expediemus: Scimus enim quod fides Dei donum est, quod DEVS operatur in nobis & velle & perficere, & quòd non sumus sufficientes aliquid cogitare à nobis tanquam ex nobis, sed omnis sufficientia nostra ex DEO est. Fides igitur & inchoata & perfecta, quemadmodum Diuus Augustinus scribit, donum Dei est, & hoc donum quibusdam dari, quibusdam non dari omninò non dubitet, qui non vult manifestissimis sacris literis repugnare. Cur autem non omnibus detur, fidelem mouere non debet, qui credit ex vno homine omnes esse in condemnationem sine

De prædestina. sancto. lib. 1. cap. 9.

De prædestina. sanctorum lib. 1. cap. 9.

dubitatione iustissimam: ita vt nulla Dei esset iusta reprehensio, etiamsi nullus inde liberaretur. Vnde constat magnam esse gratiam, quòd plurimi liberantur, & quid sibi deberetur, in eis qui non liberantur agnoscunt: vt qui gloriantur non in suis meritis, quæ paria vident esse damnatis, sed in Domino glorientur. Cur autem istum potius quam illum liberet, inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius: & sufficiat nobis scire quòd iudicia Dei occulta esse possunt, iniusta esse non possunt. Et hæc quidem hactenùs. Iam rursum mouet Diuus Augustinus hoc in loco quæstionem, num scilicet liceat hominem cogere ad religionem aliquam confitendam & amplexandam? Erant enim tum Donatistæ hæretici, quibus impium & indignum facinus videbatur, brachium sęculare, vt aiunt, ab Episcopis inuocari aduersus hæreticos, & sic homines ad fidem compellere: dicebant enim Apostolos non petiisse à regibus talia, nec Christum aliquem coëgisse ad fidem. His respondet Augustinus, ideo Apostolos non inuocasse potestatem regum contra hęreticos & Iudæos, quia tum reges & Imperatores nondum dederant nomen Christianæ religioni. Quis enim tunc Imperator crediderat, inquit, in Christum, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo seruiret, quando adhuc Propheticum illud implebatur, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum, & aduersus CHRISTVM eius. Nondum autem agebatur, quod paulò pòst in eodem Psalmo dicitur: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quomodo ergo reges seruiūt Domino in timore, nisi ea quę cōtra domini iussa fiunt, religiosa seueritate prohibendo atque plectendo? Aliter enim seruit quia homo est, aliter quia etiam rex est:

August. de Correct. Donatista. ad Bonifa. cap. 13.

Quia homo est, ei seruit viuendo fideliter: quia verò etiam rex est, seruit leges iusta præcipientes & contraria prohibentes conuenienti vigore sanciendo. Sic seruiuit Ezechias, sic Iosias, lucos & templa idolorum destruendo. Sic seruiuit Rex Niniuitarum, vniuersam ciuitatem ad placandum Dominum compellendo. Sic seruiuit Nabuchodonosor, omnes in regno suo positos à blasphemando Deo lege terribili prohibendo. Ergo quòd Apostoli tum non inuocab ant reges & Imperatores aduersus vim iniquam Iudæorum & Gentilium, in caussa fuit, quòd tum Imperatores ipsi non protectores, sed hostes fidei ac religionis nostræ erant: iam verò alia res est. Postquam enim cœpit impleri quod scriptum est, Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei: quis mente sobrius regibus dicat, Nolite curare in regno vestro à quo tueatur vel oppugnetur Ecclesia Domini vestri: non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit esse religiosus, siue sacrilegus. Si enim patris est curare ne filius impiè agat, quomodo ad regē vel ad Imperatorē nō ptinebit curare, ne filij Ecclesię nihil insolēter, nihil temerè, nihil impiè agāt? Et cur nō cogeret Ecclesia pditos filios vt redirēt, si perditi filij coēgerūt alios vt perirēt? Omnia aūt fieri debent habita ratione fidei & charitatis, immò etiā tēporis & ordinis. Et hęc quidē omnia ex sentētia Scripturæ sanctę, & D. Augustini diximus: iā igitur ad cōtextū redeamus. Interrogārat Saulus quid se oporteret facere? et rursum accepit à Dño, Surge & ingredere ciuitatē, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Hæc nimirum est magna verbi Dei etiam ab homine deprędicati gloria, quòd, etiamsi arcana Dei institutione animus Pauli esset imbutus, nihilominus tamē ad Ananiā mittitur: is enim posteà exposuit quid faceret. Pari modo audiemus & in sequēti capite Angelū Cornelio missum nihil priuatim erudire, sed Petrum indicare doctorem. Valeant igitur qui verbo externo reiecto, nescio quas apocalypses nobis proferunt. Scimus quid verbo interno, scimus quid verbo externo deferre debeamus, & scimus quod vtrunq; magnifaciendum, & neutrum reijciendum est: scimus item quod verbum internū externo præiudicat, quia Deus citra omnem hominis operā docere potest aliquem internè: homo verò, nisi Dei spiritus afflauerit, omnē operam frustrà insumet. Proinde dico vtrumq; verbum suo loco habendum: multi verò circa extrema laborant. Alij enim, ceu diximus, verbū externum ne pili quidem faciunt, volentes tantùm in cordibus suis à Spiritu domini instrui, Enthusiastas hos execramur: alij verò sic verbo externo affixi sunt, vt rarò aut nunquam cælestis doctoris operam ex animo implorent, et hoc vanum est. Nam, sicut verè docet Diuus Augustinus, quantalibet homo sermonis facultate præpolleat, vt sollertia disputandi & suauitate docēdi in hominis voluntate inferat veritatem, nutriat charitatem, docendo tollat errorem, exhortando torporem: neque tamen qui plantat est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Frustrà quippe operarius omnia moliretur extrinsecus, nisi creator intrinsecus latenter operaretur. Nos loquimur, ait rursum alibi Augustinus, sed erudit Deus: nos loquimur, sed Deus docet. Non enim beatus dictus est quem docet homo, sed beatus vir, inquit Psaltes, quem tu erudieris Domine, & ex lege tua docueris eum. Sed hac de re plus satis: videamus rursum verba CHRISTI ad Saulum. Surge & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Expende singula, Surge, inquit. Nam prostratus iacebat in terra, & haud dubiè non valuisset vel digitum leuare, nisi iussisset Dominus. Iubetur intrare ciuitatem, non aliam nisi Damascum. Quid illic facturus? Et ibi, inquit, dicetur tibi quid te oporteat facerę. Egressus es Hierosolymam,

4. Reg. 15. 4. Reg. 22. Iona. 3.

De bono uiduita: ca. 18.

De uerbis Apostoli Ser. 4.

Psal. 93.

ſolymā profecturus Damaſcū,& perſecuturus Chriſtianos, nihil huius rei facies: habes Epiſtolas ad Synagogas, ſed fruſtrà: in ciuitate Damaſco dicetur tibi quid te oporteat facere, quidquid tandem tibi præceperint Hieroſolymorum proceres. Vide autem quàm incerta Saulo dicantur. Non nominatur is ꝑ quem edoceri debeat, neque dicitur ei de quo rogare debeat. Quid igitur ad hæc Saulus?

Viri autem illi qui comitabantur cum illo ſtabant ſtupefacti, audientes quidem uocem, neminem autē uidentes. Surrexit autem Saulus de terra, apertisq; oculis nihil uidebat. Ad manus autem illum trahentes introduxerunt Damaſcum.

Aperta ſunt hæc. Saulus enim non erat ſolus in itinere, ſed habebat ſecum comites, forſan milites qui ipſum adiuuarent in cōprehendendis & vinciendis Chriſtianis. Quomodo eñ ſufficeret ſolus Saulus ad cōprehēdendū oēs viros ac mulieres Chriſto cōſecratos? Habebat itaq; à principibus Sacerdotū Hieroſolymitanorū literas teſtimoniales, ſicut in ſuperioribus auditū eſt, ne impediretur ab alijs magiſtratibus, & habebat comites quorū auxilio etiā nolētes & repugnātes Chriſtianos vincere poſſet. Sed quid poſſent facere comites illi cōtra filios Dei, qui vnicā Dei vocē ſuſtinere nō poſſunt? Audientes enim vocē Ieſu Chriſti, & neminē vidētes terrore cōcutiuntur, ignorātes qd faciant, qua eant, quáue redeāt. Non multum diſtat hoc exēplū à captione Chriſti, vbi etiam ad vnicam Dñi vocē in terram cecideꝛunt. Et hæc quidē de comitibus Pauli, q ipſum in re impia adiuuare volebant, forſan putātes ſe hac in re Deo diuinum cultū præſtare. Quid verò Saulus ad vocē & iuſſum Dñi? Surrexit aūt Saulus de terra, inquit Lucas, apertisq; oculis nihil videbat. Comites quidem Pauli non ſic excæcati ſunt vt penitùs nihil viderent, (nā miniſtri erant, & magiſtratibus obediebant, nō tñ iuſtè) ſed Chriſtū Paulo loquentē nō videbant: Saulus verò in totum excæcatus fuit, vt etiā apertis oculis comites ſuos videre nō poſſet, neceſſeq; haberet alienis manibus deduci. Tu verò hic vide mirum Dei cōſiliū in cōuertendo Paulū. Oculos externos Pauli priùs excæcat, dein oculos mētis illius illuminat: prius mortificat, deindè viuificat: prius effugat prudentiā carnis, deindè prudentiā ſpiritus inſtillat. Addā: Excæcādi erant oculi illi qui Paulū à cognitione Chriſti impediebant. Externis illis oculis ſuis Saulus ſic cōtēplabatur Chriſti imbecillitatem, vt oculis cordis ſui illius diuinitatē videre nō valeret. Sed qd ait Chrs? In iudiciū ego in hunc mundū veni, vt qui nō vidēt videant, & qui vident cęci fiant. Vtrunq; vides in Saulo cōpletū. Dū enim ſe putat videre, cæcus eſt, & dū ab alijs cęcus exiſtimatur, acutiſſimè videt. An non videtur planè cæcus eſſe qui filiū Dei perſequi conatur? an non rurſum acutè videt, qui Dei filiū in humana carne cognoſcit? Huc pertinet ꝙ Paulus in Corinthijs dicit: Et ſi cognouimus ſecundū carnē Chrm, ſed nūc iā nō nouimus. Et hæc quidē de cæcitate Sauli, q ab eodē illuminatus eſt, à quo & excæcatus. Sequitur. Ad manus autē illū trahentes, introduxerūt Damaſcū. Multos ſcilicet vinctos ducet in Hieruſalē, q ipſe opus habet vt manu ducat. Introducitur aūt in Damaſcū Deo ſic diſponēte, nō vt Chriſtianos perſequatur, ſed vt ipſis patrocinetur, hoc quod ſequentia docebūt. Etſi enim Balaā cōductus eſt vt Iſraëli maledicat, tñ diuina cōpellitur poteſtate, vt illi benedicat. Nota eſt hiſtoria, nota ſunt verba Balaā: Si dederit mihi Balach plenā domū ſuā argenti & auri, non potero immutare verbū Domini Dei mei vt vel plus vel minus loquar. Sic Saulus non poteſt in Damaſco implere quæ iuſſerat magiſtratus Iudaicus, ſed cogitur facere quę præſcribit Ieſus Nazarenus. Sed hæc in ſequentibus clariora erunt.

Ioan. 9.

2. Corin. 5.

Nume. 22.

Et erat tribus diebus non uidens, & non manducauit neque bibit. Sunt qui putant Paulū in hoc triduo raptū in tertiū cælū, & audiſſe arcana illa quorū in Corinthijs meminit: verùm ego hic nihil certi affirmare poſ-

Refert non vt Christum hæc ignorantem certiorem reddat, sed timoris verba hæc sunt, quibus significare vult sibi non fore integrum ad Saulum ire, vt q̄ malit Christianos occidere, q̄ ab eis aliquid discere. Hoc aũt ingeniũ est hoĩm (vt quidã rectè super hoc loco annotauit) vt vocati à Deo & iussi aliquod opus peragere, vehemẽti formidine corripiantur, ne obediẽtes Dei vocationi aduersis quibusdã periculis obijciãtur, néue Deo obsequiũ pstantes à Satana opprimantur. Exẽplo sit nobis Moses, Hieremias, Ionas, & alij. Neq; hoc solũ fit in ministerio verbi & in rebus Ecclesiasticis, sed etiã in rebus mũdanis & ciuilibus. Multi eñ ideo vsuras exercẽt, malis artibus diuitias quærũt, fraudẽq; proximo faciunt, quia scilicet timẽt se vocationi suæ inseruientes nõ posse optata nancisci. Sic Deo obtemperantes timemus pericula: Satanæ inseruiẽtes pollicemur nobis securitatem maximã. Quam pręposteram curam vtinam tandem nobis eximat Dominus.

Dixit autem ad eum Dominus: Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filijs Israël. Ego enim ostendã illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.

His mederi vult Dñs timori Ananię, ac omnem tollere scrupulum: sic enim solet Dominus ministros suos trepidãtes confortare. Sic timidum Mosen à metu reuocat dicens: Ego ero tecũ & in ore tuo, docebóq; te quid loquaris. Sic meticuloso Hieremiæ suam præsentiã pol-
Hierem.1. licetur, & ait: Ne timeas, quia ego tecũ sum vt eruam te. Ecce dedi verba mea in ore tuo, ecce cõstitui te hodie super gentes & super regna vt euellas & destruas, & disperdas & dissipes, & ædifices & plantes. Sic Apostolos consolatur ac confortat mittens ad prædicandum: Nolite, inquit, timere eos qui occidunt corpus, aĩam autẽ occidere nõ possunt. Sed audiamus quibus verbis Dominus timorem eximat bono Ananiæ. Vade, inquit. Quo vadã? in domũ Iudæ, & quære Saulũ Tharsensem. Sed persecutor est. Non, mi Anania, sed vas electionis, organũ, inq̃, electũ est mihi Saulus iste. Immò persequitur ac flagellat oẽs, quotquot inuocãt nomẽ tuum, ô dñe. Nequaq̃ mi Anania, inq̃, sed portabit nomẽ meũ, hoc est, prædicabit de me, glorificabit coram gentibus, & regibus, & filijs Israël. Hactenùs quidem quantum in se fuit conatus est nomen meũ per vniuersum mundum abolere, sed iam multum mutatus ab illo, quantum in se fuerit conabitur nomẽ & gloriam meam vniuerso orbi cõmendare. Anteà Christianis omnibus multũ molestus fuit, ego verò ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati. Neque enim tam crudelis fuit in Christianos Saulus, quàm crudeles posteà facti sunt & Iudæi & Gentes in Paulũ.

Multa hoc loco nobis veniunt obseruãda: & primò quidẽ ne temerè de quoq̃ desperemus, cùm videam Dñm ex crudeli Christiani nominis hoste posse eximiũ Ecclesiæ ministrum facere. Quis es tu, inquit Paulus, qui iudicas alienum seruũ? Secũdò prædicit hic Dñs religionẽ Christianã non solùm Iudæam, sed etiam Gentilium populos occupaturã, hoc quod etiã factũ est. Tertiò videmus veros Euangelij ministros perpetuò varijs periculis fore expositos. mundus enim semper vult peccare, & nunquam vult peccati accusari. Porrò, quod quartò loco dicendum est, verbi ministri nõ debent timere minas hominum siue magnatum siue plebeiorum: sed confidenter ministerio suo fungi, & quæ in mandatis habent liberè proferre, siue libenter, siue illibẽter hoc sustineat mundus. Nos quod nostri officij est diligenter faciamus, & Dominus in tanta peccatorum multitudine benè inueniet electa sua organa. Hoc autem tum maximè fiet quando nomen Domini corã mundo portabimus, hoc est, quãdo nõ nostrã, sed Dei gloriã in oĩbus quæsierimus. Sequitur in contextu.

Et abijt Ananias, & introiuit in domum, & imponens ei manus dixit: Saule frater, Dominus misit me Iesus, qui apparuit tibi in uia qua ueniebas, ut uideas & implearis Spiritu sancto. Et confestim ceciderunt ab

oculis eius tanquam squamæ, & uisum recepit, & surgens baptizatus est. Et cum accepisset cibum confortatus est.

Bonus ille Ananias, quisquis tandē fuerit, audiēs Saulū sic immutatū nihil dubitat de visione, sed statim pergit ad designatam domū, & imponit Saulo manum (hic enim benè precantiū Iudęorum mos erat) & his verbis, nimirū blādissimis alloquitur, Saule frater. Nō vocat crudelē Ecclesiæ persecutorē, non Christiani nominis hostē, nō virū sanguinū, sed fratrē. Saule frater, inquit, misit me ad te Dominus Iesus. Ego nō vstro ad te venio, nec aliquis hominum me ad te destinauit, sed misit me ad te Dominus Iesus, qui apparuit tibi in via qua veniebas. Nec misit me ad te vt te obiurgem, ac pro illata Christianis à te iniuria tecum expostulem, sed vt qui hactenùs cæcus es, iam videas, & implearis Spiritu sancto, id est, vt & mentis & corporis oculos recipias. Obseruā autem quod Ananias non dicit, Dominus Iesus misit me ad te, vt tibi aperiam oculos & tibi dem Spiritum sanctum. Hoc enim falsò diceret, quum non sit humanæ virtutis vel oculos aperire, vel Spiritum sanctum dare, nisi ministerialiter, qua de re sępissimè dixi. Addit Lucas confestim cecidisse squamas ab oculis Sauli, eumque sic visum recepisse, deinde & baptizatum fuisse: vbi rursum videmus quanta breuitate Lucas noster hanc historiā conscripserit. Surgens, inquit, baptizatus est. Quomodo, aut vbi, quibusùe verbis aut ceremonijs baptizatus est? Hoc certè Lucas per singula describere non putauit necessarium, vt qui hāc historiam scribebat Christianis, qui non ignorabant quid esset vel baptizare, vel baptizari. Porrò cap. 22 huius libri audiemus, quomodo Paulus ipse hanc historiam referet. Addit rursum Lucas de Saulo: Et cum accepisset cibum confortatus est. Nam ex mirabili illa apparitione, ex timore, ex cæcitate, ex ieiunio debilis factus fuerat, cui debilitati medicatum est sumptione cibi. Prius autem voluit sanari animam quā corpus, quum vtroq; laboraret: quod exemplum vtinam & nos sequeremur, maximè quum subinde in varios & grauissimos morbos inciderimus. Obserua etiam hoc loci quanti faciendum sit externum verbi ministerium, & externa Sacramentorum administratio siue dispensatio. Potuisset quidem Dominus Iesus Saulo restituere oculos, dare Spiritum sanctum aut potiùs huius dona, & abluere peccata citra omne Ananiæ ministerium, sed vt nobis commendaret ministerium Ecclesiasticum, maluit illa omnia per Ananiam perficere. Sed quare non misit Petrum aut alium quendam Apostolum ad Saulum, vt illius ministerio Saulus baptizaretur? Lucas nullam eius rei caussam ponit, sed ego puto ideo factum, vt intelligeremus virtutem Sacramentorum non esse ex virtute ministri, sed ex ordinatione & institutione Christi: qua de re Paulus in Corinthijs suis,

Fuit autem cum discipulis qui erant Damasci per dies aliquot. Et continuò ingressus in Synagogas prædicabat Iesum, quoniam hic est filius Dei.

Tria hic de Paulo nobis referuntur: primum, quòd baptizatus non continuò regressus est Hierosolymam, sed mansit per dies aliquot Damasci cum discipulis, quos non paucos fuisse in Damasco ex eo conijcimus, quod Saulus præcipuè eo profectus fuerit ad persequendum Christianos. Secundò ingressus est in Synagogas, non vt literas suas testimoniales principibus Sacerdotū exhiberet, sed vt in conuentu doctorum quidem virorum sed tamē hostiū Christi Christum prædicaret, hoc est, commendaret, & ad credendum in eum potissimos Iudæorum admoneret. Tertiò prædicabat quòd Iesus, Nazarenus scilicet, esset filius Dei, nimirū vnigenitus & æternus, & eiusdē substantię, potētię ac glorię. Hoc est prędicabat idē, quod Christi Apostoli prędicauerant hactenùs: prędicabat eam fidē quam ipse hactenus gladio in alijs fuerat persecutus, nec pudebat ipsum iam apertè & liberè commen-

commendare, quod paulò antè seuerissimè & vituperabat & persequebatur. Hic forsan noui Prophetæ huius sæculi sibi putabunt inuenisse vmbrā sub qua lateant, & dicent: Qui fit quòd nobis vitio vertitur quod iam probamus quæ olim damnauimus, & iam damnamus quod olim probabamus, cū idipsū fecerit & Saulus? Bona verba quęso, mi propheta Euangelice, non tibi par est caussa cū Paulo. Semel mutauit Paulus doctrinam suā, nō sępius sicut tu: et in veteri Testamēto promissum fuit nouū testamentum, hoc est, potior doctrina. Paulus itaq; reiecta veteri accepit nouam, hoc est, potiorē. Iam in nouo testamento nō promissum est fore vt huic doctrinæ melior succederet, sed admoniti sumus ne patiamur nos ab hac auelli, cum in postremis temporibus venturi sint Pseudoprophetæ, qui multos essent decepturi. Atqui nostra doctrina non est nupera, nec in postremis tēporibus cępta, sed à tempore Apostolorum ad nostra vsq; tempora deriuata. Adde quòd aliud est discipulum mutare fidem suam, aliud est Apostolū siue Ecclesiastē mutare doctrinā suā. Nescio an verè dicere possis Saulum contraria docuisse, cum non constet eum doctorem fuisse in Iudæorum populo: nisi fortè omnes Pharisæi munus docendi in Synagogis habuerunt, quod certò affirmare nō ausim. Et certè nō sine caussa factum esse arbitror, quòd Christus maluerit ab initio piscatores in Apostolos eligere, quàm legis doctores. Si enim legis doctores elegisset in Apostolatum, & isti præcedentibus suis doctrinis contraria docuissent postea, annè populus habuisset caussam contradicendi? Quidnam hoc est? hactenùs nos docuistis ex lege hoc & hoc, iam diuersum docetis, & hoc rursum legem veterē habere dicitis? An lex sibi cōtraria est? an nihil solidi habet? an toties mutanda nobis religio, mutandus cultus diuinus? Sed Apostolis nemo talia exprobrare potuit, quia prius non doctores, sed discipuli fuerunt. Proinde non immeritò dico non parem habere rationem, si discipulus mutauerit religionem suam, & si doctor doctrinam suam. Si enim toties mutanda nobis fuerit religio, quoties instabiles illi Doctorculi suam mutauerint doctrinam, nemo vnquam certus erit de sua doctrina. Frustrà itaque noui prophetæ ad tegendam suam inconstantiam obijciunt nobis exemplū Pauli, qui posteà docuit ipse quod prius impugnauerat. Sed hæc hactenùs.

Stupebant autem omnes qui eum audiebant, & dicebant: Nónne hic est qui expugnabat in Hierusalem eos qui inuocabant nomen istud? et huc ad hoc uenit ut uinctos illos duceret ad principes Sacerdotum?

Certè stupore & admiratione dignissima erat tanta mutatio: erat enim non hominis opus, sed verè mutatio dexterę excelsi. Possemus huc parabolā illā Psalmographi adducere, Lapidē quē reprobauerunt ędificātes, hic factus est in caput anguli. A dn̄o factū est istud, & est mirabile ī oculis nostris. Saulus enī erat verè lapis ab hominibus reprobatus tanq̄ ineptus ad ędificationē Ecclesię, q̄ non cōstruere sed destruere & dissipare laborabat: sed iam factus est lapis angularis, & coordinare contendit ædificiū egregiū ac structurā pulcherrimā ex Iudæorū & gentium populis. Vnde tāta mutatio? A domino factū est istud, qui potest ex lapidibus suscitare filios Israël siue Abrahæ: quod quoniā comprehendere non possumus, admirari debemus, & est certè mirabile in oculis nostris. Dicebant olim Iudęi, Nunquid Saul īter prophetas? dicāt nūc, Nūquid Saul p̄secutor Christianorū iter Christi Apostolos? Mirabile est ex pastore ouium cōtinuò fieri regē, sed nō min⁹ mirabile est ex p̄secutore Christianorū fieri Chr̄i Apostolū: vnde nō satis mirari posūt Iudęorū p̄ceres, quomodo tā citò in aliū virū conuersus fuerit Saulus. 1.Reg. 10. Nónne hic est, iquiūt, qui expugnabat in Hierusalem eos qui inuocabant nomen istud, hoc est, qui fidem habebant Christo? Nec hoc faciebat propria

auctoritate, nec iam olim mutauit animum, ſed iam huc in hanc ciuitatem venit vt vinctos illos duceret ad principes ſacerdotum: iam verò tantũ abeſt vt Chriſtianos vinciat, vt etiam omnes ad Chriſtianam religionem cõuertere pudeat. Sequitur quod admirationem augebat.

Saulus autem multo magis conualeſcebat, & confundebat Iudæos qui habitabant Damaſci, affirmans quoniam hic eſt Chriſtus.

Aperta ſunt quæ hîc dicit Lucas de Saulo quod confuderit, confutauerit atq; perturbârit Iudæos Damaſcenos affirmando Ieſum Nazarenum eſſe Chriſtum, hoc eſt, Meſſiã in lege ac prophetis promiſſum. Duo enim iam de Chriſto prædicabat Saulus, quæ tamen vtraque conſtanter negabant Iudæi: alterũ quòd Ieſus Nazarenus eſſet filius Dei: alterum quod eſſet Meſſias, ſicut iam dixi, Iudæis in lege & prophetis iam olim promiſſus: hæc duo, inquã, prædicabat Saulus, tantiſque argumentis confirmabat, vt Iudæi ne contra mutire quidem poſſent. Et hoc valde illos reddebat perturbatos ac perplexos, quòd Saulus tanto ſtudio prius perſecutus fuerat Chriſtianos: nunc verò non minori ſtudio Chriſtianiſmum propugnaret, non gladio aut vinculis, ſed cui dētiſſimus ſacrarum ſcripturarum argumentis. Quibus verò argumentis, quibuſue ſcripturę auctoritatibus hoc fecerit, Lucas non ſignificauit, ſed nos ex Diui Pauli Epiſtolis facilè colligere poſſumus quibus argumentis fuerit vſus. Certè ad cõfirmãdas has duas res, ſcilicet Ieſum Nazarenum eſſe filium Dei viuentis & verum Meſſiam, ſcripturæ vtriuſq; teſtamenti abundè ſuppeditant argumenta. Sed Saulus tum coactus fuit tantũ vti ſcripturis legis & prophetarum, quum Euangelia nondum fuerant ſcripta. Patres verò ſequẽtes hos duos articulos probauerunt teſtimonijs vtriuſque teſtamenti, iuxta conditionem eorum quibuſcum pugnabant. Contra Iudæos qui negabant Chriſtum eſſe Meſſiam, pugnabant auctoritate legis & prophetarum: contra Hæreticos verò qui ſub Chriſti titulo Chriſtum perſequebantur, vſi ſunt teſtimonijs vtriuſque ſcripturæ. Quoniã verò Hæretici ſolent ſcripturas falsò ad ſua ſomnia torquere, & eis cæreum naſum facere, patres perpetuò prouocauerunt ad perpetuum & vnanimum Eccleſiæ conſenſum: hoc quod & noſtro ſeculo faciendum eſt. Quod enim Hæretici ſubinde intonant ſcripturas per ſe eſſe clariſſimas, nec opus habere humanis gloſſematis, in hoc faciunt, ne cogantur veterum interpretationibus cedere, ſed liceat eis quomodocũq; velint ſcripturæ verum ſenſum peruertere. Breuiter ſcripturæ claræ ſunt & aperte, ſic tamen vt ipſis Hæreticis liceat interpretari quomodo velint, nobis autẽ non liceat. Sic Arrianis clarũ eſt quod Chriſtus dixit, Pater maior me eſt: quod verò idem dixit, Ego & pater vnum ſumus, non eſt eis clarum, ſed interpretatione indiget, non quidem catholica, ſed Arriana. Sic Hæreticis nr̃i temporis non ſatis clarũ eſt quod Chriſtus dixit, Hoc eſt corpus meum: ſed quod idem dixit, Bibite ex hoc poculo omnes, illis ſole clarius eſt. Sed hac de re plus ſatis. Iudęi haud dubiè non negabant Paulo S. ſcripturæ auctoritatẽ, ſed interpretationẽ Paulinam etſi veriſſima eſſet calumniabantur: verùm Diuus Paulus euidentiſſimis exemplis demonſtrare poterat, ea quæ in lege & prophetis de futuro Meſſia ſcripta erãt in neminem alium niſi in Chriſtũ competere. Sed videamus ſequentia.

Adduxi hoc in loco Scripturas quibus D. Paulus in Heb. cap. 1. & 2. probat diuinitatẽ Chriſti.

Hæreticis quomodo Scriptura clara & aperta.

Cum autem implerentur dies multi, conſilium fecerunt in unum Iudæi ut eum interficerent. Notæ autem factæ ſunt Saulo inſidiæ eorum. Cuſtodiebant autem & portas die & nocte ut eum interficerent. Accipientes autem eum diſcipuli eius nocte, per murum demiſerunt eum ſubmittentes in ſporta.

Mirum eſt quod Damaſcenorum principes multos dies exſpectauerũt, & nõ ſtatim primo die Saulum comprehenderunt ac in carcerem coniecerunt, ne ſua repentina conuerſione, & ardenti prędicatiõe aliquos ex Iudęis ad Chriſti fidem

Quare Damasceni tā diu dißimularunt Pauli prædicationes.

sti fidē conuerteret, & Christianos qui habitabant Damasci, cōfirmatiores in fide faceret. Sed apud Christianos homines dubiū esse nō debet, quin dñs Iesus conatus illorū sic cōpresserit, vt contra vas illud electū nihil inimicū tentare potuerint. Putatis vos quòd Satan tam serò incœperit odire patientissimū Iobū, quàm serò ipsum persecutus est? nequaquā ita est. Iam olim libenter illum perdidisset, sed iniquos & odiosos ipsius conatus cohibuit domin9: sic & nobiscū agit aduersarius humani generis Satā. Nō tū tandē nos incipit odire, quando nos persequitur, nobisq; molestus est, sed ꝑpetuò nos odit: atq; Deus nō permittit illi vt ad voluntatem suā nos perpetuò persequatur. Igitur quando nobis molestus est magis fit Dei voluntate, quàm Diaboli potestate. A Satana igitur tentati & afflicti vertamus nos ad dominū, qui solus Satanæ tyrannidem comprimere potest. A cōtrario exēplo rem discite. Quòd Saulus Christianos in Hierusalem persequitur, nō ideo fit quasi huius potestati nemo resistere queat, sed quia dominus sic suos probare voluit, ideo permissum est illi sic sæuire in Christianos. Si eīn in potestate vel virtute Sauli est comprehendere, vincire, ac in carcerem conijcere quem velit, age proficiscatur Damascū, & si potest capiat Christianos, captiuos vinculis constringat, ligatos ducat Hierosolymam. Sed satis auditum est, quid quantumúe possit homo contra Deū. Ergo ante omnia fac tibi cōcilies Deū, & nō erit cur Satanā vel huius satellites metuas. Si Deus pro nobis, inquit Paulus in Romanis, quis contra nos? & Psaltes, Dñs mihi adiutor, īquit, nō timebo q̄d faciat mihi homo. Et rursum: Nā etsi ambulauero in medio vmbræ mortis, nō timebo mala, quoniā tu mecū es. Eius generis sētētijs Psalmi referti sunt. Hæc ideo dixi, ne quis mireē Damascenorū pricipes sic dissimulasse Sauli prædicationē, ꝙ tandē post multos dies conati fuerit illū cōprehēdere. Pro hac patiētia & dissimulatione nō estꝙ principibus Damascenis agam9 gratias, sed Deo, q̄ impios illorū conatus, sicut iā diximus, cohibuit. Cohibuit aūt Dominus haud dubiè ideo, vt boni Christiani ꝑpter mirā & repētinā, immò & inopinatā Pauli prędicationē cōfirmatiores in recepta Chři fide durarēt, & Iudęi audiētes Pauli doctrinā, à ꝓposito suo deficerēt: ad nostrā verò religionē conuerterent, vidētes & audiētes à Saulo magnæ doctrinę viro eā fidē prędicari & cōfirm ri, quā paulò antè impugnauerat. Nec erat Saulus tā paruæ reputationis apud Iudęos, vt potuerint ipsum leuitatis aut incōstātiæ accusare, vt qui erat hactenùs irreprehēsibiliter ī lege cōuersatus, & iā euidētissimis Scripturis ꝓbabat & cōuincebat Iesum Nazarenū esse Dei filiū, & Messiā, in lege & Prophetis patrib9 ꝓmissum. Nec dubium est, quin Paulus multos ex Iudęis ad nostrā religionē cōuerterit: aliàs enim nō posuissent ei insidias. Adde & hoc, nisi maior pars populi Christianā fidē recepisset in Damasco, nō fuisset opus īsidias ponere Paulo, & custodire diu noctuq; portas: sed manus iniecissent ei vel i publico, vel in priuatis ædibus. Nō possumus eīn dicere ꝙ Saulus sese absconderit vt nō potuerit cōprehēdi. Nā audiuimus eū publicè in Synagogis prędicasse hos duos articulos, qui maximè aduersabātur Iudęis, videlicet, Iesum Nazarenū esse filiū Dei, & eundem esse iā olim ꝓmissum Messiā. Sed rogas forsan, quare discipuli Paulū nocte demiserint per murū, & Paulus sic fugerit, & non potiùs apertè se magistratui opposuerit? responsio in promptu est. Scriptum est: Non tentabis dominū Deum tuum, hoc est, ne temerè te des in periculum. Et Paulus fugit non quasi timens propriæ vitæ, & animam suam preciosiorem reputans Christo, (sicut alibi loquitur) sed vt priùs cursum suum absolueret, hoc est, multos ad fidem Christi conuerteret, deindè per martyrium ad Christum concederet. Sic Christus primò fugit in Aegyptū, aliquádo se occultat prę inimicis suis:

De fuga Pauli.

suis:tandem verò se vltro offert passioni & morti. Addam quod Christus ipse Apostolis dixit: Si persecuti vos fuerit in vna ciuitate, fugite in aliam. Quod si putas hæc ad Paulum non pertinere, age quid dices ad illa quæ propriè de Diuo Paulo dicta sunt, quod nomē domini debeat portare coram gentibus, coram regibus & filijs Israël? hæc non dum impleuerat Diuus Paulus, vnde non immeritò Iudæorum insidias cauet. Breuiter hoc pij pastoris est, vt se quantum potest seruet ouibus domini: si verò cōtigerit illum cōprehendi, vt forti & infracto aīo sustineat q̄cunq; ei obtulerit dñs. neq; em̄ semper miracula expetenda vel exspectanda sunt.

Obser.

Cum autem aduenisset in Hierusalem, tentabat se iungere discipulis, & omnes timebant eum non credentes quod esset discipulus. Barnabas autem apprehensum illum duxit ad Apostolos, & narrauit illis quomodo in uia uidisset dominum, & quod locutus est ei, & quomodo in Damasco fiducialiter egerit in nomine Iesu.

In ijs historijs quæ nihil difficultatis habent nolumus pietatem vestram prolixius detinere, vt in locis difficilioribus maiori commoditate nos explicare possimus. Nihil hoc loci difficultatis est, si modo eorum memineritis quæ in præmissis diximus. Non statim à cōuersione profectus est Paulus in Hierusalem, sed post annos tres tandem, qua de re ipsum audi ex Galatis suis: Cum ei placuit qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam vt reuelaret filium suum in me; vt Euangelizarem illum in gentibus, continuò non acquieui carni & sanguini: neque veni Hierosolymam ad antecessores meos Apostolos, sed abij in Arabiā, & iterum reuersus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim &cæ. Ergo tanta crudelitate sęuierat Paulus in Christianos, vt hi nec post triennium se illi fidere audebant, timentes forsan ne Saulus simulata religione sic ipsis callidè insidiaretur. Et mirum est quod fama de conuersione Pauli in hoc triennio non peruenerit Hierosolymam, in qua tot Christiani, & in qua Saulus omnibus tam benè notus fuerat. Sed forte auditum fuit de Saulo conuerso: verū quū tantus fuerat Christianorum persecutor, non facilè credebatur ex tam furioso lupo tam māsuetum agnum effectū. Et aliâs solet mala fama velocius currere, quàm bona. Igitur discipuli domini, hoc est, Christiani qui habitabant Hierosolymis non audebant se concredere Paulo, vt quem adhuc pro hoste habebant: Barnabas verò qui nouerat conditionem Pauli, duxit eum ad Apostolos, & narrauit eis quomodo Paulus fuisset in via conuersus ad Christianismum. Non audemus hic primorū Christianorum timorem vel diffidentiam accusare, quum piorum non sit se temerè in periculum conijcere, sed si acciderit Dei permissione, constanter omne periculum pro Christo sustinere. Sed hæc hactenùs.

Gal. 1.

Et erat cum illis intrans & exiens in Hierusalem, fiducialiter agens in nomine domini. Loquebatur quoque Gentibus, & disputabat cum Græcis: illi autem quærebant occidere eum. Quod cum cognouissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & dimiserunt Tharsum.

Apostoli & reliqui fideles audiētes ex Barnaba quàm mirabiliter Paulus ad religionem nostram fuerat conuersus, non amplius eum timēt, sed multo magis amant, & magno honore prosequūtur, tanquam eum per quem dominus multa magnifica statuerat in Ecclesia perficere. Sed videamus narrationem huius historiæ. Erat cum illis Paulus intrans et exiens, hoc est, familiariter cum illis erat, req; ipsa cōfirmabat narrationem Barnabę. nam fiducia magna prædicabat Iudæis Christum, & hoc in Hierusalem, vbi prius persecutus fuerat Christianos. Nec solùm disputabat super fide Christiana cum Iudæis, sed etiam cum Græcis, viris iuxta mūdi opinionem sapientissimis, sicque disputabat, vt Iudæi timerēt, ne omnes ob Pauli sermones derelicta Iudaica religione Christianam amplecterentur. Hinc enim

enim est, quòd Iudæi quærebant Paulũ interficere, ne scilicet plures ad defectionẽ sollicitaret. Audientes aũt hoc reliqui Christiani, timebant ne idẽ contingeret Paulo, quod Stephano, & Ecclesia priuaretur tam diligenti ac necessario pastore: noluerunt vt Paulus diutius permaneret Hierosolymis, sed deduxerunt eum Cæsaream, & dimiserũt Tharsum, vt Saulus sic ĩ patria sua, scilicet maiori fructu, prędicaret Christũ. Diuus Paulus hãc historiam copiosius in sequentibus referet, & dicet qua occasione Hierosolymam reliquerit, videlicet non suapte sponte, sed à Domino vt faceret admonitus. Multa hîc obseruanda forent, sed nobis suffecerit pauca vtcunque annotasse. Primò hîc obseruandum, quãta fiducia verbũ Dei annunciandũ sit, tãta videlicet, vt nihil eorum quæ ad salutẽ faciunt negligamus; neq; tamen nos temerè in discrimẽ cõijciamus, & hoc nõ timore mortis, sed amore Ecclesiarũ, quib⁹ ministerio nr̃o ꝓdesse possumus. Secũdò obseruãdũ, ꝙ discipuli domini, hoc est, Chr̃i fideles nõ temerè admiserũt Saulũ, sed prius explorãtes cõditionẽ Pauli à Barnaba, posteà admiserunt. Nam ouiũ Chr̃i est, solius Chr̃i pastoris sui vocẽ audire, alienũ aũt fugere. Tertiò adũbrať hîc, quẽadmodũ & ĩ alijs locis, fatũ cõcionatorũ, qui sua fidelitate nihil aliud nisi odium mũdi ĩ hoc sęculo merenť. Quartò pij magistratus est nõ ꝓsequi bonos cõcionatores, sed fouere, cauere autẽ ne aliquando Pseudoprophetæ in plebẽ domini irruant, ipsamque disperdant.

Ecclesia quidem per totam Iudæã, & Galilæam, & Samariã habebat pacẽ, & ædificabatur ambulans in timore domini, & cõsolatione S. Spiritus replebatur.

Fidelis Deus, teste Paulo, qui nõ finit nos tẽtari plus q̃ sustinere possumus. Et 2.Pet.2. sicut D. Petrus scribit, nouit dñs pios de tẽtatione eripe. Ecce em̃ iãdiu afflicta est Ecclesia, iã multas tribulationes sustinuerũt Christiani: tẽpus itaq; est, vt tandẽ refocillenť, & in trãquillo ponantur. Ecclesia quidẽ, iquit Lucas, hoc est, Christianus populus ꝑ totã Iudęã, Galilæã, & Samariã habebat pacẽ. Qualẽ pacẽ? nõ talẽ vt illis omnia successerint ex voto, nemoq; illis fuerit molestus, sed pacem vocat hoc, ꝙ nõ tãtas sustinuerunt tũ persecutiones, nec sic publicẽ affligebantur à magistratu Iudæorũ, sicut anteà. Addit Lucas: Et ędificabatur Ecclesia, ambulans in timore Domini. Hoc est, augebať numerus Christianorum, ꝓficiebantq; isti in pietate, de virtute in virtutẽ ambulãtes, nõ ignorãtes tranquillitatẽ hanc sibi nõ mundi, sed Dei beneficio cõtingere. Rursum addit Lucas: Et Ecclesia replebatur cõsolatione sancti Spiritus. Sicut anteà abundauerant afflictiones, ita & nũc abundant cõsolatiões. Affligũtur à malo Spiritu, cõsolanť rursũ à bono Spiritu. Nõ em̃ repellit dñs plebẽ suã, ait Psaltes, & hereditatẽ suã nõ derelinquet. Psal. 93. Et ibidẽ, Quis cõsurget, iquit, mecũ aduersus malignãtes? aut quis stabit mecũ cõtra operãtes iniquitatẽ? Nisi quia dominus adiuuit me, paulò minus habitasset in infernó anima mea. Et deinde, ꝙ ad hunc locũ pertinet, ait, Secundũ multitudinẽ dolorum meorũ in corde meo, cõsolationes tuæ lætificauerunt animã meã &c. Huc etiã referri debet, quod Paulus in 2.Cor.1. Corinthijs dicit: Sicut abundãt passiones Christi in nobis, ita & per Christũ abundat consolatio nostra. Sic enim in omnibus pijs vicaria est successio hyemis & æstatis, afflictionis & cõsolationis, turbationis & trãquillitatis, vt quo grauioribus premãtur afflictionibus, eò gratiores & efficatiores consolationes sperare debeant. Sed hæc clara sunt: ad sequentia igitur transeundum.

Factum est autem ut Petrus, dum transiret uniuersos, deueniret ad Sanctos qui habitabant Lyddæ. Inuenit autem ibi hominem quendam, nomine Aeneã, ab annis octo iacentem in grabato, qui erat Paralyticus.

Hactenus recensuit D. Lucas mirabilẽ, ac Ecclesiæ vtilem D. Pauli conuersionem: iam verò rursum incipit nobis recensere historiã D. Petri Apostolorum principis, qui nõ immemor verborũ dñi dicentis, Petre si diligis me, pasce oues meas, vndequaq; circũcursitabat, prędicabat

dicabat infidelibus, cõſolabatur fideles, ac miraculorum operatione Chriſtianam religionem confirmabat. Quẽ admodum enim dux in exercitu obambulás, inquit Chryſoſtomus, cõſiderat quę pars ſit coadunata, quę ornata, quę ſuo aduẽtu egeat: ſic Diuus Petrus nõ perpetuò manet Hieroſolymis, ſed vbique circumcurſitat, curam agens ne fideles relabantur ad Iudaïſmum, vel Ethniciſmum. Hoc enim Apoſtolorum erat, nõ perpetuò in vno manere loco, ſed ire in mundum vniuerſum & prædicare Euangelium omni creaturæ. Igitur ad quemcunq; locum peruenerãt, eumq́ue ad Chriſtianam religionem conuerterant, ſtatim ibi eligebant & præficiebant fidelibus eius loci paſtorem vnum atque alterum, prout oppidi magnitudo poſtulabat, & deinde proficiſcebantur ad alias atque alias ciuitates. Hæc autem omnia & ſingula ſuo ordine deſcribere, non operæpreciũ viſum eſt Lucæ hiſtoriographo noſtro. Et hoc erat officium Epiſcoporum noſtrorum, vt adiunctis ſibi bonis & doctis viris, ſubinde pertrãſirent Dioceſes ſuas, viſitarent Eccleſias, emendanda emendarẽt, ac quæ benè ſe habent confirmarent. Sed quàm peſſimè in hac re ceſſent, non opus eſt multis referre, quum vniuerſi fideles ſuper hac re non immeritò conquerãtur. Sed ad hiſtoriam. Factum eſt, inquit, vt Diuus Petrus tranſeundo ſic per omnes Eccleſias, deueniret ad fideles qui erant Lyddæ. Ea eſt vrbs in Paleſtina, nõ procul à Ioppe ciuitate littorali. Vides quomodo Lucas omnia breuiter perſtringat potiùs, quam deſcribat. Quæ Petrus in hoc tranſitu apud alias ciuitates vel pagos fecerit, docuerit, ſtatuerit, non refert, ſed tantum quæ in Lydda oppido: nec ea omnia, ſed vnicum miraculum tantum, vt nemo nõ videat multa ab Apoſtolis dicta & facta, quæ in canonicis libris nõ habentur. In hac ciuitate Lydda, inuenit Diuus Petrus hominem quendam nomine Aeneam ab annis octo iacentem in grabato, qui erat Paralyticus.

Et ait illi Petrus: Aenea, ſanet te Dominus Ieſus Chriſtus, ſurge & ſterne tibi. Et continuò ſurrexit. Et viderunt eum omnes qui habitabant Lyddæ & Saronæ, qui conuerſi ſunt ad Dominum.

Emittẽs Domin9 Ieſus diſcipulos ſuos, Inter reliqua & hoc eos iubebat. In quamcunque ciuitatem intraueritis & ſuſceperit vos, manducate quæ apponuntur vobis, & curate infirmos qui in illa ſunt. Petrus itaque præcepti dominici non immemor, quum veniſſet in domum Aeneæ (apud quem fortè hoſpitari volebat) & inueniſſet eum in grabato iacentem, intelligens quòd iam per octennium Paralyſi laboraſſet, curat eum, ſic tamen vt gloria miraculi non Petro, ſed Chriſto adſcriberetur, cuius virtute Petrus miracula faciebat. Non enim dicit Petrus, Aenea ego te ſano, ſurge & ſterne tibi, ſed Dominus Ieſus te ſanet. In Euangelio dum Chriſtus vellet ſanare Paralyticum, dicebat ei: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et ſtatim ſanus factus eſt homo ille, & ſuſtulit grabatum ſuum, & ambulabat. Sic Chriſtus non opus habet aliena auctoritate vel virtute, ſed ſua propria virtute reformat, quod propria virtute creauerãt: Petrus verò virtute Chriſti operatur miracula, ſicut & alij Chriſti Apoſtoli. Quare verò iubet Petrus Aeneam ſibi ſternere lectum? nõ alia ratione, quam vt populus intelligat Aeneam verè & ex integro ſanitatem recuperaſſe. Quid verò conſecutũ eſt ex hoc miraculo? Omnes qui habitabant Lyddæ & Saronæ videntes hoc miraculum in Aenea perpetratum, cõuerſi ſunt, non ad Petrum, ſed ad Dominum. Neque enim ideo facit Dominus multis in locis miracula per diuos & electos ſuos vt credamus in diuos, ſed vt credamus in ipſum, ac nos ipſi bona ſpe cõcredamus: diuos verò ſinguli pro ſua vocatione imitentur, videntes quod Deus electos ſuos inhonoratos eſſe nunquam permiſit. Abuſus miraculorum eſt, ſi horum intuitu à Chriſto deficientes ad diuos conuertamur. Diui miniſtri ſunt, per quos Chriſtus

Io. 5. Matth. 9.

Miracula in Diuorũ Baſilicis ad quid?

Christus nobis benefacit: non sunt autores, sed exoratores nostræ salutis. Sic igitur veneremur ministros, ne peccemus in Dominum. Sed de Diuorum pro nobis intercessione, quã nostra inuocatione ab illis ambimus, & de alijs quæ ad hoc negotium pertinent, alibi copiosiùs disputabimus.

In Ioppe autem fuit quedã discipula nomine Tabitha, que interpretata dicitur Dorcas. Hec erat plena operibus bonis & eleemosynis quas faciebat.

Ioppe, sicut Vadianus scirpsit, vicus est, & quondam oppidum vicinũ Diospoli, & antiquius terrarum inundatione creditum Pomponio Melæ. In hoc igitur oppido fuit quædam discipula, hoc est, mulier Christiana nomine Hebraico Tabitha, plena, vt inquit Lucas, bonis operibus & eleemosynis quas faciebat, hoc est, in omnib⁹ bonis o͞pibus sese exercebat, pręcipuè verò in dãdis eleemosynis: neq; em̃ tantũ vnicũ genus est benefactorũ. Sunt em̃ bona o͞pa quæ ad Deũ ptinent, vt illũ diligas, reuereare ac colas, in eũ credas & speres, ac nomẽ eius in vanũ nõ sumas, illius honorẽ in aliũ nõ transferas, & id genus reliqua, quæ prima legis tabula vel pręcipiũtur vel ꝓhibentur. Sunt deinde quæ proximum cõcernunt, quẽ vt teipsum diligere teneris, huic inseruiendũ ac benefaciendũ est, & cætera quæ tibi ab illo fieri cuperes. Postremò sunt bona opera quæ ꝓpriè ad te ptinent, ad hoc aũt ptinent, vt & Deo & ꝓximo cõmodius inseruire valeas. In hũc locũ pono ieiunia, vigilias, castitatẽ, & cætera quibus exercenꝰ & castiganꝰ corpora nr̃a, vt ad reliqua benefacta sint habiliora. In his ergo bonis o͞pibus vitã suã egit Tabitha illa i Ioppe, sicq; satis declarauit se esse discipulã Dñi. Vos amici mei estis, inquit Chr̃s ad Apostolos suos, si feceritis quæ præcipio vobis. Neque em̃ ideo remittunꝰ nobis peccata, vt posthac licẽtius peccem⁹, nec liberamur ꝑ Christũ à Satanę iugo, vt posthac liberè quocũque volumus feramur: sed quid ait Paulus? Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ. Et rursum, Eratis aliquãdo tenebræ, nũc aũt lux in Dño. Vt filij lucis ambulate, probãtes q̃ Deo beneplacitũ est. Hæc igiꝰ Tabitha nos admoneat eos tantum esse Christi discipulos, qui bonis operibus ex animo studẽt: nam Deus vult habere populum peculiarẽ, vt Paulus ait, qui sit sectator bonorum operum.

Varia bonorum operum genera.

Rom. 6.

Ephe. 5.

Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cum lauissent, posuerunt eam in cenaculo. Cum autem prop esset Lydda ab Ioppe, discipuli audientes quòd Petrus esset in ea, miserunt duos uiros ad eum, rogantes, Ne pigriteris uenire usque ad nos. Exurgens autem Petrus uenit cum illis.

Tota hæc historia nihil difficultatis habet, nec illa interpretatione opus habet: nisi fortè aliquẽ moueat, quare fuerit Christus tam sanctã mulierẽ mori, quam tamẽ statim resuscitari voluit. Sed non opus est, vt iudicia Dei curiosius perscrutemur: suffecerit nos scire Deũ sem ꝑ agere omnia in ędificationẽ Ecclesiæ suæ. Et maius miraculum est à morte reuocari hominẽ, quã ab infirmitate quantũuis graui liberari. Sic in Euangelio Christus Iesus nõ tantũ sanauit eos qui iã iã agebant animã, sed etiã aliquot mortuos ad vitã reuocauit, vt doceret ſbi nihil esse nõ possibile. Sed breuibus nos hinc expediemus. Tabitha vtcunq; proba & honesta sit fæmina, tamẽ ab infirmitatib⁹ & à morte nõ est libera, quia statutũ est hominibus semel mori. Quod lauãt corpus mortuę mulieris, ad consuetudinem illius regionis pertinet, & adhuc apud Iudæos obseruatur. Quod mortuã ponunt in cęnaculo, fortè fit vt eam sic populo plangendã exhibeãt, aut de Petri aduentu certi (quod sequitur) à mortuis reuocãdam esse non dubitent. Adde quòd Iudæi non tam inhumani fuerunt erga defunctorum corpora atq; inter Christianos quidam reperiuntur. Inueniês enim qui simulatque cognouerint patrem vel matrem, vxorem vel maritum exhalasse animam, statim lacera veste aut immundo aliquo linteolo vtcunq; inuoluunt, domoq; exportari ac statim sepeliri præcipiunt, ne scilicet redeat:

Iudæi non proiecerũt contẽptim mortuorũ corpora.

quo facto testamur satis & declaramus, quanti faciam⁹ eos quib⁹cũ viximus. Hic fit quòd audimus aliquos iã i cœmiterio positos reuixisse. Sed desino hanc crudelitatẽ nostram pluribus insectari, quãuis nõ deesset argumẽta. Quis enim ab inhonesti,& turpitudinis specie excusabit repẽtinè illa repenta coniugia, vbi nondũ frigefacto demortui coniugis corpusculo, alter coniugũ statim se alteri coniũxit? quo satis declarãt rursum se nõ magnificè amasse defunctũ. Sed satis fuerit hæc vel paucis attigisse. Postremo videmus *hic* Petri humilitatem & proximis inseruiẽdi promptissimũ animũ, qui rogatus in Ioppẽ venire nihil cũctatus statim venit. Et hoc boni Pastoris officiũ est, vt vocantibus eum se facilem exhibeat.

Et cum aduenisset, duxerunt illum in cœnaculum: & circumsteterunt illũ omnes viduæ flentes, & ostendẽtes ei tunicas & vestes, quas faciebat illis Dorcas.

Quare non rogant D. Petrũ vt Tabithã rursum à mortuis reuocet? quia putabãt nulla opus esse precatiõe apud eũ, qui aliàs promptus erat proximis inseruire, & quẽ sciebãt multũ amare Tabithã. Sic in Euangelio Sorores Lazari mittunt ad Dominũ tale nunciũ: Ecce, inquiũt, quẽ amas infirmatur. Satis enim putabant nunciasse amãti, ꝓinde nihil apprecabãtur. Sic boni Christiani non putabant multis precationib⁹ apud Petrum opus esse, qui suapte sponte paratus erat omnia facere, quæ ad Dei gloriam & proximorũ salutẽ pertinẽt. Ploratus item & lachrymæ illæ viduarũ & pupillorũ satis erãt ad cõmouendũ Petrum, vt faceret quę in rẽ forẽt fideliũ. Adde quod fideles forsan non audebãt D. Petro præscribere quid facere deberet. Neq; enim Apostolorũ erat omnes sanare infirmos, vel omnes excitare mortuos, sicut nec Christus ipse vnq; fecit miracula, sed Apostoli iuxta ꝗ admonebãtur à Sancto spiritu, operabantur miracula. Cæterùm quod viduæ flendo ostendũt tunicas & vestes quas ipsis fecerat Dorcas, huius beneficiorum commemoratio est & caussa, propter quam illã tam miserè deplorãt, à qua scilicet tãta beneficia acceperant. Hoc exemplum vtinam diuites huius mundi imitarentur, hoc est, vt dum adhuc viuunt, dum adhuc incolumes sunt, dum adhuc suarum diuitiarum Domini sunt, pauperibus & egenis benefacerent, vt haberent illi qui pro se mortuis Deum ac diuos interpellarent, ac pro illorum morte piè contristarentur. Sed maior pars diuitum nihil curat egenos dum viuit, sed moriturus diues, aliquando in suo testamento ordinat eleemosynulam quandam post mortem suam dari, & sic putat se magnum pietatis opus fecisse, quum iam non sit Dominus suarum rerum. & si conualiturum se sciret, nollet pauperibus de ipsius bonis vel teruntium dari. Hæc non dico quasi porrò inutile sit, quòd post mortem tuam pauperibus dari curas, sed non est par, neque æqualẽ vim habet, auctore Chrysostomo, ꝗ quis ipse facit, & quod ꝑ alium facit. Et, sicut D. Lu. dicebat matri suæ, hoc ego dico tibi, Non satis Deo charus est qui illi hoc dat, quo ipse perfrui non potest, sed si vis tibi esse gratum Deum, hoc illi da quo tu poteris vti. Nam quod das moriens, hoc ideo das, quia tecum ferre non præuales. Viuens ergo, & salutẽ tui corporis & potestatẽ tuarum diuitiarum habens, da pauperibus vt pro te viuo & mortuo supplicent. Hoc enim est quod Dominus in Euangelio dixit, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Sic fecerat sibi amicos Tabitha illa de qua loquimur, quæ adhuc viuens pauperibus tunicas & vestes fecerat. Quid dicet Christus in extremo iudicio? Nudus fui, & vestistis me. Quid porrò ad illos dicet, qui nõ solùm nõ vestiunt nudos, sed quantum in ipsis est excoriant pauperes? Dũ Tabitha illa morit, viduæ ac pupilli flent, scientes quanta beneficia ab illa acceperint, nec dubitãt, si superuixisset, eã nõ viliora pręstaturã fuisse. Iam ad funus quorundam diuitum ridenc

Bona opera ante mortem facienda.

rident, ac magna lęticia perfunduntur pauperes, cogitantes quantum mali ab illis acceperint, & quid sperandū ab illis, si superuixissent diutius: viduæ, inquam, & pupilli in commendationem Tabithæ ostentant vestes, quas eis illa dederat. Quid ostendunt iam multi pauperes? Hæc domus, inquiunt, ex sudore & sanguine pauperum constructa est. Hæc vinea rapina & fraude mihi ablata est, &cæ. Sed suffecerint hæc.

Eiectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua orauit, & conuersus ad corpus dixit, Tabitha, surge. At illa aperuit oculos, & viso Petro resedit. Dans autem illi manum, erexit eam. Et cum vocasset sanctos & viduas, assignauit eam viuam.

Quod D. Petrus non vult in conspectu multitudinis suscitare Tabitham, exemplum Domini sui sequitur, qui cum vellet suscitare filiam Archisynagogi, eiectis reliquis omnibus tantùm ad se assumpsit parentes puellæ, Petrum item, Iacobum & Ioannē. Quare vero vterque & Christus & Petrus hoc fecerit, non opus est vt multis discutiamus: suffecerit nobis scire, quòd Christus & huius veri Apostoli nihil præter certā rationem fecerint. Christus non minus in occulto quàm in propatulo, non minus præsens quàm absens, & infirmos curare, & mortuos suscitare valet: quur autē hoc vel illo modo agat, ad te nihil pertinet. Sed ad Petrū. Hic cū omnes iussisset ex cænaculo ire vbi iacebat corpus Tabithæ emortuū, ipse flexis genibus orauit. Quid orauit? aut quomodo orauit? Hoc Lucas non scribit, sed verisimile est, q Christum rogauerit quatenus in suam ipsius gloriā, populiq́; vtilitatem Tabithā rursum viuificare velit, nec dubitauit Petrus se exoraturū hoc: vnde finita precatione conuertit se ad corpus Tabithę, & ait, Tabitha surge. Vide obsecro quā differēter Petrus operet miracula sua. In superioribus quū vellet sanare Aenea Paralyticū, nō dicebat illi, Aenea surge & sterne tibi, sed Aenea, sanet te dominus Iesus: hic verò quum mortuā suscitare vult inquit, Tabitha surge, et statim fit q imperat. Tabitha em̄ aperit oculos, & viso Petro residet, dein erecta à Petro, sic viua redditur Christianis. Hic si fuissent noui Prophetę forsā icusassent Christianos, q Petrū rogassent vt resuscitaret Tabitham. Cur nō potius rogarūt Chr̄m? an benignior Petrus Chr̄o? an potētior? Cur igitur derelicto fonte Chr̄o vertūt se ad lacurras, hoc est, hoies? Sed nouerāt boni Christiani, Chr̄m etiā p suos Apostolos operari salutē nr̄am. Atqui, aiūt illi aduersarij nr̄i, nō loquimur cōtra hoc q viui viuos iuocāt, sed q viui ad mortuos cōfugiunt. Respōdeo, nō sunt mortui Apostoli, Martyres, Cōfessores, & virgines, quorū p nobis intercessionem ambimus: viuūt em̄, nō sunt mortui. Deus enim nō mortuorū, sed viuorū Dn̄s est. Viuūt, inquā, Diui, & meliori gloriosiq́; modo viuūt q nos. Et quę viuētibus in pręsenti vita pollicitus est Dn̄s, in futura vita viuētibus nō diminuit, ac benignissimis illis pollicitationib9 suis nihil detraxit. Amē amen, īquiebat Dn̄s ad discipulos suos, dico vobis, quęcūq; petieritis patrē ī nomine meo dabit vobis, nō īquit, Quęcūq; petieritis vobis ī hac vita &c. Igit Chr̄s qui ad intercessionē Petri Tabitham a mortuis reuocauit, haud dubie adhuc ad intercessionē Petri, & aliorū suorū amicorū, Ecclesię suę nobisq́; suis cōmēbris multa bona pręstat. Sed hac de re, vbi cōmodū fuerit visum, iustā īstituemus disputationē: iā ad residuū huius historię nos vertem9.

Notum autem factum est per vniuersam Ioppen, & crediderunt multi in Dominum.

Hic vnicus est finis miraculorum, vt credamus & maiori fiducia speremus in Dominū, videntes quā potēter & libenter nobis benefaciat. Sic & Diuorū miracula, & intercessiones nobis annunciant, non vt negligētiores nos faciāt, sed multo magis diligentiores in pietatis studio, considerantes benignitate Domini, qui nobis & p semet ipsum & p alios tot ac tanta pręstat beneficia. Cęterū intelligimus ex Catastropha huius historiæ, Ioppe ciuitatis incolas non omnes fuisse conuersos ad Christianismum,

Non contemnit Christus qui Diuos inuocat.

cùm hic dicatur multos ob resuscitatam Tabitham in Christum credidisse. Hinc necesse fuerat vt subinde Petrus eo deueniret, prædicaret, atque miracula patraret. Vltimò vides bona opera nostra non manere occulta, etiamsi nos non ostentemus illa. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, inquit Christus. Et iuxta Ethnici illius sententiā, Gloria fugientem sequitur.

Factum est autem ut dies multos moraretur (Petrus) in Ioppe, apud Simonem quendam Coriarium.

Quare multos dies permanserit Diuus Petrus in Ioppe, vt diximus: quia scilicet nondum tota ciuitas ad Christum conuersa fuerat, sperabatq; Petrus se in hac ciuitate magnā messem facere posse, quod haud dubiè etiā fecit. Iā quod in domo Coriarij manet, non temerè prætereundum est. Dixerat Christus discipulis suis, dum eos ad prædicandum emitteret, In quamcumq; domum intraueritis, & receperint vos, in eadē manete, & nolite circumcursare de domo in domum. Hoc est, ne ex alijs ædibus in alias demigretis, quasi fastidito priori hospitio, lautiùs & instructiùs quæratis, sit vobis satis, quodcunque primum obtigerit: hoc ergo obseruat Diuus Petrus. Etsi enim ad hominem infimæ sortis, & sedentariæ artis opificem diuerterit, tamen non contemnit hospitem, non quęrit magnificè instructas, & luxuriosè ornatas aulas, sed paruo contentus manet apud eum, ad quē primum diuerterat. Quam humilitatē vtinam omnes imitarentur, qui se Christi & Apostolorum successores iactitāt. Quidam excusant suum fastum vulgi & huius mundi consuetudine. Inseruiendum est, inquiunt, tempori, dandū est aliquid consuetudini. Audimus quidem hæc, sed scimus Christum non iuxta mundi consuetudinē, sed iuxta veritatem iudicaturum dicta & facta nostra. Sed finiamus hanc insuauem cantilenam, & ad futurum caput accedamus.

CAPVT X.

ir autem quidam erat in Cæsarea, nomine Cornelius, Centurio cohortis quæ dicitur Italica, religiosus & timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper.

Ascēsurus Dominus noster Iesus Christus ad patrem suum cęlestem, inter reliqua ad discipulos & Apostolos suos dicebat, Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pænitentiam & remissionem peccatorum in omnes Gentes, incipiendo ab Hierosolyma. Et sicut idem Lucas in superioribus retulit, Christus etiā hæc verba ad Apostolos dixit, Accipietis virtutē superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Iam itaq; prædicatū est Hierosolymis, & necessum est Euāgelij doctrinam etiā proferri ad Gētes, maximè quū illam sic respuant, & persequantur Iudæi. Nam Iudęorū populus, sicus hactenùs auditum est, Euangeliū neglexit, proscripsit, & edictis propositis opprimere voluit, ministros Dei sanctos & fideles indignissimè tractauit, cōuicijs proscidit, flagellauit, & occidit, multos quoq; viros bonos exturbauit in exilium. Dignissimè ergo, & meritò reiecta est Synagoga, ne haberet in regno Dei consortiū: qua de re in sequētibus rursum nobis dicendum. Descripturus itaq; Lucas qua occasione Euangelij prædicatio ad Gentes peruenerit, auspicatur a nobili exemplo nobilissimi viri Cornelij, Ethnici scilicet hominis, & à republica Israëlis alieni. Describit autē Corneliū à maioribus, officio, & pietate, vt diligenter significet quisnam & qualis fuerit ille, quē quasi omnibus Gentibus videt prętulisse Dominus. Audiamus itaq; contextū historiæ.

Vir quidam

Vir quidam erat in Cæsarea (hæc erat florētissima Palestinę ciuitas, quę prius dicta est turris Stratonis) Cornelius nomine, centurio cohortis, quæ dicitur Italica. Nam cum tota Syria, in qua passim habitabant Iudæi, in potestatē Romani Imperatoris bello redacta esset, disponebantur præsidia militum in varijs locis Iudææ, vt huiusmodi obseruatione Iudæi in officio & obediētia continerētur, & si quid seditionis oriretur, armis illorum opprimerentur. Varias autem appellationes habebant cohortes, alia vocabatur Augusta, alia Italica, alia alio nomine. Italicæ verò cohortis centurio fuit Cornelius, homo religiosus, & timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecās Deum semper. Tu iam considera & expende singula. Cornelius ex genere Ethnicus est, ex officio miles est, quæ vtraque malè audiunt, præcipuè apud Iudæos, tamen illa nihil remorabantur illum à pietate. Sed dicemus paulò prolixiùs de singulis, quoniam hic locus multarū rerū nos admonet. Cornelius erat homo Ethnicus iuxta carnem, tamē quoniam cōuersabatur circa Iudæos veros veri Dei cultores, ex horum familiaritate in aliquātam cognitionem Dei venit: tantum refert quibúscum viuas. Corrumpunt bonos mores colloquia praua, inquit Paulus. Et sapiens huic concinit dicēs, Qui tangit picem, inquinabitur ab ea. Si Cornelius ábstinuisset à consortio Iudæorum, permansisset forsan in sua idololatria: quoniā verò familiaritate eorum vsus est, tantum didicit ab eis, vt relictis idolis reuereretur & inuocaret cum Iudæis Deum patrem cælestem. Et verisimile est quòd ab eisdē Iudæis persuasus, etiam sperârit in Messiā, quē nondum nouerat aduenisse. Fugiamus itaque & nos prauorum hominū consortia, & vtamur eorum familiaritate, quibus pietas & innocentiæ studiū cordi est. Secundò, Cornelius erat centurio militum: verùm hoc officium nihil impediebat pietatē ipsius, quū officio suo fungebatur ad defensionem bonorum, & oppressionem malorum, atque adeò ad cauendas seditiones. Colligimus itaque aliquod esse genus militię, quod non sit omninò impium, vtpote in quo militarint summa fide viri religiosi ac timentes Deum, quales forsan Dauid, & alij pij reges habuerunt plurimos milites. Nam si magistratus officium est vt defendat bonos à malorum insolentia, necesse est vt habeant suos milites, quorum ministerio malos coercere possint. Et Baptista rogatus a militibus quid se facere oporteret, nimirū vt saluari possent, non iubet eos arma deponere, sed ait, Ne cui vim inferatis, neque quaslibet ob leues caussas quemquam opprimatis, sed contenti estote stipendijs vestris. Valeant igitur, aut potiùs resipiscant Anabaptistæ, qui putāt militare, vel arma ferre per se & simpliciter esse impium, & Christiano homine indignum. Neque enim legimus centurionem hunc increpatū propter suum officium, sicut nec illum centurionem in Euangelio, cuius fidē à Christo magnificè prædicatā legimus. Hæc igitur diximus ad confutandum Anabaptistarum hypocrisim, non ad confirmandum vel excusandum militum nostrorum malitiam, qui quouis Care viliores principum sectantur stipendia, nullo belli neque iure, neque iniuria commoti, sed tantùm turpi cupiditate illecti. Ad hos enim pertinet maledictio illa Domini Deuterono. cap. 27. Maledictus qui accipit munera, vt percutiat animam sanguinis innocentis, & dicet omnis populus, Amen. Egregij scilicet milites sunt, qui ꝑ æstatē bella sequūtur, vt per totam hyemem mendicare cogantur. Pudet enim eos post semel acceptam in manus hastam, rursum vel fodere vel suere. Sed sinamus bestias illas suis Imperatoribus & Ducibus, & loquamur de optimo milite nostro Cornelio. Hic dum militandū est militat, nec reliqua pietatis officia detrectat. Talem da mihi militem, & nullo pacto accusauerim militiam. Corne-

lius miles est,sed etiã religiosus, & sic religiosus,vt etiam habuerit familiam totam piã ac religiosam. Hoc enim est officium nõ patris familias solũ, vt curet quo habeat familiam piam , sed etiam Magistratus,vt diligenter enitatur habere subditos honestos. Nec sufficit vt pater familias & Magistratus priuatam tantum pietatem præstent, nisi & publicam sectentur, & ea quæ sunt officij sui diligẽter & fideliter exequantur.Nã alia præcipiuntur simpliciter homini Christiano,&alia Chrĩano Regi ac Principi.Sed non est locus hic ea prolixiùs tractare. Addit Diuus Lucas alia pietatis exempla, quibus claruit Cornelius. Faciebat multas eleemosynas plebi, inquit, & semper deprecabatur Deum, nimirum pro augmento fidei & charitatis .Quàm porrò dissimilis fuit hic centurio , non dicam nostratibus militibus ,sed etiam ciuibus. Ille enim de suis bonis multas eleemosynas largitus est:hi & alienas opes violentia rapiunt, & imposturis opes suas augent. Ille semper publicas orationes frequentabat : hi in anno vix semel ingrediuntur Ecclesiã. Sed reuertamur tandẽ ad historiã.

Is uidit in uisu manifestè, quasi hora diei nona Angelum Dei introeuntem ad se,& dicentem sibi, Corneli. At ille intuens eum,timore correptus dixit, Quis es Domine? Dixit autem illi: Orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriã in conspectu Dei.

Solet se Dominus multis varijsq; medijs manifestare electis suis,quos ab æterno prædestinauit . Magos indicio nouæ & insolitæ stellæ ad præsepium Iesu Christi vocauit. Paulo ipse dominus Iesus apparuit,sicut paulò suprà auditũ est, Ananias per visum admonetur baptizare Saulum, & hic etiam per visum admonetur obtemperare Ananię. Sic hoc loci dum ad pleniorem agnitionem Dei perducendus est Cornelius,Angelus ad eum mittitur, & hoc non noctu,nec in somnis,sed interdiu Cornelio vigilante, & quod credibile est, orante hora diei nona (hæc in hoc Septembri cadit in horam tertiam, hoc est, in horam vespertinis precibus dedicatam) Et videtur hora hæc nona etiam Iudæorum precationibus consecrata fuisse,quum in superioribus audiuimus,Petrũ & Ioannem Apostolos in templum conscendisse ad horam orationis nonam:vbi etiam admonuimus,Iudęos habuisse statutas & certas orandi horas. Quum igitur sic oraret Cornelius , vidit manifestè angelum Dei introeuntem ad se,& dicentem sibi,Corneli. At ille intuens eum,timore correptus dixit, Quis es Domine? Dominum vocat,videns hospitem hũc maius quid vulgari homine esse: verùm angelus non dicit quis sit, sed potiùs quare venerit. Orationes, inquit, tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei, ac si diceret: Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ in caussa sunt cur ad te venerim. nã Deus illarũ non est oblitus,hoc est,nõ vult illas sinere irremuneratas. Quid hoc est,inquit quispiã? an gentiũ opera etiam exaudiũtur,& sunt grata ante Deum? Vbi ergo illud Pauli, Quidquid non est ex fide,peccatũ. Et illud, Quomodo inuocabũt in quẽ nõ crediderũt? Et iterum, Nemo dicit Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Hæc videntur certò innuere , Gentilium bona opera in conspectu Dei nequaquã bona esse, multo minus meritoria. Et Diuus August. lib.12.de Trinitate, cap.7.dicit: Opera misericordię nihil ꝓsunt,siue Paganis,siue Iudęis qui Chr̃o nõ credũt, siue quibuscunq; Hęreticis vel Schismaticis , vbi fides & dilectio, & sobria sanctificatio non inuenitur. Et in Præfatiõe in Psalm.31.scribit iter alia : Multi gloriantᷓ de operib9,& inuenis multos paganos ꝓpterea nolle fieri Chrĩanos, quia quasi sufficiũt sibi bona de vita sua. Benè viuere opus est , ait , quid mihi præcepturus est Christus,vt benè viuã? Iam benè viuo, quid mihi necessarius est Christus? Nullum homicidiũ, nullũ furtum,nullam rapinam facio,res alienas non cõcupisco,nullo adulterio cõtaminor. Nã inueniatᷓ i vita mea aliquid

An Gentiũ siue infidelium opera exaudiantur.

quod

quod reprehendatur,& qui reprehenderit faciat Christianum. Etdein addit Augustinus: Ipsa opera quæ dicuntur ante fidem, quamuis videant hominibus laudabilia, inania sunt, & ita mihi videntur esse, vt magnæ vires, & cursus celerrimus præter viā. Nemo ergo computet bona opera sua ante fidem: vbi fides non erat, bonum opus non erat. Bonum enim opus facit intentio, intentionem fides dirigit &c. Quid igitur, ô mihi charissimi, dicemus de operibus Cornelij nostri? quæ sic placuerunt domino, vt propter illa ad ipsum miserit angelum, qui referret opera illa placere Deo. Respondemus opera Cornelij ideo placuisse Deo, quia credidit in Deum, etsi non certò nouerat Christum esse Iesum Nazarenum: vnde, sicut D. Augustinus dicit, sine aliqua fide neque orabat, neq; eleemosynas donabat. Nā quomodo inuocabat, in quē non crediderat? Sed si posset sine fide Christi saluus, non ad eum ædificandum mitteretur architectus Petrus. Ergo opera Cornelij propter fidem ipsius (de qua suprà diximus) Deo erant grata, vt iam non fuerint opera increduli pagani, sed fidelis filij Abrahæ, & veri iuxta Spiritum, Israëlitæ. Neque enim Deum inuocasset, nisi illum largitorem veniæ misericorditer remittentem peccata, ex fide quadam imperfecta, quam Deus in illo plantauerat, credidisset: quamuis adhuc quidem ignorans Christum Mariæ filium tunc mortuum, esse filium Dei vnigenitum remittentem peccata. Iam Deus, qui semē hoc fidei exiguū plātauerat in corde Cornelij quod tantos fructus ꝓtulit, noluit extingui, sed potiùs incremētū sumere, & voluit Corneliū ꝑ cognitionē patris cęlestis etiā ad cognitionē filij perducere: vnde sequitur in contextu.

De predestinat. Sanctor. lib. 1. cap. 7.

Grego. Hom 19. in Ezechie.

Et nunc mitte in Ioppen uiros, & accerse Simonem quendam, qui cognominatur Petrus: hic hospitatur apud Simonem quendam coriarium, cuius domus est iuxta mare, hic dicet tibi quid te oporteat facere.

Vide quanta diligentia instruat Angelus Corneliū, quomodo omnia ordinè & significanter exponat. Primò indicat ciuitatē, deinde nomē & cognomē eius quem vocare debet. Tertiò dicit apud quē & in quo loco ciuitatis hospitetur Petrus, Hic, iquit, dicet tibi quid te oporteat facere. Quare nō docet Angelus Cornelium ea, quæ ipsi adhuc deerant, vt non sit necesse Petrum ad Cornelium vocari? Poterat quidem Angelus perfectè instruere Cornelium, sed aliter visum est D[illegible]o, nec sine certo consilio. Multum enim hæc faciunt ad confirmandum ministerium verbi. Poterat enim quis dicere, Non opus est vt multa ab hominibus sciscitēr de eis rebus, quæ ad religionem pertinent. Si Deus me amat, habet angelos quos facilè ad me mittet, vt me commodè instruāt. Atqui hoc exēplo docet Christus, angelorū ministeriū, vel aliquā aliā supernaturalē reuelationē nō exspectandā, vbi ministeriū verbi veritatis ab hominibus tibi cōtingere poterit. Poterat quidē Chrs per semetipsum etiā plenius instruere & baptizare Paulum, sed maluit eum mittere ad Ananiā. Sed hac de re in superioribus etiā diximus.

Et cum discessisset Angelus qui loquebatur illi, uocauit duos domesticos suos, & militem metuentem Dominum, ex his qui illi parebant. Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Ioppen.

Magnā hic videmus fidē in Cornelio homine nō Iudæo, sed Gentili. Nō enī dubitat de nūcio, nec respōsat angelo, nec cōtemnit Petrum in domo coriarij habitantē. Alius quispiam forsan dixisset, Si dominus te misit ad me vt mihi talia significes, quare non me de omnibus rebus ex integro instruis? quid necesse est vocare hominē, vbi prestò est angelus? Et quis potest ille homo esse, qui non in aulis principum, sed in domo simplicis ac plebei coriarij hospitatur? Et si omnino necesse est vt ab illo instruar, cur non eum tu ad me destinas? forsan etiam à me vocatus non veniet. Sed quid opus est vt alia ab illo audiam, quum tu iam

dicas opera mea, orationes & eleemosynas meas placere Deo? Nihil tale vel cogitat vel loquitur Cornelius, sed simpliciter obsequitur mandato diuino, & vocat duos ex famulitio suo, militem item metuentem Dominum, ex his qui illi parebant, & assistebant, cumque eis narrasset omnia, misit eos in Ioppen. Ex his & humilitatem & prudentiam Cornelij discimus. Magicę siquidē humilitatis argumētum est, quòd omnia, quæ ab Angelo audiuerat, famulis aperit, antequā eos ad Petrum mittit. Hoc enim raró faciunt Domini, qui malunt consilia sua esse secreta, quam aperta: Cornelius verò, vt famulos suos in pietate cōfirmaret, omnia eis aperuit, quæ ab angelo audiuerat. Iam prudentiæ est quòd Cornelius non obuium quēque ad Petrum mittit, sed optimum ex eis quos habebat. Nam non parùm retulerit quid cui delegemus officij, aut quos mittamus in re quauis nuncios. Vtinam famulos & seruos nostros ad talia negotia libenter destinaremus.

Postera autem die iter illis facientibus, & appropinquantibus ciuitati, ascendit Petrus in superiora, ut oraret, circa horam sextam. Et cum esuriret, uoluit gustare.

Quoniam hæc aperta sunt, non explicatione, sed imitatione opus habent. Primò igitur hic discimus, qualis debeat esse obedientia famulorum erga Dominos & Patresfamilias suos, nimirum vt non curiosè inquirant in iussa Dominorum suorum, sed potiùs iussis illorum diligenter & sedulo obediant. Quid aiebat cēturio ille Euangelicus ad Dominum Iesum? Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic vade, & vadit: & alio veni, & venit, & seruo meo, fac hoc, & facit. Sic & tales seruos haud dubiè etiam habuit Cornelius, quales vtinam & nostri essent: sed heu dolor, eó iam creuit hominum malitia, vt meritò se felicem putarę debeat, cui fidelis contigit familia. Caussæ eius mali forsan multæ sunt, sed ego existimo præcipuam esse, quòd Patres familiâs non curāt, qualiter à familia sua seruiatur Deo nostro: ideo & hic non curat quomodo seruiatur illis, sicq; fit vt peccatum ipsum etiam pœna peccati fiat. Serui, inquit Paulus, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi facientes voluntatem Dei ex animo: cū bona voluntate seruientes sicut Domino & non hominibus, scientes quoniam vnusquisque quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, siue seruus, siue liber. Sed hæc hactenùs pro pter ministros Cornelij dicta sunt: iam quid de S. Petro dicemus? Hic, Luca referente, circa horam diei sextam ascendit in superiora domus vt oraret. Iam semel atq; iterum diximus, Iudæos habuisse certas & statas orādi horas, quas siue publicè, siue priuatim obseruabāt: quòd si non vacabat eis templum ingredi, vel domi orabant. Sic in præcedentibus audiuimus Petrum & Ioannem ad horam orationis nonā in templum cōscendere. Domus mea domus orationis vocabitur, inquit Dominus per Prophetam: iam verò ascendit Petrus in cænaculum orandi gratia, quoniam Christus dixerat, Tu cum oraueris, intra in cubiculum tuum &cæ. Sic Christus aliquando in templo, aliquando in montibus & desertis locis orat. Nihil enim retulerit vbicunque oraueris, modo Patrem in spiritu & veritate inuocare non cesses. In templo orandum est, orandum est & priuatim, hoc propter te, illud propter te & proximum tuum. Oratio quietem & silentium amat, turbam & tumultum fugit. Iam ad Petrum reuertamur, de quo rursum Lucas dicit. Et cum esuriret, voluit gustare. Obseruandū hîc quòd Petrus ante orationem nihil gustauit, sed ieiunus orauit. Vulgo dicit, Plenus vēter, non orat libenter. Et scripturæ non rarò coniungunt orationi ieiuniū: vnde non possunt excusari, qui diem non orando, sed helluādo incipiūt. Obseruādum &

Matth. 8.

Ephe. 6.

dum & hic, quam temperanter vixerit Diuus Petrus, qui non solitus fuit aliquid comedere, nisi prius esuriret: sicq; comedit ac tam parcè, vt Lucas eum non comedisse, sed tantùm gustasse scripserit. De huius verò sęculi hominibus potest dici, quod de talibus alibi Diuus Hieronymus, Edunt vt vomant, vomunt vt edant. Sed fugiamus hæc ventris animalia, & Epicuri de grege porcos, & ad historiam Petri accedamus.

Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus, & uidet cælum apertum, & descendens uas quoddam uelut linteum magnum quatuor initijs submittu de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, & uolatilia cæli. Et facta est uox ad eum, Surge Petre, occide & manduca.

Varia ac multiplicia visionum genera in scripturis inueniri, adnotauit Diuus Augustinus in multis locis, præcipuè vero de Genesi ad literā lib. 12. cap. 11. Et contra adimantum capite 28. & in Dialogo ad Orosiū, Quæstio: sexagesima tertia, vbi si quis copiosiora quęrit, inueniet: nos enim maluimus hic vtilia, quam curiosa dicere. Nouimus Deum non vno tantùm modo cum suis agere. Paulo apparet Christus: Ananiæ alia visio. Cornelium alloquitur angelus. Petro iam aliud offertur. Hic enim extra se raptus, & imaginaria visione vidit cælum apertum, & abominādas ac immūdas quasdam bestias ad se demitti, & præcipue illas bestias, quas lex Mosis comedere prohibuerat. Adijcit autem qui offerebat, Surge Petre, occide & manduca. Non erant vere tam immunda animalia, immo nihil corporale erat, sed videbatur Petro tale quid esse. Sic multa nobis vidētur hoc vel illud esse, cum nihil sit: nos vero sic esse, nobis imaginamur. Sic alibi in visione ad Ezechielem dicitur. Sume tibi frumentum, & hordeum, & faba'n, & lentem & milium, & viciam, & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes numero dierum, quibus dormies super latus tuum: trecentis & nonaginta diebus comedes illud. Et quasi subcinericium hordeaceum comedes illud, & stercore, quod egreditur de homine, operies illud &c. His voluit Dominus Prophetæ depingere futuram populi Iudęorum famē. Quid porrò ad hæc Prophetę? Ah, ah, domine, inquit. Ecce anima mea nō est polluta, & morticinium & laceratū à bestijs non comedi ab infantia mea vsq; nunc, & non est ingressa in os meū omnis caro immunda. Quid porro Petrus ad sibi oblatas epulas?

Ezech. 4.

Ait autem Petrus, Absit domine: quia nunquam manducaui omne commune, & immundum. Et uox iterū secundo ad eum, Quod Deus purificauit, tu communē ne dixeris: hoc autem factum est per ter. Et statim receptum est uas in cælum.

Cibi communes & immundi dicebantur omnes illi cibi, quibus reliqui populi vescebantur: Iudæis vero vesci religio erat. Qui vero vel quales cibi Iudæis erāt prohibiti, ex Leui. 11. & Deu. 14. poteris discere. Lex enim præcipit Iudęis, ne immundis cibis vescerentur: & hanc legem affirmat Petrus se nunquā violasse. Quod autem de ratione immundorum ciborum sentiebat, hoc etiam sentiebat de recipiendis Gētibus in communionem Euangelij. Quemadmodum enim æstimabat non esse fas Iudeo, vesci cibis in lege prohibitis: ita putabat Gentes non esse in consortium Euangelij admittendas, nisi prius abnegata gentilitate circumciderētur; & Mosen profiterentur. Opinabantur enim etiam ipsi Apostoli, solos Iudæos, aut circumcisos esse populum Domini: Adhuc memori mente retinebāt illud Christi, non esse æquum vt panis filiorum projciatur canibus. Et illud, Non veni nisi ad oues quæ perierūt domus Israel. Matth. 15. Et illud, quod propius ad rem facit, In viam gentium ne abieritis, & ciuitates Samaritanorum ne intraueritis. Matth. 10. Quod verò Christus dixerat, Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit (de circumcisione nihil hic dicitur) saluus erit: hæc, inquam, nō succurrebant Apostolis, quia etiam nō libēter audiebāt, videbaturq; Marc. 16.

eis res

eis res indigniſſima, hominem Iudæũ & circumciſum nihil priuilegij habere præ homine icircũciſo, gentili, & Idololatra. Sic enim ſubinde ſolemus Scripturarum ſententias ſecũdum prauos noſtros affectus torquere. Sed ad rem propius. Quum videret itaque Diuus Petrus tot immundas & in lege prohibitas beſtias, & audiret eas eſſe in cibũ mactandas, neque itelligeret quid hoc ſpectrum portenderet, ſed potius putabat ſe rectè & videre & audire: inquit, Abſit Domine, nequaquam occidam tales beſtias, videlicet ĩ lege prohibitas Quare? quia nunquam manducaui omne commune aut immundum, hoc eſt, hactenùs nunquam comedi ex hoc animalium genere, quæ nobis Moſes prohibuit ad eſum occidenda & mactãda.

Obſer. Notanda eſt hæc Petri excuſatio. Certè qui ſcripturas veteris Teſtamẽti aliquãdo vel audierunt vel legerunt, facilè intelligunt, quàm diligenter veteres Iudæi legem de diſcrimine ſiue delectu ciborum obſeruauerit. Quidam enim maluerunt vitam ſuam in mortẽ tradere, quam pauxillum porcinæ carnis guſtare. Nota eſt hiſtoria de Matre & ſeptem

2. Mach. 6. filijs Machabæis. Et Eleazarus primas ſcribarum coactus carnes comedere porcinas, & rogatus recuſans, exemplũ præbuit iunioribus obſeruantiæ legis. Nõ eñ ætate noſtra dignũ eſt, inquit, fingere vt multi adoleſcẽtiũ arbitrãtes Eleazarũ nonagĩta annorũ trãſiſſe ad vitã alienigenarũ, & ipſi ꝓpter meã ſimulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, atq; per hoc maculam & execrationem meæ ſenectuti conquiram. Nam etſi in præſenti tempore ſupplicijs hominum eripiar, ſed manum omnipotẽtis nec viuus nec defunctus effugiam. Audis quàm tenaces fuerint Iudæi legis illius de diſcrimine ciborum obſeruando: nec legimus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum aliquid contra eiuſmodi legẽ dixiſſe, vt quæ per ſe nihil mali habebat,

Matth. 15. & ad ſobrietatem & temperantiam victus non parum faciebat. Quod enim Chriſtus apud Matthęum dicit, omne quod in os intrat non coinquinare hominem, contra ciborum delectum minimè dictum eſt: nam de hoc nulla habebatur quæſtio. Neque enim in Euangelio legimus contra Apoſtolos accuſationem ſuper delectu ciborum à Phariſæis intentatam, ſed quòd Apoſtoli ſubĩde illotis manibus manducaſſent. Et quomodo nõ obſeruarunt Apoſtoli delectum ciborum, quum princeps Apoſtolorum Petrus hic dicat, Nunq̃ manducaui omne commune aut immundum? Neque dicere poteris Petrũ non audiſſe verba Chriſti, quum ipſe horũ cauſſa fuerit. Sed hac de re ĩ capite 15, ſi Dominus dederit, iuſtam inſtituemus diſputationem. Porro cum Petrus renueret mactare & comedere cibos in lege vetitos, fertur ad eum vox ſecundo in hæc verba: Quod Deus purificauit, tu cõmune ne dixeris. Si hæc Domini verba interpretari voluerimus iuxta quod intellexerat Petrus, talis erit ſenſus: Quæ Dominus licita ponit, hæc homini non licebit illicita ponere. Dominus ſiquidem Deus ſupra legem eſt, habet de illa diſpenſare, in ſua poteſtate eſt leges & figere & refigere. Proinde quidquid certo Domini iuſſu fecerimus non iniuſtè fecerimus. In lege dicitur, Nõ fornicaberis: at rurſum Oſeæ Prophetæ dicitur, Vade, ſume tibi vxorem fornicationum, quia fornicãs fornicabitur terra Domino. Et plerique putant ſecundũ Domini iuſſum Prophetam accepiſſe ſcortum, ſed alij melius forſan ſentiunt, qui non rem geſtam eſſe dicunt, ſed tantùm imaginariam, quemadmodum multa alia ſunt eiuſmodi in Prophetis, quæ quidẽ prima ſpecie imaginem rei geſtæ habent, reuerà autem nihil niſi viſiones ſunt alia atque alia ſignificãtes. Sicuti etiam Eſa. 20. de Propheta ipſo dicitur, quòd per triennium nudus & diſcalciatus inceſſerit. Deinde in Ezechiele multas huiuſmodi Prophetias habemus, quem admodum illa eſt, quod nouendecim dies dormierit in vno latere. Verũ hoc non re

Marginal notes (right column): Oſeæ. — Auguſtinus contra Fauſtum lib. 22. cap. 80.
Marginal note (left column, p. top): Obſer.

non re ipsa,sed sic videbatur Prophetę in visione, quasi hoc sic eueniret. Quãuis si Osee verè duxisset scortũ iuxta domini verbũ,nõ propterea peccasset, quia non fecisset malo affectu, nec vt contra legem ageret, sed quia obediuisset Deo præcipienti. Ita nec Israël de furto in Ægipto accusatur,neque Abrã ham de homicidio,quia omnes hi non contra legem, sed iuxta legem faciunt. Nihil enim nisi quòd Dominus iubet instituũt, nõ ꝓprijs cupiditatibus siue prauis affectibus indulgentes, sed Dei volũtati & iussui obtemperantes. Rectè ergo & pulchrè dicit alibi D. Augustin. diuinis imperijs cedendum ob temperando esse, nõ resistendum disputãdo. Sic etiam loquimur de Diuo Petro, qui nõ debebat abominari animalia illa licet in lege vetita,postquam Dñs mãdat illa in cibum sumere. Possumus tamen hoc Petri exemplo cõmodè vti, & illum vtcunque excusare. Certò nouerat Petrus Dei esse præcepta, quæ ꝑ Mosen Iudæis fuerant præscripta,ideo que non facilè adduci potuit vt contra illa quid tẽtaret. De visione autem illa dicimus,quòd Petrus non immeritò dubitauit de illa voce,quæ videbatur aliquid cõtra legem Dei pręcipere, Et solet subitò Satanas se in ministrum legis & angelum lucis transfigurare. Diligenter igitur dispiciendum est, ne hostis Dei sub imagine boni angeli, nobis aliquid præscribat contra voluntatem Dei. Hæc mihi dicta sunt cõtra Enthusiastas illos,qui nusquam non suas reuelationes, spiritus suos & apocalypses,immò somnia sua iactare solent. CertèPetrus non facilè acquieuit visioni, retardatus videlicet præcepto legis de delectu ciborum obseruãdo,sed etiã ter admonitus,nõ intellexit quidnam hoc mandatum sibi vellet (nam non intelligebat,per hæc alia quędam significari) :quoniã verò nõ frustrà talis visio D.Petro ostensa fuerat,necessa iò eius interpretationẽ intelligere debuit. Nõ aũt verbo hoc intellexit,sed ipso facto, sicut statim audiemus. Nam sequitur.

Contra Faustum lib. 22. cap. 61.

Nota.

Et dum intra se hæsitaret Petrus, quidnam esset visio quam uidisset, ecce uiri qui missi erãt à Cornelio inquirentes domum Simonis, adstiterunt ad ianuam. Et cum uocassent interrogabant, si Simõ qui cognominabatur Petrus, illic haberet hospitium.

Diximus in præmissis, D.Petrum non statim ab initio intellexisse visionem illam non esse rem corporalem,seq; verè has bestias non debere mactare & comedere,sed putasse rem verè se sic habere quomodo videbatur: verùm, quum vas illud rursum in cælum esset assumptũ,& ipse rursum ad se redisset, intellexit visionẽ esse,quales olim multas habuerunt Prophetæ. Iam non statim intelligũtur visiones ab ijs,qui eas vident:vnde & Petrus hæsitat,reinque ipsam mente voluitatq; reuoluit,ignorans & tamen scire cupiens, quidnam sibi vellet hæc visio,cuius rei ipsum admoneret,bonine aliquid, an mali portenderet. Deus itaque nolens bonum Apostolum diutius perturbari animo, statim ad eum mittit, per quos intelligat visionis interpretationem. Ecce enim famuli Centurionis adsunt, pulsant fores,sciscitantur de Petro, quem audierant apud Simonem coriarium hospitari. Hæc nihil difficultatis habẽt, ostendunt tamẽ quam feliciter omnia cedant eis,qui omnia facta sua iuxta Domini mandatum instituere solent. Non omnia vno eodemque tempore reuelat Deus suis amicis,nec delectatur operari miracula,vbi suppetunt humana auxilia. Petro satis tempestiuè aperitur visionis argumentum,non quidẽ per angelũ,sed per homines Ethnicos,non quidem verbo,sed ipso facto. Quisquis igitur ex animo cupit voluntatem Dei nõ tantum scire,sed & opere perficere,ille statim inueniet doctorem. Manus Domini non est abbreuiata. Iam famuli illi non exspectant, donec prodigio aliquo illis ostendatur domus in qua hospitatur Petrus (sicut olim stella demonstrãrat Magis Christi præsepium) sed sua industria quærunt, donec quæsitum inueniant. Sequitur.

Manifestis Dei praecep tis paremus tum etiam mysteria Dei intelligemus.

Ecclesi. 34.

1 Cor. 10.

1 Pet. 2.

Petro autem cogitante de uisione, dixit Spiritus ei, Ecce uiri tres quaerunt te. Surge itaq; & descende, & uade cum eo, nihil dubitans quia ego misi illos.

Non solet Dominus amicos suos ab omni perturbatione immunes facere, sed solet eos in tempore oportuno consolari. Qui non est tentatus, ait Scriptura, quid scit? Et D. Paulus ad Corithios scribens ait, Fidelis Deus est qui nõ patietur vos tẽtari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Non dicit Deum nõ passurum vt aliquo modo tẽtemur, sed ne grauius tẽtemur quam sustinere valeamus. Et D. Petrus, cuius hic negotiũ tractamus scribit, Nouit pios Deus de tentatione eripere. Magis enim agnoscimus beneficiũ Dei, quãdo nos è tribulationibus liberat, quam quãdo à tribulationibus nos praeseruat. Hoc enim fortunae, illud verò Domino acceptum ferre solemus. Sic in superioribus primò incussit terrorem Ananiae, dum iubet eum ire ad Saulum: deinde autem consolatur, quum dicit Saulum non amplius esse persecutorẽ Ecclesiȩ, sed huius fore propugnatorem. Alibi permittit iustum Iosephum Deiparae virginis coniugem miserè ob tumidũ virginis vterum turbari: deindè verò angelũ mittit, qui mysterium aperiat. Pari modo patitur Petrum hìc aliquãdiu haesitare: deinde verò rem aperit, sed omnino modo mirabili. Petro enĩ cogitante quidnam sibi haec mirabilis visio vellet, dixit ei Spiritus, Ecce viri tres quȩrunt te. Surge itaque, et descẽde, & vade cum eis, nihil dubitãs quia ego misi eos. Tres viri erãt illi, qui missi venerant à Cornelio. Quare porrò nõ aperitur Petro hoc mysterium ab angelo, vt cogatur haec discere ab ethnicis? Potuisset angelus Petro dicere, Visio haec quam iam vidisti nihil aliud designat, quàm etiam gentiles ad consortiũ regni cȩlorũ pertinere (iam enĩ satis indultum est Iudaeis, docendae sunt etiã gentes, quae citius submittẽt colla sua iugo Christi, quàm Iudaei): sed noluit Spiritus Domini, siue angelus hãc rem tam clarè significare, vt magis probaretur Petri fides. Obseruandum autẽ quomodo Scriptura hìc sibi consonet. In superioribus auditum est Corneliũ ab angelo iussum, vt mitteret nuncios post Petrum: hìc verò Spiritus dicit se misisse illos. Nam Angeli quod faciũt, iussu Domini faciunt. Sed ad sequẽtia.

Descendens autem Petrus ad uiros dixit. Ecce, ego sum quem quaeritis, quae caussa est propter quam uenistis?

Ex his vides quòd Spiritus sanctus Petrum non perfectè de omni hoc negotio instruxerit: nec necesse fuerat. Quȩ enim ab hominibus cognoscere possumus, sicut suprà diximus, quid necessum fuerit diuinitùs quaerere? Petrus iubetur descendere, hoc facit & alloquitur bonos viros, rogatq; ad quid venerint, quid velint. Quòd verò Petrus sic prȩter opinionem statim venit, apertisq; verbis testatur se scire quem illi quȩrũt, videlicet ipsum Petrum, ad confirmationem fidei illorum pertinet. Ex his enim boni viri conijcere potuerũt, Petrum maius quid esse, quàm fortè multis videbatur. Ecce, inquit Petrus, non opus est vt longius eatis, ego sum quẽ quȩritis. Scio quod propter me huc veneritis, sed quid à me velitis hoc quoniam ignoro, à vobis quaero. Quae est igitur caussa propter quam huc venistis ad me?

Qui dixerunt. Cornelius Centurio, uir iustus & timẽs Deum, & testimonium habens ab uniuersa Gente Iudaeorum, responsum accepit ab angelo sancto accersire te in domum suam, & audire uerba ex te. Introducens ergo eos, recepit hospitio.

Audi obsecro quàm diligenter omnia enumerent: nos singula non negligenter exponere curabimus. Primò itaque hìc obserua, quanto studio famuli Cornelij dominũ suum Petro cõmendent. Vocant eum virum iustum ac timentẽ Deum. Et vt commẽdatior fiat Petro, addunt illum, Corneliũ videlicet, etiã bonum habere testimonium ab vniuersa Gente Iudaeorum: hoc est, non solùm laudari à suae gentis hominibus, nimirum Ethnicis, sed etiam à Iudȩis. Deinde addũt Corneliũ hunc nihil temerè,

nihil

Hæc etiam excusant Cornelium quod ad Petrum ipse non ierit.

nihil suopte cōsilio facere hoc in negotio, sed sic iussū nō ab hoīe aliquo, sed quod maius est, ab angelo sancto, hoc autem faciebat ad pleniorē instructionem Petri. Hic enim audiens angelū à Deo cēturioni missū, facile apud se iudicare potuit ab homine non esse contemnendos, quos Deus angelorum ministerio non dedignatur. Postremò nūciant centurionis famuli, ipsum cupere audire doctrinā Petri. Hæc igitur tam multa atq; præclara cū audisset de Cornelio Petrus, non dubitauit illius famulos hospitio suscipere, & familiariter illis couiuere. Ex his ergo aliquot doctrinas sumere licebit. Bonorū famulorum est dn̄os & magistratum suum reuereri, ac magnificè & honestè de eis loqui, sicut hic in famulis Cornelij egregiū habent exemplum. Porrò ne mentiantur in hoc famuli, oportet dn̄os honestè viuere, & ab omni mali specie sibi cauere. Maxima verò laus est, si de te dici potest veraciter quòd sis iustus, timeas Deū, & de omnibus benè mereri studeas. Postremò habes hic exēplū charitatis, humanitatis, & hospitalitatis in Petro, qui viros ad se missos hospitio suscipit. Et monentur hic exemplo Petri, qui hui9 vocātur successores, vt sint humani & hospitales: id quod etiam Apostolus requirit in episcopo. 1. Tim. 3. Accedit his quod veteres Papæ & episcopi plurimùm cōmendari fuerunt, quòd multa ædificauerit hospitalia, multosq; aluerunt pauperes. Qui igitur iā diuersum instituunt, videāt quam rationem reddituri sint Deo iusto iudici. Sed ad contextum.

Sequenti ergo die surgens, profectus est cum illis: & quidam ex fratribus ab Ioppe comitati sunt eum. Altera autem die intrauit Cæsaream. Cornelius verò exspectabat illos, cōuocatis cognatis suis & necessarijs amicis.

Benè prius beneuolum se eis exhibet, vtpote ex itinere defatigatis, & familiares sibi reddit, & tum tandē eis cū Cæsaream proficiscitur. Angelus enim iusserat Petrum cum ministris Cornelij ire Cæsaream. Nec potest a recta via declinare, qui sancti angeli monitu viam ingrediuntur: nec rarum est, quod angeli pios homines comitari dicuntur. Hinc Abraham missurus seruum suum in Mesopotamiam, vt Isaaco prouideret de vxore, iter reliqua dicebat, Dominus Deus cæli & terræ mittet angelum suū corā te. Et in Exodo nō semel tantum legimus angelum domini præcessisse castra Israëlitarū. Sic etiam Tobias emissurus filium suum in regionē Medorum, inter cæteras precationes & hæc precabatur inquiens, Benè ambuletis, & sit Deus in itinere vestro, & angelus eius comitetur vobiscum. Alibi in Euāgelio admonetur etiā Ioseph domini nostri tutor quo eat & quo redire debeat. Sic & in hoc loco Petrus, ceu diximus, ab angelo audit, quo sibi eundum, nimirum in Cæsaream ad Cornelium. Cæterùm Ioppenses Christiani comitantur Petrum, fortè sic ordinante domino, vt testes essent eorum quæ gesturus erat Petrus: item vt inseruirent Petro, cuius verbis sic afficiebantur, vt non libenter ab ipso diuellerentur. Piorum enim hominum est libenter adesse, vbi res piæ cum fructu geruntur. Quod autem Cornelius affines cognatos & familiares suos vocat, ideo factum arbitramur, vt & ipsi magis in fide instruerentur, eiusdemque salutis cum Cornelio fierent participes. Sicut enim impij gaudent multitudine impiorum: ita & pij ex animo & iustè lætantur, vbi viderint populum dn̄i augeri ac incrementa sumere. Iam verò Cornelius de oraculo nihil diffidens, & auidus salutis exspectat reditum suorum, ac cum his etiam D. Petrum, quem haud dubiè magno deside rio & cupiebat & venturum sperabat. Vtinam huius sæculi homines sic affecti essent erga verbi ministros, quō Cornelius erga Petrum. Cornelius suos famulos emittit vt Petrum adducant: nos verbi ministros etiam nos sequentes & vocantes reijcimus. Sed hæc hactenùs. iam quomodo Cornelius Petrum exceperit, audire iuuat.

Gen. 24.

Exo. 14. 23. 32.

Tob. 5.

Et factum est cũ introiisset Petrus, obuius uenit & Cornelius, & procidẽs ad pedes eius adorauit eum: Petrus uerò eleuauit eum, dicens, Surge, & ego ipse homo sum.

Quòd Cornelius Petro obuiam venit,
argumento est quanto desiderio illum
exspectauerit: quòd verò ei ad pedes
procumbit, reuerentiæ est, quia Petrũ
omni honore dignum iudicat. Hæc ne-
mo melius perpẽderit, quã qui animad
uerterit q̃ frigidi nos simus ad auditio
nẽ uerbi Dei, & q̃ contemptim in hoc
mundo habeantur sacerdotes & verbi
ministri. Christ⁹ Apostolis suis dicebat,
Qui vos audit, me audit, & qui vos sper
nit, me spernit. Sic Samueli dñs dicit,
1. Reg. 8. Non te abiecerunt, sed me, ne regnẽ su-
per eos. Moyses verò ad populum in de
serto dicebat qui murmurauerãt cõtra
Exo. 16. ipsum Mosen & Aarõ, Nõ cõtra nos est
murmur vestrũ, sed cõtra dñm. Paulus
verò docet presbyteros duplici hono-
re dignos esse, præcipuè verò eos q̃ la-
borãt in verbo. Alibi verò scribit se tãq̃
Gal. 4. angelum Dei susceptum fuisse à Gala-
tis, Non respuistis neque spreuistis me,
sed sicut angelum Dei accepistis me, si
cut Christum Iesum. Ad Thessalonicẽ-
ses verò scribẽs dicit, Cum accepissetis
1. Thess. 2. à nobis verbum auditus Dei, accepistis
illud non vt verbum hominũ, sed, sicut
verè est, verbum Dei. Hæc oĩa arguũt
quãti faciẽdi sint Sacerdotes dñi, quũ
tamen in hoc sęculo nullum genus ho-
minum contemptius habeat atq; sacer
dotale, quod cur fiat, rationẽ habemus
in prõptu. Prima caussa est impura no-
stra vita & corrupti mores nostri. Iã sal
insipidum ad nihil valet vltra nisi vt
mittatur foras, & conculcetur ab ho-
minibus. Secunda est populi effre-
nis malitia, quæ corripientem erudien
tem, vel castigantem ferre non potest.
Hinc vulgo dicitur, Hoc vel illud fa-
ciam, nec quicquam curauerim Sa-
cerdotis verba, Gott geb was der
Pfaff sag. Tertia ratio est, quòd nos-
metipsos per adulationem aliis subijci-
mus. Neque tamen excusantur ob id
illi qui Dei ministros conuicijs lacerãt,
peccataque illorum odiosius traducũt;
ratio est quòd non emendationem, sed
perditionem atque interitũ ministrorũ
Christi quęrunt, ipsi illis lõgè peiores.
Sic olim Iudæi meritas quidem dabant
pœnas quũ expugnabãtur a Nabucho-
donozore Babyloniorũ rege: verũ quo
niam hic non Dei voluntatem facere,
sed libidini morem gerere conabatur,
correptis liberis, iuxta quod prouerbiũ
habet, virga in ignem à Deo proiecta
est. Sed propius ad textũ vertam⁹ nos:
duo eñ sunt q̃ præcipuè obseruatione
cẽsemus dignissima. Alterũ quod Cor-
nelius tanta veneratiõe excipit D. Pe-
trũ: alterũ verò quòd Petrus videtur tã
tũ honorẽ nõ agnoscere, quũ tamẽ vter
que nõ solum nõ peccet, sed etiã benè
ac Christianè agat. Neq; eñ audiendi
sunt hic miseri, aut poti⁹ seditiosi Ana-
baptistæ, qui putãt se oẽm pietatis pen
sum absoluisse, si quando magistratus
nulla pręfatione honoris alloquantur,
non dominos, sed fratres appellantes.
Atqui oportebat illos audire quod Di-
uus Paulus in Romanis admonuit scri-
bens, Cui honorem, honorem, cui ti-
morem, timorem. Et iterum, Honore in
uicem præuenientes. Neq; enim ideo
contemnendi sunt qui magistratu fun-
gũtur quòd fratres nostri sint, sed mul
to magis honorandi: hoc quod D. Pau-
lus abundè in Timotheo suo declarat.
Nec quicquam facit pro Anabaptista-
rum arrogantia & hypocrisi, quòd no-
bis superiorũ vitia, quæ in nullo homi-
nũ genere probamus, obijciunt. Nõ eñ
magistratus ideò à nobis honorãtur q̃
peccatores sint, sed quòd ordinatione
Dei superiores nostri sint. Malitiã ho-
minum semper vituperamus: ordina-
tionem autem Dei nusquã non proba-
mus. Sic Cornelius non respicit in D.
Petrum, quasi hominem peccatorem Vide. D.
& piscatorem, sed in Petrum verbi Dei Greg. in
fidelem dispensatorem. Iam de altero Iob. Li. 23.
loquemur, videlicet quòd Petrus nolu- Cap. 11.
it oblatum honorem agnoscere, sed po
tius respuit. Vter igitur peccauit? Pe-
trúsne, an Cornelius? Qui honorem
obtulit, an qui oblatum respuit?

di-

dicā q̄ res ē: neuter vituperādus venit, qñ vterq; iuxta Scripturæ ſenſum egit. Cornelius, q. a mīniſtrum Dei dignè ho norauit: Petrus, quia de ſe ꝓpter excellēs miniſteriū non ſuperbè ſenſit. Hæc multis ſcripturis ꝓbare nihil opus fuerit. Exēplo igitur Cornelij & D. Petri nō efficitur, q̄ multi imprudēter putāt, Dei miniſtros ſiue viuentes ſiue moriē tes (licet oēs meritò viuētes dicantur) non magnificè honorādos eſſe: ſed hoc potius, ne quisq̄ de ſemetipſo ſuperbè & inſolentius ſentiat. Dicit quidem D. Petrus ſe hoīem eſſe verum interim nō negat ſe eſſe Dei Apoſtolum, Euāgelijque fidelem miniſtrum. Sic & magiſtratus quum honoris titulos audit, quum externas obediētiæ videt ceremonias, reſpondet talibus verbis & titulis non opus eſſe, iubet aperta capita retegi, fatetur ſe nō dominari, ſed potius inſeruire Reipublicæ. An ideo poſthac ruſticè alloquemur ſuperiores noſtros, non aperiemus illis reuerentiæ ergò capita noſtra, vocemus eos potius ſeruos noſtros quàm dominos noſtros? non ſic impij, non ſic. Glorioſiſſima Deipara in Euangelijs ſeſe vocat ancillam domini, neque tamen putanda eſt Elizabetha peccaſſe, quòd illam vocauerit matrem domini. Puto iam clarum eſſe quomodo in hoc actu nec Petrus, nec Cornelius peccârit: quod vtinam diligenter perpenderent aduerſarij noſtri, qui ſic Chriſtum caput & principem Sanctorum extollunt, vt in membra ip ſius plane videantur impij. Sed hęc hactenùs ſuper præſenti loco, quem propter quorundam imprudentium homi num temeritatē prolixius tractare noluimus.

Et loquens cum illo intrauit, & inuenit multos qui cō uenerant, dixitq; ad illos: vos ſcitis quomodo abominatum ſit uiro Iudæo coniungi aut accedere ad alienigenam.

Quid opus fuerit prolixius hîc hærere, quum ſermo hiſtoriographi noſtri ſatis apertus ſit? Iam enī audiuimus Cornelium vocaſſe amicos, affines, & neceſſarios ſuos, nimirū vt & ipſi ad Chrm cōuerterentur. Quòd verò nō ſunt impatientes moræ, ſed differunt vſq; in aduētum Petri, argumento eſt illos rem bonam ſeriò agere. Noſtrum multi impatientiſſimi ſumus, ſi qñ ſacra noſtra, vel cōciones noſtrę vel tardius incipiūtur, vel prolixius peragūtur. Hinc eſt quod alij non adueniunt, alij tardius adueniunt ne diutius adeſſe cogantur, alij etiam finem ſacrorum nō exſpectant, nō cogitantes quod dominus apud Hieremiam illos maledicit, qui opus illius negligenter perficiunt. Sed audiamus quibus verbis D. Petrus Cornelium & huius familiares alloquatur: Vos ſcitis, inquit, quomodo nefas ſit viro Iudæo coniungi aut accedere ad alienigenam. Nemo veſtrûm miretē, vult dicere, q̄ ego Iudæus iā vos accedam, quū ipſi ſciatis q̄ hactenùs Iudæus non licuerit aliquā familiaritatem habere cum gentilibus, & cum omnibus quī à religione noſtra ſunt alieni: et verum hîc loquitur Petrus. Nam in veteri teſtamento cauerat dominus, ne quiſquam Iudæorum aliquam familiaritatem cum aliquo Ethnico contraheret, nimirum ideo, ne Iudæorum populus, qui aliâs ad idololatriā inclinabat, ab Ethnicis ad idolorū cultū ſeduceretur. Quamuis enī vir pius in oī loco & in oī populo pius eſſe poſſit (ſicut Ioſeph, Noe, Loth, Iob, & alij complures) tamen plerunque fit, vt qui tangit picem, inquinetur ab ea: nec tutū eſt habitare inter ſcorpiones. Quod vtinam conſiderarent ij, qui ſola neſcio qua noui cupiditate ducti, ſurſum deorſumq; curſitant vt omnia videant, omnia audiant, omniaque experiantur. Obijciunt quidem illi Pauli ſententiā, Omnia probate, quod bonum eſt tenete. Et illud Ioannis, Probate ſpiritus an ex Deo ſint. Hæc quidem ſancti Apoſtoli ſcripſerunt, ſed noluerunt his dictis quod tu inde intelligis. Noluerunt enim vt vltro te periculo exponeres, noluerunt vt Satanam vltro prouocares, ſed potius vt tentantem caueres. Sed hæc hactenùs: quod reliquum eſt audite.

licis obtẽperare, sed cœlesti missi ad te. His aũt verbis tacitè subindicat Cornelius, quãto studio ac desiderio exspectarit Petrum, vt agnoscat Petrus se habiturũ diligentem & fidelem auditorem. Neq; enim dici potest quam diligentẽ faciat cõcionatorẽ, si quãdo videt auditorũ piũ studiũ, & aĩos doctrinę salutaris auidos. An tu putas agricolã libẽter ac diligenter semen suum spargere in agrũ, ex quo nullos sperare potest fruct9? Addit Cornelius ad Petrum dicens, Et tu bñfecisti, hoc est, gratũ fecisti quòd ad me veneris. Agnoscit enim Cornelius & intelligit, quantũ beneficiũ sit pios ac fideles habere doctores: quod quoniam multi non agnoscunt, ideo à domino recipere merentur doctores vanitatis, & magistros mẽdaces, sicut hodierna dies Sole clarius ostendit. Rursum sequitur aurea sententia, Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo sumus, vt audiamus omnia quæcunque tibi præcepta sunt à domino. Quid hoc est, quod Cornelius dicit omnes adesse, vt audiant præcepta domini à Petro Apostolo? Videamus rursum verba angeli, quæ in superioribus audiuimus, Mitte, inquit, ad Simonem Petrum, &c. hic dicet tibi, quid te oporteat facere. Audis? non hîc dicitur, quod Petrus à DEO acceperit præcepta quæ proponat Cornelio, nec tamen dubitat Cornelius, quin Petrus suam doctrinam à Deo acceperit. Nec dicitur quod D. Petrus propter Cornelium etiam alios docere debeat, sed vnius Cornelij sit mentio: & tñ nõ cunctatur bonus Centurio etiam alios ad se admittere, qui à Petro discãt q̃ hic à dño accepit. Sed etiã hac de re paulò suprà diximus. Dicit itaq; Cornelius noie oĩm, Nunc ergo nos oẽs adsumus, teste Deo, vt oĩa ea audiamus, quę à dño tibi mãdata sunt. Talẽ aĩm, ô mihi in dño charissi. fratres, si hodie ad lectionẽ sacrarũ literarũ, & cõciones Chrĩanas adferremus, iã plus esset fructus Euãgelij, & minus malitiæ in mũdo. Cęterũ quales accedimus, tales & redimus. Accedimus nõ vt audiam9 bono aĩo q̃ cõcionator ex diuinis mãdatis ꝓponit, sed mali m9 audire, quibus malitiã cordis nři vel confirmarę, vel aliquo prætextu excusare quitemus: qui verò minus mali sunt, audire gestiũt Dei sermones, sed non oẽs. Promissionib. Dei delectãtur, sed comminationes eiusdẽ abominantur. Data & dona dñi accipiunt: mãdata verò illius respuũt. Breuiter hac Cornelij oratione admonemur, vt Ecclesiastes nõ sui capitis vana somnia, sed salutifera Dei verba populis proponat. Et admonetur populus, vt illa omnia diligenter audiat.

Aperiens autem Petrus os suum, dixit, In ueritate comperio quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum, & operatur iustitia, acceptus est illi.

Vtinam aperientibus nobis ora nostra, nõ audirentur peiora, q̃ hic à D. Petro audimus. Nos si quãdo loq; instituim9, ferè à blasphemijs incipim9, & blasphemando loqui desinimus: qui vero min9 mali sunt, aut fratris vitã nõ fraterne ꝑscindunt, aut turpia quædam & aĩos puros corrumpentia loquũtur. Nõ sic D. Petrus, sed aperiẽs os suũ, oĩa loquitur ad ædificationem: nullius vitã calũniat, sed omnium hominum vitas emendare conatur. Sed audiamus verba illius. In veritate cõperio, inquit, quia nõ est personarũ acceptor Deus. Hoc est, vt rem simpliciter loquar, hactenus nobis Iudæis persuasum fuit, Deum nullius gentis nisi Iudaicæ rationem habere nec Deo quenq̃ nisi Iudæũ placere. Iã verò ex ꝓxima mihi ostẽsa visiõe, & ex tuis verbis, ô Corneli, intelligo atq; deprehẽdo ad Deũ pertinere, eumq; curare, fouere, atq; saluare oẽs gẽtes, q eũ timẽt & operantur iustitiam, siue fuerint circũcisi, siue præputiati. Nã de his duobus populis præcipue loquit Petrus. Vnde non necesse est, vt hoc in loco prolixius aut curiosius disputemus de ea, an etiam gentes, quæ à Repub. Israelis alienæ fuerunt, saluari potuerint non circumcisæ? Scimus in veteri testamento multos incircuncisos placuisse Deo, at quenquã sine fide in Christum

ſiue futurum ſiue præſentem placuiſſe
Deo non credimus. Scimus itē Deum
gratiā ſuā nō alligaſſe Sacramētis, quaſi
citra hæc neminē ſaluare poſit: verū de
omnibus illis quos Deus prǽter illa ad
ſe trahit, noſtrū nō eſt iudicare. Quid
ad nos de his q foris ſunt? Nos Deo ꝓ
cognitione Chriſti gratias agamus, &
tali tantaq; cognitione digna agamus,
non curioſius de gentiū ſalute diſputan
tes, ſed potius Deū pro illorum ſalute
orantes. Sed quid opus eſt multis ver-
bis? ex hac quā iā tractemus hiſtoria, &
ex verbis D. Pet i ſatis itelligimus, quo
modo Deus nō ſit acceptor perſonarū.
Multæ erāt gentes (de hoc nemo dubi-
tat) verū nō ad oēs, ſed ad Cornelium
miſſus eſt angelus. Quare ad Corneliū?
non quia gentilis & p̄putiatus, ſed quia
vir pius & timens Deum, quia Deo ſup
plicabat, & pauperib⁹ eleemoſynas p̄ſta
bat. Quod ſi ad inſtar reliquarū gentiū
Deū contēpſiſſet, & ꝓximis iniuriā fe-
ciſſet, nunq̄ ad eū angelus dñi veniſſet.
Cæterū hāc pietatē, hoc eſt, fidē, ſpē, &
charitatē, ſicut etiā in ſuperiorib. admo
nuimus, à ſemetipſo nō habuit, ſed gra
tuitò à miſericordi dño accepit. In ean
dē ſentētiā etiā verba D. Petri à nobis
intelligenda veniūt, Reipſa, inquit, de-
prehēdo, quia nō eſt ꝑſonarū acceptor
Deus. Ergóne oēs ex æquo amat, nul-
lum diſcrimē faciēs inter piū & impiū,
inter obtēperantē & contradicētē ꝗne-
quaq̄: ſed q timet Deū, ait Petrus, &
operat̄ iuſtitiā, acceptus ē Deo, ſiue ille
Iudęus ſiue Ethnicus ſit. Et ſicut Iudęū à
pœna nō ſubleuat circūciſio, cū cętera
impiè viuat: ita & Ethnicū p̄putiū non
dānat, ſi timet Deū & operatur iuſtitiā.
Rom. 2. Hoc eſt ꝙ D. Paulus in Rom. dicit, Ho-
nor & pax oī operāti bonū, Iudæo pri-
mū, deinde & græco: nō eīn ē acceptio
ꝑſonarū apud Deū. Et poſt pauca, Cir-
cunciſio quidem prodeſt, ſi legem ob-
ſerues: ſi autem præuaricator legis ſis,
circunciſio tua præputium factum eſt.
Breuiter ſic non eſt apud Deum re-
ſpectus perſonarum, vt pio malè, impio
verò benefaciat, ſed reddit vnicuiq; iu-
xta opera ſua, neq; cuique iniuriā facit,
etiamſi nobis plus largiatur quàm de-
beat. Hanc rem D. Auguſtinus in mul-
tis locis diligenter explicat, potiſſimū
verò cōtra duas epiſtolas Pelagianorū
lib. 2. ca. 7. Igit̄ & nos caueamus, ne qū
ob reſpectum ꝑſonarum, quod iuſtū &
æquum eſt peruertamus, ſed vnicuique
quod ſuū eſt tribuamus, ſiue ille ſit ho-
ſtis ſiue amicus, ſiue nobilis ſiue plebe
ius. Obſerua deīde quinā illi ſint, quos
amat Deus: non inſolētes & malefacto
res, ſed eos qui timēt Deū & operātur
iuſtitiam. Amat enim dominus populū
ſectatorem bonorū operū, nec ē Deus
volens iniquitatem.

Verbum miſit Deus filijs Iſraël, annuncians pacem per Ieſum Chriſtum: hic eſt omnium dominus.

His iam incipit D. Petrus Chriſtum gē
tibus euangelizare, & breui, efficaciſſi-
ma tamen oratione oſtendere, quid in
vniuerſum de Chr̄o ſentiēdum ſit, & ꝙ
extra illum ſalus cōtingere poſſit nemi
ni. Nos cōcionē hāc Petri, q̄ alias ob-
ſcuritatis aliquid habet, diligēter expli
cabimus, hoc freti quòd res ipſa nō tan
tum habet perplexi, quantū verba ipſa,
quibus Lucas rem expoſuit. Nec dubiū
eſt quin D. Lucas non conſcripſerit to
tam Petri concionem, ſed tantùm capi
ta quædam & ſummam illius. Vnde nō
eſt quòd quiſquā hîc putet me in vanū
laborare, quū Petrus haud dubiè aper-
tiſſimè rem explicuerit. Sed audiamus
Petrum ipſum. Verbum miſit Deus fi-
lijs Iſraël, annuncians pacem per Ieſum
Chriſtum: hic eſt dominus omnium.
Breuiſſimis totum negotium ſic poſſe-
mus eloqui. Deus prædicari fecit filijs
Iſraël, hoc eſt, Iudæorum populis Ie-
ſum Chriſtum eum eſſe, cuius vnius o-
pe atque auxilio Deo reconciliari poſ-
ſunt: nec mirum eſſe quòd Chriſtus tā-
tum poſſit, quum ſit dominus oīm. Hic
haud dubiè ſimpliciſſim⁹, & genuinus ē
verborum domini ſenſus. Atqui ſi
quis negotium hoc penitus introſpexe
rit, inueniet magna fidei noſtræ myſte-
ria in verbis Petri latere.

Deus namque non solùm curauit prædicari Israëlitis verbum Euangelij, in quo, ceu diximus, annunciatur nobis Iesum Christum esse salutis nostræ auctorem & consummatoré: sed Deus verè
Ioa.1. misit verbum suum, verbum nimirum quod iuxta Ioannis Euangeliū in principio erat apud Deum, verbū per quod facta sunt omnia, verbum quod Deus ipse est. Christus enim Iesus iuxta diui-
Psal.106. nitatem, verbum Dei Patris in sacra scriptura sæpissimè dicitur. Misit verbū suum, inquit Propheta in Psalmis, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Et in libro Sapientiæ legi-
Sap.16. mus, Neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia. Nec ab hoc loco dissentit quod eiusdem libri ca.18. legitur, Cum
Sap.18. quietum silentium contineret omnia, & vox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus domine exiliens de cælo, à regalibus sedibus venit. Sed hæc hactenùs apud eos, qui certò persuasum habent Iesum Nazarenum verè esse Dei viuentis vnigenitum filium, verbum illud æternū quod in tempore caro factum est. Hoc verbum, hunc Iesum Nazarenum, non aliqua creatura vt angelus, vel homo quispiam misit, sed Deus ipse misit in mundum, nimirum vt conceptus de Spiritu sancto, nasceretur ex Maria virgine. Hanc missionem iam olim rogauerant veteres Prophetæ, quorum ex numero alius clamat, Obsecro Domine, mitte quem missurus es: alius verò, Vtinam dirumperes cælos & descenderes: alius rursus, Domine inclina cælos tuos & descende, inquit. Misit ergo, postquam aduenit plenitudo temporis, Deus verbum suum, filiū suum factū ex muliere, factū sub lege, vt eos qui sub lege erāt redimeret, vt adoptionem filiorū reciperemus. Misit aūt eum dominus filijs Israël, sicut Chrs ipse testatur, inquiens, Nō sum missus, nisi ad oues quę perierūt domus Israël. Quare verò misit? Annūciās pacē, inquit, per Iesum Christū. Quid opus est pace, vbi nullū bellū, nulla discordia, nullæ inimicitiæ? Verum est: atq; inter Deum & hominem maximum erat bellū, quod à nemine nisi qui idem esset Deus & homo, componi potuit. Bellū illud originē sumpserat ex Adæ peccato, qui immēsorū Dei beneficiorū oblitus, ꝓpter gustū vnius pomi, contēpto Dei mandato obtēperauit aduersario Dei diabolo: qua īiuria quę maior esse possit? Satis fuerat nō obtempare Deo vt eū offenderet, sed ad accumulandū peccatū, etiā Adā adhęsit hosti Dei. Ex hac iniustitia multa mala enatę sūt, multęq; bellorū species exortæ. Vnū bellū est, ꝙ Deū nobis offensum fecimus, huiusq; legem pręuaricamꝰ, ꝓ tot ac tātis beneficijs ingrati existētes, nec deū sup oīa diligentes. Alterū bellū est, ꝙ in nobismetipsis sentimus, dū lex carnis legi mentis aduersatur, hoc est, dū caro cōcupiscit aduersus spiritū, vt nō q̄ rectè volumꝰ, faciamus. Tertiū bellū est, ꝙ dū philautia laboramus, etiā fratrē nr̄m nō eo loco quo decet habemus, ac cū iniuria ꝓximi, cōmoda nr̄a sectamur. Quartò cum Satana etiā bellū nobis est, q quū semel ius in nos accepit, nos totos sibi mācipare contendit, vt nullo modo quæ recta sunt vel cogitemus vel faciamus. Atqui nemo tā malus est, quin subinde boni aliquid meditetur, quod certè Satanas oīs boni & honesti capitalis hostis ferre patienter nō sustinet. Quū igiť tot bella & inimicitiæ essent in mundo, & hęc oia in pernitiē miseri hominis īstituta, quid faceret deus? ánne hominē quē condiderat, perpetuò sineret in potestate Satanæ? Hoc fieri non poterat, ne videretur Satanas præualuisse deo. Anne peccatum tam enorme, præuaricatio tā superba nō castigaretur? hoc cōtrariebat diuinæ iustitię. Iustitiæ igitur fuerat punire hominē pręuaricatorem: misericordię vero parcere peccatori, nec diutius ferre īsolentiā īfernalis Tyranni. Misit ergo deus Pater filiū suū Iesum Chr̄m dnm nr̄m q oia pacificaret, pacēq; nobis annūciaret, qūo scilicet iā iustificati à pc̄tō, pacē haberemꝰ ad deū:

item liberati à peccato, serui fieremus
iustitię. Primum enim sustulit Christus
è medio peccatum, quod separabat in-
ter nos & Deum, delens chirographũ
quod Satanas aduersus nos habebat,
destruxitque eum qui habebat mortis
imperium. Secundũ largitus est nobis
Spiritum suum sanctum, cuius auxilio
concupiscentiæ, quę in nobis est, possi-
mus resistere, vt posthac nõ regnet pec
catum in mortali nostro corpore. Ter-
tium, effudit in nos abundè charitatẽ
suam, qua ducti non dubitamus nõ tan
tum substantiã, hoc est, diuitias nostras,
sed etiam animas nostras pro fratribus
Rom. 5. ponere. Quartum, tantas nobis dedit
Ephe. 2. vires contra Satanam, vt nisi volentes
nos non vincere valeat. Hæc omnia in
sacris literis vbique sunt decãtatissima:
sed de his in sequentibus, hoc est, suo
in loco rursum dicemus. Iam ne quis
putet tam magnifica in Iesum Christũ
non competere, addit Petrus de illo,
Hic est Dominus omnium. Miserat e-
nim Dominus angelos ad nos, misit san
ctos Prophetas, dedit legem & sacer-
dotium, sed hæc omnia inefficacia erãt
ad pacem faciendũ inter Deum & ho-
mines. Angeli quoniam naturæ nostræ
non erant, condolere forsan nobis po-
tuerunt, aut fortè nobis succensuerũt,
quòd illorum & nostrum Dominum
tam temerè offenderamus. Prophetæ
quum ipsi non minus atque nos grauis-
simè laborarent, qui potuissent nobis
subuenire? Neque enim potest cæcus
cæcum ducere: quod si imprudenter
conatus fuerit, ambo in foueam cadẽt.
Restat vt de lege dicamus: hæc peccatũ
indicabat, & indicando augebat, quo-
niam nos perpetuò nitimur in vetitum
cupimusque negata. De sacerdotio scri
psit D. Paulus, quòd impossibile fuerat
sanguine taurorum, aut hircorum abo-
leri peccata. Vnus igitur supererat cõ-
modus mediator & princeps pacis, qui
posset pacificare omnia siue quæ in ter-
ris, siue quæ in cælo: hic est de quo iam
Diuus Petrus dixit, quòd sit Dominus
omnium, Si enim Dominus omniũ est,
meritò ei omnia & obedire & cedere
debẽt, siue ea sint in cælo, siue in terra,
siue in inferno. Vnus, ĩquit Apostolus,
est mediator Dei & hominum, homo
Christus Iesus, qui dedit semetipsum
redemptionem pro omnibus. Media-
tor est Christus, qui pacem faciens, of-
fensorem hominem fecit in gratiam &
amicitiam Dei, qui fuerat offensus, re-
dire. Nam tota redemptoris nostri in
carne dispensatio, mundi est reconcilia
tio. Ad hoc quippe incarnatus, ad hoc
passus, ad hoc resuscitatus è à mortuis,
vt nos qui peccando iram Dei incidi-
mus, ipse reconciliando ad Dei pacem
reduceret. Sed hæc prolixius forsan
quàm vtique sperabamus: vnde ad ver
ba Diui Petri eundum.

Vos scitis quod factum est uerbum per uniuersam Iudæam incipiens enim à Galilæa, post baptismũ quod prædicauit Ioannes, Iesum à Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & uirtute, qui pertransijt benefaciendo & sanando omnes oppressos à Diabolo, quoniam Deus erat cum illo,

Quæ hoc in loco D. Lucas recenset,
quoniã historica sunt, nulla expositio-
ne opus habẽt, præcipuè apud eos, qui
Euangelicæ historiæ nunquam nõ sunt
memores. Scitis enim Dominum no-
strum Iesum non nisi postquam bapti-
zatus fuit à Ioanne, incępisse populo
prędicare, suamque doctrinam magnifi
cis miraculorum operationibus com-
probasse. Hæc autem eum non potuis-
se nisi Deus fuisset cum illo, immò nisi
Deus ipse fuisset, nemo Christianorũ
est, qui non vltrò fateatur. Quid? quòd
Nicodemus princeps ille Pharisæorum
eadem testabatur de Christo, ad ipsum
Christum dicens, Scimus quòd à Deo
veneris magister. Nemo enim potest
hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit
Deus cum eo. Sic cęcus ille natus, post-
quam à Christo & corpore & animo il-
luminatus fuisset, dicebat, Nisi hic (Ie-
sus) esset a Deo, non posset horum fa-
cere quicquã. His adiunge quod de se-
metipso Christus loquitur, Verba quæ
ego loquor, à meipso non loquor: pa-
ter aũt in me manens, ipse facit opera.
Cæterùm

Cæterùm duo hîc potissimum obseruãdasunt: primum quanta prudentia Petrus de Christo loquatur, ne Ethnicos offenderet potius, quam ad fidē Christi conuerteret. In superioribus vocat eum Dominum omniū: iam dicit Deū fuisse cum illo. Et vt fidem maiorē faceret Ethnicis, statim adducit illius miracula, quomodo scilicet transierit per vniuersam Galilæam & Iudæam benefaciendo & sanando, non solum curando morbos & infirmitates hominum, sed etiam repellendo & eijciendo Dæmones. Alterum est, quod Petrus dicit Christum Iesum à Deo Patre vnctum Spiritu sancto & virtute: cuius rei apertissimus & simplicissimus sensus est, Deum Patrem Iesum Nazarenum fecisse Messiam, eumque, quo ad humanitatem, dotasse Spiritu sancto & virtute. Nam Iesus Christus ab æterno fuit filius Dei iuxta diuinitatem, eiusdē cum Patre suo cælesti potestatis & dignitatis: secundum vero humanitatē vnctus est Spiritu sancto & virtute, quod etiam diligenter, prudenter ac syncerè intelligendum est. Nam Dominus Iesus, sicut rectè Diuus Augustinus admonuit, Spiritum sanctum non solū dedit vt Deus, sed etiam accepit vt homo, propterea dictus est plenus gratia. Vnctus est autem Christus homo non vtiq; oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur vnguento, quo baptizatos vngit Ecclesia. Nec sanè tunc vnctus est Christus Spiritu sancto, quando super eum baptizatum velut columba descēdit (tunc enim corpus suum, id est, Ecclesiam suam præfigurare dignatus est, in qua præcipuè baptizati accipiūt Spiritum sanctum): sed ista mystica & visibili vnctione tunc intelligendus est vnctus, quando verbum Dei caro factum est, id est, quando humana natura sine vllis præcedentibus bonorum operum meritis, Dei verbo est in vtero virginis copulata, ita vt cum illo fieret vna persona. Absurdissimum enim est, vt credamus eum cum iam triginta esset annorum (eius enim ætatis à Ioanne baptizatus est) accepisse Spiritum sanctum: sed uenisse illum ad baptisma, sicut sine vllo omnino peccato, ita non sine Spiritu sancto, credimus. Si enim de famulo eius & præcursore ipso Ioãne scriptū est, Spiritu sancto replebitur iam inde ab vtero matris suæ, quoniã quamuis seminatus à Patre, tamen Spiritum sanctum in vtero formatus accepit: quid de homine Christo sentiendum est vel credendum, cuius carnis ipsa cōceptio nō carnalis, sed spiritualis fuit? Vnctus verò sic est Christus Iesus, vt vnguentū illud etiam in alios effundere possit, sic donum spiritus sancti accepit, vt etiam alijs communicare illud possit. Vnde in Psalmis legitur, Vnxit te, ô Deus, Deus tuus oleo lęticiæ præ consortibus tuis. Nos autem accipere quidem hoc donū possumus pro modulo nostro, sicut rectè Diuus Augustinus dicit: effundere autem super alios nō vtique possumus, sed vt hoc fiat, Deum super eos à quo hoc efficitur inuocamus. Neq; aliquis discipulorum Christi vnquam alicui dedit Spiritum sanctum: orabant autem vt veniret in eos, quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Sic & Simon ille Magus offerens Apostolis pecuniam, non ait, Date & mihi hanc potestatem, vt eidem Spiritum sanctum, sed vt cuicunque imposuero manus, accipiant Spiritum sanctum. Sed hæc hactenùs de vnctione illa, cuius Diuus Petrus meminerat.

De trinita. Lib. 15. cap. 26.

Simplicior sensus est, si unctionis nomine missionem ad prædicandū intelligas. Nã à baptismo tãdē cæpit, sua prædicare, post quã scilicet Pater cælestis expressis uerbis iussit ut illū audiremus.

Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Iudæorum & Hierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno.

Hæc nulla interpretatiōe opus habēt, quū omnibus sint expositissima. Quis enim nesciat Apostolos perpetuos fuisse Christi comites, vt ipsius viderent opera & audirent sermones? Hic toties eos alloquitur, harumque rerum illos cōmonefacit. Vos, inquit, dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Et iterū, Vos estis qui permansistis mecum in tribulationibus meis. Et rursum, Vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio

ab initio mecum estis. Ab initio enim Apostoli cum Christo fuerunt, cum eo conuersantes vt postea possent certius de ipso ferre testimonium. Etsi enim etiam alij viderunt & audierunt Christi verba & facta, tamẽ nõ erat ipsorum officij vel muneris illa alijs annunciare: sed discipulorum munus erat, vt audita & visa, omnia tamẽ suo tẽpore & ordine prædicarent alijs. Ad eos enim non ad quoslibet dixit Christus, Ego vos elegi vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Et ascensurus in cælum dicebat eis, Accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Huc ergo respexit Petrus dicens, Nos sumus testes omnium, quæ fecit in regione Iudæorum & Hierusalem. Et addit, Quem suspendentes in ligno occiderunt. Neque enim voluit Petrus dissimulare mortem Christi, vt quæ iam quasi per totum mundum inclaruerat. Verùm qui concutitur Christi morte, rursum erigatur ipsius resurrectione. Sequitur enim in concione Petri de Christo.

Hunc Deus suscitauit tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo postquam resurrexit à mortuis.

Vide quàm pulchro ordine Petrus Cornelium quasi de omnibus fidei nostræ articulis instruat: certe de summis ac præcipuis. Personarum trinitatem in diuinis disertis verbis exprimit, nimirum Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Deinde incarnationis mysterium attingit, dicens quod Deus vnxerit filium suum Spiritu sancto. Tertiò addit Christi in terris vtilissimam & benignissimam conuersationem. Quartò mortem illius, & mortis genus describit. Quintò iam audimus resurrectionem, quam sic adducit & docet, vt creditu nõ sit difficile. Neq; enim voluit Diuus Petrus dicere quòd Christus Iesus semetipsum suscitauerit, sed occultioribus verbis idipsum insinuat, dum dicit, Hunc Deus suscitauit tertia die. Iam etiam apud Ethnicos creditũ est, Deo nihil esse impossibile: tu iam infer, Si Deus Christũ suscitauit, & Christus vnus cum Deo patre & Spiritu sancto deus est, ergo & semetipsum suscitauit. Breuiter Christus Iesus secundum humanitatem mortuus est, sed diuinitas tertia die humanitatẽ ipsam resuscitauit: quæ res sola fide, non humana ratione comprehenditur. Iam ne Gentiles dicerẽt, Christum quidẽ mortuum esse iam olim audiuimus a multis, sed eum resuscitatum fuisse à mortuis tertia die, hactenùs parum auditum est: addit ergo Diuus Petrus, Christum à resurrectione sua non omnibus statim apparuisse, sed nobis, inquit, à Deo ordinatis, qui manducauimus & bibimus cum illo: & hoc non tantum ante passionem & mortem suam, sed etiam postquã resurrexerat à mortuis, hoc quod scilicet euidentissimum rediuiui hominis argumentum est. Hæc omnia diligenter conscripta sunt in Euangelijs & in Epistola Pauli ad Corinthios priore: nos præmissis contenti, ad sequentia properemus.

Et præcepit nobis prædicare populo & testificari quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex uiuorum & mortuorum.

His verbis iam declarat, quare Christus potissimum Apostolis suis post suã ipsius resurrectionem apparuerit non vt ipsi soli hoc scirent, ac sic in occulto retinerent, sed vt rem omnem, quemadmodum gesta est, omni populo manifestarent: sic enim sonant verba Petri. Et præcepit, Christus videlicet, nobis prędicare populo. In Corinthijs scribit Paulus, Deus nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis ministerium recõciliationis: quoniamquidẽ Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis dilicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Cæterùm vbi præceperit Christus discipulis suis talia prædicare, longiori inuesti- 2. Cor. 5.

inuestigatione nō indiget. Nam statim ab initio vocationis ipsorum ad eos dictum est, Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Et alibi, Non vos me elegistis, sed ego elegi vos vt eatis & fructum afferatis. Et rursum, Vos
Io. 15. de me testimonium perhibebitis, quia
Acto. 1. ab initio mecū estis. Sic in primo huius libri capite audiuimus, Eritis mihi testes in Ierusalem, in omni Iudæa, Samaria & Galilæa, & vsque ad vltimum terræ. Iam penitius inspiciemus verba D. Petri. Primo testatur se non iniussos accessisse ad prædicandum, sed vt hoc facerent à Deo in mandatis accepisse: quibus verbis non solùm declarant se necessitate ad concionandum adactos, sed etiam quod nemo nisi iussus & ordinatus ministerio verbi fungi debeat, qua de re alibi copiosius. Secundò obseruandum diligenter, quæ Christus voluerit populo prædicari. Præcepit nobis, inquit Petrus, prædicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorū. Hoc præceptum libens audirem in Euangelio expressum, & hoc disertis verbis. Ascensurus enim Dominus in cælum, dicebat discipulis, Euntes in mundum vniuersum, prędicate Euangelium
Mar. 16. omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Ergo concio de extremo iudicio non minus pertinet ad Euangelium, quam de gratuita remissione peccatorum. Et vtinam aduersarij nostri tam diligenter populo inculcassent Christum esse iudicem nostrum, quàm diligenter inculcârunt illum esse mediatorē nostrum: sic enim plus pietatis videremus in populo Dei. Certè sic prędicanda est Dei misericordia, vt nō peccemus in illius iusticiam. Qui iam dona sua nobis liberaliter & misericorditer, vt ita loquar, impartit: postea quomodo illis vsi fuerimus, tanquam iustus iudex a nobis requiret. Deus enim Christū constituit nō redēptorē omniū, sed & Iudicē viuorum & mortuorum, bonorum & malorū. Hoc ipsum

Christus non tantū mediator, sed etiam iudex noster est.

non tacuit Christus in Euangelio, sed dixit, Pater non iudicat quēquam, sed oē iudiciū dedit filio. Proinde nō sic ꝑdicādus est vnus Euāgelij locus vt alius obliteretur, sed omnes & singuli suis locis & temporibus: nec vnus locus contra multos statuēdus est. Peccatur hac in re maximè ab aduersarijs nostris, quando vnica arrepta vocula sic belligerantur contra innumeras alias Scripturarū sententias. Si sic vellemus facere, quę nō inde sequeretur absurditas? Verbi gratia, Petrus hic testatur sibi & cæteris Apostolis præceptum vt prędicarent. Quid? nihilne aliud? imo plura alia, quæ ex ipsorum verbis & factis alibi demonstrare possumus. Sic quòd scribit ipsis iniūctum vt prædicet Christū esse constitutum à Deo iudicem viuorum & mortuorum, non sic intelligendum est quasi nihil aliud prædicare debeant, sed inter alia prædicanda etiam hoc numerandum est. Quando enim Christus Apostolis dixit, Prędicate Euangelium omni creaturæ, Euangelij nomine intellexit totum salutis ac redemptionis nostræ negotium, omnia nimirum dicta & facta Christi. Huc pertinet quod in Matthæo Dñm dicentem audimus, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra (hîc audis Christum iudicem viuorum & mortuorum): euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Et statim addit, Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Sed ait aduersarius, Quis posset hæc omnia seruare? Respondeo, Omnia illa docenda sunt, siue obseruemus, siue minus. Quòd si quis non obseruauerit, rursum in Euangelio contra hoc venenum salutarem inueniet antydotum. Sed hæc plus satis: ad ea accedamus quæ frequentius tractantur ab aduersarijs.

Ioan. 5.

Apostolis præceptum non tantū ut prædicarent, sed etiam multa alia.

Matt. 28.

Obser.

Huic omnes Prophetæ testimoniū perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum.

Quòd S. Prophetæ testimonium ferāt de Christo, nobis Christianis certò constat:

Iob.5. constat. Nam Christus ipse nos remit-
Lu.9. & 18 tit ad illos dicens, Scrutamini Scriptu-
Matth. 20. ras, ipsę enim testificantur de me. Et ali
Matth. 26. bi, Oportet omnia impleri in me, quæ
scripta sunt de me in lege & Prophetis.
Quòd autem Prophetæ testimonium
dent Christo, per hunc videlicet solum
nos consecuturos remissionem pecca-
torum, multis Prophetarum sententijs
probari potest: nos verò iam paucis cō
tenti erimus, & potissimum ijs, quas vi-
demus Apostolos ipsos pro confirma-
Rom.9. tione suę doctrinę adduxisse. D. Paulus
Esa.8. et 28 in Romanis suis illud Esaiæ adducit: Ec
ce pono in Sion lapidem offensionis &
& petram scandali, & omnis qui credit
in eū, nō cōfundetur. Rursum in eadē
epistola ex eodē Propheta adducit il-
Rom. 11. lud. Veniet ex Siō qui eripiat & auertat
Esai.59. impietatem à Iacob. Et hoc illis à me te
stamentum, cum abstulero peccata eo-
rum. In ea verò quæ ad Hebræos est e-
pistola, nihil ferè aliud agit, quàm vt do
ceat nos non nisi per Christum accipe-
re remissionem, demonstrans neque le
gi, neque sacerdotio impossibile fuisse,
vt nostra auferrēt peccata, sed vni Chri
sto hoc reseruatum. Et quod ad legem
quidem veterem attinet, adducit Hie-
remiam Prophetā, in cuius libro sic lo-
Heb.8. quitur dominus: Hoc est testamentum
quod disponam domui Israël post dies
illos, dicit dominus. Dabo leges meas
Hiere.31. in mentes eorum, & in corde eorum su
perscribā eas, & ero eis in deū, & ipsi e-
rūt mihi in populū, & nō docebit vnus-
quisq; proximū suū, & vnusquisq; fra-
trem suum, dicens, Cognosce dominū,
quoniam omnes scient me à minore
vsque ad maiorem: quia propitius ero
iniquitati eorum, & peccatorum eorū
iam non memorabor. Quod verò sacri
Heb.10. ficia Iudaica attinet, inquit, impossibi-
le est, sanguine taurorum & hircorum
auferri peccata. Et addit: Ideo ingredi-
ens mundum dicit, Hostiam & oblatio
Psal.50. nem noluisti: corpus autem adoptasti
mihi. Holocaustomata & ꝓ peccato, nō
tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce venio.
In capite libri scriptum est de me, vt fa

ciam Deus voluntatem tuam. Et non
multò pòst subijcit, In qua volūtate san
ctificati sumus, per oblationem corpo-
ris Iesu Christi semel. Sed hęc hactenus:
iam rursum ad verba Petri, in quibus
tria potissimum expendenda sunt. Pri-
mum, doctrinam Apostolicam non esse Doctrina
nouam, nec veteri contrariam, sed om- Apostolica
nino eandem, nisi quod in veteri sunt non est noua.
promissiones, in nouo autem exhibiti-
ones. Nam quòd Prophetæ dixerunt fu
turum, hoc iam factum fuisse testantur
Apostoli. Secundum, quod nobis nō ni
si per Christum contingat remissio pec
catorum, hoc est, per ea media quæ no-
bis præscripsit Christus: hoc quod iam
in tertio dicemus. Tertium enim est, re
missionem quidem peccatorum contin
gere hominibus, sed nō nisi eis, qui cre
dunt in Christum. Proinde omne ne-
gotium in verbo credendi situm est, vt
intelligamus quid sit credere in Chri-
stum. Nos credere nihil aliud esse intel Credere quid
ligimus, quā persuasum habere hoc ve-
rum esse quod dicitur, quidquid tandē
illud sit quod dicatur. Sic capite octa-
uo huius libri, cum Philippus multa prę
dicasset Eunucho illi de Christo, tandē
rogat eum, Si credis ex toto corde, licet Actor. 8.
te baptizari. Respondet Eunuchus, Cre
do filium Dei esse Iesum Christum. Sic Ioan. 6.
in Euangelio Ioannis loquitur Petrus,
Domine ad quem ibimus? verba vitæ
æternæ habes, & nos credimus & co-
gnouimus, quia tu es Christus filius
Dei. Sic Martha credit Iesum esse Chri Ioan.11.
stum Dei viui filium qui in hunc mun-
dum venerit. In Romanis verò dicit A- Rom.10.
postolus, Si confitearis in ore tuo Do-
minum Iesum, & in corde tuo credide
ris quòd Deus illū suscitauit à mortuis,
saluus eris. Hęc nemo sic intelligat, quasi
ad salutē sufficiat hoī credere tātū ea q̄
iam prædicta sunt, etiamsi cætera ne-
get: Non ita est. Nam multi crediderūt
Iesum esse filium dei, sed quoniam alia
de Christo non crediderunt, nec ipsi
obedierunt, salutem consequi non po- Verè credentes qui.
tuerunt. Ij enim tantum salutem conse-
quuntur, qui credunt Iesum esse salua-
torem,

rorem, & huic sese rotos curandos com
Heb.5. mittunt. Sicut enim nemo saluatur qui
1.Ioan.1. Christum pro saluatorē non habet: ita
Ioan.8. etiam nemo saluatur, qui saluatoris mā
data negligit. Friuolum igitur est quòd
aduersarij dicunt eos non posse perire,
qui certò credunt sibi propter Christum
peccata esse remissa. Nam Christus nō solùm
fidem hanc, sed spem, sed charitatem, immò &
pœnitentiam desiderat: hoc quod aduersarij, quum
negare non possunt, tamen confundere
non erubescunt. Nos itaque credamus
Ioan.5. & confiteamur Christum vnum illum
esse, qui nobis remittit peccata (nam
pater ipsi omne iudicium dedit) & per
cuius merita nobis remittuntur peccata.
Non autem remittuntur eis, nisi
quos peccatorū pœnitet, & qui se remissione
peccatorum opus habere credūt.
Remittit autem non propter nostram
iustitiā, sed propter suam misericordiā.
Sed hæc hactenus.

Adhuc loquente Petro uerba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant uerbum.

Esa.66. Vide quid sit cum deuotione audire
verbum Dei. Neque enim frustrà dictū
est in Propheta, Ad quem respiciam, nisi
ad pauperculum, & contritum spiritu,
& trementē sermones meos? Et Chri
Matth.18. stus in euangelio, Vbi duo vel tres congregati
sunt in nomine meo, in medio
eorum sum ego. Nemo igitur negligat
conciones sacras, sed diligenter illis adsit,
& experietur se sine fructu non adfuisse.
Etsi enim Spiritus sanctus visibiliter
non operetur in nobis, tamen operatur
inuisibiliter in cordibus nostris.
Nam fieri non potest vt sacra concio te
vel delectet vel compungat, nisi hoc ipsum
in te operetur Spiritus sanctus.
Actor.2. Sic in prima illa concione D. Petri ita
compungebantur in cordibus suis Iudæi,
vt statim dicerēt, Viri fratres, quid
faciemus? Sed ad verba Petri. Adhuc eo
loquente, scilicet de capitibus fidei ac
religionis nostræ, cecidit Spiritus sanctus
super omnes qui audiebant verbū.
Quō cecidit Spiritus sanctus sup eos?
Nihil aliud hic intelligimus, quam externas
quasdam imagines apparuisse,
quibus significabatur Spiritum sanctū
iam adesse & operari in credentibus.
Fortè apparuerunt ignitæ linguæ, sicut
in die Pentecostes, super Apostolorum Actor.2.
capitibus. Nam sequitur.

Et obstupuerunt ex circumcisione fideles qui uenerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. Audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum.

Quinam sunt isti ex circuncisione
fideles? In superioribus auditum est,
quosdam fratres ex Ioppe Petrum secutos
fuisse. Isti ergo qui ex circuncisiōe,
hoc est, ex Iudaismo ad Christianismum
venerant, non putabant fieri
posse vt ex hoīe Ethnico fieri posset
Christianus, aut q Messias etiā venisset
ad saluandum gentes Idololatras (qua
de re sæpius mihi posthac dicendum)
& ideo, cum vident Ethnicos quasi eandem
cum Apostolis gratiam accepisse,
ita scilicet vt etiam possent linguis nouis
loqui, & loquerentur magnificè de
Deo qui filium suum ad redemptiōem
nostri misisset in mundum: hæc omnia,
inquam, cum vident & audiunt, valde
mirantur & obstupescunt, vt qui talia
vnquam fore non crediderant. Videbant
factum esse, sed facti nec modum,
nec caussam sciebant. Et ibi verificatum Ioan.3.
est, quod alibi dicit Christus, Spiritus
vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed
nescis vnde veniat, aut quo vadat: sic est
omnis qui natus est ex Spiritu. Vident
enim boni viri, gentiles omnino esse
immutatas, sed quomodo aut qua ratione
hoc factum sit, planè ignorabant,
nisi quod dubitare non poterant, quin
Spiritus sanctus iam operaretur in illis.
Duo autem in hoc facto videbantur
nouis illis Christianis admiratione dignissima:
alterum quod Ethnici recepissent
Spiritum sanctum; alterum verò
quod illum etiam, antequam baptizarentur,
recepissent. Nā in die Pentecostes
primū baptizabātur qui ex circuncisiōe Actor.2.
ad Christianismū venerāt, & deinde tandem

dem accipiebant præclara illa Spiritus sancti dona.

Tunc respondit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctũ acceperunt sicut & nos?

In superioribus auditum est etiam Petrum ipsum non putasse gentibus tam facilem patere aditum ad Christi communionem: sed quoniam visione illa mirabili aliter institutus est, & quũ à Cornelio vocatus est non temerè, sed iussũ Angeli, & iam videt quàm abundè sua dona Deus Ethnicis administret, reipsa experitur & discit, Ethnicos à communione Christi non esse excludendos. Vnde quòd hic dicit, Nunquid aquam quis prohibere potest vt non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperũt sicut & nos? idem est ac si dicat, Nobis quidem visa est res indigna, hoĩes Ethnicos & Idololatras ad nostram religionem admittere, nisi prius circuncisionem accipiant. Sed quid iam dicemus? an nobis licebit repellere eos, quos ad uocat Deus? an contemnemus quos tanti facit Dominus? Atqui cum videmus Ethnicos accepisse Spiritum sanctum sicut nos eũdem accepimus, quomodo non putemus illos nobis coram Deo pares esse? Cur igitur non pro nostris agnosceremus, quos pro suis agnoscit deus? nihil illis nisi baptisma deest. Quum igitur quod suum est illis dedit Deus, cur nõ daremus nos illis quod accepimus? Atqui Deus & dñs nr̃ Iesus Christus dixit, Eũtes docete omnes gẽtes, baptizantes eos in noĩe patris & filij & spũs sancti. Sed q̃rat hic q̃spiã, Quid opus est baptizari aqua eos qui iam baptizati sunt Spiritu sancto, & qui remissionem peccatorum acceperunt? Multa quidem hic dici possent, sed nos hoc negotium breuissimis absoluemus.

Matth. 28.

Quid opus baptizari eos qui acceperũt Spiritum sanctũ?

Hoc certum est, quòd Spiritus sanctus sua dona etiam subinde impartit eis, quibus nõ sunt remissa peccata: & tum non in horum, sed in ecclesiæ ipsius commodum hoc facit. Sic enim videmus pessimos quosque operari miracula, eijcere dæmones, loqui varijs linguis: sed hic de Cornelio & huius familia nihil tale suspicamur. Quare ergo baptizantur? quia hoc sic iusserat dominus, quemadmodum iam dictum est: nec iussisset, nisi cum fructu aliquo suorum fidelium fieret. Quòd si nulla alia vtilitas, quod absit, ex hac baptizatiõe fuisset secuta, certè hæc magna est, quòd ibi docemur externam illam in aqua baptizationem contemni debere minimè. Nam verum quidem est Christum gratiam suam Sacramentis nequaquam alligasse, sed non minus verum est & hoc, Christum gratiam suam Sacramentorum contemptoribus nequaquam collaturum. Profectò externum hoc Sacramentum contemnendum nõ erat, vtcunque illi iam Deo accepti & gratia Spiritus sancti donati fuerant. Nec dubium est quin ad susceptionem baptismi aquæ, auctiorem acceperint gratiam. Eunuchus ille de quo iam sæpius diximus, haud dubiè DEO acceptus fuerat, cum crederet Christum esse filium Dei, sed nihilominus baptizatus est à Philippo. Sic Paulus ante baptismum gratus est DEO, vt cui sese totum consecrauerat, sed tamen oportuit eum baptizari in aqua. Idipsum iam dicimus de Cornelio, & huius vniuersa familia: non tamen inde sequitur, baptismum aquæ nihil aliud esse, quàm externum quoddam symbolum, quo ab alijs populis discernamur, hoc quod Sacramentariorum Coryphæi impudentissimè contendunt. Non enim solus Spiritus nec sola aqua, sed aqua & Spiritus sanctus consummant & perficiunt Christianum baptisma, quando scilicet vtrũque haberi potest. Ego enim nolim cõtemnere, multo autem minus reijcere aquam, quam Christus tanti fecit, quam Apostolus lauacrum regenerationis nominauit, qua Christus ipse baptizatus fuit, & quam tactu sui sanctissimi corporis sanctificauit, quam denique nemo Christianus vnquàm, quando potuit habere, contempsit. Duplicem itaque vtilitatẽ putamus

De bãere aquis seuẽ. tiarij. lib. 4. dist. 4.

Actor. 8.

Actor. 9.

Ephes. 5.

Titum. 3.

Matth. 3.

putamus ex hoc baptismo contigisse, tum quòd baptizati maiorem & auctiorem acceperint gratiam, tum etiá quòd populus Christianorum de illorum animis certior factus sit. Sed quoniam nihil difficultatis iam restare putamus in hoc loco, quod reliquum est inspiciamus.

Et iussit eos baptizari in nomine domini Iesu Christi.

In nomine Domini Iesu baptizari. Nemo hic offendatur, quòd non dicit eos baptizatos fuisse in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quum tamen hoc iusserit Christus: nam hic locus dupliciter, nec tamen impiè excusari poterit. Primò, quòd Lucas his verbis nihil aliud iudicare voluerit, quàm gentiles baptizatos fuisse eo baptismo, qué dominus Iesus Christus & exemplo & mandato suo instituerat. Quid enim opus fuerat longo verborum tractu describere, quibus verbis quibusue cæremonijs isti boni viri baptizati fuerint, quum nemo Christianorum ignoret, quid sit hominem baptizari. Lucas itaque nihil aliud voluit nobis hoc in loco significare, quàm Cornelium cum vniuersa sua familia baptizatum more Christianorum: quomodo verò, aut à quibus, aut vbi, aut quando, & cætera quæ interrogari ab aliquo posset, non descripsit. Quòd si omninò baptizati sunt (hoc quòd secundo loco dicere proposueramus) tantùm in nomine Domini nostri Iesu Christi, nec sic peccârunt. Nam, vt rectè dictum est à veteribus, in nomine Iesu Ch[illegible] comprehéditur nó solus filius, sed tota trinitas, Pater qui vnxit, Filius qui vnctus est (nam Christus ab vnctione nomen habet) et Spiritus sanctus quo vnctꝰ est. Hic forsan dicent aduersarij hæc etiam non latuisse dominum Iesum, tamé voluisse vt tria illa noía, Patré, Filiũ, & Spiritũ sanctũ in baptizádo exprimerent. His respódeo, pter certa Chri mádata quæ expressa cóscripta sunt, Apostolos commune accepisse mandatum, vt oía dicerent & facerent eo modo, quo magis ædificaretur ecclesia. Hinc factum est vt Apostoli magis ad menté, quàm

Nota.

ad verba Christi respexerint. Prouidè, quum Petro cum Ethnicis res esset, sic attemperauit verba, ne Deorum multitudinem iuxta Ethnicorum stultitiam rursum introducere videretur. Tres ita que personas tacuit, & vná in qua cæteræ cóprehendútur expressit. Nam & in superioribus, & in proxima concione videmus, quanta prudentia & quàm circumspectè de Christo loquatur, ne scilicet aliquem offenderet. Videmus certè multa fecisse [A]postolos ex suo officio, & rebus ecclesiæ sic postulantibus, quorum expressum m[a]ndatum in Euangelijs non inuenimus: qua d[e] re alias.

Tunc rogauerunt eum, ut maneret apud eos aliquot diebus.

Hæc verba magis imitationem quam expositionem postul[a]nt. N[a]m p[iorũ] hominum est libenter cóuer[s]ari c[u]m eis, per quos in pietate proficere possis: sicut è conuerso fugere debes, quorũ có uersatio te peiorem facere potest. Legimus in Euangelio Lucæ, quòd turbę inuenientes Iesum in loco deserto, detinnerint illum ne discederet ab eis. Sic in Euangelio Ioannis rogant Samaritani IESVM vt cum ipsis maneret, & mansit ibi duos dies. Quamdiu verò Petrus apud Cornelium manserit, ab historiographo nostro expressum non est: nec etiam magni refert siue sciamus, siue ignoremus. Apud me vero non est dubium, quin Petrus aliquandiu apud Neophytos illos permanserit, atque eos in fide plenius instituerit. Profectò vbi pij sunt concionatores & pij auditores, ibi nulla cócione quantumuis longa saturari possunt pi[j] homines, sed in ipsa auditione crescit audiendi cupiditas, vt verè impleatur quod alibi sapientia DEI clamat, Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient. Ego tantam populi auiditatem non ante multos dies probè expertus sum. Det dominus vt qui esuriunt & sitiunt iustitiam, nunq[u]am non benè & salubriter saturentur. Magnum crimen est, dei fastidire verbum.

Luc. 4.

Ioan. 4.

Eccles. 24.

Et plerunque fit, vt qui volens verbum Dei fastidiuit, postea nolens ipso carere cogatur. Vtinam hic vanus sim Propheta. An non audistis sæpè illud Pauli de Iudæis, Eò quòd charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio: vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati? Nolumus igitur ad exemplum Gerazenorũ Christum rogare vt à nobis discedat, sed potius ad exemplum Samaritanorum rogemus eum, vt nobiscum maneat. Et tantum de hoc capite decimo.

2. Thes. 2
Matth. 8.
Ioan. 4.

CAPVT XI.

Vdierunt autem Apostoli, & fratres qui erant in Iudæa, quoniam & gentes receperunt verbũ Dei.

Prior & ferè maior pars huius capitis, nihil nisi repetitio præcedentis capitis est. Nam D. Petrus obiurgatus super eo quòd familiariter gentibus conuixisset, se excusat: & quòd non temerè, sed multifariam admonitus ad gentes accesserit, diligenter demonstrat. Quum igitur nulla necessitas postulet quæ toties dicta sunt sæpius repetere, q̃ breuissimè fieri potest hanc historiã absoluemus. Audierunt autem Apostoli, inquit Lucas, & fratres, quoniam & gentes receperunt verbum Dei. Hoc est, non ad Apostolos tantùm & ad priores Christianorum, sed etiam ad fidelem populum rumor peruenit, gentes credidisse prædicationi euangelicæ, & deinde baptizatos fuisse. Nam verbo Dei credere siue illud recipere, non solùm est pro veris habere quæ dicuntur, & dicenti alicui aliquid assentiri: sed etiam quæ discũtur sana esse, operibus adimplere, quæ verò mala & impia, omni studio vitare ac fugere. Nam sic gentes recepisse verbum DEI, euidentissimis probatur exemplis. Inde autem discimus Apostolos etiam in doctrina Christi indies magis ac magis profecisse. Etsi enim ex prophetarum oraculis, & ex dñi Iesu Christi sermonibus discere potuerint, gentes non omnino repellendas à saluatore nostro Iesu Christo, tamen de modo adducendi siue admittendi eas, non fuerunt admodum certi. Sed hæc suffecerint, vt reliqua quę nihil difficultatis habent, maiori compendio absoluamus.

Cum autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disputabant aduersus illum qui erant ex circumcisione fideles, dicentes, Quare introisti ad viros præputium habẽtes, & manducasti cum illis?

Quo tempore Diuus Petrus Hierosolymam ascenderit, & quinam illi disceptatores, Apostolíne, an alij de turba fuerint, ex Lucæ verbis nõ constat: nec etiam magni refert. Vide autem quanta importunitate Petrum aggrediantur. Non solùm introisti, inquiunt, ad viros præputium habentes, sed etiam manducasti cum illis. Tria autem videntur in Diuo Petro reprehendere, quorũ nullum non magni criminis scilicet instar habeat. Primò non dicunt, Introisti ad gentiles, sed introisti ad viros præputiũ habentes, hoc est, ad non circumcisos. Nam si Petrus introisset ad Ethnicos circũcisos .i. proselytos, minùs peccasse visus fuisset. Neque enim Ethnicis omnibus inuidebant salutem, sed eis potissimum, qui nolebant præputium suum rescidi. Nam hanc inter Iudæos & gentes acerrimam cõtentionem fuisse, non solùm ex præsenti hoc libro, sed etiam ex Paulinis epistolis facillimè probari potest: hoc quòd suo loco demonstrabimus. Alterum peccatum est, quòd Petrus nõ perfunctoriè & quasi in trãscursu illos Ethnicos allocutus fuerit, sed ad ipsos intrauerit. Hoc autem quantum peccatum apud Iudæos existimatum fuerit, in domini nostri passione cernitur, vbi Iudæi nolunt ingredi prætorium, ne scilicet contaminarentur. Tertium peccatum est, quod etiam cum illis manducauerit, sic dupliciter peccans, edendo videlicet, Ioan. 18.

quæ

quæ prohibita (nam sic illi putabant,) & cum eis edendo, quibus Iudæorum opinione non licebat. Tu verò mihi hic vide hominum prepostera immò & impia studia, quæ scilicet quæ videtur reprehensione digna exaggerát: quæ verò laude dignissima sunt, odiosè dissimulát. Quare non refertur ad Neophytos illos qualis fuerit Cornelius, quàm pius, quàm Deo charus, à qua admonitus, & qua ratione Petrus ad Cornelium venerit, quid apud hunc piè egerit: hæc & similia non referunt, sed tantùm quæ odiosa videntur. Quid porrò ad hæc Diuus Petrus? Audiamus.

Incipiens autem Petrus, exponebat illis ordinem dicẽs: Ego eram in ciuitate Ioppe orans, & uidi in excessu mentis meæ uisionem, descendens uas quoddam quasi linteum magnum quatuor initijs submitti de cælo, & uenit usque ad me. In quod intuens considerabam & uidi quadrupedia terræ, & bestias, & reptilia, & uolatilia cæli. Audiui autem & uocem dicentem mihi, Surge Petre, occide & manduca. Dixi autem, Nequaquam domine, quia cõmune aut immundum nunquam comedi. Respondit autem uox secundo de cælo: Quæ DEVS mundauit, tu ne communia dixeris. Hoc autem factũ est per ter, & recepta sunt omnia rursum in cælum.

Vide quàm diligenter se excuset Petrus. Nihil temere feci, inqt, nõ ex mea pte prudentia legem transgressus sum, sed multas habeo caussas, quibus motus sui vt facerem quæ aliàs non fecissem. Et potuisset quidem Petrus breuiter dixisse, Quæcunque feci, iussu eius qui supra legem est feci, sed noluit: quin potiùs totam historiam texere maluit suo ordine, vt Neophyti illi intelligerent Petrum non potuisse Ethnicis nõ conuiuere, & familiarius cum eis conuersari. Enarrat itaque quomodo orauerit & in ipsa oratione visionem viderit. Omnia autem verba quasi singularẽ suam Emphasim habent. Primò dicit se orasse, nimirum pro fideli ac felici Ecclesiæ Christianæ successu, pro augmento fidei, spei, & charitatis, pro assistentia Spiritus sancti, ne ille aliquid minus rectè in ecclesia istitueret. Nam cui ecclesiæ cura commissa est, hic non immeritò precatũ à Deo gratiã & sapientiam, vt nihil eorum quę ad ædificationem ecclesiæ pertinẽt, ptermittat vel neglig&tius perficiat. Secũdò in oratione visionem videt, non in cõmessatione, nec in somno, neq; in alijs profanis negotijs. Secundò non semel, sed ter visionem illam videt, vt intelligamus rem seriam agi. Tertiò testatur Petrus se inuitum huic visiõi assensum, vt qui non ignorârit contra consuetudinem legis fieri hoc quod iubebatur. Quartò, quòd etiam propter suam repugnãtiam obiurgatus fuisset, & hoc non ab homine aliquo, sed diuinitus. Iã ne auditores dicerent visionem illam nihil ad gentiles pertinere, nec rectè ab Apostolo intellectam fuisse, prosequitur ipse historiam & dicit continenter.

Et ecce tres uiri astiterunt confestim in domo in qua eram, missi à Cæsarea ad me. Dixit autem Spiritus mihi ut irem cum illis, nihil hæsitans. Venerunt autem mecum & sex fratres isti, & ingressi sumus in domum uiri.

Et hæc manifesta sunt, singula tamen verba diligenter expendenda. Ne diutius me lateret, inquit, visio illa, nõ post aliquot dies, sed confestim adsunt tres viri, non quos ego vocassem, sed qui missi fuerant à Cæsarea huc ad me: nec tamen sic intellexi quid illi vellẽt, nec quid mihi faciendum. Porrò admonitus non ab homine aliquo, sed à domini spiritu, abij cum illis Cæsaream in domum Cornelij: nec solus abij, sed adiunxi mihi comites sex fratres istos, qui omnium quæ agerem testes essent, non ignorans scilicet non defore, quibus factum meum non per omnia probaretur. Quid igitur facerem? an nõ obedirem mandato Spiritus? Certè deo magis obediendum est quàm hominibus.

Narrauit autem nobis quomodo vidisset angelum in domo sua, stantem & dicentem sibi: Mitte in Ioppen, & accerse Simonem qui cognominatur Petrus, qui loquetur tibi uerba in quibus saluus eris tu & uniuersa domus tua.

Hic aliqua obmittit Petrus ex verbis angeli ad Cornelium, videlicet quòd orationes & eleemosynæ illius in conspectum domini ascenderint: sed alia addit Petrus, quæ maiorem vim ad persuadendum habent, scilicet quòd etiam Cornelius nihil temerè aut ex humana quadam prudentia fecerit, sed omnia iussu ac impulsu angeli. Ergo Petrus spiritum domini, Cornelius angelum domini præceptorem habet: quibus cùm vterque obtemperat, non reprehensionem, sed laudem merentur. Addit Petrus se non ad vnum Cornelium, sed ad vniuersam ipsius familiam instruendam missum: & hoc nō animi aut profani alicuius operis gratia, sed vt sua prædicatione illos ad salutem præpararet. Ergo neque in hoc peccauit D. Petrus.

Cùm autem cœpissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio.

Cùm venissem, inquit, in domum Cornelij, & hunc audissem quo nomine ad me misisset, & viderem vtrinque visionem visioni respondere, nihil ampliùs hæsitans, nec Dei monitis amplius repugnare audens, exorsus sum illis exponere, quæ dominus Iesus per nos prædicari voluit. Nondum finieram sermonem, & ecce Spiritus sanctus delapsus est è cælis in illos, quemadmodum delapsus est in Initio in nos, in die scilicet Pentecostes. Nam paulò suprà auditum est etiam gentes post acceptum Spiritū sanctū incœpisse loqui varijs linguis, & magnificè loquutas de Deo.

Recordatus sum autem verbi domini sicut dicebat: Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto.

Hæc domini verba ab initio huius libri audita, & quantū dominus dedit, à nobis exposita sunt. D. porrò Petrus dicit se, cū videret gentes Spiritus sancti dona accipere, verborum illorum meminisse, nimirum in eam sententiam, vt iā tandem intelligeret, promissionem illā de baptismo Spiritus, non ad solos Apostolos, nec ad solos Iudæos, sed in vniuersum ad omnes tam Iudæos quā gentes crederituras in Christum pertinere.

Item in hoc etiam recordatur Petrus verborum domi[illegible] vt intelligat baptismum aquæ à baptismo Spiritus non abhorrere: immò alterum ab altero perfici. Vnde statim subdit.

Si ergo eandem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum: ego quis eram, qui possem prohibere Deum?

Quod D. Petrus hoc in loco de eadem gratia dicit, sanè intelligendum est. Loquitur enim Apostolus non de omnibus donis quæ ipsi Apostoli in vniuersum à Deo acceperunt, sed de dono illo remissionis peccatorum, de dono linguarum, & de externo & visibili illo signo, quod testabatur etiam ipsos Ethnicos Spiritus sancti gratiam accepisse. Dicit ergo Petrus, Quum tot modis à deo admonitus fueram, videlicet per visionem, per vocem cælestem, per Spiritū, per tres seruos, per Cornelium, per angelum, denique per visibile hoc Spiritus sancti signū, quis erā ego qui repugnarem deo? Qua caussa abstinuissem à conuictu gentium? aut qua ratione negarem eis baptismum, quos DEVS iam in societatem & consortium filij sui acceperat? Iam & hoc in his Petri verbis negligendum non est, quòd Petrus non dicit, Deus dedit gratiam suam nobis Iudæis, sed dicit, nobis qui credidimus in dominum IESVM CHRISTVM: vt ostendat semetipsos hanc gratiam non propter legis opera, sed propter fidem in Christum accepisse. Vnde non mirandum, etiamsi gentes parē gratiā acceperint, quū ipsi etiā in Christum crediderint. Et hactenùs quidem D. Petri Apologiam audiuimus: quid porrò inde discere debeamus, paucis dicam. Exemplo Petri docemur quando ad inimicorum nostrorum opprobria silere non debeamus: tum scilicet, quando opprobria illa nō minùs Dei, quàm nostræ gloriæ derogant, & quando periculum est ne ex nostro silentio proximus noster offendatur. Secundò discimus ex facto Petri, quod idem ipse postea scripto suo admonuit, videlicet vt non grauemur omni poscēti rationem redde-

Non perpetuò dißimulanda calumnia.

reddere fidei noſtræ. Sic enim ſonant
1.Pet.3. Petri verba, Dominum Chriſtum ſancti
ficate in cordibus veſtris, parati ſemper
ad ſatisfactionem om̃i poſcenti vos ra-
tionẽ de ea, q̃ in vobis eſt, ſpe. Duobus
aũt modis de ſpe & fide noſtra, vt V. Be
da ſcribit, rationem poſcentibus redde
re debemus, vt & iuſtas fidei ac ſpei no
ſtræ cauſſas omnibus intimemus, ſiue fi
deliter ſiue infideliter quærentibus, &
ipſam fidei ac ſpei noſtræ profeſſionem
illibatam ſemper teneamus, etiam in-
ter preſſuras aduerſantium oſtendẽtes
per patientiam, quàm rationabiliter eã
ſeruandam didicerimus, pro cuius amo
re nec aduerſa pati, nec mortem ſubire
formidemus. Hæc ille. Vt autem ratio-
nẽ fidei veſtræ cuilibet poſcenti redde-
re ſciatis, neceſſe eſt vt diligenter, quæ
in ſacris concionibus dicuntur, audia-
tis, & fideliter memoriæ veſtræ commẽ
detis. Nefas eſt profectò maximã ho-
minum partem tam negligentem eſſe
in negotio religionis noſtræ, vt cen-
teſimus quiſq; vix vnicam ſententiã ex
ſacris literis memoriter eloqui poſſit.
Videmus autem quantum in hac re va
leant Iudæi, quantum hæretici, qui de
ſuis impijs opinionibus rogati, ſtatim
habent quod reſpondeant, & quibus
impias ſuas opiniões vel aliquo ſcriptu
ræ loco pallient: nos verò nihil tale di-
dicimus. Cuius rei nullam cauſſam iu-
ſtam prætendere poſſumus, quàm neg-
ligentiam noſtram, & quòd nos nullus
amor tenet eorum, quæ ad ſalutem no-
ſtram pertinent. Sed videamus quan-
tum profecerit. D. Petrus Apologia
ſua.

His auditis tacuerunt, & glorificauerunt Deum dicen tes: Ergo & gentibus dedit Deus pœnitentiam ad vitam.

Sicut non potuimus probare, quòd Ne
ophyti illi qui Hieroſolymis agebant,
Petri factum incuſabant: ita non poſſu
mus reprehendere illos, q; tam patien-
ter audierint Petrum, & audita excuſa-
tione quieuerint, nõ iam increpantes
Petrum quòd ad gẽtiles introiſſet, ſed
magnificantes Deum, qui gentibus pœ
nitentiam dediſſet, & talem pœnitenti
am, q̃ ipſis cauſſa fuit vitæ æternæ. Nã
duplicem eſſe pœnitẽtiam, ex D. Pau- 2.Cor.7.
li ſcriptis intelligimus. Quæ enim ſecũ-
dum Deum eſt triſtitia, pœnitentiam
in ſalutem ſtabilem operatur: ſæculi au
tem triſtitia, mortem operatur. Duo er
go hîc p̃cipuè obſeruãda veniũt: primũ
q; Lucas hic nõ fidei, ſed pœnitẽtię me-
minit, eius ſcilicet pœnitentiæ, qua no
bis ipſis, p̃pter peccata nr̃a diſplicemus,
& mores nr̃os in melius reformare co-
gitamus. Nam niſi hęc præſto fuerit, ho Luc.13.
mo iuſtificari non poterit. Igitur nõ mi
nùs pœnitentia, quàm fides in concio-
ne vrgenda eſt. Niſi pœnitentiam egeri
tis, inquit Chriſtus, omnes ſimul peri-
bitis. Et non ita longè ante aſcenſionẽ
ſuam in cælos Apoſtolis ſuis dicebat:
Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oporte Luc.24.
bat Chriſtũ pati, & reſurgere à mortuis
tertia die, & prædicari in nomine eius
pœnitentiam & remiſſionem peccato-
rum in omnes gentes. Hûc etiam perti
net quod Petrus in prima concione ab
auditoribus ſuis Iudęis rogatus quid fa
cere deberent vt ſaluarentur, reſpon-
dit, Pœnitentiam agite, & baptizetur
vnuſquiſque veſtrûm in nomine domi
ni noſtri Ieſu Chriſti. Sed hac de re ali-
bi etiam diximus. Secundò etiam obſer
uandum, quòd Lucas ſcribit Deum de
diſſe gentibus pœnitentiam, vt ſciamus
vnde nobis vera pœnitẽtia proueniat.
Nam hæc non noſtris viribus, ſed DEI
gratię adſcribenda eſt, quę facit vt nos
malitiæ noſtræ pudeat. Hinc eſt quod Hiere.31.
Hieremias dicit, Conuerte me ô domi
ne, & conuertar, quia tu dominus deus
meus. Poſtquam enim conuertiſti me,
egi pœnitentiam.

Et illi quidem qui diſperſi fuerant à tribulatione quæ facta fuerat ſub Stephano, perambulauerunt uſq; Phoenicen & Cyprum et Antiochiam, nemini loquẽtes uerbum niſi ſolis Iudæis.

Actor.8. De hac tribulatione ac perſecutione in
capite 8. huius libri ſic legimus: Facta ẽ
autem in illa die perſecutio magna in
eccleſia quæ erat Hieroſolymis, & oẽs
diſperſi ſunt per regiones Iudeæ & Sa-

mariæ præter Apostolos. Iam porrò scribit, quantum boni ex persecutione illa prouenerit ecclesiæ Christi: tātum scilicet, quòd iam Christianismi pomeria latius propagantur. Nam quum priùs in Hierusalem tantùm prædicaretur euangelium, persecutione illa factū est, vt posteà in Phœnicia, in Cypro & Antiochia, hoc est, non in vna tantum ciuitate, sed in magnis regionibus euāgeliū prædicaretur. Et sic Iudęi qui volebant cauere ne euangelium alicubi radices ageret, ipsius incrementa etiā imprudentes procurârunt: idemq́ue illis accidit, ac si quis herbas ex horto suo eliminare vellet, prius tamen maturū semen ex flosculis excuteret, quod a bona terra susceptum, postea longè plures proferret. Non est enim consilium cōtra dominum. Cæterum quòd dispersi illi verbum Dei prędicant, laude dignū faciunt, in eo scilicet, quòd non curantes Iudæorum minas & persecutiones, omni studio conantur Christum populis manifestum facere. Quòd verò Iudæis tantùm & nō gentibus prædicāt, non inuidentiæ, sed imprudentiæ zeli fuit. Etsi enim Apostolis dictum fuerat euangelium vsque ad vltimos terræ fines propagandum, tamen non omnes intelligebant, quo modo aut quo tempore illud faciendum esset: qua de re etiam in superioribus diximus.

Erant autem quidam uiri Cyprij & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur & ad Græcos, annunciantes Dominum Iesum.

Vnde Cyprij & Cyrenæi illi admoniti & edocti fuerint etiam gentibus prędicandum esse euangelium, ex hac quidem historia Lucæ non liquet: credibile verò est, illos aut per Spiritus sancti reuelationem fuisse admonitos, aut famam de conuersione Cornelij ad illos peruenisse. Videmus autē rursum hoc in loco, quòd Lucas res valde graues quàm simplicissimè describat. Iam paulò antè dixerat dispersos illos Christianos pdicasse verbū, nec expressit quid prædicauerint: ita & nūc dicit Cyprios & Cyrenæos Græcis, hoc est, gentibus annūciasse Dominum Iesum. Hoc autem dicto non tantùm vnum articulum de Christo intelligi vult, sed vniuersa quæ ad Christianismum pertinent. Nam Christi mandatum sic habet, Eūtes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque præcepi vobis.

Et erat manus Domini cum eis, multúsque numerus credentium conuersus est ad dominum.

D. Chrysostomus per manum domini intelligit operationem siue virtutē miraculorum, quæ dominus ad prædicationem fidelium operatus est. Nec dubitamus multa miracula tum apud nouos Christianos facta, tū vt cōcionatores videntes Dei auxilium confidentius prædicarent, tum etiam vt gentes euangelio libentius obtemperarent. Et oportet hic dominum suos magnificè adiuuasse, aliâs non fuisset tanta multitudo tam repentè ad fidem Christianā conuersa. Conuersi verò dicūtur ad dominum, vt intelligas illos non iam idolis, non malis concupiscentijs, non mūdo, sed Christo Iesu obtēperasse: quod certè nō fecissent, nisi Christum Iesum saluatorem mundi esse certò credidissent. Hic autem est verus verbi Dei audiri fructus, quando auditores ad Christum conuertuntur, Christum audiūt, Christo credunt, Christo obediunt. Quod vt fiat, & felicius fiat, necesse est vt manus Dei concionatoribus cooperetur. Ego plantaui, inquit Paulus, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Certè ministerium verbi nō potest esse frugiferum sine præsidio Dei. 1. Cor. 3

Peruenit autem sermo ad aures ecclesiæ, quæ erat Hierosolymis, super istis, & miserunt Barnabam vsq; ad Antiochiam.

In superioribus auditum est, in persecutione illa, quæ propter Stephanum facta est, multos quidem ex Hierosolymis fugisse: Apostolos verò ibi permāsisse. Auditum etiam est Petrum reliquis Apostolis rationem reddidisse eius rei, q Cornelium & huius familiam baptizasset,

set, & illos verbis Petri auditis quieuisse: iam verò fama Hierosolymam peruénit non in sola Cæsarea, sed etiam in Phœnicia, in Cypro, & in Antiochia gentiles Christi euangelium accipere. Quæ res post Petri apologiam, Apostolos amplius offendere vel perturbare non potest: immo audientes hoc, cogitant sui officij esse, vt tenellas plantationes suffulciant potius quàm opprimant. Et quoniam illis non est integrũ relinquere Hierosolymã, in qua adhuc restabat frumẽtum in Christi horreum transuehendum, mittũt Barnabam vsque ad Antiochiam, non vt prohibeat gentibus prædicari euangelium, sed potius vt prædicantes adiuuet: hoc enim ex facto Barnabæ audiemus. Vtinam Episcopi nostri, qui successores Apostolorum dici volunt, hoc Apostolorũ exemplum imitarentur, scilicet idoneos ministros mittendo ecclesijs, & visitando vel per se vel per alios idoneos homines, Christi Iesu ecclesias.

Qui (Barnabas) cum peruenisset & uidisset gratiam Dei, gauisus est, & hortabatur omnes in proposito cordis permanere in domino: quia erat uir bonus, & plenus Spiritu sancto & fide. Et appositæ est multa turba domino.

Aperta quidem sunt hæc, sed non propterea dissimulãda, aut negligenter prætereunda. Barnabas venit Antiochiam, & vidit gratiam Dei. Quid vocat gratiam Dei? Quod Deus dederit Christianis audaciam prædicandi euãgelium, & Ethnicis corda ad credendum apta & flexibilia: nam hanc magnã esse Dei gratiam, quis Christianorũ negare poterit? Et vtinam sicut negare non possumus, ita etiam pro merito agnosceremus. Sequitur Barnabam gauisum fuisse, ideo scilicet, quòd videret Christianam religionem à tam multis Ethnicis recipi. Sic enim Petri cõcione edoctus fuerat, vt iam non dubitaret Euangelij gratiam etiam ad gentes pertinere. Docemur autem hic exemplo Barnabæ aliorum cõgratulari felicitati. Tertio nõ tantùm gauisus est Barnabas ob conuersionem gentium, sed etiam ipsas hortatus est ad constantiam, vt scilicet in eo quod iam incœperant, proficerent, atque ad finem vsque perseuerarent. Nõ enim q benè cœperit, sed qui in bono in finem vsque perseuerauerit, hic saluus erit. Et nemo admota manu ad aratrũ & deiñ respiciẽs, aptus est regno Dei. Quartò sequitur caussa, quare Barnabas tam piè cum Antiochenis Christianis egerit. Quia erat vir bonus, inquit, & plenus Spiritu sancto & fide. Tales viri non possunt non omnia agere, quæcunque vel aliquo modo ad ædificationem ecclesiæ facere existimant. Nec fieri potest, vt ad talium concionatorum prædicationes non magna accessio fiat ecclesiæ: hoc quod Antiochiæ factum fuisse, Lucas reticere noluit.

Profectus est autem (Barnabas) Tharsum ut quæreret Saulum: quem cum inuenisset, perduxit Antiochiam.

Quàm benè conuenerit Barnaba cum Paulo apostolo, etiam in superioribus auditum est. Nam cum hic statim post conuersionem suam tẽtaret se iungere reliquis Christi discipulis qui erant Hierosolymis, illi vero Saulũ adhuc tyrannidis in Christianos suspectum habebant, vtpote non satis certi de ipsius ad Christum conuersione: Barnabas apprehensum eum duxit ad Apostolos, & narrauit illis quomodo Saulus in via vidisset dominum, & quod locutus est ei & quomodo fiducialiter egisset in Damasco. Quomodo vero Saulus in Tharsum peruenerit, ibidem legimus, videlicet quòd Græcis illi mortem intentantibus ipse deductus fuerit à fratribus Cæsaream & inde Tharsum, in patriam videlicet suam: vbi haud dubiè omni studio ac summo labore contribulibus suis Christum annunciauit. Barnabas itaque videns Antiochenos pluriũ ministrorum egere opera, & in memoria habens Paulum adhuc agere Tharsis in patria sua, eò proficiscitur, quærit illum, ac inuentum perducit secum Antiochiam, non ignorans quantum posset, quantumque vellet Saulus in propagandis religionis nostræ pomerijs. Vterque ergo non vulgarem laudem me-

Agabus, significabat per Spiritum, famem magnam futuram in vniuerso orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio.

Hactenus multa plausibilia audiuimus de primis illis Christianis, quomodo scilicet illis omnia ex voto successerint, quanta incrementa ecclesia acceperit, & quantos fructus Saulus & Barnabas apud Antiochenos fecerint: iam verò post clarum solis lumen, incipiunt tempestates exurgere, ac nauiculam Christi non leuiter tantum concutere. Neque enim Christus discipulis suis perpetuam in hoc mundo felicitatem pollicitus est, sed ait, In mundo pressuram habebitis. Igitur Paulo & Barnaba Antiochiæ agentibus, accidit vt Prophetæ quidam qui ex diuina reuelatione futura prædicere nouerant, Antiochiā venirent, fortè vt & ipsi aliquo modo, & quantum in ipsis erat, nouæ ecclesiæ commodarent. In horum itaque numero erat quidam Agabus nomine, qui non ex astris, sed ex Spiritus sancti reuelatione prædicebat, in breui magnā famem futuram: & hoc non in vno tantùm aliquo loco, sed in vniuerso orbe terrarum. Et quod hic Propheta prædixerat, factū est Claudio imperij Romani habenas moderāte. Huius famis sub Claudio qui Caligulæ successit, meminerūt Christiani, Iudęi, & Ethnici historiographi: vnde verò fames illa prouenerit, aut quę huius caussa, nullus Scriptorum meminit. Nos verò non dubitamus famem fuisse flagellum DEI, quo & Ethnicorum & Iudæorum impietatem, & malitiam puniret, sicque ipsos ad pœnitentiā conuerteret. Quòd verò cum impijs etiam pij famē cruciātur, nihil miramur, non ignorantes diligentibus Deum omnia cooperari in bonum. Quare si hîc puniuntur ac flagellantur, aut pro peccatis suis puniuntur, aut sic illorum patientia probatur: qua probata, elegantiorem coronā à dño recipiēt. Cęterùm quare Agabus hanc durā ac diram famē prædixerit, ex ipso Luca historico nostro audite.

Discipuli aūt prout quisq; habebat, proposuerūt in ministerium mittere habitātibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli.

Ergo Agabus non prædixit futuram famem vt Antiochenses sese præpararēt contra illam, colligendo scilicet & reponendo multa frumenta in futuram necessitatem: sed ideo, vt isti viię necessaria mitterent Christianis, qui habitabant in Hierusalem & fortè maiorem famem, maioresque tribulationes perpetiebantur. Nam mihi fit verisimile, nouos illos Christianos qui erant in Iudæa, & præcipuè qui in Hierusalem, non solùm à Iudæis flagellatos, sed etiam bonis suis temporalib⁹ spoliatos fuisse propter Christi religionem. Iā quo- Heb. 10. niam Iudæi maximè infensi erant Christianis qui à patrijs legibus defecerant, facile creditu est, Christianos parùm fuisse in illa fame, à Iudæis adiutos. Quod quum Barnabas & Saulus non difficilè conijcere possent, haud dubiè persuaserunt Antiochenis Christianis vt facerent, quod iam eos fecisse Lucas testatur. Quid? non solos Antiochenos ad hoc beneficium & officium adhortatus est Paulus, sed etiam Romanos & Corinthios, sicut in epistolis Paulinis legimus. Nunc, inquit in Romanis, pro- Rom. 15. ficiscor in Hierusalē ministrare sanctis. Probauerūnt autem Macedonia & Achāia collatiōem aliquam facere in pauperes sanctos, qui sunt in Hierusalem: placuit enim eis & debitores sunt. His verbis etiā sollicitat Romanos ad eleemosynarum largitionem. Nam si spiritualiū eorum participes facti sunt gētiles, debent & in carnalibus ministrare illis. Salus ex Iudæis est, inquit alibi Christus: et Apostoli Iudæi sunt, per quos salus annunciatur gentibus. Iudæi ergo pascunt gentiles spiritualiter: dignum igitur est vt hi pascāt illos corporaliter. Venimus iam ad Corīthios, quibus de hoc eleemosynæ negotio sic scribit Apostolus: De collectis aūt quæ 1. Cor. 16. sunt in sanctos, sicut ordinaui ecclesijs Galatiæ, ita & vos facite. Per vnā Sabbati

bati vnusquisque vestrûm apud se repo nat,recondens quod ei benè placuerit, vt non cum venero tunc collectæ fiant: cùm autem præsens fuero, quos probaueritis per epistolas,hos mittam per ferre gratiam vestram in Hierusalem. Quod si dignum fuerit vt ego eam, me
Galat. 2. cum ibunt.Iam in Galatis scribit sibi & Barnabæ specialiter iniunctum,vt pauperum memores essét:quod etiam sollicitus fui,inquit,hoc facere.Ex hoc loco originem sumpserunt collectores illi eleemosynarum,quos vulgo Terminarios & Questionarios vocant: sed quantū illi à prima sua institutione degenerarint,dicere possemus,reformare non possumus. Iliacos peccatur intra muros & extra.Qui eleemosynam facere,qui hanc accipere,& qui eandem distribuere debebant, profectò magna reformatione opus habent. Nos in fine huius capitis eius rei pulchrè admonemur.Boni viri sunt Barnabas & Saulus,qui populos ad eleemosynarum exhortationem sollicitant,atque exhortātur.Deinde collecta eleemosyna non quibuslibet,sed senioribus mittitur,vt hi illam distribuant.Postremò hi distribuunt non neglectim,sed magna diligentia,& non nisi egentibus. Qui iam reformatores Hospitalium & Nosocomiorū sunt, sic reformāt,vt minor pars ad pauperes perueniat:qua de re forsan aliás. Qui colophonem huius capitis cum historijs,quæ in 5.& 7.capite auditæ sunt,contulerit,statim inueniet regulam,iuxta quam Eleemosynæ negotium sit reformandum: nos de hac re in Timotheo nostro nonnihil, & copiosius diximus.Et tantum de hoc capite.

CAPVT XII.

Odem autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de ecclesia. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio.

Quamuis non dubitemus Ecclesiam Christi hactenus à voce D.Stephani,& à conuersione Sauli non egisse in pace,tamē nihil violenti tentatum est contra Apostolos:non quod Iudęi vel gentiles iam desæuijssent,sed quod Christus manus illorum vsque ad hoc tempus cohibuerit.Sic enim temperat Christus negotium ecclesiæ suæ,vt & ipsius potentia,& discipulorum probetur patientia.Insuperioribus sæpè liberat Petrum &Ioannem,sed non ita multò pòst dissimulat necem D.Stephani.Pòst rursum vires suas exerit contra Saulum tum persequentem ecclesias. Pares historias hic audiemus.Primum aūt personæ noscēdæ sunt,deinde quid egerint diligēter considerandū est.Tres fuisse Herodes, vulgatissima fama est,quorum prior infantes,alter Ioannem,tertius Iacobum interfecit,tamen nullus illorum impunè quicquam designauit contra fideles Domini. Iacobus porrò frater Ioannis fuit, filius Zebedæi & Salomæ, qui Iacobus cum fratre suo legūtur in Euāgelio priores sedes in regno Christi,ꝗ tamen temporale putabant fore, ambijsse.Ergo qui reliquis Apostolis præferri cupiebat,ante omnes alios Apostolos pro Christo martyriū sustinuit, & calicem sibi à Christo propinatum primus exhausit.Iam ab initio rursum expendamus singula. Eodem autem tē pore iniecit Herodes rex manus,vt affligeret quosdam de ecclesia. Quòdnā tempus dicit? hoc nimirum,in quo vniuersa terra maxima & intolerabili premebatur fame.Ergo impius ille rex nō mitigatur generali omnium afflictiōe, nec ei satis est videre miseros quasi fame perire,nisi & violēta morte aliquos tollat.Et prius quidem Iudæorum primores tantùm sæuiebātaduersus Christi ecclesiam:iam verò rex ipse,rex Herodes,rex truculentissimus.In quos vero sæuire statuit?In quosdam,inquit,de ecclesia,hoc est,i viros sanctos,pios, & innocentes. Quare non potius in Iudæos,in gentes,in improbos & sceleratos?Quia videlicet magis delectabatur malitia & impietate,quàm innocentia

&

& religione. Vt autem videas impietatem & crudelitatẽ hominis, non in vulgares & plebeios homines sæuit, nõ in Diaconorum, sed in Apostolorum collegium irrumpit, & occidit Iacobum fratrem Ioannis gladio. Vide quàm simpliciter describat Lucas celeberrimum d. Iacobi martyriũ: nõ laudat apostolũ, nec vituperat regẽ, quũ tamẽ vtrunq; cum veritate facere potuisset. Atqui Lucas historias, non declamationes cõscribere instituit: ideoq; rem ipsam fideli narratione consignat, & lectori liberũ rerum gestarum relinquit iudiciũ. Quales animos in historiographis huius sæculi non inuenies: sic enim conscribũt historias, vt dubites declamatiões & inuectiuęne sint, an historiæ. Cæterũ Eusebius pulchrum quid refert contigisse in martyrio D. Iacobi, proditorem videlicet huius sancti viri, antequàm decollaretur Iacobus, etiam ad fidẽ Christi conuersum, & cum D. Iacobo decollatũ fuisse. Dicit autẽ Eusebius se apud Clementem Alexandrinum hanc historiam reperisse. Declaratur verò hac historia, martyrio sanctorum virorum nõ arefieri, sed potius irrigari ecclesiã Christi. Et hæc quidem de S. Iacobo, quem oportuit fuisse magni nominis virũ apud Christianos, & talẽ, propter quem haud dubiè multi relicto Iudaismo ad religionẽ nostrã trãsierint: aliâs nõ fuisset primũ oĩum in hũc animaduersum.

Historiographi officium.

Lib. 2. eccl. histo. ca. 9.

Videns autem quia placeret Iudæis, apposuit apprehẽdere & Petrum. Erant autem dies Azymorum.

Hic certè videtur Ethnica impietas cũ Iudæorũ superstitiõe, aut potius impietate certare. Vide enĩ quàm nullã caussam habeat Herodes conijciendi Petrum in vincula, multo minus occidendi eum. Et prætexit Herodes haud dubiè aliquã caussã, forsan seditionis, aut læsæ maiestatis: sed nos credimus Lucæ nostro scribẽti, quòd Herodes hac tyrãnide & effusione innocentis sanguinis gratificari voluerit Iudęis, sperans nimirũ se aliquid muneris ab ipsis acceprurũ, vel ad minus se posthac quietius apud illos victurum. Nam Iudæi valdè insidiabantur tum profanis & Ethnicis suis magistratibus, & subinde falsò illos apud Romanum Imperatorem deferebant. Hoc igitur non ignorans Herodes, & intelligẽs nulla re magis delectari Iudæos quàm perditione Christianorum, proponit sæuire ac tyrannidẽ suã exercere in capita Christianorum, hoc est, in Apostolos ipsos, vt sic pessundatis pastoribus oues dispergerentur. Cæterùm sicut festum paschæ Christi passioni obstabat, ita & iã remoratur, quãtum quidem in Herode & Iudæis erat, passionẽ Petri. Nam dum super hac tyrannide perficienda sollicitus erat Herodes, erant dies azymorum, ferię nimirum Iudæorum: qui in huiusmodi festiuitatibus manum quidem abstinebant ab homicidio, sed interim nihil aliud nisi cædes & sanguinẽ voluebant animo. Audiuimus igitur pessimũ Herodis propositum & sanguinolentũ consilium, quo statuit Apostolorum principẽ perdere: hic autem discant homines Christiani patienter ferre, si quando innocẽtes in gratiam malorum iniuriam aut damnum aliquod sustinere coguntur. Habet hic mundus multos Herodes, qui malunt malè q̃ benè faciendo gratificari hominibus. Sed audite reliqua:

Admonitio

Quem (Petrum) cum apprehendisset, misit in carcerẽ, tradensq; quatuor quaternionibus militũ ad custodiẽdum, volens post pascha eum producere populo.

Ergo nemo prohibuit tã nefandũ cõsiliũ Herodis, nemo impediuit pessimũ hoc facinus. Estne hæc iustitia, hominẽ sanctũ, piũ, innoxiũ nemini malefacientẽ, sed de omnibus benè meritũ capi, in carcerẽ corripi, vinculis cõstringi, tã fortiter custodiri, nõ in aliud nisi vt occidatur? Dij boni, quot boni viri tantã iniuriã sustinuerũt ab initio nascentis ecclesiæ, & hoc ob cõfessionẽ nominis Iesu Christi? & nos nõ pudet tã ignaros esse, vt vel ob vnicũ promissum teruntiũ abnegemus fidẽ nostrã? Cæterũ tu hîc vide furorem pariter ac timorem Herodis. Furor est quòd sanctum virum capit, vinctumque catenis in carcerẽ conijcit: timoris verò est, quòd

illum tam fortiter ac diligenter custodiri facit. Quid enim opus est tanta custodia pro vnico custodiendo homine? & homine inermi atque omnia pro Christo pati velle paratissimo? Certè nō est cur Herodes Iudæos, aut Ethnicos, aut Christianos timeat, Iudæi non seruare, sed perdere Christianos cupiunt: Ethnicis gratum est spectandum videre Christianum in gratiam crucifixi mortem subire cruentam: Christiani verò non didicerunt violenta manu Magistratibus repugnare, sed omnibus potestatibus subditi esse. Quòd si Herodes potestatem ac potentiam Dei timet, nulla erat opus custodia. Nam Deus qui antea Petrum & Ioannem ex carcere liberârat, etiam inuitis Iudæorum primoribus adhuc viuit, nec manus illius abbreuiata est: hoc quod non ita multo plus audiemus.

Actor. 5.

Et Petrus quidem seruabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo. Hæc Lucæ verba.

Et Petrus quidem seruabatur in carcere.

Cum magna emphasi & pronuncianda & intelligēda sunt. Videtur enim hæc Lucas magno animi suo affectu hæc scripsisse, ac si diceret: Petrus ille bonus, sanctus, iustus & innocens in carcere reseruatur, in quem non nisi homines malefici vinciri & poni debebant. Quid verò interim populus Christianus? Hoc quod vnicum licebat, orabant scilicet Deum, vt ipse Petro assisteret, ne quid in præiudiciū Ecclesiæ designaret. Neque enim conueniebat, vt seditione siue conspiratione facta, violenta manu, Petrum ex carceribus liberarent, nec dignum fuerat Christiana professione, regi pro liberatione Petri supplicare: nam sic visi fuissent nihil vel le periclitari pro nomine Iesu. Cæterū orationem ecclesiæ non fuisse vanā siue frustraneā, res ipsa statim clamabit. Si enim vnius iusti oratio multū valet, quid non valerent, quidúe non impetrarent multæ multorum iustorum orationes? Habemus igitur hoc in loco exemplum communis orationis, quomodo scilicet vniuersa vnius ciuitatis ecclesia pro vno homine Deo supplicat: hoc quod certè confratribus nostris debemus, maximè verò & potissimùm illis, qui præ alijs toti ecclesiæ publicis officijs inseruiunt. Hinc est quod Diuus Paulus ferè in omnibus epistolis suis fidelium preces ambit, tum vt ipse ab infidelibus liberetur, tum etiam & sermo Dei currat. Et in ea quæ prior est ad Timothæum epistola, præcipit orare pro regibus, pro principibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti. Quam Pauli admonitionem vtinam hoc periculoso tempore diligenter audiremus. Sed ex his paucis ipsi plura conijcere poteritis, non ignorātes æquum esse, quòd fratres pro fratribus, membra pro membris inuicem debeant esse soluta.

2. Thes. 3.

Hic inuehē dum in eos, qui pessima queque in Cæsares dicunt.

Cùm autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus; & custodes ante ostium custodiebant carcerem.

Nihil interim mitigatus est Herodes Petri incarceratione, sed in proposito manet: nam tyranni nunquam satiari possunt innocentum supplicijs, quantumuis iniustis: sæpius etiam impletur & fit, quod ille similitudine innuit, Dat veniam coruis, vexat censura columbas. Non est incredibile multos fuisse latrones & nebulones Hierosolymis, qui omnia ex voto suo, & impunè tamen fecerint: at malis hominibus dimissis, bonus Petrus in carcere custoditur. Nec impatienter hoc fert Petrus, non ignorans paulò antè Barnabam insignem latronem Christo omnium innocentissimo fuisse prælatum, hunc crucifixum, illum verò libertate donatum. Tu verò mihi vide quàm bene custoditus sit Petrus, ne elabatur ex manibus Herodis. In carcere iacet, vinctus est, non vna sed duabus catenis, iacet inter duos custodes, qui scili-

Chrysostomus aliti scilicet, etiam hos duos milites fuisse vinctos.

scilicet eum custodiant, ne per terram effodiat, sicque quasi subterraneos cuniculos elabatur. Sunt & duo custodes extra carcerem ante ostium excubantes: ergo impossibile est, vt Diuus Petrus è manibus Tyranni elabatur. Quid igitur Diuus Petrus interim? nihil turbatur, non despondet animum, non cogitat quomodo effugere possit, vel quid coram tribunali positus respondere, seque defendere velit: sed suauiter dormit, interim omne negotium hoc DEO, cuius etiam erat, fideliter commendans. Sed iam audite, quantum Herodes profecerit diligenti ac forti sua custodia.

Et ecce Angelus Domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo, percußóque latere Petri, excitauit eum dicens, Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus eius. Dixit autem Angelus ad eum, Præcingere, & calcea te caligas tuas: et fecit sic. Et dicit illi, Circunda tibi vestimentum tuum, & sequere me. Et exiens sequebatur eum, & nesciebat quia verum est quod fiebat per Angelum: existimabat autem se visum videre.

Hæc omnia indicant Tyrannorum potentiam aut potius violentiam merum & inanem esse fumum, si potentiæ DEI illam opponamus. Videmus enim hoc in loco omnem Herodis conatum frustrari, omnem violentiam illius à Deo irrideri. Quid valet carcer? quid catenæ? quid ostia? quid custodes? vnus adest Angelus, qui omnia illa euanescere facit: nec hoc mirum nobis esse debet. Si enim vnus angelus olim in exercitu Sennacherib in vna nocte centum octogintaquinq; millia hominum occidit, non mirum est quòd vim militũ siue custodum horum non curauit. Et vt intelligamus fortitudinem Angeli & quomodo custodes penitus contempserit, nihil tacitè agit Angelus, sed omnia apertè ac liberè. Exsuscitat Petrum, iubet vt suis vestibus induatur, cadunt catenæ de manibus, non est qui vel Petro vel angelo repugnet: quid igitur hic

4. Reg 19. 2. Paral. 32.

aliud discimus, nisi quòd dominus potens est suos eripere ex grauissimis periculis, si quãdo nouit hoc ad ædificationem Ecclesiæ suæ facere. Videmus item quod Dominus aliquando suos permittit capi & affligi, ac si omnino nullam eorum curam ageret: verùm in extremo subinde periculo suis adest, & tarditatē illam mirabili sua potentia compensat. malus enim miraculum est sic liberare Petrum, quàm cauere ne capiatur Petrus. Quomodo verò factum sit vt catenæ caderent, custodes nihil viderent, quis eloqui posset? Quod factum sit credimus, quomodo verò factum sit plane ignoramus: quis enim posset rationem dare miraculorum domini? Qui factũ est quod piscis ille magnum Ionam nô deuorauerit & perdiderit? quis explicabit nobis, quomodo ignis ille Chaldaicus neque vestes, neque capillos trium illorum puerorum læserit? Breuiter dicam, Creatura omnis non valet ministerium suum negare creatori, sed cogitur facere quæ ille vult. Sed videamus reliquum historiæ.

Transeuntes autem primam & secundam custodiam, venerũt ad portam ferreã que ducit ad ciuitatem, quæ vltro aperta est eis. Et exeuntes processerunt vicum vnum, & continuò discessit Angelus ab eo.

Hæc omnia eô dicuntur, vt intelligamus Deo nihil posse obsistere, quo minus suos ex omnibus periculis liberare valeat. Si liberare vult Israëlitas, nihil ipsius conatum impedire potest: non Pharaonis potentia, non maris rubri impetus, sed omnia coguntur obedire Deo, & huius dilectis famulari. Si saluare vult Bethuliã, vna honesta mulier triumphum ab hoste reportat: si debellanda est Hiericho, necesse est ad sonum tubarum omnes muri illius cadant. Hæc autem ad nostram doctrinam & adhortationem pertinent, vt discamus neminem magis quàm Deum timere, cuius voluntati, nedum potestati nemo resistere potest. Videmus certè quàm securus Petrus omnes cu-

ſtodias pertranſeat, item quod etiã ferrea porta illi cedere cogitur. Sed hac de re iam ſæpius. Cæterùm quòd Angelus à Petro diſcedit, non miremur: nam Angelorum eſt, vt perfectis & abſolutis ſuis negotijs, poſtea ad Deum ſuum redeant (eius rei exemplis ſcriptura abundat) non quòd Angeli porrò omnes à nobis diſcedant, ſed quòd non continenter nobis viſibiliter miniſtrant. Nam vnicuique homini Chriſtiano proprium ſuum eſſe Angelum, perpetuum & conſtans eſt Eccleſiæ dogma: qua de re non ita multò pòſt.

Et Petrus ad ſe reuerſus, dixit: Nunc ſcio uerè, quia miſit dominus Angelum ſuum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Iudæorum.

Paulò antè auditum eſt Petrum ignoraſſe quòd verè liberaretur, ſed putaſſe ſe viſum videre, quo quid aliud ſignificaretur: ſicut ſuprà velum illud de cœlo ad ſe mitti vidit. Exemplis res manifeſtior euadet. Pincerna ille in carcerem à Pharaone Aegyptiorum rege cõiectus, per ſomnum videbat vitem in qua erant tres propagines, paulatim creſcere in gemmas & poſt flores vuas matureſcere; item ſe calicẽ Pharaonis in manu habere, illumque vini ſiue muſti liquore impletũ Pharaoni offerre: hæc, inquam, ſic videbantur Pincernæ fieri, quæ certè magis figurabantur quàm fiebant; hoc quod non ſolum ille ex interprete ſomniorum Ioſepho, ſed ex ijs, quæ poſtea facta ſunt, intelligebat. Similem viſiõem etiam putabat ſe PETRVS videre, quum tamen non viſionem, ſed rem ipſam videret. Iam rurſum PETRI verba mecum expendite. Putabam, inquiebat, apud me viſionem aliquam videre, atq; adhuc me captiuum in carcere cuſtodiri: nunc autem verè intelligo atque reipſa experior, quod vincula & carceres Herodis effugerim, non quidem ope humana, ſed virtute diuina. Dominus enim miſit Angelum ſuum, non vt perderet Herodẽ & huius complices Iudæos: ſed vt me liberaret de poteſtate & tyrannide Herodis, & Iudæi peſſima ſua ſpe fruſtrarentur. Nam Herodes nihil aliud cogitauit, & Iudæi nihil aliud ſperârunt, quàm me de terra tollere; atqui Deo viſum eſt me diutius eccleſiæ ſuæ præeſſe. Quærat forſan hic aliquis quare Deus Petrum liberârit, Iacobũ verò occidi permiſerit: huic pauciſſimis reſpõdemus, in paſſione & morte Diui Iacobi apparuiſſe ipſius fortitudinem, & ſic Chriſtianis exemplum prælatum, ne metu mortis aut ſpe huius vitæ deficiant à ſemel ſuſcepta Chriſti fide: in liberatione verò Petri oſtenſum eſt quòd dominus, ſi modo velit atq; è re ſuę eccleſiæ fuerit, fideles ſuos ab omnium tyrannorum violentia eripere ac ſaluos conſeruare poſſet. Quare admoniti fideles, etiam in grauiſſimis periculis non debent deſpondere animos. Sed hac de re, ni fallor, etiã in ſuperioribus nonnihil diximus.

Conſideransq; uenit ad domum Mariæ matris Ioannis, qui cognominatus eſt Marcus, ubi erant multi congregati & orantes.

Quòd populus Chriſtianus de morte Petri ſollicitus pro illo orauerit, in ſuperioribus auditum eſt: hæc autem oratio, vt putamus, non latuit Diuum Petrum. Apud ſemetipſum igitur primum conſultans quid faciendum, cogitat in domo Mariæ illius congregatam eſſe multitudinem, & ipſius nomine contriſtatam. Commodum igitur putat & ſe decere, vt illam ſanctam ſocietatem primum alloquatur & ſua præſentia conſoletur: nam pios illos homines in magna fuiſſe triſtitia, nihil dubitamus. Cogitabant enim quantum periculi immineret Chriſtianę religiõi, ſi Herodes ſic pergeret, trucidãdo optimos & ſupremos Chriſtianiſmi Paſtores: nec aliud cogitare poterãt, quã tyrannidem illam, niſi Deus obſiſteret, non ceſſaturam, donec in vniuerſum omnes perderent Chriſtianos.

Si-

Sinit enim aliquádo Deus etiam suos dilectissimos aliquantulum periclitari, vt ipsorum fides & patientia probetur. Fidelis autem est, vt non sinat nos vltra quàm sustinere possumus, à persecutionibus diuexari: hoc quod in Petro & populo hoc Christiano videmus. Et ó felicem hominum conuentum, vbi conuenitur non ad excitandum seditiones, non ad comessandum, sed ad orandum. Iam alij sunt Euangelicorum illorum conuentus, videlicet in hoc instituti, non vt seruemus, sed vt perdamus fratres nostros. Sed videamus quæ vltra sint gesta.

1. Cor. 10.

Quales conuentus decerent Christianos.

Pulsante autem eo ad ostium ianuæ, processit puella ad videndum, nomine Rhode. Et ut cognouit vocem Petri, præ gaudio non aperuit ianuam, sed introcurrens nunciauit stare Petrum ante ianuam. At illi dixerunt ad eam. Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere. Illi autem dicebant, Angelus eius est.

Etsi hæc omnia aperta & familiaria videantur, tamen diligenter expensa, habent multa notatu non indigna. Diuus Petrus quem paulò antè nulla vincula, nullæ catenæ, nullæ portæ siue ligneæ siue ferreæ prohibere vel remorari potuerunt, iam non potest ingredi ad suos discipulos, nisi ipsi aperiantur fores domus illius. Quid enim opus est miracula facere, vbi ad id quo indigemus impetrandum, humana suppetunt media. Et si Apostoli omnia miraculosè fecissent, pro veris, hoc est, naturalibus hominibus habiti non fuissent. Ergo absente angelo, iam non patent Petro fores vltro, sed cogitur pulsare, vt aperiente alio ipse intrare queat. Quod verò Rhode illa præ gaudio non aperit primum, sed ante omnia reliquæ familiæ Petrum adesse nunciat, argumentum est magnæ dilectionis, qua Diuum Petrum prosecuti sunt omnes qui in domo illa erant: hocque nomine meritò à nobis commendantur. Nam qui præceptores & doctores suos non amant, quem tandem seriò amabunt? Iam de incredulitate familiæ eius quæ non credebat Petrum adesse, nihil aliud dicamus, quàm illa ipsa & Dei patientiam, & Herodis sæuissimã crudelitatem significari. Nihil enim dubitauerim pios illos homines non dubitasse, quin Christus Iesus omne Petri negotium in meliorem partem esset versurus: sed de tam mirabili liberatione nihil cogitauerant. Nam miraculum erat grãde potissimum hoc nomine, tum quòd Petrus è carcere liberari, tum etiam quòd ciuitatem ingredi, & ad hanc domum illæsus & hoc noctu, per tot custodias venire potuerit. Adde (quod citius sperandum siue credendum fuerat,) Petrum sic liberatum potius fugisse, quàm intrasse Hierosolymam. Quid porrò dicemus de illo quod familia illa non credens Petrum liberatum, dicit Angelum ipsius esse? nam non immeritò hic quæritur, vnde in hãc opinionem venerint. Nisi enim non tale quid de hominum angelis prius credidissent, de angelo Petri nihil tale dixissent. Verum est, vt Chrysostomi vtar verbis, quod vnusquisque proprium habeat angelum. Et nos in euangelio audiuimus Christum dicentem, Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis qui in me credunt. Dico eñi vobis, quod Angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cælis est. Et D. Hieronymus in Matthæum scribens dicit: Magna dignitas animarum, vt vnaquæque habuit ab ortu natiuitatis in custodiam sui angelum deputatũ. Et hæc quidem vera esse nemo Christianorum dubitare debet: an verò talis angelus apparere soleat visibili quadam specie, & præcipuè eius cui deputatus est specie, mihi pro certo non constat: nec eius rei mihi iam aliquod succurrit exemplum. De alijs verò angelorum apparitionibus in humana specie, multus est sermo ĩ sacris scripturis. Aduersarij nostri hoc in loco cauẽt, ne putemus hîc mentionem fieri spirituũ siue animarum post mortem hominum apparẽtiũ, quos ipsi nõ hoĩm spiritꝰ, sed

Nõ semper sunt expectãda miracula.

Magnus huius familiæ in Petrum dilectio.

Quare dubitarunt de Petri liberatione.

Vnde coniectarint esse angelum Petri.

Cacodæmonas putant. Ego verò sicut negare non possum multa cõficta fuisse de spiritibus illis humanis obambulantibus & apparentibus: ita dubitare non possum, quin hominum spiritus subinde aliquibus appareāt, & olim apparuerint: hoc quod multis adeoque certissimis historijs comprobari potest. Nec latere potest aduersarios, quòd hoc perpetuò creditum fuerit in populo Dei, tam in veteri quàm in nouo testamento. In libris Regum & Machabæorum eius rei non vnicum tantùm habes exemplum. Et Apostoli apparēte ipsis Iesu, putabant se spiritum videre: certè non spiritum malum, sed spiritum Christi bonum. Sed hæc sufficerint.

Petrus autem perseuerabat pulsans. Cum autem aperuissent ostium, uiderunt eum, & obstupuerunt. Annuens autem eis manu ut tacerent, narrauit quomodo dominus eduxisset eum de carcere, dixitque eis: Nunciate hæc Iacobo, & fratribus. Et egressus abijt ad alium locum.

Non poterat pius Apostolus Petrus ægrè ferre, quòd ad primum pulsum ipsi non statim aperiretur ostium: nam sciebat se nõ exspectari à fratribus, sciebat etiam in quanta trepidatione essent ob crudelitatem & tyrannidem Herodis. Adde quòd nocturno tempore nõ libenter solemus ostia domus nostræ aperire, & omnes pulsantes citra delectum intromittere. Ciuilior igitur erat Petrus, quàm quidam huius sæculi homines, qui omnia in deterrimã partem interpretantur. Quòd verò pij homines ad conspectum Petri obstupescunt, humano more fit, & argumento est, Petrum seriò fuisse captum, & iam præter omnem exspectationem liberatum. Narrat autem Petrus modum suæ liberationis, ne ipse videatur vel volente Herode liberatus, vel alio aliquo astu effugisse: sed potius vt intelligant hãc liberationem nõ hominibus aliquibus, sed Deo acceptã ferendam. Pulchrè verò scribit Lucas Petrum narrasse, quõ dominus ipsum de carcere eduxerit, nõ quomodo Angelus illũ eduxerit, vt

Petri ciuilitas.

rursum scilicet omnis gloria tribuatur Deo. Nam ipse dominus nobis benefacit, siue ministerio angelorum, siue diuorum, siue hominum in his terris viuẽtium nobis benefaciat. Ipse enim fons est bonitatis, vnde omnia bona emanare solent: qua de re forsan alibi. Cæterùm quòd Petrus liberationem suam nũciari iubet alijs quoque fratribus, Iacobo in primis Alphei, qui tum (vt referunt) Hierosolymorum episcopus fuit, charitatem, & vnum totius ecclesiæ sensum nobis commendat: vt iuxta Pauli verbum eodem simus animo, eadem mente & sententia, gaudeamus cum gaudentibus, & lugeamus cum lugentibus. Præterea vult potentiam & beneficentiam domini multis innotescere, vt & ipsi Deum inuocent in necessitatibus, & gratias agant liberatori. Postremò quòd Petrus in alium locum abit, suo exemplo docet aliquando impiorum furori cedendum esse, non metu mortis, sed ad ædificationem ecclesiæ nos seruare cupientes: qua de re aliâs diximus. Sed quid posteà factum est?

Quare Petrus liberationẽ suã sã fideliter narret.

Roma. 12.
Philip. 2.
1. Cor. 12.

Impiorum furori aliquandò cedendum.

Facta autem die, erat non parua turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro. Herodes autẽ cum requisisset eum & non inuenisset, inquisitione facta de custodibus, iussit eos duci: descendensq́; à Iudea in Cæsaream, ibi commoratus est.

Non poterant milites non turbari ob elapsionem Diui Petri, vt qui non ignorabant crudelitatem & sæuitiam regis sui, qui semel concepto furore non minus in pios, quàm in impios sæuire solebat. Igitur etiamsi milites scirent sua culpa factum non esse, quo minus Petrus adhuc in vinculis teneretur: tamen securi esse non poterant, sed potius animo præsagiebant, quæ posteà Herodes contra illos egit. Herodes enim non inuento in carceribus Petro, animaduertit in milites, qui ad custodiendum Petrum positi fuerant. Quæ autem hęc est crudelissimi Tyranni iniquitas sic sæuire in innocentes? Nã huma-

non poterat rex non intelligere, quidquid hic circa Petrum factum est, non humana astutia, sed Dei prouidentia ac potentia factum fuisse. Ecce enim vincula erant, custodes intus, carcer clausus, nusquam perfossus paries, vi rapi non potuit. Nec verisimile est, milites pecunijs à Petro corruptos ipsum liberasse. Nam quum Petrus non habuit vnde daret mendico eleemosynam, quomodo haberet pecuniam ad corrumpendum custodes? Adde si custodes sibi alicuius mali fuissent conscij, nequaquam permansissent vsque ad inquisitionem, sed aufugissent. Magna igitur est iniquitas Herodis, à cuius exemplo sibi meritò cauere debent omnes pij principes. Sed dicet hic aliquis, Quare DEVS Petrum liberans, milites in tantum periculum coniecit? Etsi eius rei multas caussas recensere possem, tamen malo illud Apostoli dicere, Quis es tu qui respondeas DEO? Iustus est dominus, & rectum iudicium ipsius: iustus, inquam, est dominus, & omnes viæ eius veritas. Tu forsan opinaris DEVM permisisse, vt innocentes iniustè trucidarentur: atqui quàm innocentes esse potuerunt homines Idololatræ? Quod si maximè innocentes etiam fuissent, non erat mirum, etiamsi permitteret Deus Herodem in innoxios sæuire. An non innocens fuit Diuus Iacobus, iussu impij regis decollatus? an non multi innocentes propter Christum occisi sunt? Verùm non iniquè commutauit, qui pro temporali vita æternam felicitatem accepit. Cæterùm quòd ad hoc militum supplicium attinet, dispensatione diuina puniuntur: primum vt dominus & Deus noster hoc exemplo declaret, supplicium quod meditantur impij in pios, in caput impiorum redundaturum, & pios ex omnibus afflictionibus liberandos. Deinde torquentur custodes & ducuntur ad supplicia, vt miraculum Petri manifestetur amplius: hoc quod etiã cũ custodibus te-

Actor. 3.
Psal. 118.
Psal. 144.
Psal. 24.
Quare primo ferit Deus flagellatoribus.

pulchri domini factum est. Sed hæc plus satis.

Erat autem iratus Tyrijs & Sidonijs. At illi unanimes uenerunt ad eum, & persuaso Blasto, qui erat super cubiculum regis, postulabant pacem, eò quòd alerentur regiones eorum ab illo.

Meritò hic quispiam cogitat quid sibi Lucas cum hac historia velit, & quam ob caussã Herodes Tyrijs & Sidonijs, hoc est, vicinis suis infensus fuerit. Ad postremam quæstionem primo respondeo, ex certis historijs non constare, quæ caussa fuerit huius discordiæ siue inimicitiæ inter Herodem & vicinos suos. Atqui ea est huius sæculi infelicitas, vt rarissimè vicini inter se per omnia & semper cõueniant: maximè verò potentibus inimicantur, quũ potentes vnusquisq; solus vult habitare super terram, & iuxta Prophetam coniungere domum ad domum. Quid verò hæc historia ad nos? vt nimirũ intelligamus Herodem non solis Christianis, sed etiam alijs & potissimum vicinis suis molestum fuisse. Cæterùm Tyrij & Sidonij, siue meritò siue immeritò hanc inuidiam incurrerint, Herodis offensam sustinere non poterant. Proinde per mediatorem Blastum, quem forsan pecunia corruperant, postulabant pacem: certè non facturi, nisi beneficijs Herodis eguissent. Nam regiones eorũ alebantur beneficio & annona Herodis. Quòd si hic illis negasset frumenta & alia victualia, fame fuissent consumpti. Ergo quod pacem postulant, non amoris & beneuolentiæ est, sed necessitatis. Porrò per Blastũ hunc pacem facilè impetrãrunt, quoniam ille erat regi charus, nimirum ipsi à cubiculis. Et hęc est descriptio aulæ regum, ad quos nemo peruenire potest, nisi per tales internuncios, pecunijs siue alijs donarijs benè corruptos. Nos porrò hæc pessima exempla fugiamus, & quantum fieri potest, cum omnibus hominibus pacem habeamus: non ventris nostri, sed Christi domini nostri gratia. Sequitur in ipso contextu.

Caussa inimicitiæ inter Herodẽ & Tyrios incerta.
Esai. 5.
Aulæ principis qualis.

Statuto autem die Herodes uestitus ueste regis, sedit pro tribunali, & concionabatur ad eos: populus autẽ acclamabat, Dei uoces & non hominis.

Confestim autem percussit eum Angelus Domini, eò quòd non dedisset honorem Deo: & consumptus à uermibus exspirauit.

Quæ hoc in loco ab historiographo nostro paucissimis pstringunt, ab alijs historiographis Iosepho scilicet & Eusebio copiosissimè conscripta sunt. Sic enim scribit Iosephus, Herodem venisse in Cæsaream quæ prius dicta fuerat turris Stratonis, ibique ad honorem Cæsaris pro eius salute spectaculum exhibuisse. Ad quam festiuitatem, eius prouinciæ multitudo nobilium simul & procerum vnà conuenerat. Secunda verò spectaculorum die stola vestitus vndiq; argento contexta, ita vt textus esset valde mirabilis: venit ad Theatrũ incipiente die, & primis radijs Sole oriente demissis, argenti claritas repercussa, fulgorem reddidit valde perspicuum & oculis inspicientibus formidandum. Mox autem adulatores voces fauorabiles emittebant, quę nec illi bonæ pro veritate videbantur, Deum scilicet appellantes eum &cæ. Hæc Lucas sic exprimit: Populus autem acclamabat, Dei voces & non hominis. Hoc est, Deum aliquem, non hominem audimus loqui. Iosephus porrò scribit populum sic acclamasse, Propitius nobis esto, quia licèt hactenùs te velut hominem timuerimus: attamen iam nunc superioris naturæ te esse conspicimus. Vide mihi hic quæ in hoc rege condemnentur. Primum immodicus vestium luxus, qui profectò in nullo prudenti, nedum Christiano homine probari potest. Videmus certè hunc luxum quasi luem quandam totum mundum corripuisse & corrupisse, ita vt nusquam nõ triumphare videatur. Dij boni quanto rum malorũ hic luxus caussa est, quot familias porrò perdit? Sed nihil amplius addam. Secundò in hoc rege accusatur arrogantia, qua motus adulatores non repulit. Nam adulatorũ voces, vt Iosephus scribit, rex nequaquã compescuit, nec impia eorum verba compressit: sed quam huius arrogantiæ pœnam dederit, statim audiemus.

Lib. 19. ca. 7.

Iosephus scribit Herodem tali morbo correptum statim ad amicos dixisse, Ego Deus vester iam vitam mutare cõpellor. Repente namq; increpitus sum, cum mendaces ad me clamarent. Nam qui vocabar immortalis à vobis, ecce iam ducor ad mortem. Suscipienda est sententia, quæ profertur à Deo &cæt. Videmus igitur quàm grauiter punire soleat Dominus arrogantiam eorũ, qui adulatorum mendacijs libenter aures accommodãt. Nec suam temeritatem impunè ferent adulatores, quorum tamen vbique magna est multitudo, potissimum verò in aulis Principum, & locupletiorũ ciuium ædibus. Nusquã verò magis regnat adulatio, nusquam maior cernitur arrogantia, quàm apud Euangelicos illos qui tamen nusquam non in aliorum fastum inuehuntur. Apud Euangelicos certe misellus Scultetus & audit & sibi videtur Cæsar, Rex, Princeps: sic plebanus rusticus aut potius impius Apostata, Papa vel Episcopus dici cupit. Vtinam audiremus potius illud Sapientis, Quanto maior es, humilia te in omnibus, & corã Deo inuenies gratiam: quoniam magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur. Et alia scriptura dicit, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Sed rursum inspiciamus verba Lucæ: Confestim, inquit, percussit eum Angelus Domini. Vides, angelus domini liberat Petrum, & angelus domini percutit & flagellat Herodem. Satis iam diu connixit Dominus ad tyrannidem Herodis, sed ad tãtam arrogantiam & sacrilegium silere non potest. Satis graue est tyrannidem contra innocentes exercere: at hoc nomine etiam gloriari & velle laudari, hoc intolerabile malum est. Ne dixeris, inquit Iesus Syrach, Quis me subijciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit. Ne dixeris, Peccaui, & quid mihi accidit triste? Altissimus est enim

Eccl. 3.

Eccl. 5.

patiens

patiens redditor. Et alius dicit, Audite reges & intelligite, discite Iudices fini um terræ. Præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum, quoniam data est à Domino potestas vobis & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cũ essetis ministri regni illius, nõ recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neque secundum legem Dei ambu lastis. Horrendè & citò apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet. eius generis sententiæ & exempla sunt in sacris & profanis litteris multa, quæ doc ẽt quàm gra uissimè soleat Dominus impiorũ principum tyrannidem & arrog ntiam pu nire: et Dei iudicio principes mali cõ tinendi sunt, non à minoribus corripiẽ di. Nam simulatque permittitur inferioribus iudicium contra superiores, ex ulabit omnis obedientia: nihil manebit suo loco, sed perpetuum omnibus Rebuspublicis aduenie exitium. Sed hac de re iam sæpius diximus. Secundò scribit Lucas ideo perijsse Herodem, quòd non dedisset honorem Deo, hoc est, non fuisset punitus Herodes, nisi sibi ob adulatorum verba placuisset, eaque libenter audisset. Melius certè fuisset admisisse eos qui ipsum reprehẽ dissent ob neglecta bona opera, quàm qui eum laudârunt ob malefacta. Tertiò describit Lucas, qua pœna Herodes perierit: Consumptus, inquit, à vermibus, expirauit. Ergo qui nec Deũ time bat, nec homines reuerebatur, qui mul ta mala inflixit Dei amicis, ille non potest semetipsum defendere à vermibus: qua pœna certè Deus Herodis fastum irridere voluit. Multo enim miserabilius est interimi à minimis eiusmodi animalculis, quàm ab omnibus, vel à magnis illis bestijs, vrsis vel leonibus. Sic Pharao ille Ægyptius tyrannus à Cinificibus flagellatur, qui tamen putabat se etiam toti mundo præualere. Sed videamus sequentia.

Sap. 6.

Verbum autem Dei crescebat & multiplicabatur.

Hæc ideo adijcit Euãgelista, vt intelligamus Ecclesiã Christi ꝓpter tyrãnidem Herodis nõ fuisse diminutã: & vt sciamus multo plures ad religionẽ nostrã accessisse, postquã viderũt infelicẽ & mi serũ interitũ Herodis, volentis Christi Ecclesiã opprimere, & Petri audientes mirã & insperatã liberationẽ. Impossibile em̃ est Ecclesiã Christi, quæ supra firmam petram ædificata est, succũbere.

Barnabas autem & Saulus reuersi sunt ab Ierosolymis expleto ministerio, assũ pto Ioanne qui cognominatus est Marcus.

Vide quã breuissimè oĩa scribat D. Lucas. In superiorib⁹ dictũ est Antiochenos eleemosynã misisse in Hierusalẽ, & hoc ꝑ ministeriũ Barnabę et Pauli: iã scribit, istos, postq̃ officiũ suũ compleuerint, rursũ relicta Hierusalem ad Antiochenã ecclesiã redijsse. Neq; hîc scripsit quõ sancti illi duo Apostoli à fratribus Ierosolymitanis excepti fuerint, vel qd Apostoli amplius ibidẽ egerint: vnde satis imprudẽter ne dicã impiè, nihil de Apostolis & eorũ actionib⁹ recipere voluit, nisi ꝙ Canonicis scripturis ꝓbari potest. Cæterũ discamus exẽplo Barnabæ & Pauli, ne pauperes Chri sua defraudem⁹ eleemosyna, sed eis demus q̃ illis cõstituta & ordinata sunt: discam⁹ & nos Ecclesię pastores, ne res friuolas & vanas sectãtes, diu relinquamus oues curæ nr̃æ demãdatas. Nã hic videmus Apostolos, simulatq; ministeriũ suũ Hierosolymis impleuissẽt, statĩ ecclesiã suã Antiochenã redijsse: nec solos redijsse, sed secũ asũpsisse Ioannẽ illũ cognoĩe Marcũ, nimirũ vt & iste operã suã locaret Ecclesiæ. Oportet enim ipsum fuisse egregiũ hoĩem, quẽ Apostoli sua digna ti sunt sodalitate. et fuit haud dubiè diligẽs ac fidelis D. Petri discipulus: hoc inde cõijcimus, quod D. Petrus multã familiaritatẽ cũ matre ipsius & tota familia habuisse ex superioribus ꝓbatur. Audiuim⁹ em̃ Petrũ ex carcere miraculosè ereptũ, statim accessisse domũ Mariæ, quæ fuit mater Ioãnis huius nostri cognomento Marci. Sed hæc pro præsentis capitis explicatione suffecerint.

FINIS.

1.006.809

226

c.